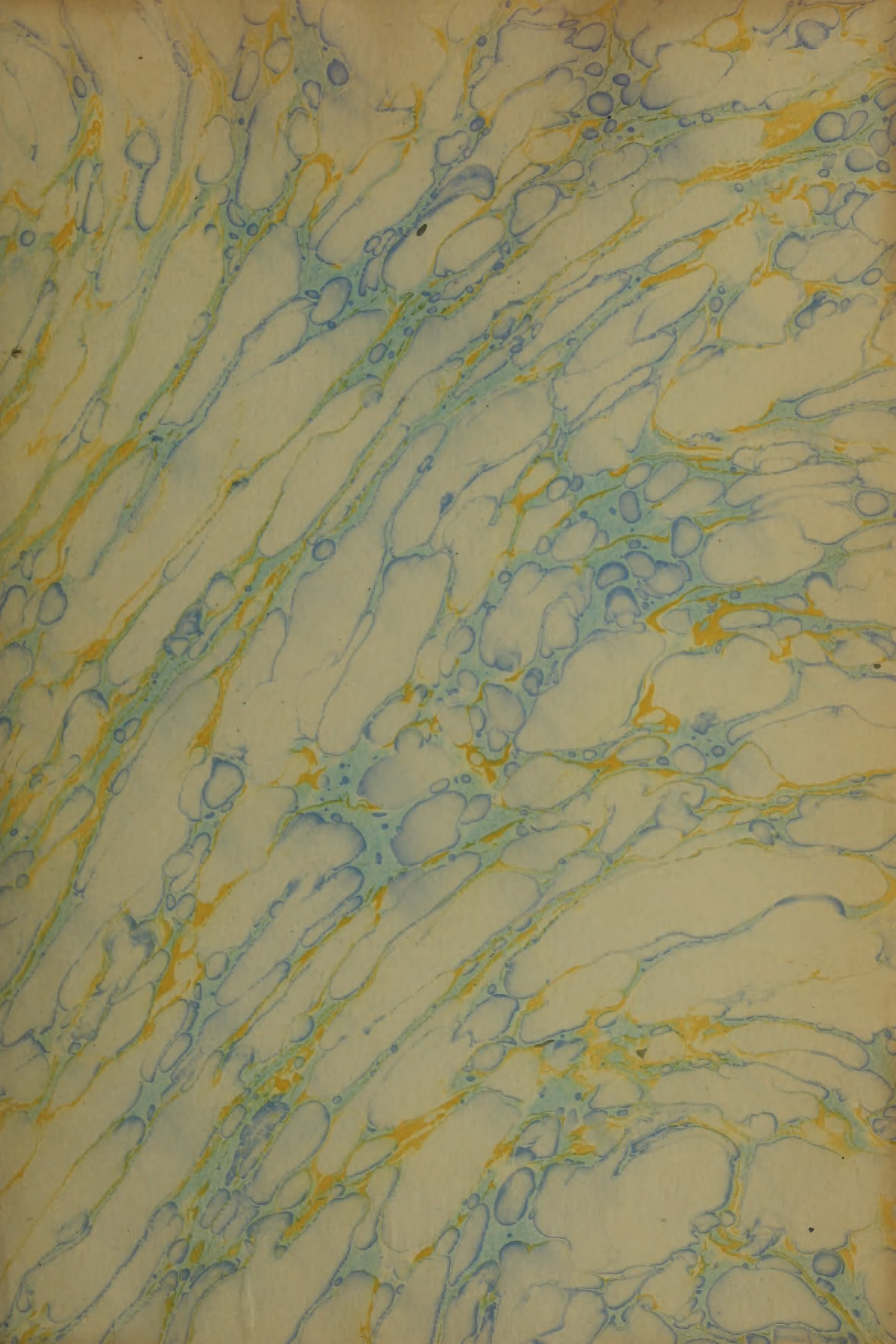

Printed in Sweden

Kungl. Lifregementets till häst historia

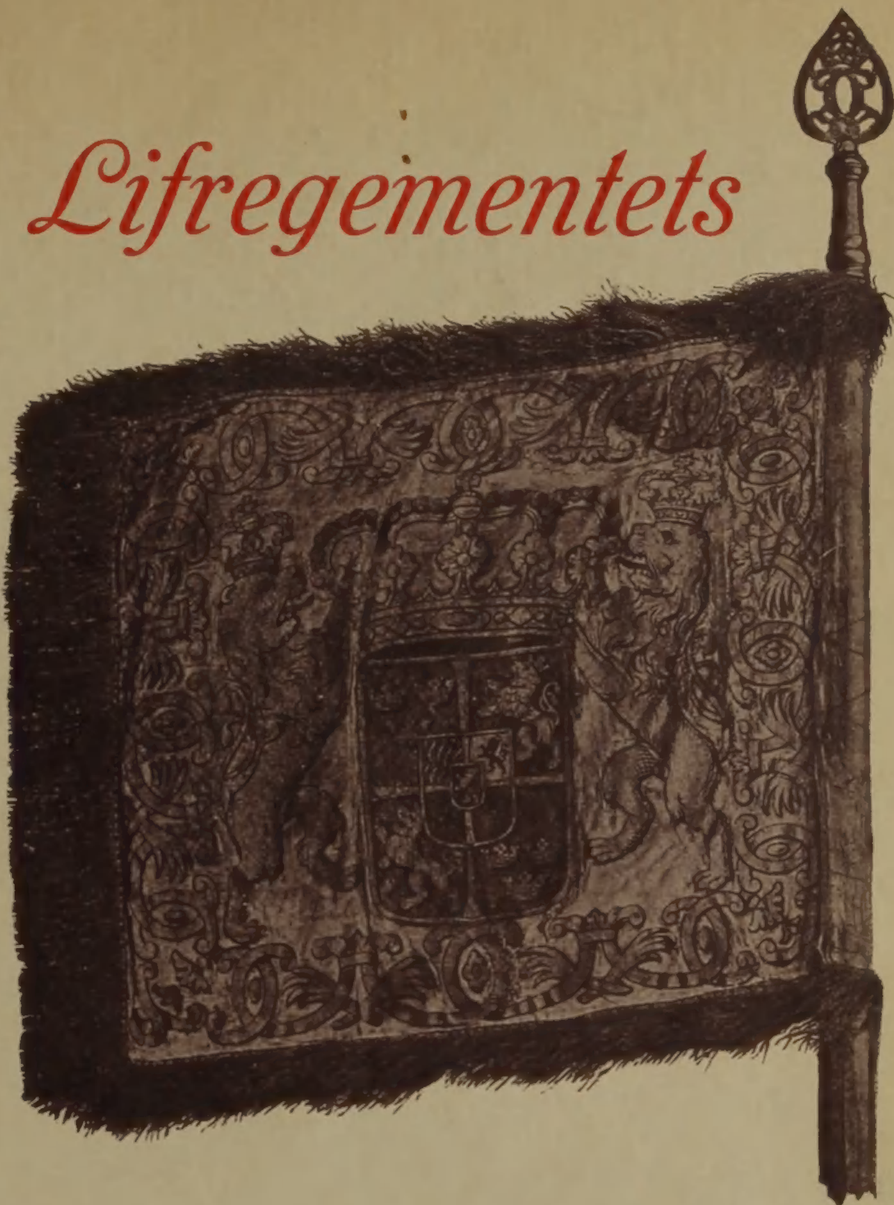

Tredje delen

Lifregementet till häst

åren 1667–1723

Af

A. Braunerhjelm

Ryttmästare

Uppsala & Stockholm. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B. (I distribution)

KUNGL. LIFREGEMENTETS TILL HÄST HISTORIA

UTARBETAD EFTER SAMLINGAR

AF

GENERALMAJOREN M. M. O. M. F. BJÖRNSTJERNA
OCH RIKSHERALDIKERN M. M. C. A. KLINGSPOR

AF

C. A. G. BRAUNERHJELM
RYTTMÄSTARE VID KUNGL. LIFREGEMENTETS DRAGONER

UPPSALA & STOCKHOLM
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.
(I DISTRIBUTION)

UPPSALA 1914
ALMQVIST & WIKSELLS
BOKTRYCKERI-A.-B.

DEL III.

LIFREGEMENTET TILL HÄST

ÅREN 1667—1723

KRIGSHÄNDELSER, KOMMENDERINGAR M. M. UNDER CARL XI:s TID

Upplands rytteriregementes upphöjande till "Konungens Lifregemente till häst."

År 1667 är för regementet af särskild betydelse, enär det då erhöll den benämning, det allt sedan burit, och utmärkelsen att vara *Konungens Lifregemente.*

Lifregementen eller lifgarden hade före denna tid funnits många, hvilka vanligen bestått af värfvade regementen. Icke blott konungen eller drottningen hade haft sina lifgarden, utan ofta äfven öfverbefälhafvarna. Så skaffade sig Gustaf Horn år 1664 i Skåne ett lifkompani genom att från hvarje under honom stående rytterikompani uttaga fem ryttare. År 1648 bestod »Hennes Maj:ts lifregemente» af 366 man, uttagna ur alla svenska och finska rytteriregementen, hvaraf 55 man ur Upplands ryttare.

Upplands ryttares upphöjande till stadigt lifregemente berodde sannolikt dels på dess förtjänster i krigen och dels på dess förläggning närmast hufvudstaden, dit regementet ofta varit inkalladt till vaktgöring. Förordnandet skedde i samband med den framstående krigarens, Grefve Otto Wilhelm v. Königsmarcks utnämnande till regementets öfverste efter Öfverste Eric Planting, hvilken blifvit förflyttad till öfverstebeställningen för Adelsfanan i Sverige och Finland. Königsmarcks fullmakt är daterad den 26 november 1667 och lyder: »Vi Carl göre veterligt, att efter såsom Vi nödigt befunnit det Uppländska regementet till häst till Vårt Lifregemente att declarera, hvarföre hafve Vi, i konsideration af de goda och nyttiga tjänster, som Vår Öfverstekammarherre och Öfverste öfver Vårt Lifgarde till häst, Oss älskelig, Välborne Otto Wilhelm v. Königsmarck, Oss och kronan uti åtskilliga importanta kommissioner bevist, samt hans goda konduite, honom tillbetrott och förordnat, som Vi härmed och i kraft af detta Vårt öppna bref tillbetro och förordna bemälde Grefve Otto Wilhelm v. Königsmarck att vara öfverste öfver bemälda Upplands regemente såsom Vårt Lifregemente till häst, och skall han fördenskull först och före allting vara Oss och Sveriges krona huld, trogen och rättrådig, Vårt och riksens gagn och bästa alltid troligen söka, fordra och främja, skada och fördärf, där han förnimmer sådant å färde vara, i tid tillkännagifva och efter yttersta förmåga hjälpa till att afvärja och förekomma; isynnerhet skall han sig manligen förhålla uti fält, strid, skärmytsel och belägringar, eller hvad eljest hans ämbetesplikt och skyldighet enkannerligen fordrar, så ock hålla god krigsdisciplin med sina underhafvande officerare och gemena och i en summa sig uti alla occasioner så förhålla, som han

inför Gud, Oss och hvar ärlig man tryggeligen vill och kan ansvara. Och på det han detta sitt ämbete och anförtrodda kall desto tro- och flitigare må kunna förrätta, ty unna och bestå Vi honom den lön och underhåll, som honom för berörda charge nu eller framdeles på staten uppförd blifver. Vi befalla fördenskull så officerare som gemena, hvilka under hans

OTTO WILHELM v. KÖNIGSMARCK.

kommando äro och vara böra, att de respektera och erkänna honom, Grefve Otto Wilhelm v. Königsmarck, för deras rätta tillförordnade öfverste, bevisande honom hörsamhet och lydno uti allt det han dem till Vår och Vårt rikes tjänst bjudandes och befallandes varder.

Till yttermera visso etc.

Hedvig Eleonora

S. Bååt, L. von der Linde, G. O. Stenbock, M. G. De la Gardie, G. Soop.»[4])

Samtidigt utgafs till krigskollegium följande skrifvelse: »Vår synnerliga etc. Efter såsom i följe af den nådiga försäkring, den Vi Vår öfverste öfver Vårt Lifgarde till häst, Välborne Grefve Otto Wilhelm v. Königsmarck, gifva månde, honom förmedelst Vår fullmakt det Uppländska regementet, hvilket Vi till Vårt Lifregemente förklarat hafva, i nåder uppdragit, och Öfverste Eric Planting däremot Vår Adelsfana och Grefve Anton v. Steinberg generallöjtnantschargen åter konfererat hafva, ty hafva Vi nödigt befunnit, eder denna nådiga förordning härmed att notifiera och uppteckna, därjämte nådeligen befallandes, att I ställen eder densamma till behörig efterrättelse och bemälde Uppländska regemente härefter för Vårt stadiga Lifregemente considereren och uppfören och detsamma all den förmån och preference åtnjuta låten, som eljest lifregementena tillkommer. Hvarmed etc.

Hedvig Eleonora

S. B., L. v. d. L., G. O. St., M. G. D., G. S.»[4])

Oaktadt regementets nya och hedrande benämning finner man det långt senare ännu stundom under dess forna namn.

Fredsåren 1667—1673.

Under förmyndarregeringen hade oordningar af många slag inrotat sig inom alla grenar af rikets förvaltning, hvarjämte penningbristen orsakade stor förlägenhet. Man finner också ständiga klagomål inkomma från landsorterna. Bland sådana må här anföras en böneskrift, som år 1670 till Kungl. Maj:t ingafs från Lifregementet: »Eders Kungl. Maj:t våge vi fattiga ryttare under Upplands kavalleri i djupaste underdånighet att förnimma, huruledes oss för några år sedan är påbördadt att utlägga mantalspenningar, för hvilka vi likväl anno 1653 genom Hennes Kungl. Maj:t Drottning Christinas nådiga resolution äro befriade vordne — — — — ehuruväl vi oss mest på alla mönstringar däröfver besvärat hafva. Härjämte föres Eders Kungl. Maj:t till underdånig påminnelse, att detta regemente, som närmast vid Eders Kungl. Maj:ts residensstad är beläget, understundom till vakter och likprocesser blifver bebådadt, det vi dock efter vår underdånigaste skyldighet gärna hörsamligen efterkomma. Eljest att en del af oss hafva små halffjärdes och trefjärdes hemman till att tjäna för, hvilka tillförne hafva haft vederlag eller tilldelning, den ock nu afdragen är. Uti Västmanlands och Ulfvesunds* län äro oss alla både ordinarie och extraordinarie dagsverken fråntagna, och de ryttare, som där bruka de hemman de tjäna för, måste med bönderna bruka åker och äng samt allt annat ladugårdsarbete vid Eders Kungl. Maj:ts gård förrätta. Detta vi uti allsom största ödmjukhet Eders Kungl. Maj:t föredraga, underdånigast bedjande, att vi förbemälta Kungl. resolution och våra förriga friheter uppå mantalspenningar nådeligen finge åtnjuta. Härpå Eders Kungl. Maj:ts allernådigste goda svar afväntas, förblifvandes Eders Kungl. Maj:ts underdånigste och tropliktigste undersåtar, samtliga ryttare under Upplands ryttare.»[12])

På grund häraf resolverades i mars samma år, att de ryttare, hvilka själfva åtnjöto och brukade sina hemman, skulle erlägga mantalspenningar, men de, som allenast njöto räntan eller redo för hemmanet, vare sig såsom ryttare eller sventjänare, skulle från denna utlaga för sin egen person vara fria.[4]) Den 26 mars 1675 förordnades, att »ryttare och sventjänare vid Vårt Lifregemente få ej besväras med mantalspenningars erläggande».[4])

Den 23 maj 1672 blef v. Königsmarck generalmajor af kavalleriet och och vice guvernör i Bremen. Efter honom utnämndes samma år den 18

---

* Ulfvesund är det nuvarande Kungsör.

december Gustaf Adolf De la Gardie till regementets öfverste. Denne fortfor dock att hafva sig anförtrodda viktiga underhandlingar i Tyskland samt blef redan följande år riksråd. Han fick till efterträdare en man, utmärkt lika mycket genom mod och snille som genom verksamhetslust och personlig offervillighet, med ett ord utrustad med egenskaper, hvar-

Gustaf Adolf De la Gardie.

igenom han höjde regementet till en sällspord grad af duglighet och anseende samt i spetsen för detsamma skördade oförgängliga lagrar. Denne man var Nils Bielke, hvars namn bör af hvarje Lifregementets son vördas och i tacksamt minne bevaras.

Sommaren 1673 var Bielke, i egenskap af öfverkammarherre och öfverstallmästare hos änkedrottningen, deras majestäter följaktig på en resa genom Sverige, när öfverstelöjtnantsbeställningen vid Lifregementet blef

ledig efter den »afsatte» Öfverstelöjtnanten Claes Breitholtz. Bielke sökte befattningen och blef därtill utnämnd i Mariestad den 12 juli. Ehuru endast 29 år gammal hade han redan varit anställd, först vid artilleriet, sedan vid Södermanlands regemente till fot och därefter såsom ryttmästare vid Plantings och Kocks värfvade ryttare. Han hade gjort ett fälttåg under Turenne i Nederländerna

Nils Bielke.

samt deltagit i flera diplomatiska beskickningar. När på hösten samma år såväl öfverstebeställningen vid Lifregementet som riksstallmästareämbetet blefvo lediga, erbjöds Bielke valet mellan dessa båda tjänster. Den senare var vida mera ansedd och förnäm, säger Bielke i sin egen lefvernebeskrifning. Af böjelse för krigaryrket, säger han vidare, kände han sig dock nödgad att anhålla om öfversteplatsen, hvartill han utnämndes den 16 december 1673.[28])

———

Lifregementets utveckling under Bielke åren 1674 och 1675.

Ofördröjligen grep sig Bielke an med verket att försätta regementet i det bästa möjliga skick, och den unge konungen fann genom honom sina afsikter i detta afseende oftast långt öfver förväntan uppfyllda.

Redan den 4 maj 1674 aflät konungen till reduktionskollegiet följande skrifvelse: »Vi hafva nödigt aktat att förstärka Vårt Lifregemente till häst, och som Vi därtill hafve godt funnit att anslå de hemman, som i alla landsorter, där bemälte Vårt Lifregemente står, äro reducerade eller reduction ännu underkastade, jämväl ock de, som till våra myndiga år hafva varit på lifstids och annan frihet bortförlänta, eller ock på löns afräkning ännu innehafvas, ty är Vår nådiga vilja och befallning, att I strax utan något dröjsmål läten förfärdiga och hos Oss insinuera en uppsats på alla sådana hemman i Uppland, Västmanland, Närke och Värmland med hosfogad efterrättelse, huru och på hvad villkor hvart och ett besittes, på det denna Vår nådiga instruktion till Vår och rikets tjänsts främjande må så mycket förr kunna verkställas».[4]) Fyra nya kompanier skulle härigenom uppsättas, och till kammarkollegium afgick befallning rörande »de gårdar, som till flera kompaniers uppsättande under Lifregementet anslås skola»,[4]) äfvensom den 30 juli till Bielke att bruka all flit till dessa kompaniers uppsättande; hvar och en, som antingen själf ville rida för gårdarna eller eljest sätta laggild rustning därför, tillförsäkrades samma förmåner, som de gamla kompaniernas rustande besutto.[4]) Som likväl någon hjälp var erforderlig för dem, som voro fattiga och icke strax mäktade med egna medel uppsätta en laggild rustning, tilläts Bielke att »på en behaglig tid» behålla fjärdeparten af Korpo friherreskap emot så stort förskott i reda penningar, »som därpå kunde belöpa och räntan årligen till intressets betalande kunde förslå», samt att därefter använda dessa medel till ofvannämnda ändamål. Den 17 december skrefs till kammarkollegiet, att som de reducerade hemmanen i de provinser, där Lifregementet stod, voro till räntan ringa och omöjligen kunde förslå till utrustningen, med mindre de fingo någon hjälp, »ty hafve Vi till de 500 gemenas uppkomst, som nu antagas skola, nådigst bestått uti ett för allt 5000 riksdaler eller 8750 daler silfvermynt, och emedan Öfverste Bielke, som uti allt annat, till högsta Vårt nöje, låter sig så fliteligen, troligen och väl om samma regementes förkofring och välstånd vårda, har också i detta fall tillbudit sig, ifall penningarna riktigt och prompt följa, att vilja leve-

rera fulla och goda rustningar nästkommande sommar för alla de hela hemman, som regementet med innevarande års ränta anslagna äro; allt därför hafve Vi, väl vetandes eljest inga medel vara att tillgå, godt funnit att låta bemälde öfverste tillpanta sig sin fjärdepart för så stort kvantum, som den sig kan belöpa, och samma medel till ofvanberörda recess att använda».[4])

Bielke begärde och erhöll tillstånd att i 12-örestycken mynta 4800 lod af sitt eget silfver, »detsamma till rikets tjänst och det honom anförtrodda regementets bästa att använda». Redan i september år 1674 hade han befälet till de fyra nya kompanierna fulltaligt, och fram på sommaren 1675 kunde han för konungen framvisa sina 500 nya ryttare i fullgodt skick. Hvarje karl hade i ett för allt bekommit 10 riksdaler af de penningar, Bielke försträckt, men gevär lämnades af kronan. Konungen betygade själf, att han »mönstrat bemälte kompanier och med största nöje funnit dem icke allenast i rättan tid helt färdiga och kompletta, utan ock så väl monterade och af så godt manskap som någonsin de gamla och förra, hvilket han med mönsterrullorna kan nogsamt bevisa».[4]) Detta oaktadt hade Bielke ännu två år därefter icke fått uppbära den fjärdepartsränta af Korpo friherreskap, som blifvit honom utlofvad att få behålla till underpant.

Emellertid voro de nya kompaniernas hemman så kringspridda, att de ingenstädes bildade ett något så när sammanhängande helt; så voro t. ex. ett kompanis hemman splittrade från Letebron (på gränsen mellan Närke och Värmland) till Eda skans, ett afstånd af 22 mil. Detta kompani (Dufvas) hade utom denna stora utsträckning sina hemman blandade med två gamla kompaniers, hvilket allt bidrog till svårigheter vid hastig sammandragning. På samma sätt voro de öfriga kompanierna blandade om hvarandra, nya och gamla. Efter framställning härom fick Bielke tillstånd att, »eftersom i ingen provins så många hemman äro hemfallna, som till ett kompanis uppsättande göra fyllest, utan somliga i Uppland, Västmanland, Södermanland, Närke och största delen på Dal och i Värmland kringströdda äro, alltså äger Öfverste Bielke så att disponera om dessa fyra nya kompaniers inrättning och de gamlas jämkning, som han det finner bäst vara».[4]) Många af de gamla kompaniernas ryttare önskade dessutom tillbyta sig hemman, som nu blifvit anslagna till regementet, »mot jämngodt vederlag jämte det vid dylika byten vanliga af 2 öre 3 penningar för 2», och som regementet därigenom snarare skulle vinna än förlora, fick sådant medgifvas, då det för regementet ansågs gagneligt, dock borde det verkställas, innan jordeboken blefve färdig.

Slutligen må här anföras en »nådig resolution öfver några ärenden och punkter rörande Dess Lifregemente»,[4]) hvilken den 12 oktober 1675 utfärdades af Kungl. Maj:t:

»1:o. Kungl. Maj:t har för billigt aktat, att de hemman, som efter riksdagsbeslutet äro förlidet år reducerade, skola med samma års ränta

återfalla under Kungl. Maj:t och kronan, och de, såsom Lifregementet anslagna, alldeles komma detsamma och ingen annan till godo. De donatarier, som finnas samma ränta hafva uppburit, skola den utan dröjsmål och invändning återgifva, så kärt som dem är att undvika all efterräkning, för det de uppburit och åtnjutit hafva de förriga åren tillbaka allt intill 1655, hvilket allt Kungl. Maj:t och riket hade till gagn och godo komma bort.

2:o. Kungl. Maj:t vill förmoda, att officerarna så under de gamla som nya kompanierna skola alla blifva efter handen försedda med vissa fördelshemman såväl som Ryttmästarna Sparre och Lode med de ännu för deras kompanier felande hästehemman. Emellertid vill Kungl. Maj:t af andra medel ersätta låta, hvad som på fördelen kan komma för hvar och en till att brista, såväl för det förflutna som innevarande år.

3:o. Ehuruväl officerare under de fyra nya kompanierna, som äro långt fram på året 74 antagna, kunna för 1/4 års tjänst icke pretendera fullkomlig fördel, dock vill Kungl. Maj:t, i anseende till deras försporda flit med kompaniernas inrättande, låta för densamma förnöja dem, men icke nu för tiden utan frambättre, efter medlens knapphet och utgifternas mångfaldighet sådant icke tillåta.

4:o. Om förbättringar på officerares löner förbehåller Kungl. Maj:t sig i lika måtto frambättre att resolvera, varandes i nåder sinnad en riktig stat om alla dess betjäntes löningar att formera låta, eftersom medlen och inkomsterna det högst tåla och medgifva kunna.

5:o. De ödes och förmedlade hemman i Värmland och på Dal, för hvilka, såsom regementet fullt anslagna, vederlag begäres, vill Kungl. Maj:t förmoda vara af sådan beskaffenhet, att när de komma i fullkomligt bruk igen, skola de sin årliga afgift riktigt utgöra kunna, och lära alltså både ödesmålet och förmedlingen efter vanliga oeh rätta frihetsårens förlopp upphöra. På det som emellertid brister, såväl som på själfva förlamade hemmanen måste en pertinent förteckning utaf landshöfdingen eller på tinget verifierad inläggas, och sedan vill Kungl. Maj:t efter riktigt gjord likvidation i kammarkollegium låta hvar och en få sin skäliga fyllnad och förnöjelse.

6:o. Att tillägga dem, som ringa hemman och ränta fått, andra hemman till augment finner Kungl. Maj:t betänkligt och ogörligt, förr än Kungl. Maj:t blifver fullkomligt underkunnig om hvart och ett hemmans andra villkor, lägenheter och fördelar, som ofta kunna ersätta det, som i räntan brister.

7:o. Uti rotering och utskrifning finner Kungl. Maj:t icke görligt eller billigt, att Lifregementet begär eller åtnjuter någon annan frihet än andra regementen.

8:o och 9:o. — — — —

10:o. Den frihet, som hästehemman pröfvas före detta hafva åtnjutit för krönings- och krigshjälpen, vill Kungl. Maj:t icke heller nu betaga dem, såframt icke något finnes på allmän riksdag vara beslutadt däremot.

11:o. Med rotepenningarna af hästehemman vill Kungl. Maj:t, att nu skall hållas, som förr vanligt har varit och de däröfver fattade resolutioner förmå och innehålla.

12:o. — — — — —

13:o. Kungl. Maj:t kan icke tillåta, att de, som förut hafva i god tro lånat eller borgat åt Kungl. Maj:ts ryttare, skola nu få göra sig af militiehemmanen och dess ränta betalta, alldenstund sådana äro Kungl. Maj:ts och icke ryttarnas egna.

14:o. De från militiehemman afstympade egor skola återkallas, och på det Kungl. Maj:t må så mycket bättre alla hinder och förfånger i detta mål afskaffa, vill Kungl. Maj:t, att regementet om hvart och ett fall, som någon svårighet med sig hafver, med fullkomlig berättelse till Kungl. Maj:t inkommer.

15:o. När Kungl. Maj:t får veta, hvar och när militiehemman blifva mer än skäligt med skjuts och gästning graverade, vill Kungl. Maj:t skaffa bot därför och låta de brottsliga plikta.»

Tiden före danska kriget hade sålunda, hvad Lifregementet beträffar, begagnats till att förstärka regementet och söka införa ordning i allt, som under förmyndarstyrelsen försummats. Några ändringar i organisatoriskt afseende förekommo ej under denna tid. Först efter kriget var det, som Carl XI utvecklade sitt rastlösa arbete, såväl hvad hans främsta verk i militäriskt afseende, nämligen indelningsverket, beträffar, som i alla andra afseenden, där han in i minsta detaljer bestämde allt angående öfningstiden, exercis, beklädnad, beväpning och annan utrustning m. m. Allt detta kommer därför att i ett sammanhang behandlas efter kriget. Dock må redan nu nämnas, att den treledliga uppställningen af rytteriet blef antagen, sannolikt i samband med Bielkes införande af striden med blanka vapen (värjan) i stället för strid genom karakoll.

Kriget med Brandenburg år 1675.

År 1672 i september hade ur Lifregementet en korpral och 25 gemena från hvarje kompani blifvit utsända till Bremen och där ställts under Grefve Wittenbergs regemente,* till hvilket dessa 200 gemena sedermera hela tiden hörde.

I maj 1675 började fientligheterna mot Brandenburg. Högsta befälet fördes af Fältmarskalken Carl Gustaf Wrangel, men denne, som var försvagad af ålder och sjukdom, kunde ej taga tillräckligt verksam del i kriget. Dåliga anordningar vidtogos, och den 18 juni blefvo svenskarna slagna i en återtågsstrid vid Fehrbellin, ett nederlag, som i och för sig icke var betydande men blef ödesdigert genom sina politiska följder. I detta slag innehade Wittenbergs regemente den yttersta högra flygeln af slagordningen. Mellan Wittenbergs regemente och Wachtmeisters Östgöta ryttare, hvilka började striden och synnerligen utmärkte sig, stodo blott några kompanier Skåningar under Binau. Efter slaget måste svenskarna inom kort draga sig tillbaka till de pommerska fästningarna.

Ett »extrakt uppå de ryttare af Hans Kungl. Maj:ts Lifregemente, som år 1672 blefvo kommenderade till Pommern och sedan stått under Öfverste Wittenbergs regemente», dateradt Landt-Rügen den 1 maj 1676, upptager slagna, sårade eller döda vid Fehrbellin, Wittstock, Stralsund, Damgarten, Wolgast, Ribnitz, Lüdershagen, Loitz-läger, Barth, Mecklenburg och Rügen. Af detta kan man sluta till de orter, där denna del af Lifregementet varit brukad.

---

* Wittenbergs regemente utgjorde sex kompanier, bildade af 200 gemena från hvardera Lifregementet samt Östgöta och Smålands ryttare. Det erhöll egna officerare samt 12 standar af »coleur dammask».[32])

Kriget med Danmark 1675—1679.

Krigsåret 1675.

Följderna af det olyckliga kriget i Tyskland läto ej länge vänta på sig. Kejsaren förklarade först krig mot Sverige, hvilken krigsförklaring följdes af Holland och den 2 september af Danmark. Detta land riktade efter öfverenskommelse med kurfursten af Brandenburg först sitt anfall mot Sveriges tyska provinser. Ett anfall från Norge kunde dock när som hälst väntas, och för att möta ett sådant sammandrogs i början af september på norska gränsen omkring 2,000 man, hvaraf af Lifregementet Ryttmästarna Johan Gyllenpistols och Dufvas kompanier, under det att Svenskes kompani sammandrogs i Dalsland. Härom skref Öfversten för Närke och Värmlands regemente Jonas Gyllenspets den 14 september från Eda skans till konungen, att han med Värmlandsskvadronen (fem kompanier af Närke och Värmlands regemente) samt två kompanier af Lifregementet anländt dit och fattat posto, samt att han beordrat Ryttmästare Svenske att fatta en beständig post på Dal.

Regementet i öfrigt var i början af september i hemorten. Chefen, Öfverste Bielke, var i egenskap af t. f. riksstallmästare i Frankrike, dit han i början af året sändts för att göra uppköp af ekipager och annat för konungens förestående kröning och bröllop. Befälet öfver regementet fördes under Bielkes frånvaro af Öfverstelöjtnant Naschert, som i juni från armén i Tyskland befordrats till öfverstelöjtnant på Lifregementet.

Till Naschert utgafs den 1 september från Uppsala order, att sex kompanier af Lifregementet till den 24 skulle inställa sig i Uppsala till kröningen, nämligen Lif-, Öfverstelöjtnantens, Majorens, samt Ryttmästarna Ribbings, Forbes och Carl Gyllenpistols, eller de tre Upplands, två Västmanlands och ett Södermanlands kompanierna. Den 28 september försiggick kröningen. Festligheterna blefvo dock ej långvariga. Redan den 2 oktober anbefalldes Öfverstelöjtnant Naschert att med dessa Lifregementets sex kompanier tåga genom Östergötland till Jönköping, där de borde vara samlade mot slutet af månaden. Krigskollegiet skulle i Jönköping låta förse regementet med 300 nya harnesk, 300 karbiner och 500 par pistoler att ersätta de förslitna. I Värmland skulle levereras till de tvänne där uppsatta nya kompanierna under Ryttmästarna Svenske och Dufva felande 104 pistoler och 184 karbiner, hvarjämte kammarkollegiet skulle förse officerarna med vanliga utredningspenningar.[4])

Den 29 oktober ankom konungen till Jönköping, där han möttes af underrättelsen, att ståthållaren i Norge, Ulric Gyldenlöve, inbrutit i Bohuslän. I första ifvern ville konungen gå emot honom med Lifgardet till fot och Lifregementet till häst, de enda trupper han hade hos sig, och med dem satte han sig i marsch mot Vänersborg. Den 2 november utfardades dock åter befallning till Lifregementet att icke allt för mycket påskynda marschen till nämnda stad, utan en dag stå stilla och den andra marschera, blott för att byta kvarter, intill vidare order. Snart drog sig Gyldenlöve tillbaka öfver gränsen, sedan han vid Kvistrum råkat ut för Ascheberg och starkare motstånd, än han väntat. Konungen kvarstannade i Vänersborg, där i slutet af november åtta kompanier af Lifregementet voro samlade.[4]) Härifrån var han betänkt på att infalla i Norge, ehuru förslaget ej kom till verkställighet. Lifregementet beordrades i början af december åt Dalsland till gränsens bevakande. Enligt »disposition huruledes sex kompanier af Lifregementet uppå Värmlands-Dal skola inkvarteras», daterad Vänersborg den 2 december, förlades Lifkompaniet i Åmål, Öfverstelöjtnantens kring Ödskölds kyrka, Major Gyllenpatrons vid Järbo kyrka, Ryttmästare Forbes vid Laxarby, Ribbings i Tösse socken och Carl Gyllenpistols vid Holms kyrka.[4]) Hvar och en skulle hålla sitt manskap alert och ej längre kringspridt, än att kompaniet på en half timme kunde vara samladt. De tre nordligast förlagda kompanierna skulle utställa en postering vid Ärtemark, från hvilken patruller skulle utgå längs stränderna af sjöarna Lelången och Stora Le mot gränsen vid Trankil och Nössemark samt till Håbol, där patruller skulle möta från den postering, som de tre sydligaste kompanierna skulle underhålla vid Eds kyrka, och som hade sig anförtrodd bevakningen från Nössemark vid Stora Le till Krokstad i Bohuslän.[4]) Af de öfriga kompanierna stodo vid denna tid Ryttmästarna Fägerskölds, Johan Gyllenpistols och Sparres i grannskapet af Vänersborg samt de tre återstående, Lodes, Svenskes och Dufvas, i Värmland kring Eda skans.

I händelse af uppbrott söderut var samlingsplatsen för åtta kompanier vid Järbo kyrka; de öfriga kompanierna skulle kvarstanna till Värmlands försvar. Sökte fienden inbryta öfver Eda skans, var samlingsplatsen i Åmål, och ville Kungl. Maj:t då förena alla tolf kompanierna i Värmland.

Den 20 december synes farhågan för fiendens anfall blifvit förminskad, enär då befallning gafs till Öfverstelöjtnant Naschert att med sina sex kompanier draga sig tillbaka åt Frändefors kyrka. Ur kvarteren skulle medtagas åtta dagars kost och foder, hvarmed kompanierna skulle begifva sig så fort som möjligt utan att invänta hvarandra till Frändefors, »men som därstädes stor sjukdom råder, förbjudes vid lifsstraff, att ingen går in i något besmittadt hus, utan att de blifva i fältet stående, till dess kvartermästaren återkommer med order, hvart marschen vidare skall tagas, hvilket väl en eller två nätter lärer vara till görandes».[4]) Fägersköld och J. Gyllenpistol skulle återgå till Näs socken i Åse härad (Vänersnäs soc-

ken, 1 1/2 mil öster om Vänersborg), med iakttagande af samma försiktighetsmått. För att skaffa vinterbeslag åt hästarna erhöll Krigsrådet Baltzar Gyldenhoff order att anskaffa 1,600 omgångar hästskor samt 3,200 omgångar söm och broddar, med hvilka Kungl. Maj:t ville »beskänka Lifregementet».[4])

Krigsåret 1676.

Den 26 januari hade Eric Dahlberg enligt hans egen dagbok med 200 ryttare af Lifregementet samt 50 dragoner gått öfver gränsen vid Eda. Efter att hafva marscherat hela natten framkom han i morgongryningen till Vinger skans (Kongsvinger). Fiendens förvakt blef genast indrifven och några fångar tagna under elden från fästet, som dock ej skadade någon. Sedan trakten blifvit rekognoscerad och skansen aftecknad, återvände Dahlberg till Eda den 28.[13])

Öfver den i trakten af Eda stående styrkan förde öfversten för Närke och Värmlands regemente, Jonas Gyllenspetz, befälet. Till honom utgick befallning »att med något starkt parti ravagera i de socknar, som på denna sida Glommen ligga, särdeles efter Ryttmästare Lode känner en väg, hvarigenom mycket lätt är att fortkomma och öfverflygla fienden, utan att han det märker. Sådan dessein att effektuera skolen I taga alla tre kompanierna af Lifregementet eller så många däraf, som nödigt finnes, jämte dragoner och musketerare, men iakttaga, att ryttarna ej allt för mycket strapatseras.»[4])

Att regementets på denna sida stående tre kompanier icke varit sysslolösa, synes af konungens skrifvelse den 15 februari till Landshöfdingen Abraham Leijonhufvud, hvaruti säges: »Det kan icke annorlunda vara än att vid den stora fatigue, som de tre kompanierna af Vårt Lifregemente vid Eda utstått hafva, deras hästar lära komma af sig, därför och på det Vi måge hafva den tjänst af dem, som Vi eljest icke hafve att tvifla på», skulle hafre genast blifva dem tillsänd.[4])

Öfverste Gyllenspetz beordrades åter den 25 februari att behålla hos sig vid Eda de tre kompanierna af Lifregementet, till dess sjöar och älfvar brutit upp. Därefter kunde han draga sig något tillbaka på vägen åt Vänersborg. Med en löjtnant och 24 hästar skulle han låta bevaka Fågelvikssidan, »och böra dessa icke om natten stå på samma ställe som om dagen. Den löjtnant, som vakten vid Norrvik blir anförtrodd, skall genom en af sina ryttare genast underrätta General Ascheberg, då han säker kunskap om fiendens förehafvanden erhåller. I synnerhet låten I icke försumma med all omsorg att befordra, det Vårt rytteri hvarken hö eller hafre tryter.»[4])

Oaktadt konungens stränga och ofta förnyade befallningar kunde icke från det utarmade landet tillräckligt underhåll samlas till de där förlagda

trupperna. Brist och sjukdomar uppkommo, hvaröfver ofta klagas. Ställningen vid Lifregementet erfares af följande bref från Major Gustaf Gyllenpatron till konungen, dateradt Vänersborg den 15 mars: »Jag förorsakas regementets tillstånd att andraga, hurusom beklagligt är, att af officerarna vid Eda skans mig notificeras deras kompaniers tillstånd med sjukdom, ryttarnas och deras hästars, en stor del af fodernöd förderfvade och några döda, som ock befruktandes, att kompanierna totaliter ruineras, om icke något mände dem snart hjälpas. Kompanierna stodo dock för kort tid sedan tämligen väl med folk och hästar. Gifve Gud, att enligt Kungl. Maj:ts resolution 20 à 25 man af hvart kompani hade fått hemgå på den tiden att förbättras med munteringar, kläder m. m., jämväl med deras hästars uppfodrande; som den tiden för fiendens anfall tämligen säkert var, hade kompanierna därmed varit tämligen hulpna. Vid dessa sex kompanier äro, sedan vi kommo i dessa kvarter, af hvart kompani tämligen sjuknade, dock få döda, i hvilkas ställe andra karlar anskaffas. Gud bevare regementet för sjukdomar, ty vi komma in i sjukliga kvarter. Fältskärer äro här allt för få, och högeligen af nöden vid Eda en, hos de många sjuka.»[12])

Konungen var ej sen att söka rättelse i sådana fall. Den 20 mars afgick skrifvelse till Landshöfding Leijonhufvud så lydande: »Efter de många allvarliga föreställningar, att I icke skulle läta de vid Eda stående kompanierna af Lifregementet lida brist på furage, hade Vi icke förmodat, att därtill ringa anstalt är gjord, och om därmed längre dröjes, kompanierna blifva odugliga till deras förehafvande kampagne. Då sådant Oss till största missbehag skall lända, måste Vi eder förutsäga, att Vi därom ingen förr än eder lärer tilltala. Akta eder därför för skadan och varer bekymrad, genom hvad medel det ock ske må, att Vi måge finna kompanierna i godt stånd.»[4])

Den 25 mars skrefs till Leijonhufvud och Gyllenspetz, att »som isarna nu börja försvinna, så att Lifregementets alla tre kompanier utan fara för fiendens inbrott kunna marschera från Eda, böra alla sjuka och dismunterade af Dufvas och Lodes kompanier hemförlofvas äfvensom Svenskes hela kompani, på det de må kunna laga väl om sig och vara färdiga mot den 10 april, då alla tre kompanierna skola begifva sig nedåt landet».[4]) Äfven anbefalldes, att de af Öfverstelöjtnant Naschert begärda vapnen, särskildt värjorna för Svenskes kompani, borde ofördröjligen anskaffas.

Major Gyllenpatron beordrades i slutet af mars att ofördröjligen föra regementet till Halland, men på Aschebergs begäran synes något uppskof därmed beviljats, på det ej hela Älfsborgs län genom dess förtidiga afmarsch skulle blifva blottadt. En del vakter bestredos då af Ribbings kompani, och inga andra ryttare funnos tillstädes att öfvertaga bevakningen.[12]) Senare order innehöllo, att som konungen den 10 maj ärnade komma till Halmstad, borde alla kompanierna af Lifregementet vid denna tid vara där tillstädes för att följa honom åt Skåne.

Den 16 maj inträffade konungen vid Karup på skånska gränsen, där Gardet till fot och Lifregementet till häst voro honom till mötes. Samma dag marscherades öfver Hallandsås till Ängelholm och de följande dagarna till Malmö, där de båda regementena förlades i byarna utanför staden. Enligt proviantbeskeden bestod Lifregementet vid denna tid utom öfverofficerarna af 36 korpraler, 12 hofsmeder, 12 profosser och omkring 1,250 gemena ryttare på tolf kompanier. Såsom besättning i själfva staden Malmö förlades där 150 ryttare, uttagna från olika regementen, hvaribland en löjtnant, en korpral och tolf gemena af Lifregementet. Af dessa återstodo enligt General Maidels förslag den 16 december löjtnanten, korpralen och sex gemena af Lifregementet samt af hela styrkan 77 man.[12])

På andra sidan sundet hade Christian V samlat en betydande härsmakt, räknande omkring 16,000 man samt bestående af danska, holländska, brandenburgska, münsterska, hessiska, lüneburgska m. fl. trupper. Svenska flottan var slagen af den förenade danska och holländska, och denna låg nu färdig att landsätta Konung Christian och hans här i Skåne. Enligt Ascheberg ägde Carl XI i Skåne ej mera än 3,500 man att möta fienden med.

Den 27* juni gjorde Amiral Tromp med 13 à 14 örlogsskepp och ungefär 100 små farkoster landstigning vid Ystad. Generalerna v. Fersen och Wittenberg, ditsända med åtta kompanier af Lifregementet jämte några kompanier dragoner och knektar, »gjorde ett tappert och oförskräckt motstånd, men måste omsider vika, efter de många skeppen så häftigt kanonerade och man hvarken hade något nödvändigt bröstvärn för sig eller det ringaste bistånd af skansen. Ty fullbordade fienden sin dessein och intog staden. Vårt folk fattades inte mod, utan lägenhet till att fäkta; Major Gyllenpatron, Ryttmästare Johan Gyllenpistol samt 80 à 90 gemena måste sätta lifvet till, ej uti någon reel drabbning, som kunnat gifva dem lika fördel, men för styckekulorna, dem de ej kunde göra motstånd.»[23])

Den 29 öfverfördes hufvudstyrkan till Råå fiskeläge nära Hälsingborg, och samma dag anträdde svenskarna återtåget från Malmö till Getingebro, den 30 till Hörby, den 1 juli till Vram samt den 2 genom Kristianstad, hvarefter trupperna förlades i de närmaste byarna på andra sidan staden. Från Kristianstad skref konungen till Generallöjtnant Hans Mörner: »Med fiendens landstigning är så tillgånget, att han först vid Ystad på en ort, där man mente, att ingen liten farkost kunde ankomma, med åtskilliga stora örlogsskepp ansatt och genom kontinuerligt kanonerande Våra vakter, huru tappert de ock sig till värn ställt, obligerat att kvittera stranden, men medan därunder Generalerna v. Fersen och Wittenberg voro i verket att repoussera det folket, som under skydd af sådan kanonering hade sig förskansat, bringar han sin hela armé med en fogande vind mellan Landskrona och Hälsingborg till lands, och efter den konsiderablare befanns, än Vi med någon förhoppning om lycklig success kunde bemöta, efter bemälde

* I Spegels diarium säges den 25, medan Carl XI:s dagbok och Dahlberg säga den 27.

generaler nästan halfva delen af Vårt kavalleri hade hos sig, resolverade Vi att draga oss hit upp före».[4])

Hälsingborg och Landskrona intogos inom kort af danskarna. Befolkningen visade sina gamla herrar mycken tillgifvenhet och började såsom snapphanar gripa till vapen, plundra och förorsaka svenskarna skada.

Från Kristianstad utsändes den 16 juli den nyligen till ryttmästare vid Lifregementet utnämnde Grefve Axel Oxenstjerna jämte Ryttmästare Tysk för att rekognoscera. De hemkommo med sju fångar, bland hvilka en löjtnant och en dansk drabant.

Den 21 juli stod fienden framför Kristianstad och tillbakaslog de svenska förposterna. Två dagar därefter fortsatte Carl XI återtåget, och den 26 anlände svenska styrkan till Karlshamn. Den 31 sändes härifrån fotfolket, artilleriet och trossen åt Växjö, medan konungen själf med rytteriet återvände mot Kristianstad för att söka uppsnappa 1,400 danska ryttare, hvilka stodo vid ändan af dammen framför staden på andra sidan af Långe-bro. Han hade med sig Lifregementet, Västgöta och Smålands ryttare samt några andra trupper, tillsammans 3,600 man. Som bron från staden åt den fientliga sidan blifvit rifven, måste han taga en omväg öfver Torsebro, dit han framkom kl. 9 följande dag. Bakom denna bro stod ett kompani danska dragoner, hvilka började en liflig skottväxling. De svenska ryttarna lyckades dock dels öfvervada ån, dels afsuttna öfvergå den på stockar, hvarefter en stor del af dragonerna nedhöggos eller tillfångatogos. Danskarnas hufvudstyrka under General Sandberg hade dock redan dragit sig tillbaka. Konungen återvände därför till Karlshamn, dit han anlände den 4 augusti. Här mötte honom underrättelsen, att Gyldenlöve, som med 10,000 man infallit från norska sidan, framträngt ända till Skara i det värnlösa Västergötland. Hela Bohuslän och en del af Dalsland voro i hans händer och Göteborg inneslutet. Från Skåne hade Konung Christian afsändt General Duncam med 4,000 man, hvilka skulle genom Halland förena sig med Gyldenlöve samt bemäktiga sig Halmstad.

Kurfurstens af Brandenburg trupper spelade mästare i Sveriges tyska landskap, holländare och danskar på hafvet. Ställningen var så mycket mer betänklig, som hemma i landet både penningar och folk saknades och missnöje från alla håll började höras.

För svag att möta fienden i Skåne beslöt Carl XI att söka afskära vägen för Duncam och anfalla honom, innan han hunnit förena sig med Gyldenlöve. Den 7 augusti gick konungen med rytteriet till Gäddeviksås, den 8 till Väckelsång och den 9 till Växjö, där han förenade sig med den öfriga delen af sin här, som nu enligt Aschebergs skrifvelser räknade 6,000 man. Här tillstötte Nils Bielke, nyligen hemkommen från Frankrike, dit han i juni månad föregående år blifvit sänd att såsom tillförordnad riksstallmästare göra åtskilliga uppköp till konungens kröning. Bielke återtog nu befälet öfver Lifregementet.

Slaget vid Halmstad.

Den 11 bröt konungen upp från Växjö till Hössje, den 12 till Borsna, den 13 till Tutaryd, den 14 till Hornsbro och den 15 öfver Lagan till Traheryd. Den 16 tidigt på morgonen kom konungen med rytteriet till Knäred. Ehuru trupperna voro trötta efter marschen, sändes genast Bielke med 1,000 ryttare af Lifregementet att förstöra bron vid Laholm och sålunda afskära fiendens förbindelser. Då påträffades en trupp danskar, som blef slagen, hvarefter bron brändes. Följande morgon två timmar före stridens början stötte Bielke med sitt folk till armén.[14])* Samma dag (den 16) besatte svenskarna Elestorp vid stora vägen från Hälsingborg. I dagningen den 17 augusti framkom Carl XI med armén till Eldsberga och Trönninge kyrkor, hvarest trupperna fingo ett par timmars hvila och god förplägnad ur några af danskarnas där befintliga magasin. Länge gaf dock konungen sig ej ro, innan han lät blåsa till häst och med rytteriet satte sig i marsch för att möta Duncam. Fotfolket och artilleriet skulle följa, så fort de kunde. Framkommen förbi Kistinge by, såg konungen framför sig hela den fientliga styrkan, uppställd i slagordning framför Fyllebro, ¹/₄ mil nordost om Halmstad. Halt gjordes, och i den mån svenskarna framkommo, ordnades de till anfall. Högra flygeln, med hvilken såväl konungen själf som Helmfeldt och Ascheberg följde, utgjordes i främsta linjen af 8 kompanier Lifregementet under Bielke samt 2 kompanier Drabanter; i andra linjen stodo 4 kompanier af Lifregementet och 2 kompanier Smålänningar.

Tecknet till anfall gafs, kanonerna spelade, och inom kort var striden allmän. Lifregementet, framför hvilket konungen vanligtvis uppehöll sig, var i häftigaste handgemäng. Dess unge, nyss från franska krigen hemkomne öfverste hade utbedt sig att få strida »à la française», dvs. med värjan i hand och utan att lossa ett skott. Kompanierna voro såsom vanligt två och två sammanförda till en skvadron, men när Bielke vid framryckandet märkte, att fiendens skvadroner voro flera än hans, delade han sina två främsta skvadroner i tvänne, så att antalet blef lika. På detta sätt öfverändakastade han fienden i första träffningen så fullständigt, att andra linjen ej hade annat öfrigt än att deltaga i förföljandet. Fienden var uppställd med fotfolk blandadt med rytteri. Bielkes värjfäste träffades af en karbinkula, och han sårades lindrigt i knäet af en dansk underofficer med en bardisan. Konungen var främst i striden, och vid hans sida sårades både Ascheberg och Dahlberg. Äfven på vänstra flygeln och i midten pågick en het kamp, hvilken likaledes vände sig till svenskarnas fördel. Slutligen drog Duncam sig öfver Fyllebro och sökte bakom ån hålla stånd, men Bielke lyckades finna ett vadställe, och ehuru blott fyra man i bredd kunde rida däröfver, hade han inom några ögonblick tre af

* Enligt Aschebergs lefverne utfördes denna affär af Ryttmästare Rosen vid Aschebergs regemente med 60 man.

Svenska Slagordningen

Danska Slagordningen.

WESTER HAFVET

Slaget vid Halmstad den 17 augusti 1676.

sina skvadroner på motsatta stranden. Nu var allt motstånd fåfängt och Duncam med hela återstoden af sin styrka måste gifva sig.

Af Duncams omkring 3,000 man undkommo blott några få, hvilka till Konung Christian förde underrättelse om nederlaget; omkring 1,000 man hade stupat, och 1,650 voro fångna.[42]) Till Stockholm afsändes segertecknen, bestående af 11 metallstycken, 3 mörsare samt 34 fanor och standar, hvaraf Lifregementet tagit 11.[42])

Den svenska styrkan uppgifves till 5,300 man. Förlusten var endast 13 officerare döda och 17 sårade samt 38 gemena döda och 127 sårade, af hvilka på Lifregementet kommo: officerare 2 döda och 10 sårade samt gemena 7 döda och 28 sårade.[42]) Med officerare menas här sannolikt såväl öfver- som underofficerare, ty enligt regementets rullor stupade af öfverofficerare endast Löjtnant Carl Ribbing. Bland sårade öfverofficerare nämnes Löjtnant Eric Planting, hvilken enligt riddarhusgenealogierna blef så svårt sårad, att han däraf i tre år måste hålla sängen.

Berättelsen om striden är hufvudsakligen hämtad ur Bielkes egenhändiga lefvernebeskrifning samt Fryxells framställning.

Konungen tågade efter striden genom Halmstad och förlade sitt folk i byarna på andra sidan Nissaån. Han lofordade Bielkes tappra uppförande på det högsta framför hela generalitetet och skref därom till änkedrottningen i de mest smickrande ordalag.

Tvänne dagar före slaget vid Halmstad hade fienden intagit Kristianstad, och inom kort inlopp underrättelse, att Konung Christian med större delen af sin här var i antågande. För svag att gå honom till mötes sökte Carl XI en fast ställning, i hvilken han kunde invänta förstärkningar. Han drog sig i denna afsikt den 22 till Getinge, den 26 till Falkenberg, den 31 till Varberg och den 1 september öfver Viskan, som erbjöd godt skydd. Bakom ån uppkastades åtskilliga fältverk; själf tog konungen kvarter i Syllinge by, under det trupperna förlades i gårdar och byar längs ån. Denna ställning bibehölls oförändrad öfver en månad, under hvilken tid Konung Christian framryckt till Halmstad, där han kvarstod till den 24 september, hvarefter han återvände till Skåne.

Under denna tid hade General Arensdorff med det danska rytteriet framträngt förbi Falkenberg. Bielke utsändes att skaffa underrättelser. Han tillbakakastade fiendens förtrupper öfver ån vid Falkenberg och tog några fångar, men var för underlägsen att kunna komma längre. Då han stod i begrepp att återvända, anlände en trumpetare med inbjudan till Bielke att göra ett besök hos Arensdorff, med hvilken han varit närmre bekant, medan denne stått i svensk tjänst, men Bielke förde trumpetaren med sig hela dagen under marschen åt Varberg. Han erfor sedan, att Arensdorff, så snart han märkt, att Bielke kvarhållit trumpetaren, utsändt 1,000 ryttare för att afskära återtåget.[14])

Från Göteborgs belägring hade Gyldenlöve redan den 8 september med oförrättadt ärende dragit sig tillbaka åt Norge. För denna gång var

Samlingen vid Hamneda den 21 oktober 1676.

således den öfverhängande faran aflägsnad, men detta oaktadt och fastän årstiden var långt framskriden, ämnade konungen icke söka hvila. Den 6 oktober, sedan den väntade förstärkningen anländt, bröt han upp med rytteriet, ankom den 7 till Örby (söder om Kinna), där han den 8, 9 och 10 hvilade, fortsatte den 11 till Svenljunga, den 12 till Tranemo, den 13 stilla, den 14 till Gisslaved, den 15 till Ölmestad, den 16 till Värnamo, den 17 stilla, den 18 till Toftaholm och den 19 till Ljungby, där större delen af artilleriet och fotfolket var till mötes. Den 21 samlades hela styrkan vid Hamneda. Den borde då enligt Dahlbergs förslag[13]) utgjort 14,567 man, hvaribland tolf kompanier af Lifregementet till häst med 1,000 gemena ryttare. Nu som vanligt var dock den verkliga styrkan mindre, än man beräknat, och den uppgifves till omkring 12,000 man tjänstbara i Dahlbergs handteckning öfver »Carl XI:s bataglia, formerad vid Markaryd, sedan Hans Maj:t konjungerat sitt utur Halland medförda folk med de utur Sverige i all tysthet på åtskilliga vägar ankomna regementen». Denna teckning synes upptaga styrkan på det noggrannaste; Lifregementet till 900, Västgöta ryttare till 757, Aschebergs 534, Ramsvärds 342 o. s. v.*

Samma dag, som samlingen vid Hamneda ägde rum, fortsattes tåget till Hornsbro, den 23 till Markaryd och den 24 till Fagerhult. De förhuggningar, fienden anlagt på skånska gränsen, undanröjdes af 4,000 uppbådade bönder, hvarefter svenskarna så oförmodadt inbröto i Skåne, att en stor del af det kring Ängelholm inkvarterade danska fotfolket blef tillfångataget. Från Fagerhult fortsattes den 25 till Bälinge och den 26 till Ebbarp, där det den 27 rastades. Här fick konungen klart för sig, att fienden stod vid Åby, endast en mil från Ebbarp. Glad att ändtligen få mäta sina krafter med danskarna skyndade han följande morgon dit, men fann blott fiendens öfvergifna läger, i hvilket svenskarna fingo tillbringa natten. Den 29 öfvergick svenska armén Rönne å, hvarefter en del efterblifna danskar samt en betydlig del af deras tross uppbragtes. Dagen därpå intogs Hälsingborg och öfverlämnades till plundring, emedan staden visat sig otrogen. Den 31 förlade Konung Carl sitt högkvarter till Bårslöfs prästgård; midt emot på andra sidan Rå-älfven stodo danskarna med högkvarteret i Kvistofta. Sålunda förblefvo de fientliga härarna till den 8 november, utan att någondera vågade i den andras åsyn öfvergå den djupa dalgången för att anfalla.

Ändtligen drogo sig danskarna tillbaka åt Malmö, hvarefter Carl XI den 9 fortsatte till Tågarp, den 10 öfver ån vid Sireköping till Reslöf och den 11 till Lilla Harrie. På andra sidan Lödde eller Käflinge å hade danskarna sitt läger. I denna ställning stodo de båda härarna åter emot hvarandra endast åtskilda af en liten å, hvilken dock var tillräckligt djup att hindra andra fientligheter än skottväxling och mindre ströftåg. Sjukdomar till följd af brist på förnödenheter samt kölden härjade svårt bland de svenska trupperna, hvilkas led på ett fruktansvärdt sätt förtunnades. Att med

* Se bataglian.

oförrättadt ärende draga sig undan i vinterkvarter önskade dock ingen bland dem, utan de ledo hellre i sina fuktiga och kalla jordkulor alla försakelser i hopp att slutligen komma fienden på lifvet och framtvinga ett afgörande.

Ändtligen inträffade så sträng köld, att isen, svenskarnas gamla bundsförvandt i de danska fejderna, började blifva farbar på Lödde å. Natten mellan den 3 och 4 december tågade svenska hären under största tystnad västerut till Stora Harrie, där ån öfvergicks strax efter månens nedgång omkring kl. 2. Det tunna istäcket brakade, då ryttarna kommo ledande sina hästar, dock utan att brista. Det grofva artilleriet måste dock jämte trossen kvarlämnas vid Harrie. Sedan hela hären kommit lyckligt öfver, uppställdes den i följande ordning. Ytterst på högra flygeln af främsta linjen stodo två skvadroner finska dragoner, 260 man under Öfverste Budberg, därnäst Öfverstelöjtnant Siegroth med 150 Drabanter, Nils Bielke med Lifregementet till häst, 530 man på fem skvadroner hvardera om två kompanier, hvadan sannolikt de två återstående kompanierna vore uppdelade på de öfriga, samt slutligen Baranoffs fyra skvadroner finnar, 303 man. Andra linjen hade längst till höger 60 af Posts dragoner under Öfverstelöjtnant Goës, därnäst Öfverste Drake med 200 man Adelsfanan på två skvadroner, adelns fördubblingsryttare, äfven på två skvadroner under Gynterberg, en skvadron Ramsvärds gamla Smålänningar, 120 man, en skvadron civilstatens bevillningsryttare, 100 man under Öfverstelöjtnant Rehnsköld. Vid denna flygel, hvars första linje fördes af Generallöjtnant v. Fersen och den andra af Generalmajoren Grefve Wittenberg, uppehöll sig såväl konungen själf som Fältmarskalken Helmfeldt och General Ascheberg. Fotfolket, inalles ej mera än 1,751 man, hvaraf 600 man garde, innehade såsom vanligt midten; det stod under Generalerna Schultz och Mortaigne. Vänstra flygeln under Generallöjtnant Galle och Generalmajor Schönleben utgjordes förnämligast af Per Hjertas Västgöta ryttare, Mellins finnar, Borckhausens finska dragoner och adelns fördubblingsryttare under Lichton. Af 12,000 stridande, som hären räknat sex veckor förut, kunde nu ej flera än 6,448 föras mot fienden.[3]) Sedan med dessa slagordning blifvit på ofvannämnda sätt intagen, gjordes vändning åt högra flygeln och anträddes med denna främst marschen mot Lund.

Slaget vid Lund.

Rörande detta minnesvärda slag, hvars skildring nu förestår, finnas rikligt med samtida anteckningar, af hvilka möjligen en mera fullständig och liflig framställning skulle kunna sammanföras. I historien öfver det regemente, hvilket enligt Fryxell vid Lund »under den stolte Nils Bielke skördade lagrar, så härliga, att de aldrig skola vissna», torde dock ingen vara värdigare att föra regementets talan än den, som själf stod i dess

spets och förde det till seger denna blodiga dag. Det är därför, Nils Bielkes egen berättelse här anföres, sådan den läses i tvänne hans bref, hvilka ännu finnas i behåll, det ena till Rikskattemästaren Sten Bielke, dateradt Vaxtorp den 8 december,[14]) det andra dateradt Bälteberga den 20 december, tryckt i Loenboms handlingar till Carl XI:s historia. I den här intagna berättelsen har ömsom begagnats det ena eller andra af ofvannämnda bref, allt efter som de befunnits tydliga eller fullständiga. Med undantag af uteslutningar samt jämkningar i stafningssättet är innehållet ordagrant återgifvet.

Sedan Bielke omtalat, huru Lödde å blifvit öfvergången och armén uppställd, fortsätter han: »Vi marscherade sedan i två kolonner ända upp till Lunden, alldenstund oss af våra förtrupper under Öfverste Rolshausen berättades omöjligt vara att kunna för de många stenmurar och jordvallar komma genaste vägen till fiendens läger honom där efter vår intention att surprenera. Fienden hade ännu intet alarm af oss; vi marscherade i största stillhet fort att vinna höjden vid Lunden. Snön var allena den, som halp oss att konservera våra order. Uti ljusningen blefvo oss fiendens vakter först varse, då vi hade gjort halfva vägen. Men som de gjorde sig den tanken, att vi omöjligen tordes våga att gå med hela armén öfver, inbillade de sig i förstone, det man vore ett starkt parti, som sökte att vinna Malmö, intill dess att det ljust blef, befunno med stor consternation hela armén vara i full anmarsch, då strax utur deras läger sköts danska lösen till alarmskott. Den öfvermåttan sköna och goda ordning, som konungen af Danmark håller uti allt vid sin armé, var orsak, att vi nästan tillika hörde lösen och sågo hans armé begynna marschera. De många grafvar och stenmurar förhindrade oss mycket att fortsätta marschen i sådan hast, som vi önskade. Öfverste Budberg med sina dragoner obligerades alltså esomoftast att sitta af till att planera vägen, hvilket allt uppehöll oss, att fiendens armé befann sig så nära att intaga den åstundade höjden som vår. Bägge arméerna gjorde sin största flit, espérerandes, som ock uti sanning var, stor avantage att vara den första. Vid solens uppgång, som så skön och klar gjorde hela den dagen som någon uti juli, hade bägge arméerna hvarandra uti fullt sikte. Bägge marscherade uti en order på två kolonner och formerade liksom en triangel >. Ingen gaf den andre efter att uti god order beflita sig om att först intaga den lilla backen, som ligger rätt vid väggarna af Lunden. Förtrupperna, så fiendens som våra, lika starka af 300 hästar, kommo nästan uti ett moment till densamma, och begyntes alltså klockan mellan 8 och 9 denna så hårda och mycket disputerade bataljen. Våra förtrupper voro så lyckliga att med stor vigeur poussera fiendens, uti hvilken rencontre General Carl Arensdorff, som förde fiendens vänstra flygel, blef så blesserad, att han icke den dagen, ej heller någonsin i världen, lärer bevista någon aktion mera. Öfverste Rolshausen blef blesserad, och min ryttmästare Spielhammar midt igenom skjuten. Fiendens dragoner under Öfverste Brocken-

CARL XI I SLAGET VID LUND.

hausen soutenerade icke allenast sina förtrupper mycket tappert och väl, utan ock pousserade Öfverste Budbergs dragoner, finnar, så att de råkade uti största confusion och desordre, att det var för oss en helt slät begynnelse. Vår högra och fiendens vänstra flygel gjorde halft om, den första till vänster, den sista till höger, genom hvilken rörelse arméerna befunno sig en bataille, och som af den öfvergjorda figuren synes, voro ock de ofvansagda flyglarna närmare att gå à la charge än resten, som först 1 $^1/_2$ timma därefter kommo därtill. Fienden hade icke allenast den avantagen att hafva höjden, utan vår högra flygel hade den desavantagen, att första linjen befann sig så skiljd från den andra genom två stenmurar på båda sidor om den stora vägen till Lunden, att den kunde omöjligen blifva sekunderad. De bägge fiendens stodo likväl på en slät höjd. Hans Maj:t rangerade icke allenast vår hela första linje, bestående af fem mina skvadroner och fyra Baranoffs, utan ock med sådan order befallte att chargera, att det var surprenant och mer än beskrifligt. Min skvadron, som af Hans Maj:t befalldes att soutenera dessa kullkastade dragoner*, var så lycklig att det väl göra; de andra mina fyra, som tillika med mig avancerade, voro ej mindre lyckliga, i det vi alla kullkastade såväl den första som den andra linjen af fienden, att de råkade uti stor confusion. Baranoffs** gjorde motsatsen och så, att Hans Maj:t själf kunde omöjligt bringa dem till stånd. Några officerare följde Hans Maj:t, repade dem hjärtat, men fiendens skvadroner, så öfvermåttan beridna, att vi ej kunde förfölja dem, recolligerade sig snart, hvilket dem så mycket faciliterade, att jag ej dristade mig att förfölja dem och separera mig från reserven, helst bägge mina flyglar voro alldeles blottade af dessa Budbergs dragoner och Baranoffs finnar, som ej ville vända. Vår reserv defilerade emellertid öfver dessa bägge ofvansagda stenmurar, då fienden med hela flygeln igen avancerade på mina fem skvadroner. Gud, som stod oss alla bi, gjorde, att det skedde dem motstånd på lika sätt som tillförne, så att alla mina skvadroner stodo sig väl, förutom Ryttmästare Fromhold Fägerskölds, hvilken uti första träffandet blef tillika med sin löjtnant, Gyllenpatron, skjuten. Eric Ingvaldsson, som sedan förde skvadronen och ville fäkta med karakoller liksom fienden, var icke lyckligare, utan blef pousserad och skvadronen illa handterad. Ehuruväl de andra fyra skvadronerna voro så lyckliga att poussera allt, hvad dem mötte, både dragoner och ryttare, så voro de likväl så olyckliga att mista alla officerare nästan. Min ryttmästare, Christian Fägersköld, blef till döds skjuten, hvilket mig så går till hjärtat, att jag det ej kan utsäga. Jag kan ej se mitt kompani utan tårar. Majorens skvadron miste bägge löjtnanterna, Halfasten och Enesköld, så att han allena med sin kornett blef behållen för skvadronen, emedan den öfvermåttan gode Grefve Axel,*** som gjorde skvadronen med honom, var sjuk

* Budbergs.

** Nyutskrifna finnar.

*** Oxenstjerna, hvilken den 11 juli hade blifvit ryttmästare vid regementet och den 6 december dog i Lund.

och nu sedermera död, mig och hela regementet till icke mindre sorg och afsaknad än hans allra närmaste. Öfverstelöjtnant Naschert var mest olycklig, i det honom själf blefvo armen och fingrarna afskjutna; Paikull, som gjorde med honom en skvadron, sten död, bägge löjtnanterna, så öfverstelöjtnantens som Paikulls, Niethoff och Lilliebielke, illa blesserade, så att Claes Horn allena, öfverstelöjtnantens kornett, blef för skvadronen, hvilken han hela dagen intill sin död, då vi sista gången pousserade fienden, med största admiration och bravour förde. Ribbingen med en kvartermästare blef allena behållen för sin skvadron, Lettman blifvande illa blesserad.*

Nu var vår reserv, bestående af två Drakens, två Gynterbergs, en Ramsvärds och en Rehnskölds, öfverkommen uti full marsch att soutenera oss, som redan voro långt avancerade och hade höjden inne, på hvilken fienden tillförne stått. Emellertid hade fienden åter rangerat sig taliter och kvaliter; confusion var redan i den, hvilken föröktes, när vår reserv kom. Icke desto mindre avancerade vi då på båda sidor, de mycket flera skvadroner än vi, och blef då ett sådant fäktande på bägge sidor, att det är icke möjligt att beskrifva, huru det gick till. Gud var med oss och gaf oss en sådan lycka, att vi då bragte hela deras flygel uti hel desordre; vår andra linje eller reserv gjorde öfvermåttan väl. Gynterberg och en skvadron var så olycklig, att han själf blef blesserad, två hans ryttmästare, Ridderhjelm och Lindegren, dödskjutna, förutom andra officerare blesserade. Huru många gånger vi nu träffade, vet jag ej, ty vi voro alla öfver en timma, som mig tyckes, mest kontinuerligt à la charge med pistoler och mer med värjor. Min major blef blesserad, så att hans skvadron såväl som Öfverstelöjtnantens fördes hvar af en kornett. Uti all den varande aktionen hade vi den lyckan att hafva Hans Maj:ts présence, som mycket contribuerade näst Guds hjälp, att vi icke nu blefvo pousserade. Drabanterna gjorde merveille, men voro så olyckliga, att Öfverstelöjtnant Siegroth blef dödskjuten. Fienden hade nu mycket retirerat sig långt. Vi följde efter Hans Maj:ts och fältmarskalkens order med slutna trupper allt efter. De stycken, som han retirerade sig på, togo vi bort, förr än han fick tid att göra med dem ett skott. Åtskilliga gånger en poursuivant kommo vi att träffa, men icke utan stor skada å bägge sidor, ty han sköt alltid först och nu längre ifrån än tillförne, och när han drog af, hade han bättre hästar än vi, så att det var oss omöjligt uti den halkan att hemta honom in. Sedan Hans Maj:t hade satt sig à notre tête, följde

* Af denna beskrifning synes, att Lifkompaniet och Polls utgjorde en skv., likaså Öfverstelöjtnantens och Paikulls en, Majorens och Grefve Axel Oxenstjernas en, Ribbings och Lettmans en samt Fromhold Fägerskölds och Eric Ingvaldssons en.

I sin egenhändiga lefvernebeskrifning säger Bielke, att han under denna strid delade skvadronerna i kompanier för att kunna bättre möta fiendens vida flera skvadroner. Själf fick Bielke en stark kontusion i hufvudet af en kula, som afskar hattbandet, hvarjämte hans kläder genomborrades på flera ställen.

vi dem genom deras läger, hvarest de intet stånd fingo. Mycket folk blef där nedgjordt, som tillförne hade sig dit retirerat. Fienden tog ändtligen den resolution att fullkomligen med hela sin vänstra flygel gå durch och söka flykten till Landskrona, och som han måste passera öfver samma å och ström, vi hade gått öfver att attackera honom, och ej visste på hvad ställe, så brast isen, så att många hundra hästar föllo i och drunknade tillika med folket. Det var nu déroute entière, därvid konungen och Prins Görgen synas hafva varit les premiérs. Här skedde större massacre än tillförne; allt det, som balancerade att drunkna, blef nedhugget. Icke mindre kommo en hop öfver, däribland konungen och Prins Georg voro, den förstes häst blesserad och den andre själf, såsom berättas, dock säger jag ej detta för visst. Uti denna poursuiten blef Hans Maj:ts häst Totten skjuten i pannan, hvilket obligerade Hans Maj:t att sätta sig på Brillant, en af de fransyska, på hvilken han ock hela dagen sedan satt. Generallöjtnant v. Fersen blef ock rätt vid passet illa blesserad och sedermera, i det han ville resa till Malmö, fången. Tio skvadroner, Drabanterna, fem mina, två Drakes, en Gynterbergs och Ramsvärds endaste, voro allena i denna poursuiten. Baranoffs och Budbergs finnar hade ännu icke velat komma igen.* Här vid passet måste vi nu arrêtera oss. Några voro af den sentiment att förfölja vidare, somliga ville gärna plundra fiendens bagage, som här mest var arrêterat och ej kom öfver, hvilket en stor del ock gjorde. En del gjorde öfvermåttan byte på penningar, silfver och hästar. Ingen gjorde sig andra tankar, än att hela victorian var på vår sida. De, som gärna ville plundra, sade, att fiendens högra flygel hade retirerat sig förr än den vänstra, som vi förföljde, samt att fiendens hela infanteri hade gifvit sig och var under Lunden stående utan gevär. Detta var deras raison till att fullkomligen begifva sig till maroderi. Men Gud, som allting gjorde, gaf Hans Maj:t till att följa någras råd, som rådde att oförgripligen i denna incertituden, hvarest resten af vår armé var, att den uppsöka och dess lycka erfara. Blef alltså strax befallt att marschera. Hans Maj:t själf à la tête de ses neuf escadrons** tog sin marsch recta uppå Lunden, dit från detta passet var en liten mil. Under marschen fröjdades en och hvar öfver Hans Maj:ts lycka och stora victoria; hvar och en gratulerade så Hans Maj:t som sig inbördes öfver den andres välstånd, och att Gud hade behagat göra den dagen så lycklig, att hvar och en kunde visa sin trohet emot en så nådig och god herre.

I dessa tankar och med sådana förnöjda sinnen marscherade vi, till dess vi kommo ½ mil från Lunden och erforo vårt infanteris och vänstra

* Rehnskölds och en af Gynterbergs skvadroner, till hvilka två af Baranoffs slutit sig, hade enligt Dahlberg blifvit afsända till vänstra flygeln.

** I brefvet till Bielke säges tio, men detta är troligen ett misstag. Dahlberg säger sju trötta skvadroner till häst med två skvadroner Budbergs dragoner, Ramsvärds, Gynterbergs och en af Drakes skvadroner kvarlämnades vid passet öfver ån. De sju skvadronerna voro en Drabanter, fem Lifregementet och en Adelsfana under Drake.

flygels olika destin med vår högra. Hit hafver jag med mina egna ögon sett och vet alltså vara sannfärdigt, som jag önskar dö en salig människa. Uti denna tillbakamarsch, då vi alla gladast voro, erforo vi, huru vårt infanteri, som förr än vänstra flygeln var kommet à la charge, var efter en god résistence likväl pousseradt af fiendens, som var också mycket starkare än vårt. Våra voro tio bataljoner, mycket svaga för den stora iråkade sjukdomen; fiendens voro, efter fångna officerares bekännelse, sjutton, af hvilka voro tre af holländska båtsmän, som på ändalykten blefvo illa handterade. I denna rencontre blef Christoffer Gyllenstjerna* strax blesserad af nio hugg i hufvudet och fången, dock strax af våra igentagen; Lars Mörner strax dödskjuten, en hel hop kaptener blefvo ock på platsen, många blesserade. Vänstra flygeln blef så hårdt angripen, att den ock måste vika. Generallöjtnant Galle död på platsen, Öfverste Borckhausen med största delen af sina officerare och dragoner nedgjord, och var ingen stans på platsen så mycket döda att se, som där dessa finnar och holländske båtsmän emot aftonen blefvo caputerade. Pehr Hjerta, Öfverste Mellin, Öfverste Lichton alla tre blesserade, dock bevistade den andre hela aktionen till aftonen; den tredje var blesserad af fem kulor, hvaraf ännu fyra sitta i lifvet på honom. Gustaf Linde, som kommenderade som öfverstelöjtnant under Mellin, blef på platsen död. Gustaf Kruse, som kommenderade en skvadron under Hjerta, blef illa blesserad, fyra ryttmästare samt majoren af Västgötarna illa blesserade, två ryttmästare döda däraf på platsen. Af Mellins regemente blefvo ock två ryttmästare på platsen; af Lichtons tre; Aschebergs Major Lindhjelm illa blesserad. Mycket löjtnanter och andra officerare blefvo strax döda, såväl som mycket gemena ryttare. Ehuru nu våra blefvo med sådan vigeur pousserade, så fattade de likväl den resolution att sätta sig och ånyo försöka sin lycka, men fiendens kavalleri, så öfvermåttan väl beridet, var ock af denna succéen så högmodigt, att det med lika vigeur dem attackerade, så att vårt infanteri och vänstra flygel måste retirera sig bäst de kunde allt inunder Lunden på en höjd, där som orten syntes för våra mycket avantageux, emedan vårt infanteri kom att intaga några af dessa stenmurar, som jag tillförne hafver sagt så många funnos. Så snart våra denna höjden innehade, formerade fienden en ny bataille till att attackera de våra, tagande sitt infanteri midt emellan sig och görande af sin högra flygel tvänne flyglar. Allt vårt artilleri var redan i hans händer, c'est à dire alla regementsstyckena; andra voro ej med. Detta fiendens uppsåt tjänte våra att äfven formera en sådan bataille. Generallöjtnant Schultz, Generalmajor Schönleben, Generalmajor Mortaigne rangerade vårt infanteri och vänstra flygel uti en bataille lika med fiendens. Vår högra flygel, formerad af en del af vår vänstra, blef strax pousserad. Vårt infanteri, särdeles Gardet, gjorde merveille. Vår vänstra flygel hade ock i begynnelsen avan-

* Öfverste för Gardet.

SLAGET VID LUND DEN 4 DECEMBER 1676 (SISTA SKEDET).

tage, men efter den högra hade plierat och infanteriet kunde intet mera göra än resistera fiendens starka attack, måste ändtligen vår vänstra flygel, sedan den åtskilliga gånger chargerat, retirera sig, såväl som resten af allt vårt folk in under staden Lunden. Fienden, som likväl hade lidit stort nederlag uti denna lilla bataillen, avancerade allt fort på våra, intill dess de kommo och togo in murarna under Lunden. Här måste han alltså studsa och gifva någon ro åt sitt folk, som såväl som vårt var öfvermåttan fatigueradt. Med stycken incommoderade han kontinuerligt våra, ehuru stilla resten stod till att något remettera sig.

Uti denna état voro affärerna. Vi, som följde Hans Maj:t, inbillade oss hafva victorian; vi trodde, att vårt infanteri och vänstra flygel poursuiverade fiendens på en annan route. Fienden trodde för säkert, att den delen af vår högra flygel, som hade varit så lycklig, blef förföljd af deras vänstra flygel. Alla våra, förutom vi som följde Hans Maj:t, voro uti samma tanke som fienden. Ambassadören Johan Gyllenstjerna jämte alla civilbetjänte och andra, som voro med vår armé och intet kommando hade, funno rådligast, i det de sågo en del af vår högra flygel pliera, sans retourner à la charge, vår vänstra samt infanteriet vara obligeradt att cédera fienden platsen och artilleriet, oss, som förföljde fienden, komma också utur synen, att söka rädda sig till Malmö, dit de bragte tidender om vår entière défaite och voro där allt intill tisdags morgonen såväl som garnisonen uti denna inquiétuden. Det som mest, så dem som vårt folk under Lunden, plågade, var den fullkomliga tanke de hade, att Hans Maj:t var borta, efter alla trodde honom tillika med de nio skvadroner, som victoriserade, blifna poursuiverad på den vägen, som löper åt Ystad. Uti dessa åtskilliga tankar lefde hvar och en, då fienden blef vår nådigste herre varse, som marscherade med sina nio skvadroner från ofvansagda pass tillbaka till Lunden. En hop af fienden blef strax detascherad pour nous reconnaitre. Så snart de sågo oss vara fiender, blefvo de helt annorledes till mods. Deras bataille, som de hade formerat emot våra, som stodo under Lunden, blef i så måtto changerad, att de vände fronten emot oss och kommo oss emot en pleine bataille, uti två linjer ställd. Vår surprise kan du ock lätt inbilla dig. Vi voro un poignée de monde emot allt detta; hvar resten af vår armé var, visste ingen att berätta, ej heller kunde vi det ringaste se. Danska lösen begynte skjutas på oss, som likväl ingen man skadde. Om icke vi också fingo stor inquiétude, låter jag dig döma. Här var intet annat än vaincre ou mourir. Hans Maj:ts stora courage och exempel tilläto inga andra tankar än att gå i Jesu namn på och påminna oss, att vi hade såväl med det ordet: hjälp Gud! erhållit victorian öfver den ena flygeln. Gud, som allena för denna dagen bör ära vara, förblindade så fienden, som han oss upplyste. Fiendens irrésolution, som förorsakade honom att göra halt, gaf oss icke allenast tid att avancera till den terräng, som Hans Maj:t mer än någon annan judicierade avantageux, utan ock gaf resten af vår armé under Lunden att judiciera af

fiendens hastiga changement, att honom något inquiétera måtte, och alltså fatta resolution att följa uti bataille ses pas, till att se hvad på färde kunde vara. Hans Maj:t sade alla sådana obligeanta ord, att hvar och en, så officerare som gemena, skattade sig lyckliga att uti en sådan honorabel aktion få visa den affection, de drogo för Hans Maj:ts person. Fienden avancerade inpå oss i god ordning; vi också fot för fot, viljandes icke gärna kvittera den goda terräng vi voro uppå.* Fienden, som hetsigare var att avancera, blef ändtligen utaf två högar** obligerad att separera sig och öppna sig, hvilken mouvement vi observerade och så iakttogo, att vi just i detta moment gingo à la charge, och Gud stod oss bi, att vi återigen pousserade den första linjen såväl som den andra, ehuruväl mera folk på båda sidor föll, än när vi träffade på deras vänstra. Deras infanteri soutenerade dem, så att vi ej längre kunde följa dem än emellan pikarna, dit de retirerade sig; vi måste alltså studsa. Drakes skvadroner på min vänstra flygel gåfvo vika, öfverändakastades och förföljdes af fyra fientliga skvadroner. När dessa fyra skvadroner återkommo för att falla oss i ryggen, vände jag min egen och den närmast stående skvadronen emot dem, skiljande kompanierna från hvarandra, så att jag med dessa fyra kompanier mötte danskarnas fyra skvadroner och kastade dem öfverända. Fienden recollererade sig på nytt, dock som vi voro i bättre ordning, gingo vi på honom, förr än han fick väl tid att sätta sig i sina led, och pousserade honom åter så lyckligt, att vi kommo pêle mêle med honom in uti infanteriet och bragte det uti den desordre, att det med sin décharge gjorde sina egna så stor skada som oss, ehuruväl mitt regemente uti den attacken större nöd led än uti alla fyra de förra. Claes Horn blef här skjuten, sedan han uti denna som alla de förra, på min salighet, hade gjort, hvad en människa kunde göra. Grefve Gustaf Gabrielsson Oxenstjerna blef à la tête de mon escadron illa blesserad i axeln; Eric Ingvaldsson dödskjuten; min Plaisante, som så väl hade tjänat hela dagen, måste här ock få ett skott i pannan, som likväl ej empêcherade mer, än att jag vidare kunde bruka henne. Fienden var råkad uti stor desordre, sedan Öfverste Ortz, som i denna rencontre blef blesserad och nu ligger här hos mig fången, släppte kommandot. Vi voro ock alla icke uti mindre desordre. Fiendens avantage var, att hans högra soutenerade honom sista gången, så att han undkom och gjorde en tillhopa och satte sig tillsammans att så gå på oss och nästan kringränna oss. Vi sökte alla formera oss igen, men det var omöjligt. Ryttarna begynte här att fälla modet. Inga officerare voro igen af alla fem skvadronerna mera än jag, Ribbingen,

* Enligt Bielkes lefverne stodo skvadronerna med högra flygeln stödd mot den från Vallkärra by ledande stengärdesgården och den vänstra skyddad af ett kärr, som i anseende till starka källdrag ej tillfrusit. Fienden hindrades härigenom att med sina många skvadroner utföra en omfattning.

** I brefvet till Sten Bielke säges, att »samma stenmurar, som tillförne separerade bägge våra linjer, nu separerade deras högra flygel från deras infanteri och vänstra flygel.

Poll, två löjtnanter och en kornett. Drabanterna ledo så, att de icke gjorde femtio hästar. Adelsfanan under Drake var tunn också, dock voro alla officerarna behållna. Vi sågo ingen hjälp, Budbergs dragoner, som här kommo igen, drogo af, förr än de kommo så nära, att de kunde skjuta; han själf är antingen fången eller död.

Hans Maj:t, som själf femte* hade pousserat sin häst midt igenom fiendens trupper till en höjd att se, om icke skulle ses till vårt infanteri och resten af vårt kavalleri, blef dem strax varse och förde dem i största hast oss till hjälp.

Vi hade rangerat oss det bästa vi kunnat; af mina fem skvadroner gjorde man en, ty ryttarna kunde inga luckor observera. Vi voro redan uti en marschering att träffa, ehuruväl ryttarna, som hela dagen hade följt, blefvo mycket tröga, helst sedan infanteriet hade något skarpt handterat oss. Då blefvo vi varse Hans Maj:t, som satt på sin hvita häst Brillant, hvilken kom med vår vänstra flygel tillbaka, såsom ock med Baranoffs regemente. Infanteriet följde allt hvad det kunde. Då studsade vi alla, som voro af högra flygeln, till att gifva Hans Maj:t så mycket bättre tid att avancera och komma oss till hjälp. Vi hade fått en höjd in och en stor stenmur, som betäckte vår vänstra sida. Fronten af oss bägge var så changerad, att vi vände nu bägge vår flank åt staden. Fienden blef nu Hans Maj:t varse à la tête des deux escadrons, som ock General Ascheberg med största delen af vårt kavalleri, avancerande att taga dem i flanken. Så snart fienden detta märkte, blef det ock i honom så stor altération, att somliga begynte att gå fram, somliga stanna alldeles, då vi profiterade af denna mouvement och avancerade. Gud stod oss icke mindre bi än tillförne, och i det vi pousserade honom, kom vår hela vänstra flygel uti flanken på honom och brakte hela fienden uti sådan confusion, att det icke syntes vara mera än en trupp af alla som flydde, lämnandes infanteriet i sticket. Tre eller fyra hundrade af detta, som förr hade brutit ut, salverade sig på Vallkärra kyrkogård, dit också hela fiendens hop flydde. Hvad pêle mêle här var, kan man väl döma. Ingen skvadron syntes mera, utan allt var uti ett, och den, som bästa hästen hade att kunna inhämta fienden, var den bäst tillfreds. Mitt Lifkompani och Baranoffs skvadron kommo ibland den brigaden af de holländska båtsmännen; huru de handterades, må Gud sig öfver förbarma. Allt det öfriga infanteriet lade gevär neder och gaf sig. Tvänne bataljoner blefvo af oss fullständigt nedhuggna. Ryttmästare Poll, hvars kompani utgjorde en skvadron med Lifkompaniet, tog alla åtta fanor. Vårt infanteri kom ändtligen emot dessa, som lågo på kyrkogården, och som gifvit sådana salfvor på våra ryttare, i det de förföljde fiendens kavalleri i denna defilén, att vi obligerades att studsa till att erfara, om något nytt vore kommet. Detta

* Dahlberg säger, att endast han själf, Ascheberg och en drabant följde konungen. Äfven han berättar, att dragonerna genast måste vika, och att äfven Adelsfanan blef slagen, så att endast Lifregementet och Drabanterna utkämpade striden.

uppehöll oss och gaf fienden tid att passera defilén. Vårt kavalleri kunde icke, för de många djäfvulska stenmurarna, komma fram att poursuivera victorian, utan måste taga en liten tur igenom öppningen på en stenmur, hvilket arrêterade oss så länge, att innan vi kommo på samma fält med fienden, så hade han formerat sina skvadroner och drog sig af, hafvandes af hela sitt infanteri icke mera än fyra små bataljoner. Vi marscherade med slutna trupper till att förfölja honom, men våra svaga hästar och mest mörkret var orsak, att vi längre icke kunde förfölja, måste alltså därmed ända vår dag. Gud vare evinnerligen ärad, som den så lycklig gjorde.

Standar och fanor hafva vi bytt. Vi hafva i sanning mist nio standar, tolf fanor och ett par pukor; vi hafva tagit tjugosju standar, trettioåtta fanor och två par pukor. Största delen af bagaget deras blef i sticket; en del af vårt blef ock i begynnelsen plundradt. Ifrån öfverstar till fänrikar hafva vi 117 fångar samt 2,000 gemena. Hans Maj:t kamperade den natten under Lunden. Dagen härefter lät han på valplatsen göra korum och allvarlig tacksägelse. Femtiosju små och stora stycken af fiendens fördes från platsen in; alla deras ammunitions- och provisionsvagnar till ett stort antal i lika måtto.

Min olycka är så stor, att Eric Ingvaldssons standar är bortkommet, hvilket mig mycket chagrinerar, att regementet skulle nu första gången under mig mista ett standar. Vi hafva likväl under regementet tagit igen elfva standar och fanor.* Mitt regemente är nu allenast 367 man, som kunna göra tjänst, mycket döda, än mera blesserade. Att vi så få äro, är dock den svära sjukdomen mest skuld till, ty af 900 man, när vi voro vid rendezvous, voro vi allenast 530, som nu gingo till denna bataillen.** Enfin, regementet ser nu så ut, att jag är uti största confusion, och om icke jag hade haft den lyckan att hafva njutit Hans Maj:ts présence, som bäst kan vittna om allt, så vore jag inconsolable. Jag måste nu sakna alla mina goda brava officerares umgänge, som i stor förtrolighet hafva lefvat hela denna tiden tillsammans; har nu ingen ryttmästare eller regementsofficer. Ribbingen hafver Hans Maj:t tagit till sin adjutant uti Ramsvärds ställe; Poll fördes igår dödssjuk till Malmö. Inga officerare finner jag, som anstå mig, och om jag längre skall behålla regementet, vill jag icke gärna précipetera mig, utan taga sådana officerare, som anstå mig. Min olycka är ock så stor, att Anders Falk, pukslagaren, största merode broder vid armén, arrêterade sig att plundra några vagnar, när vi gingo ifrån passet tillbaka, blifver där anträffad af några flyktiga officerare och ryttare, hvilka skjuta honom neder, tillika med fem ryttare, som voro hans vakt, och taga pukorna bort. Drabanterna äro nu 70 man igen, och, som Hans Maj:t låter sig märka, vill han employera Naschert till deras öfverstelöjtnant,

* Fankommittén säger tolf (Ryttmästare Ribbing dessutom en).

** Endast två ryttmästare, fyra löjtnanter och tre kornetter voro i tjänstbart stånd, och i stället för sex skvadroner, som regementet utgjorde i oktober, kunde nu ej längre bildas mera än tre ganska svaga. Själf hade Bielke förlorat två hästar, och den tredje sårades i pannan.[14])

uti hvilken händelse jag har anhållit att få Gustaf Leijonhufvud, som nu igen ankom hit till armén.

Den 6 marscherade Hans Maj:t från Lunden och satte sig i detta fiendens läger, hvarest vi stå liksom uti hus, ty det är admirabelt att se, huru denna vakter och goda hus hafver byggt. Att fienden varit starkare än vi, kommer oss att judiciera af att kunna långt ifrån uppfylla hans läger. Vi funno lägret och alla kringliggande hus fullstoppade med proviant och furage. Vin, som vi ej haft på lång tid, fingo vi i kvantitet. Men som här vid vår armé allt uti stor confusion tillgår, så äro icke allenast magasinen så illa handterade, att somliga hafva det de med hela månader kunna subsistera och somliga icke sett något bröd sedan i förrgår. Mitt fattiga folk, som jag har hållit så starkt sedan min ankomst, hafver allenast fått sex bröd på kompaniet och ett fat öl på hela regementet. Det går mig så till sinnes, att jag aldrig kan slippa se detta elände, som af våra ömkliga kommissarier förorsakas såväl som af andra. Antingen det är vårt eget eller fiendens, så plundras allt. Landet har åtagit sig samma tillförsel som till danska armén, men kan aldrig därvid mainteneras, ty innan bonden hinner till lägret, är han plundrad och hästarna honom fråntagna.

Den 11 bröto vi upp och marscherade Landskrona förbi till Hälsingborg. Staden togo vi strax in, och nu ligger allt vårt infanteri därinne och slottet mineras, hvilket vi hoppas att inom få dagar blifva mästare af. Kavalleriet står här för Landskrona till att förhindra, att kavalleriet, som fienden har kastat därin, kan gå att secourera Hälsingborg. I går gjordes fångbyte. De hafva allenast haft af alla våra denna sommaren gjorda 420, så många hafva vi gifvit tillbaka.»

Så skrifver Bielke, och detta kunde vara tillräckligt för att ådagalägga den lysande och afgörande del, Lifregementet haft i dagens seger. För att likväl ingen må föreställa sig, att Bielke öfverdrifvit sin egen och sitt regementes bedrifter må här anföras några utdrag af Eric Dahlbergs »sannfärdig relation uppå det, som förlupet är vid svenska armén från september 1676 till anno 1677», ingifven till Kungl. Maj:t och förvarad i riksarkivet. Dahlberg skrifver sålunda angående slaget vid Lund: »Emellertid begynte första drabbningen med en ohörig furie, som tillika brakte för konungen i begynnelsen den olycka, att två skvadroner af Budbergs finska dragoner, så ock fyra skvadroner af Baranoffs finska ryttare strax pousserades och gingo tillbaka nästan utan något synnerligt motvärn, så att dragonerna den hela dagen nästan ej kommo att fäkta, hvilket, som lätteligen är att tänka, fienden ett stort mod förorsakade, hafvande det anseende, som skulle hela svenska flygeln gå öfver ända och icke mera kunna résistera, i anseende att första träffen då allena bestod af Drabanterna och fem skvadroner af Lifregementet. Icke desto mindre lät konungen sig af detta icke det ringaste alterera, anförandes själf sina Drabanter och Lifregementet, som blef af dess tappre Öfverste Nils Bielke,

hvilken uti första drabbningen fick hattbandet afskjutet samt liberi eller halmkransen utaf armen, bekommande tvänne skott på vapnet, så behjärtadt och furiöst på fienden anfördt, att dess hela starka flygel blef pousserad och drifven ett godt stycke ifrån sitt första stånd tillbaka.»

Därefter skildras andra anfallet, hvarvid Christian Fägersköld stupade samt Naschert och Gyllenpistol sårades. »Som konungen i Sverige i denna aktion allestädes var framme i spetsen, hvarest skarpaste och hetaste fäktandet var, så var kombatten så mycket häftigare, så att nästan alla officerare af Lifregementet blefvo sargade. I denna aktion blefvo de danska pousserade, i stor desordre drifna och med en ansenlig förlust förföljda några hundra steg inunder Galgberget, hafvandes genom de svenkas hetsiga och furiösa anfall och inträngande förlorat en stor myckenhet af folk, och hade bägge partierna sig så uti hvarandra förvecklats, att de stodo blandade uti hvarandra, kunnandes ingen känna den andre, förr än röken förgick, hvilket ock förorsakade, att Hans Maj:t i egen person anmanade en dansk skvadron att avancera och pukorna att röra spel, icke annat vetande, emedan den stod emellan två svenska skvadroner, än det varit Ramsvärds gamla Smålänningar, som förde röda standar, som dock vid närmare besiktigande befanns däruti hvita kors, varandes af konungens i Danmark Lifregemente. Vid det röken var förgången och bägge parterna till en ny décharge färdiggjorda, encouragerade konungen nästan alla skvadronerna, gifvandes dem order, att enär fienden var bättre beriden och hade friskare hästar och alltså hade uti de tre förra chargerna med karakoll fäktat, hvarigenom de, såsom öfvermåttan beridna, sökte utmatta de svenska, att man å svenska sidan sig icke med dem på sådant sätt mera skulle inlåta, utan recte gå på dem, hänga sig vid dem, icke gifvandes dem någon tid och rådrum att svänga, mycket mindre att sätta sig, utan drifva dem med force utur fältet, hvilket konungens personliga anförande och höga commandement så mycket förorsakade, att fiendens vänstra flygel genom ett med slutna trupper kontinuerligt fäktande och chargerande så manligen attackerades, att den alldeles skingrades och fältflyktig gjordes, så att den, lämnandes sitt artilleri tillbaka i största confusion öfver Galgberget, ladugården förbi, genom danska lägret, neder in uti Lödde å, nästan en mil förföljdes.»

Sedan beskrifves, huru konungen återvände mot Lund, samt huru han där mötte danskarna »uti en fullkomligt formerad slagordning af 24 skvadroner till häst, 5 bataljoner infanteri och 1,500 holländska båtsmän, i tvänne träffen rangerad, varandes Hans Maj:t inalles icke mera än 7 trötta skvadroner stark till häst med 2 skvadroner Budbergs dragoner, hvilka ställdes i en linje, så att hoppet om viktoria begynte då hos någon hvar alldeles att försvinna. Nästan största delen af officerarna voro skjutna och truppen mycket försvagad, hafvandes hela dagen fäktat, så att gemena ryttare började i förstone fälla modet; dock emedan Hans Maj:t med sådana obliganta ord och nådiga ordformer, som rörde allas hjärtan, så

hos officerare som gemena, dem förmanade, så ropade de alla vilja vinna eller dö, hvilket, så snart var det icke sagt, det i verket sattes, i det alla tillika som förtärande lågor bröto på fienden in med sådant mod, att ehuruväl dragonerna, som begynte drabbningen mot fiendens infanteri, af den starka salfvan blefvo repousserade och Öfverste Budberg fången af tvänne skvadroner, som ock tillika pousserade Adelsfanan, men Drabanterna och Lifregementet hade genom Öfverste Bielkes volianta anförande den lyckan att några gånger alldeles poussera åtskilliga skvadroner, i hvilken rencontre Ryttmästare Eric Ingvaldsson och Kornett Claes Horn blefvo döda och Grefve Gustaf Oxenstjerna illa blesserad.»

Under denna strid var det, som Carl XI lyckades att midt igenom fiendens trupper, »själf fjärde», komma till den öfriga delen af sin här, som »med en öfver all måttan stor glädje fägnade konungen, den de i sju timmars tid skattat alldeles förlorad, och som skvadronerna af svenska högra flygeln ännu voro i full aktion och genom Fältmarskalken Helmfeldt i största hast åter rangerade, viljande skrida till tredje drabbningen, bröt Hans Maj:t med de under Lunden stående trupperna i samma moment lös och gick fienden i ryggen, hvilken strax i första chargen totaliter gick öfverända och, kastades i en hop eller klump och sig i allra största desordre ned till byn Vallkärra retirerade, lämnandes en stor del fanor och standar samt alla stycken och infanteriet och matroserna i sticket, som af Öfverste Bielke med dess Lifskvadron och Öfverste Mellins skvadron mest alla nedhöggos, kastandes de öfriga ned geváren, så att af 17 starka bataljoner nu allenast 4 öfverblefvo. Så blef ock Öfverste Bielkes häst skjuten i hufvudet och han själf på vapnet.

Af vän och fiende begrofvos på fältet 8,892 döda.

Där ej Hans Maj:t hade fattat en så behjärtad resolution att med 9 skvadroner attackera och sig igenomslå 24 skvadroner jämte fotfolket, hvaraf hans generaler hade fasat och sig aldrig fördristat entreprenera, så hade visserligen de svenska på sidlykten måst ligga under och gifva tappt. Allramest är att förundra, att både folk och hästar denna dags stora arbete, utan den allra ringaste styrka af mat och dricka, kunnat utstå, emedan de svenska ifrån förra aftonen kl. 10 och till andra kvällen kl. 11 och alltså uti 25 samfälta timmar till häst och uti kontinuerlig aktion varit. Ja, man har remarquerat, att de gemenas hästar, som dagen tillförne knappt kunnat trafva, i aktion sprungit och nästan flugit öfver de stora sten- och jordgärdesgårdarna.»

I ett annat bref skrifver Dahlberg: »Största delen af våra skvadroner hafva 8, en del 11 och somliga 15, innemot 17 gånger med stor vigeur träffat, och enär alla patroner varit förskjutna, mest med bara värjan och det kontinuerligen intill aftonen».[19])

På en stor ritning öfver slaget vid Lund, Konung Carl XII tillegnad af Otto Wellingk, finnes antecknadt, att Carl XI »näst det stora nöje, han af sina dåvarande generalers tappra förhållande haft, särdeles tillagt ett

nådigt beröm Öfverste Nils Bielke, som sig med Lifregementet så väl och tappert distinguerat».[3])

Slaget var troligen bland de blodigaste, historien vet att omtala. Svenskarna voro vid stridens början, såsom redan blifvit anfördt, icke flera än 6,448 man under vapen. Om än fienden varit betydligt starkare, kan man dock med säkerhet påstå, att omkring halfva antalet af de stridande satte lifvet till, då enligt Dahlberg närmare 9,000 man begrofvos på slagfältet.* Största förlusterna inträffade nu liksom alltid under förföljandet, hvarvid danskarnas infanteri led oerhördt. Hvad Lifregementet beträffar, hade det, som ofvan af Bielke anförts, begynt striden med 530 man och hade efter striden 367 tjänstbara; alltså var regementets förlust något öfver 30 % döda och sårade. Regementets största förlust hade träffat officerarna. Af före slaget tjänstbara 21 återstodo efter slaget endast 6; 7 voro döda och 8 sårade. I riksarkivet förvaras följande »Uppsats uppå alla officerare af Lifregementet till häst, som blefvo blesserade och döda uti slaget vid Lunden.

Öfverstelöjtnant	Naschert	blesserad
Major	Gyllenpistol	»
Ryttmästare	Fromhold Fägersköld	»
»	Christian »	död
»	Lettman	blesserad
»	Ingvaldsson	död
»	Spilhammar	»
»	Paikull	»
Löjtnant	Niethoff	blesserad
»	Enesköld	»
»	Gyllenpatron	»
»	Halfast	död
Kornett	Horn	»
»	Lilljebielke	»

(undertecknadt) Otto Joh. von Poll.»

Grefve Gustaf Gabrielsson Oxenstjerna, som af både Bielke och Dahlberg omtalas såsom illa sårad i axeln, då han förde Lifskvadronen, saknas i förteckningen. Sannolikt blef han först under striden placerad på regementet och var där aldrig aflönad.

Vid skenet af månen och af branden vid Vallkärra samlade sig de svenska trupperna. Då konungen fick se Nils Bielke med Lifregementet, ilade han dit, tog honom framför hela hären i famn under utrop: »Aldrig skall jag glömma den tjänst, Bielke i dag har gjort mig och fäderneslandet». Sedan vände han sig till lämningarna af Lifregementet: »Gossar», sade han, »så länge någon af er finnes i lifvet, så kom till mig, och han skall aldrig sakna, hvad han behöfver; det lofvar eder Sveriges konung».

* Enligt Fankommitténs betänkande utgjordes svenska hären af 6,300 man, hvaraf 1,650 fotfolk, och danska armén af 10—11,000 man, och förlorade danskarna omkring 5,000 i döda och sårade samt svenskarna 2—3,000.

I Lunds biskopshus var ett ståtligt gästabud om kvällen tillagadt för den af konungarna, som segrade. Carl blef den sannskyldige, men bland officerarna saknades Bielke. Han hade fäktat vid konungens sida största delen af dagen. Han skulle vid konungens sida äfven deltaga i aftonens glädjemåltid. Han efterskickades, kom och fick sin plats bredvid konungen. Denne kunde ej nog uttrycka sin beundran öfver Bielkes hjältemod och lofvade honom på stället Björneborgs grefskap, hvilket Bielkes svärfar, Riksmarskalken Gustaf Horn, innehaft.[20])

Till franske ambassadören Feuquières, som jämte andra begifvit sig till Malmö, i tanke att slaget var förloradt, svarade konungen, då denne lyckönskade honom till den lysande segern: »Därför har jag, näst Gud, att tacka min tappre Bielke och mitt Lifregemente».[14])

Konungen försummade ej att, så godt han förmådde under rikets dåvarande belägenhet, belöna regementet för dess välförhållande. Sålunda utfärdade han den 24 december från Bälteberga till kammarkollegiet följande skrifvelse: »Vi hafve orsak att berömma alla Våra tappra officerare för deras välförhållande i sista bataljen, men som Vi med särdeles åtnöje hafvom sett och sport Öfverste Nils Bielkes tapperhet och goda conduite, med hvilken han sig till all Vår nåd och befordring har gjort väl värdig, hvarmed Vi ock tänkom honom vid tillfälle att hugna och ihågkomma, men nu hafvom Vi allenast härmed velat visa honom Vår nådiga erkännelse, att Vi eder nådeligen befalle af hvad medel, I helst viljen och veten att tillgå, låta honom få sin återstående lön, helst efter han vid detta Vårt regemente stort besvär hafver och stor ära inlagt, men likväl icke ännu den ringaste penning på sin lön åtnjutit».[4])

Samma dag skref konungen likaledes till kammarkollegiet: »Vi hafve i anseende till ryttarnas vid Vårt Lifregemente försporda tapperhet och välförhållande i bataljen för Lunden godt funnit, till en nådig erkännelse, att frikalla deras hustrur från mantalspenningar på fyra års tid, änkorna däruti inberäknade».[4])

Till kammarkollegiet skref konungen den 22 december: »Öfversten och samtliga officerare under Vårt Lifregemente hafva i underdånighet klagat, hurusom dem en rest af 10,000 daler silfvermynt på deras löning återstår, den de utan högsta sitt fördärf icke kunna längre umbära, och alldenstund de i sistlidna bataljen hafva gifvit om sig, sin trohet och tapperhet de prof till högsta Vårt nöje och fiendens afbräck, som meritera hos Oss i särdeles nådig consideration komma, alltså hafva Vi funnit godt härmed att förordna och anbefalla, det I med det forderligaste af säkra och vissa medel söken dem att betala och förnöja, på det de för sitt välförhållande måga af en god och prompt belöning hafva att hugna sig, sig själfva och de sina till nödtorft och understöd».[4])

Samma dag skref konungen äfven till reduktionskollegiet: »Vi hafve nu så ofta gjort påminnelse om de än återstående hemman, som Vårt Lifregemente på fördel och officerarna till förnöjelse anslås böra, och

spörjom ändock på år och dag intet vidare vara tillgjordt, där likväl de hade kunnat och bort vara, dels af hemfallna, dels af reducerade och bytegods därmed försedda. Alltså blifver härmed eder allvarligen anbefalldt, att I utan vidare order gören Oss och dem härutinnan ett nöje och förekommen både Vår ovilja och regementets fördärf.»[4])

Att i belöning för utmärkta tjänster hufvudsakligen erhålla försäkran på utbekommandet af redan längesedan förfallna löneförmåner, synes väl nu för tiden af mindre värde, men var otvifvelaktigt ett särdeles stort gunstbevis vid en tidpunkt, då den största nöd och penningebrist härskade inom landet. Också finner man, att oaktadt konungens stränga och flera gånger förnyade befallningar hade ännu flera år därefter en del af dessa löften icke blifvit uppfyllda. Somliga blefvo det troligen aldrig.

Ännu en utmärkelse tilldelades af »Hans Maj:t efter slaget vid Lunden dess Lifregemente till ett tecken af dess nådiga contentement emot dess välförhållande». Detta utgjordes af en ny och prydlig uniform, upphandlad i Paris och af konungen utlofvad att betalas af hans egen handkassa. För denna uniform är närmare redogjort under kapitlet beklädnad.

I stället för de förlorade pukorna skänkte konungen regementet ett par stora silfverpukor.

Regementets nyrekrytering våren 1677.

Sedan Hälsingborgs slott den 30 december 1676 tagits, stod Carl XI ännu någon tid kvar vid Bälteberga framför Landskrona. I hans härvarande armé ingick fortfarande återstoden af Lifregementet, formeradt på tre skvadroner.* Den 9 januari bröt konungen upp mot Kristianstad, som inneslöts, med högkvarteret i Vä. Vid detta tillfälle hemsändes Major Gyllenpistol tillika med de öfriga tillfrisknade och umbärliga officerarna för att, enligt Bielkes bref dateradt Lund den 12 januari, »använda all flit att uppsätta de afgånga munteringarna, men är beklagligt, att så många afgångna äro och dagligen afgå af den stora sjukdomen, de nu falla uti».[10])

Konungen hade befallt, att penningar framför allt skulle anslås till nyuppsättande af Lifregementets fyra nya kompanier. Bielke erbjöd sig nu att uppsätta dessa kompanier, blott han fick penningar för 100 hästar; dessa ville han redogöra för, och hvad han därutöfver af egna medel komme att tillskjuta, hoppades han få ersatta framdeles, »när något kan Eders Maj:t hemfalla».

Under denna tid hade emellertid Bielke legat sjuk i Malmö. Redan i slutet af föregående år hade han angripits af feber och ansiktsros, men i slutet af januari lät han i den stränga vinterkylan föra sig till lägret i Vä. Där lät konungen till honom öfverlämna fullmakt på generallöjtnants-

* Se bataglian.

beställning vid kavalleriet, men Bielke undanbad sig, såsom ännu varande allt för ung att emottaga en sådan plats, denna ära, hvarigenom han komme att ådraga sig många afundsmän. I stället utnämndes han kort därefter till generalmajor af kavalleriet med bibehållande af chefsskapet vid Lifregementet.[28])

Den 20 januari utfärdades från Vä befallning till Bielke att medtaga »icke allenast alla friska officerare af regementet, utan ock dem af ryttarna, som i den état äro, att de medfölja kunna, tillika med alla standar, viljande Vi härifrån eder sedan convoy gifva, hvarmed I säkert måge komma öfver gamla gränsen».[4]) Först i midten af februari kunde dock Bielke lämna sitt sjukläger. Samtidigt härmed eller den 16 februari utfärdades för honom fullmakt att bevilja den, som ville åtaga sig rustning vid Lifregementet, därmed förenade fri- och rättigheter i stället för andra, som ej kunde fullgöra skyldigheten. Bielke insände till konungen förslag till regementets komplettering, hvilket godkändes, hvarefter kammarkollegiet erhöll föreskrifter i öfverensstämmelse med detta förslag.

Uppkommen från Skåne utvecklade Bielke efter vanligheten en rastlös verksamhet, hvarigenom han blef istånd att redan den 24 mars inberätta: »Alla kompanierna af Lifregementet äro nu kompletta till manskap, så i Uppland, Södermanland, Västmanland och Närke som Värmland. Själf har jag varit vid alla kompanierna, undantagandes Majorens, och funnit manskapet godt. Men efter munteringar är så svårt, att det är obeskrifligt, ty ehuruväl alla som rusta inga penningar vilja spara, så är ingenting att finna för penningar; ja, i hela Stockholm icke så mycket groft kläde, att de kunna kläda sig. Gevär kunna vi ej heller få så mycket, som vi behöfva, utan lefva i den underdåniga förhoppning att bekomma något af de gevär, som komma från Frankrike. Om vi för pengar kunde bekomma, hvad vi behöfva, så behagade Eders Kungl. Maj:t göra sig den försäkran, att regementet skulle nu i sommar blifva så godt som förlidna uti allting. Hästarna äro fuller inte så stora som tillförne, men goda och starka att göra tjänst med. Efter förslagen äro nu 600 man rekryterade, så att regementet torde blifva fullt 1,200, därest ryttarna i Skåne blifva konserverade. Den starka utskrifningen har gjort, att många ryttarhemman här uppe blifva öde, och oaktadt alla supplicationer jag gjort, att ryttarhemman måtte blifva förskonta, har det dock icke hulpit, hvarför jag alltså åtskilliga munteringar mister, särdeles i Uppland, och där nu dessa munteringar afgå, som jag nederbringandes varder till Eders Kungl. Maj:t, så ser jag ingen apparence att kunna nyskaffa flera.»[10])

Den 31 mars skref Bielke åter, att enligt Kungl. Maj:ts order nedsändes majoren och några andra officerare till Skåne. »— — — Beklagligt är, att de officerare, som neder vid regementet äro, icke skola vara vid hälsa, så att dessa* kunnat så mycket bättre tid bekomma att fullkomligen nyskaffa de afgångna munteringarna och under marschen någorlunda

* De som nedsändas.

exercera de nya ryttarna, att de kunna något veta umgås med sitt gevär. Fägersköld är illa däran af sin blessyr. Jag hafver beordrat regementet att marschera den 28 april, emedan vi icke kunna få alla munteringarna färdiga förr än till den tiden, men huru vi kunna komma fram, må Gud veta, emedan alla landshöfdingar svara dem omöjligt vara, om de ock skulle mista lifvet, att kunna skaffa det ringaste hö eller hafre, emedan uti hela provinserna icke det ringaste hos någon adelsman eller bonde finnes, om man det ock ville aldrig så dyrt betala. Jag befruktar, att vi mista på det sättet alla våra hästar, innan vi komma till Eders Maj:t, och att vi då blifva helt dismunterade och till fots.»[10])

Under denna tid låg alltjämt Carl XI vid Vä, blockerande det framför liggande Kristianstad. Härifrån skref han den 15 mars till Bielke att »om möjligt med både det hemmavarande och det nyss uppmunterade manskapet af Lifregementet» vara konungen till mötes i Halmstad den 2 april.[4]) Detta bref framkom ej förr än den 4 april, och Bielke skref samma dag: »Eders Maj:ts bref af den 15 mars är mig i dag öfverlämnadt, hvaruti jag beordras att till den 2 april, tillika med Pehr Hjertas regemente, Adelsfanan, Småländska skvadronen samt med de nymunterade hemmavarande ryttare mig i Halmstad infinna. Först 14 dagar sedan har jag kunnat hålla möten och lyckats öfvertala dem, som förlorat munteringar, att i stället uppsätta nya. Till den 20 april hafva alla lofvat vara färdiga med så mycket af munteringarna, som för penningar erhållas kan. Af de officerare, jag från Skåne uppskickat till att komplettera regementet, har föga kunnat uträttas, enär förutom majoren de andra äro mest på vägen blifna sjuka och sedan döda. Gyllenpatron* är också nu för några dagar död blifven, och Fägersköld ligger ännu illa af sin blessyr. Ryttmästare till Lifkompaniet har jag ännu ej kunnat antaga, utan väntar, till Adler kommer från Pommern eller Fägersköld, som varit under Rancken, kan komma öfver från Finland. Axel Leijonsköld ligger sjuk här i staden. Jag skall likväl med Guds hjälp söka med de officerare, som friska äro, bringa regementet inom få dagar att vara färdigt till att marschera. De penningar, Eders Maj:t förordnat till att upphjälpa de fattiga under regementet, hafver jag först igår bekommit assignation uppå, men vet mig ingen utväg att bringa plåtarna ned åt landet i denna tid, då snart sagt ingen människa kan komma fram. De stora silfverpukorna hafver jag efter Eders Maj:ts nådiga order bekommit, och standaren blifva nästkommande vecka färdiga.»[10])

Kort efter de förra ordernas afsändande hade emellertid konungen ändrat beslut och skref den 19 mars från Vä till Bielke: »I mågen skynda eder med de till Vårt Lifregemente hörande ryttare hit neder till Oss. Hvar ryttare bör hafva något hackelse och hafre med sig, sig i nödfall däraf att betjäna, särdeles ned emot gamla gränsen, hvarest hvarken hö eller halm är på några mil till finnandes. Vi sända eder härmed gene-

* Löjtnant Joen Gyllenpatron.

ralmajorsfullmakten till ett tecken af Vår nåd emot edra goda förtjänster. I skolen låta några officerare af Lifregementet genom dag och natt resa hit ned, emedan förutom Ryttmästare Poll äro nästan inga vid hälsan af dem, som här äro.»[4]) Under marschen skulle till undvikande af brist Upplänningar och Södermanlänningar af Lifregementet gå öfver Växiö, men de öfriga »den vägen P. Hjerta tågat» (genom Västergötland).

Något senare lär konungen förebrått Bielke hans dröjsmål, enär denne från Vänersborg skref ett bref och beklagade sig att hafva råkat i Hans Maj:ts onåd. »På rekryterna af Lifregementet har jag tillsatt en god del af egna medel. Att marschen gått långsamt, förmodar jag Eders Maj:t inhämtat orsaken till af mitt senaste bref. Sedan Eders Maj:ts bref mig tillhandakom, hafver jag marscherat på åtta dagar 23 mil från Örebro hit, förutom all den väg ryttarna måst marschera till omläggningar, efter icke den ringaste anstalt varit gjord för dem att stå tillsammans. I dag passera alla kompanierna härigenom till en by benämnd Onsjö, hvarest landshöfdingen säger anstalt vara gjord för folket att stå tillhopa, såväl som allestädes på hvar tredje mil i hans län; men som Eders Maj:ts befallning är att marschera natt och dag, skall jag sådant efterkomma, hoppandes att Eders Maj:t ej illa upptager, att en del ryttare blifna tillbaka, emedan alla omöjligen äro så beridna, att de följa kunna, varandes deras hästar redan af marschen så utmattade, af orsak att de icke mera foder fått, än hästarna kunnat gnaga i en torr hage, sedan de helt uttröttade blifvit, så att redan 16 ryttare af de kompanier, jag fört genom Västergyllen, äro tillbaka blifna. Jag kom igår hit förut med några officerare till att uttaga krut och bly samt de brödkärror, Eders Maj:t till hvart kompani förordnat hafver. Kaptenlöjtnant Spens marscherar med mig med en del af Drabanterna. Eljes kan Eders Maj:t göra sig försäkrad, att inga af de värfvade ryttarna på en månad komma till Eders Maj:t, ty allestädes, där jag förbimarscherat, hafva de ännu inga hästar haft, ehuru manskapet varit komplett, däraf dock en stor del är tagen af fångar, som visserligen lära löpa öfver, så snart de kunna. Gamla Adelsfanan lärer snart följa efter, men mycket svag. En express, som efter mig från Örebro kom med några karbiner, berättar, att den ännu låg där i staden.»[10])

Den 3 juli förenade sig Bielke med sina tolf nyuppsatta kompanier med konungen vid Herrevadskloster. Här spörjas verkningarna af Bielkes inflytande, äfvensom konungens åstundan att hafva sitt Lifregementes angelägenheter väl ordnade af följande förordningar, utfärdade från Herrevadskloster den 10 juli 1677.

1:o Till Kammarkollegiet: »Såsom Vi antaga orsaken, det Vår så ofta upprepade befallning om en så stor räntas uppsökande, som må förslå till att låta officerarna af Vårt Lifregemente till häst njuta sin fördelsränta såsom andra landtregementen, icke haft någon påföljd, däruti måste bestå, att icke så många gods stått att reducera, som därtill erfordras; men dem alldeles odrägligt falla vill att vidare till Vår tjänst sina mun-

teringar hålla, emedan de hvarken för 1675 eller förlidet år någon lön njutit; alltså hafve Vi fallit på den tanken, att alla de extraordinarie räntor, såsom tionde och boskapspenningar m. m., hvilka af ryttarehemman under bemälte regemente utgå, till deras aflöning måste blifva anslagna.

Såsom ibland annan försorg, hvilken Vi finna böra dragas för Vårt Lifregementes uppkomst, icke den ringaste är, att manskapet, som af kläder, synnerligen kyllrar, för tiden är helt afslitet, åter därunder må blifva väl uppklädt, och Oss därtill vid handen gifves detta expedient att någon viss och redlig person Ångermanlands lappmark i arrende må blifva uppdragen att tillse, det af inga köpmän älghudar blifva uppköpta och från regementets behof förskingrade, på hvilket sätt man förmodar, att regementet skall stå att bringa till sitt förra tillstånd, alltså — — —» skulle därom gås i författning.

2:o Öppet bref: »Såsom Vi förnimma, att en stor del af de kronohemman, som Vårt Lifregemente till häst anslagna äro, särdeles de kompaniers, hvilka uti Uppland stå, så alldeles skola vara afsigkomna, att hvar och en har dragit sig undan därför någon muntering att uppsätta, hvarför ock Generalmajor Nils Bielke föreslagit, att de hemman, hvilka laggild rustning prestera, allt framgent skulle under skatterätt få besittas; alltså och emedan Vi i nåder läte Oss behaga, men vid närvarande tid icke lägenhet hafve, hvar och en apart Vårt konfirmationsbref att meddela — — —», bemyndigades Bielke att sådana försäkringsbref utfärda.

3:o Öppet bref: »Emedan Vi för Vår tjänst i närvarande tid högst importerligt finne att alltid hafva Vårt Lifregemente i god état, efterlåte Vi härmed hvar och en, som under bemälte regemente rustning håller, det vare sig adel eller oadel, att han nu strax en god karl må antaga, som, ifall hans redan presterade muntering skulle genom ett eller annat tillfälle afgå, istället kan uppsitta, hafvande han densamma att åtnjuta fri från utskrifning».[4])

Krigshändelser sommaren 1677.

Medan Bielke var sysselsatt uppåt landet, förde den från Västgöta ryttare efter slaget vid Lund till Lifregementet öfverflyttade Öfverstelöjtnant Georg Zelow befälet öfver de i Skåne öfverblifna tre skvadronerna af regementet om tillsammans sex kompanier. Dessa voro konungen följaktiga, då han i början af april uppbröt från Vä och gick mot Landskrona. Högkvarteret förlades till en herrgård Näs, två mil från staden. Den 17 maj om natten framryckte den lilla svenska hären till Rönneberga högar, belägna en half mil från staden, där den intog ett förskansadt läger. Under tiden voro danskarna flitigt sysselsatta med att öfverskeppa allt flera trupper, så att deras här, då de den 26 maj på aftonen utryckte från Landskrona, var minst dubbelt så stark som den svenska, hvilken ej skall hafva

räknat mera än 4,000 man. Detta oaktadt gick Konung Carl dem djärft till mötes. Själf förde han jämte Helmfeldt och Ascheberg högra flygeln, hvilken utgjordes af ofvannämnda tre skvadroner Lifregementet om 450 man under Zelow och 110 Drabanter under Naschert i första linjen samt 680 man Smålänningar och Adelsfanan i den andra. Så stodo båda hä-

GEORG ZELOW.

rarna midt emot hvarandra, utan att någondera vågade skrida till anfall. Slutligen begynte danskarna slå läger, och svenskarna drogo sig inom sina vallar. Under nattens lopp gingo de senare i all tysthet undan på vägen åt Kristianstad i afsikt att invänta de antågande förstärkningarna, innan de gåfvo sig i strid med den så mycket starkare fienden. Den 30 maj förenade konungen sig med de under Generallöjtnant Schulz stående trupperna utanför Kristianstad, i förening med hvilka han den 8 juni anlände

till Herrevadskloster. Här tillstötte småningom folket uppifrån landet och däribland Nils Bielke med den nyuppsatta delen af Lifregementet, hvilken han samlat i Jönköping den 16 juni, och hvarmed han framkom till Herrevadskloster den 3 juli. Regementet var då alldeles fulltaligt, och då Hans Maj:t därtill förordnade åtskilliga rekryter, som ej hörde till andra regementen utan blifvit uppsatta af städer och civilbetjänter i landet, blef Lifregementet förstärkt till 1,500 man, inberäknadt de sjuka på 18 kompanier,[14]) sex gamla och tolf nyuppsatta, hvilka dock omedelbart synas hafva formerats på 7 skvadroner om 14 kompanier.

Under det Carl XI vid Herrevadskloster samlade sitt folk, hade Christian V hårdt ansatt Malmö, där den tappre Fabian v. Fersen förde befälet och afslog alla fiendens anfall, så att danskarna omsider funno för godt att upphäfva belägringen och draga sig till Landskronatrakten. Kung Carl beslöt att där uppsöka fienden och erbjuda drabbning. Den 12 juli bröt han upp med hela sin här från Herrevadskloster till Torrlösa (eller enligt Bielke Sireköping). Samma kväll utsändes Bielke med 1,000 ryttare för att kunskapa. Sitt följe lämnade Bielke en half mil från lägret, endast tagande med sig femtio af de bäst beridna ryttarna. I daggryningen befann han sig vid Rönneberga högar, hvarifrån han kunde öfverskåda hela danska hären, lägrad på tvänne linjer med högra flygeln stödd mot en å och den vänstra skyddad af ett stort kärr; framför sig hade han en vall eller stenmur, på många ställen lika hög som en ryttare till häst, uti hvilken 36 skottgluggar blifvit öppnade och försedda med stycken, som kunde bestryka hela det framför liggande släta fältet, öfver hvilket svenskarna måste framrycka för att anfalla. Så snart danskarna blifvit varse ryttarna på höjden, stego några skvadroner till häst och eftersatte Bielke, som utan att upphinnas och med väl förrättadt ärende återförenade sig med sitt öfriga manskap. Under vägen hade han påträffat en trupp danska ryttare, hvaraf en löjtnant och fem gemena tillfångatogos, hvilka till fullo bekräftade hans uppgifter angående fiendens förmånliga ställning.[14])

Genast efter Bielkes återkomst sammankallades ett krigsråd; ingen vågade tillstyrka anfall mot den vida öfverlägsna fienden i en dylik ställning, men konungen, som ville ej höra talas om dröjsmål, utropade: »Kosta hvad det kosta vill, till ock med sista mannen i min här, skall jag likafullt anfalla dem i deras läger.»[20])

Slaget vid Landskrona.

Den 14 juli i dagningen ordnades hären på följande sätt. Högra flygeln, hvilken konungen själf förde, utgjordes i främsta linjen af Drabanterna, 142 man under Öfverstelöjtnant Naschert, samt 984 man af Lifregementet på sex skvadroner under Öfverstelöjtnant Zelow; mellan Lifregementets skvadroner voro instuckna tvänne bataljoner Garde, hvar-

dera af 370 man. I andra linjen stodo längst till höger en skvadron Posts dragoner, 150 man, därnäst en skvadron Lifregementet, 166 man, Pehr Hjertas Västgöta ryttare, 500 man, samt Mellins finnar, 200 man; i mellanrummen stodo 570 man fotfolk af Drottningens Lifregemente och Hälsingar. Ascheberg hade befälet öfver första linjen på denna sida och Nils Bielke, ehuru den yngste af hela generalitetet, öfver den andra linjen. Svenskarnas midt utgjordes af fotfolk under generalerna Schulz och Gyllenstjerna. Vänstra flygelns hufvudstyrka bestod af Adelsfanan, Smålands, Skånska och Aschebergs ryttare samt Dalkarlar, Västerbottens, Närkes och Värmlands fotfolk. Enligt såväl Dahlbergs bataglia i Kungl. Biblioteket som ett utförligt »förslag på Hans Kungl. Maj:ts armé, huru stark den sig befann vid slaget för Rönneberga den 14 juli 77 samt afgång m. m.» i krigsarkivet uppgick den svenska styrkan till 8,766 man, hvaraf 4,392 rytteri; häraf tillhörde 1,150 man Lifregementet till häst. Danskarna, som blifvit förstärkta genom kejserliga, hessiska och münsterska trupper, räknade enligt somliga källor 13,000, enligt andra ända till 16,000 man.* Anmärkningsvärdt är, att såväl i den svenska som danska uppställningen fotfolk var blandadt med rytteriet, hvilket å svenska sidan ej var händelsen vid något annat tillfälle under detta krig.

Framkomna i närheten af Tirups kyrka märkte svenskarna med förvåning, att stället, där danskarna föregående dag stått, var öfvergifvet, och att ingen enda fiende syntes på hela fältet. Omsider upptäcktes likväl hela danska hären uppställd bakom nyssnämnda höga jordvall, hvilken helt och hållet dolde den för de antågandes blickar.[19]) Befallning utgafs då, att hela svenska stridsordningen skulle draga sig åt höger för att kringgå fiendens ställning, hvilken ansågs allt för farlig att angripa framifrån. Genom denna rörelse nödgades danskarna intaga en ny, ehuru äfven denna gång ganska fördelaktig ställning. Klockan var omkring 10, då båda härarna i full slagordning gingo hvarandra till mötes. Framför svenska högra flygeln låg ett moras, på andra sidan om hvilket mellan tvänne höjder syntes fyra fientliga ryttareskvadroner, blandade med några dragoner. Dessa ansågos utgöra den danska linjens yttre flygel. Svenska slagordningen var från början mindre utsträckt än den danska och blef under framryckningen allt mera hopträngd mellan ett kärr till vänster och en stenmur till höger. För att undvika denna olägenhet begaf sig konungen till den på yttre flygeln stående Drabantskvadronen och förde denna med sig genom en öppning i stenmuren. Knappast öfverkommen anfölls han icke blott af de redan nämnda fyra fientliga skvadronerna utan äfven af elfva andra skvadroner, hvilka varit dolda af en höjd. Den öfverhängande faran bemärktes lyckligtvis genast af Bielke, som genom samma öppning i stenmuren ilade till undsättning med de närmast stående skvadronerna af andra linjen, en af Posts dragoner och en af Lifregementet;

* Fankommittén säger, att svenska armén var 4,444 man fotfolk och 4,392 ryttare eller med befäl omkring 10,000 man samt danska armén omkring 12,000 man.

tvänne andra skvadroner kommo äfven i rättan tid till, och med dessa fem skvadroner lyckades konungen drifva fiendens femton tillbaka.* I sin franska lefvernebeskrifning säger Bielke, att när han med dragonerna kom genom öppningen på stenmuren, voro Drabanterna, som åtföljde konungen, slagna och skingrade; han lyckades med dragonerna drifva fiendens fyra skvadroner tillbaka, under hvilken tid konungen samlade Drabanterna och genast anföll med dem, så att de fyra skvadronerna, som sökte draga sig undan genom ett trängt hål i en annan stengärdesgård, blefvo nästan fullkomligt nedgjorda — de här ofvan omnämnda elfva skvadronerna omtalas ej af Bielke.

Ascheberg hade äfven varit nog lycklig att med återstoden af högra flygeln slå fiendens vänstra. När sedan hela flygeln förenats på andra sidan om stengärdesgården och öppna fältet låg framför, ordnades svenskarna till nytt anfall, men så snart de började framrycka, drog fienden sig hastigt tillbaka mot Landskrona. Nu gick det löst på samma sätt som vid Lund. Kung Carl med högra flygeln störtade med oemotståndlig kraft öfver moraset och uppför den branta höjden mot fienden, som efter en het strid måste vika, lämnande hela sitt artilleri efter sig och förföljdes först till Asmundtorp och omsider ända under Landskronas murar. Midt under segerfröjden på denna sida spridde sig ryktet, att svenska vänstra flygeln och midten voro öfverändakastade och i fullt återtåg. Bielke affärdades genast dit med en del af den segrande flygeln, medan konungen med återstoden kvarstannade vid Asmundtorp för att hafva ett vaksamt öga på den fiende, han nyss jagat framför sig.

Striden på den vänstra flygeln hade i sanning varit het. Kung Christian själf anföll där med sådan kraft, att svenskarna, sedan den tappre Fältmarskalken Helmfeldt stupat, nödgades draga sig tillbaka åt Tirups kyrka. Äfven fotfolket i midten hade under manligt kämpande måst vika. I detta ögonblick anlände Bielke med undsättningen, och på samma gång fingo danskarna underrättelse om deras vänstra flygels nederlag. Detta förmådde Konung Christian att draga sig undan åt Landskrona. Bielke och Pehr Hjerta följde efter och nedhöggo eller tillfångatogo en hop fiender, men i allmänhet mäktade svenskarna ej med kraft förfölja den vikande fienden; de voro därtill alltför utmattade af den långvariga striden, ty klockan var nu sex på aftonen, och värmen hade varit så tryckande, att mången däraf dignat ned död på stället.

Angående denna sista strid säger Bielke i sin ofvan åberopade lefvernebeskrifning, att konungen behöll högra flygelns första linje hos sig och sände Bielke med den andra att undsätta vänstra flygeln. Så snart den hittills segrande danska högra flygeln såg detta anryckande rytteri, drog den sig i god ordning men så hastigt tillbaka, att Bielke ej kunde upphinna den. När nu Bielke ville taga den kortaste vägen öfver slätten för att återförena sig med konungen, påträffade han två af fiendens batal-

* Detta enligt Feuquières.

joner, som blifvit lämnade efter och nu uppställt sig bakom en lång stenmur. Han delade då sina ryttare, så att Pehr Hjerta med några skvadroner lämnades på ena sidan om hindret, medan han själf med de öfriga kringgick detsamma och anföll med den framgång, att alla, som ej nedhöggos, måste sträcka gevär; åtta fanor togos, men själf träffades Bielke på harnesket af tvänne gevärskulor, hvaraf den ena halkade uppåt och krossade nyckelbenet. Ehuru sårad ville han dock till dagens slut föra sina tappra gossar, men hästens rörelser förorsakade honom stor smärta; till följd af blodförlusten och den tryckande hettan dignade han till marken. Ryktet spred sig genast, att han var död, och konungen uttryckte därvid sin djupaste sorg. Snart fick man dock veta, att Bielke, sedan han på fältet blifvit åderlåten, förts till en by i grannskapet, där han nu låg; genast steg konungen till häst, lämnade det läger vid foten af Rönneberga, där han lagt sig till hvila efter dagens mödor, och red sent på kvällen till sin trogne Bielke, som han till sin stora glädje fann utom fara för lifvet, ehuru lidande af sitt sår. Bielke bars följande dag till Malmö, därifrån han redan fjorton dagar därefter kunde återvända till armén, som ännu stod kvar vid Rönneberga med fienden framför sig under Landskronas murar.[14])

I slaget vid Landskrona uppgifvas danskarnas förluster till inemot 2,500 man i döda, sårade och fångna, 33 stycken, några fanor och standar, hvaraf Lifregementet tog åtta,* samt en myckenhet tross. Äfven svenskarna hade lidit betydligt, ehuru vida mindre än fienden. Af Lifregementet voro slagna fyra officerare, hvaraf två ryttmästare, en löjtnant och en kornett, två underofficerare och 153 man eller 13,3 % af regementets styrka. Sjuka och »kvästa» efter slaget befunnos af Lifregementet i Malmö fyra ryttmästare, fem löjtnanter och kornetter, fem underofficerare och 152 gemena. Hela svenska förlusten var 20 officerare, 17 underofficerare och 922 man döda, hvaraf 12 officerare, 10 underofficerare och 596 man tillhörande rytteriet döda samt ungefär lika många sårade.[42]) »Lista öfver de vid Landskrona slagna och kvästa officerarna» upptager för Lifregementet till häst:

Ryttmästare	Göran Rosenhane	död	
	Adler	»	
	Liewen	kväst	
	Björnberg	»	
	Spilhammar	»	
Löjtnant	Reenstjerna	»	
	Coot	död	(Eric Karth)
	Esbjörn	kväst	(Esbjörn Ekeroth)
	Bodelin	»	(Harald Podolin)
Kornett	Jacob Sparre	»	
	Silfverhatt	död	(Jonas Sölfverhatt)
	Zackarias	kväst	(Zackarias Elfving)**
	Bastian Wüdde	»	

* Fankommittén säger tre.

** De inom parentes skrifna namnen äro tagna ur mönsterrullan.

SLAGET VID LANDSKRONA DEN 14 JULI 1677.

Den 1 augusti kvarlågo ännu i Malmö af regementet, sjuka eller kvästa, sex officerare, två fältskärer och 73 man.

I slaget vid Landskrona förlorade Lifregementet två standar, nämligen Östra Närkes och ett med inskrift »Feliciter anno 1675», men eröfrade i stället som ofvan nämnts åtta fanor.[32])* Äfven lifstandaret synes varit nära att förloras, ty i 1698 års meritförteckning för Löjtnant Staffan Frisk säges, att han i nämnda slag »af en särdeles lycka fick salvera lifstandaret under detta regemente, som vid den slagne fanjunkaren på marken nedfallen låg, hvilket han sedan i åtskilliga träffningar förde».[5])

De källor, som begagnats för skildringen af slaget vid Landskrona, hvilket äfven kallas Rönneberga, Tirup eller Ylleshed, äro, förutom redan nämnda bataglia af Dahlberg och förslaget i krigsarkivet, en »relation öfver slaget vid Tirup» i riksarkivet, Spegels diarium, Aschebergs leverne, framställningarna hos Fryxell och Carlson samt Theatrum Europæum.

Segern vid Landskrona återställde svenskarnas öfvervikt i Skåne, men förmådde ej utöfva något afgörande inflytande till följd af flottans nederlag. Kung Carl intog åter sitt befästade läger på Rönneberga högar samt åtnöjde sig med att bevaka fienden, som stod dels i Landskrona stad, dels i ett palissaderadt läger utanför densamma. Brist, förorsakad af dåliga anstalter och förvärrad genom snapphanarnas ströftåg, sammansmälte arméen, så att den i början af augusti ej räknade mera än 6,000 man. Fienden däremot, förstärkt med nya trupper såväl danska som kejserliga och hessiska, var lika stark som före slaget, men äfven hos honom rådde brist, isynnerhet på foder. Han lät därför hela sitt rytteri uppbryta och tåga till Kristianstad. Kung Carl skyndade efter. Den 7 augusti lämnades lägret vid Rönneberga, och den 15 framkom svenska hären till Kristianstad, där under de följande dagarna åtskilliga skärmytslingar förekommo. Då föga kunde uträttas mot staden och det danska rytteriet gått öfver Åhus tillbaka mot Landskrona, uppbröt äfven den svenska hären den 16 och gick öfver Vram och Hörby till Norrvidinge, halfannan mil från sistnämnda stad, där den blef stående från den 20 augusti till den 17 september. Från denna tid må ett par episoder, hämtade ur Bielkes egenhändiga lefvernebeskrifning,[14]) här anföras.

Som man ej kunde erhålla några säkra underrättelser, huruvida danskarna, såsom det sades, redan hemsändt en del af sina trupper, anhöll Bielke att få försöka, om han ej kunde öfverraska någon af fiendens förposter och taga fångar, som kunde upplysa om rätta förhållandet. Han erhöll tillstånd att af Drabanterna och sitt eget regemente utvälja 100 de bäst beridna ryttarna och aftågade med dessa en kväll vid nattens inbrott. I daggryningen hade han dolt sin styrka så väl på höjden af Rönneberga, att han utan att synas kunde iakttaga allt, som tilldrog sig i det danska

* Petrelli har ej säkert kunnat påvisa, att regementet förlorade mera än ett standar, och som i Tilas dagbok (se nedan under Standar) intet kompani har standar med inskriptionen »Feliciter», förefaller förlusten af det andra standaret föga trolig.

lägret. Mot kl. 8 såg man därifrån uttåga 300 ryttare, fördelade i sex afdelningar, som alla togo vägen åt den sida, där Bielke hade sitt bakhåll. Snart togo de likväl olika vägar, så att endast den ena truppen fortsatte marschen mot Rönneberga i långsam takt, såväl befälhafvaren som manskapet väl insvepta i sina kappor på grund af regnet, som nedstörtade i strömmar. Bielke delade sitt folk och sände sin major af Lifregementet med den ena hälften åt höger att kringgå höjden, medan han själf med den andra under befäl af en löjtnant vid Drabanterna anföll framifrån. Detta allt lyckades så väl, att de, som ej blefvo nedhuggna eller tillfångatagna af Bielke, föllo i händerna på hans major. Endast en löjtnant och fyra ryttare undkommo. Kaptenen med tre underofficerare och 37 gemena utgjorde fångsten. En öfverste, som med tre af de ofvannämnda danska afdelningarna tagit vägen åt Tirups kyrka, skulle nu hasta till de sinas understöd, men då han märkte deras nederlag, vågade han sig ej fram, förr än några skvadroner kommit honom till undsättning från lägret. Bielke begagnade tiden att efter väl förrättadt värf återvända till svenska lägret. De tagna fångarna visste berätta, att Kung Christian inom kort ämnade begifva sig hem till sitt, och att en del af det danska rytteriet redan lämnat Skåne.

Kort därefter utsändes Bielke ånyo, denna gång med 800 ryttare (troligen af Lifregementet) till Hälsingborg för att göra sig underrättad om tillståndet på den orten och därjämte se, hvad som kunde uträttas mot de fientliga ströftrupper, som dagligen brukade samla foder däremellan och Landskrona. Sent om aftonen utgick han från lägret vid Dagstorp och tågade, skyddad af mörkret, förbi Landskrona; följande morgon i dagningen påträffades och upprefs en trupp af biskopens i Münster ryttare, hvaraf en löjtnant och 30 gemena tillfångatogos. Så snart detta blef kändt i danska lägret, utsändes tvänne starka partier under Generalmajor Meerheim och Öfverste Swanwedel för att afskära Bielke återtåget. Af dessa skulle det ena bevaka vägen längs kusten, det andra den väg, som löper genom skogstrakten. Efter två dagars uppehåll vid Hälsingborg skulle Bielke återvända, men anande det försåt, man för honom utlagt, beslöt han taga en tredje väg, som gick rakt på Landskrona, såsom den där fienden minst kunde vänta honom. Denna var äfven obevakad, så att svenskarna efter att hafva marscherat hela natten i dagningen befunno sig på kanonhåll från nämnda stad och det danska lägret. Här vände Bielke mot Rönneberga högar, där en fientlig kapten med 50 ryttare i allt lugn syntes, ämnande sig ut på ströftåg. Dessa anade intet ondt, då de sågo en ryttareskara komma rakt från deras eget läger, och märkte ej sitt misstag, förr än de alla voro tillfångatagna, hvarefter de fingo åtfölja Bielke till det svenska lägret, dit han med sin fångst framkom kl. 9 på morgonen.

Kung Christian hade nu återvändt till Danmark, och det mesta af hans folk öfverskeppades till Själland, så att svenskarna kunde gå uppåt landet och söka vinterkvarter, hvilka tilldelades Lifregementet i Halland. Konungen förlade sitt högkvarter till Ljungby gård.

Nyuppsättningar vintern 1677—1678.

Fälttåget var för året afslutadt, och man var nu betänkt att fylla de luckor, som uppstått, och förstärka hären till det kommande året. Befälet öfver regementet lämnades åt Öfverstelöjtnant Zelow, medan Bielke beordrades uppåt landet, »för att anställa en noggrann undersökning med kavalleriet af Lif- och Västgöta regementen, på det detsamma må blifva förstärkt». Alldenstund åtskilliga under dessa regementen ännu underhöllo munteringen i Pommern, var Kungl. Maj:ts vilja, att »de förutom dessa skulle uppsätta lika många goda munteringar därjämte, och på det de sådant desto bättre mätte kunna åstadkomma», skulle det gifvas hvarje sådan rustningshållare till hjälp fyrtio daler silfvermynt. Alla lifs- och behaglig tids förläningshemman i Uppland, Södermanland, Västmanland, Närke, Värmland, Västergötland, Dal samt hela Västernorrland och Dalarna skulle, utan afseende på personer, som dem innehade, »i dessa svåra krigstider vara pliktiga att genast uppsätta nöjaktig rustning och den underhålla, så länge kriget varar». De, som hade sextio daler silfvermynts ränta, viss eller oviss, skulle utrusta en ryttare, men »de, som mindre hafva, dragas tillhopa, så att bemälta kvantum tages i detta mål till fundament för en muntering». Bergsfrälse hemman samt ofrälse mäns donationsgods med adliga privilegier m. fl. borde behandlas på samma sätt.

Rustningshållare under dessa båda regementen, hvilka blifvit tvungna att rida under andra regementen, skulle hemförlofvas för att desto bättre kunna hålla sina munteringar under samma regementen. De, som i fredstid uppburit rustningshemmans räntor, skulle under hela kriget fortfara med rustningens utgörande eller ock återbära så många års ränta, som de i fredstid åtnjutit. Ägare af svaga kronohemman, som nu åter ville rusta, skulle begåfvas med skatterätt på sådana hemman.

Hvart kompani skulle tilldelas 1,000 daler silfvermynt till de fattigaste rustningshållarnas bispringande och rustningens fullgörande.

Bielke skulle äfven öfvertala officerarna af kavalleriet att, så länge kriget varade, antingen själfva mot betalning i reda penningar rusta för sina häst- och fördelshemman eller ock att afstå dessa till andra, som för dem ville rusta.

Kammarkollegiet anbefalldes att låta förfärdiga fyra nya standar för Lifregementet, »två i stället för dem, som blifvit förlorade, och två för de båda nya kompanier, som nu uppsättas skola».

Alla dessa förordningar utfärdades under loppet af september månad. Bielke befriades, enligt bref af den 10 oktober, från all redogörelse för de 12,000 daler silfvermynt, han uppburit till Lifregementets tjänst, »hvilka Vi vid senaste mönstring med regementet funnit vara särdeles väl använda». Han anbefalldes att till den 25 mars hafva regementena färdiga att mönstras.[4])

Bielke började genast med nyuppsättning af Lifregementet och utförde detta med det resultat, att han redan i slutet af april 1678 var färdig att från mellersta Sverige afmarschera med de nyuppsatta. Här må dock erinras om den nedan under afdelningen »organisation» anförda förordningen, att rustningshållarna hade rättighet (= skyldighet) att då ryttarna utryckte antaga reservkarl. Dessutom hade regementet erhållit sitt eget faktori vid Gysinge, där behöfliga gevär voro tillverkade, och för beklädnaden var delvis sörjdt genom utarrenderandet af älghudshandeln i Norrland.

Bielkes till konungen ingifna och af honom godkända plan för regementets rekrytering hade innehållit, att regementet skulle ökas med 300 gemena, uppsatta af fördels- och hästehemman m. fl., till 1,800 gemena. Af dessa skulle bildas 17 kompanier, nämligen de tolf gamla kompanierna, hvaraf Lifkompaniet om 200 man skulle bilda egen skvadron, äfven benämndt »gens d'armes», tre uppsatta genom att taga 25 man från hvart och ett af de gamlas 125 samt två nyuppsatta, ett i Södermanland och ett i Värmland. Nyuppsättningen af de två sistnämnda hade redan under sommaren 1677 begynt och befanns redan i november delvis färdig, Södermanlandskompaniet under befäl af Ryttmästare E. Planting och Värmlandskompaniet under Ryttmästare Klingspor.

Uppsättningen synes för öfrigt gått tämligen lätt, ty den 13 april skref Bielke till konungen, att han förmodade, »att Eders Maj:t skall hafva ett godt nöje att finna nio* så goda och kompletta skvadroner, som Eders Maj:t lärer kunna önska, ty jag finner Gudi lof allt vara mest komplett med undantag af några öde hemman, som ingen kan berusta; dock gör jag min flit att värfva i deras ställe, så att jag må kunna hafva den glädjen leverera Eders Maj:t Lifregementet så godt och så komplett som Västgötarna».[10]) Åter skref han under marschen till armén i Skåne den 12 maj från Hofva: »Efter mina rullor skall den del af regementet, som är hos Eders Maj:t, tillika med den jag nu medför, utgöra 1,740 och några hästar; med de 30 jag af egna medel utrustat hafver samt de några och 80, hvarmed Ryttmästare Planting efterkommer, skall regementet öfverstiga de 1,800 hästar, som mitt förslag lyder uppå, så att Eders Maj:t lärer finna, att jag icke gjort något falskt förslag».[10]) Allt detta lyckades Bielke uträtta, oaktadt han ständigt hade svårt att utfå penningar. Ännu i april hade han 20,000 daler silfvermynt efter assignation att fordra, hvilka han ej kunnat utfå af kammarkollegiet, och i bref af den 11 maj skref han: »Blott 8,000 riksdaler har jag fått af kammarkollegiet; återstoden har jag själf upplånat hos mina vänner. Den vexel jag bekommit blifver ej på tre månader betald. Såframt Eders Maj:t ej behagar hjälpa mig med en nådig försäkran, är jag nära ruinerad, där något skulle tillstöta.»

* Lifskvadronen om ett samt hvart och ett af de öfriga om två kompanier.

Krigshändelser hösten 1677—våren 1678.

Något af synnerlig vikt föreföll ej under loppet af hösten. Visserligen oroades regementets kvarter på gränsen, med anledning hvaraf konungen den 18 oktober från Ljungby skref till Major Gyllenpistol: »Som Vi förnimma, att snapphanarna omkring Laholm lära understå sig att temligen incommodera landet, så att Lifregementet sina där assignerade kvarter icke kan som sig bör njuta, alltså hafve Vi godt funnit, till att afhålla sådant sällskap därifrån, det en ryttmästare med femtio ryttare af bemälte regemente fatta posto vid Laholm till att så mycket närmare vara dem att eftersätta, så snart han kunskap bekommer, att de sig i nejden uppehålla eller allmogen röfva».[4]) Härpå svarade Öfverstelöjtnant Zelow i bref från Halmstad af den 15 november, att posteringen blifvit utsatt, men att han ej trodde någon fara hota kvarteren. Ryttmästare Lettman hade varit med ett parti nedåt Åsen och där fasttagit en bonde, som förvarat krut åt snapphanarna, hvilken berättat, att pastorn i Örkelljunga skulle gå snapphanarna till handa. Han ville sända partier ned åt Åsen att kunskapa samt tillika fasttaga bemälde präst.[10]) Detta förslag blef den 26 november af konungen godkändt, och borde han flitigt sända partier från andra sidan om Laholm nedåt att upptäcka, om fienden något förehade, eller om någon »rotering skulle vara på bane».[4])

I Bohuslän hade under tiden danskarna spelat herrar och vid Kvistrum slagit den under Magnus Gabriel De la Gardie sammandragna styrkan. Konungen ville nu istället från västgötasidan göra ett infall i Norge. Lifregementet och Gardet skulle från Halland förena sig med öfriga trupper i Vänersborg samt gå rakt på Kvistrum och Svinesund för att om möjligt afskära återtåget för Gyldenlöve, som befann sig i södra delen af Bohuslän. Dahlberg ditsändes för att i all tysthet förbereda anfallet. Zelow erhöll enligt bref af den 6 december befallning att hålla de kompanier af Lifregementet, som stodo i Halland, färdiga att marschera på första order från Dahlberg. Den 17 december skref Dahlberg från Halmstad till Öfverstelöjtnant Zelow att hålla regementet hvarje ögonblick färdigt till uppbrott samt låta hvarje kompani i all tysthet förse sig med några dagars proviant och foder, på det fienden måtte finna allt möjligt motstånd, i händelse han sökte inbryta i Västergyllen.[10]) Samma dag inrapporterade Zelow till Dahlberg, att nio kompanier af Lifregementet förutom Livkompaniet stodo mellan Göteborg och Harplinge norr om Halmstad. Själf reste Dahlberg genom Halland för att inspektera Lifregementet i dess kvarter.[10]) Regementet hade då enligt Dahlbergs rapport till konungen, daterad Göteborg den 23 december, vid de nio närvarande kompanierna en öfverstelöjtnant, en major, åtta ryttmästare, åtta löjtnanter, åtta kornetter, fem stabs- och 32 underbefäl, åtta trumpetare och pukare samt 600 gemena, med 187 befäls och 600 gemenas hästar. Ryttmästare Björnbergs och Lett-

mans kompanier stodo vid Stjärnarp, ½ mil från Halmstad, Öfverstelöjtnant Zelows vid Harplinge, Fägerskölds vid Falkenberg, Strombergs och Sahlefelts vid Torstorp, Nieroths i Köinge, Major Gyllenpistols vid Grimeton, Banérs i Skärtuna, en mil från Varberg, samt Lifkompaniet i Kungsbacka.[10])

Danskarnas frivilliga återtåg och den inträffade blida väderleken omintetgjorde det af svenskarna tillämnade anfallet.

Vid nyårstiden inlopp underrättelse, att danskarna öfverskeppade folk till Landskrona. Genast kallades Lifregementet till Skåne. Den 30 december uppbröt konungen från Ljungby; nyårsaftonen anlände han till Sösdala. Den 2 januari sändes Öfverste Wachtmeister med 100 man af Lifregementet jämte andra ryttare fram mot Landskrona att kunskapa. De återkommo med underrättelse, att ryktet varit ogrundadt och att allt var lugnt i staden. Konungen återvände då och sände Lifregementet den 4 januari tillbaka till Halland, där det nu fick vara stilla till slutet af mars.

Under denna tid bevistade konungen den till Halmstad sammankallade riksdagen. Härifrån utfärdade han befallning till Kamrerare Eldstjerna, att de penningar, som utlofvats till alla i Landskrona slag sårade officerare af Lifregementet, skulle ofördröjligen utbetalas, »enär de klaga, att de intet bekommit».

I början af mars återvände konungen till Ljungby, hvarifrån han den 27 mars beordrade Zelow att sammandraga regementet utom Lifkompaniet i Halland, »så att det så mycket förr må vara vid handen, om det här behöfves». Lifkompaniet eller Bielkes eget skulle under hans frånvaro sparas, hvarom konungen underrättade Bielke, och hvarför denne i ett bref särskildt tackade konungen.

Zelow klagade i ett bref, dateradt Halmstad den 31 mars, att hästarna gingo under af brist på foder, såvida han ej återfick disposition öfver de hemman, som blifvit honom fråntagna och lämnade åt fotfolket.[10]) Den 5 april skulle han samla regementet. I Halmstad erhölls ½ månads bröd till marschen åt Skåne, hvilken därpå anträddes. Den 14 skref Zelow från Röke: »Med regementet såväl som Gardet är jag i anmarsch till Eders Maj:t och lärer i natt stå vid Hörje, en mil från Mölleröd (vid Finjasjön), skyndande marschen så mycket möjligt är för Gardet att följa. Mina partier berätta, att ännu icke mycket manskap öfverkommit till Landskrona, utan endast dragoner och proviant. Vi hafva en svår marsch i brist på lifsmedel och furage, efter vi ingenstädes något före oss finna, ej heller någon skjuts bekomma kunna.» Följande dag tågade Zelow till Hofdala, där order mötte att tillsvidare göra halt. Därifrån skref han den 20 april, att furage ej stode att anskaffa för mera än tre à fyra dagar på den orten, hvarför han anhöll att få gå till Tunbyholm och andra herrgårdar, där furage lärer finnas, och därjämte för att »komma ifrån dessa snapphanevinklar, ty intet parti kan oförsynt komma någon väg en mil härifrån. Löjtnant Brasch var den 18 med ett parti af 30 hästar kommenderad till

Ericsholm* och blef af snapphanarna uppassad och tre ryttare ihjälskjutna.»[10]) Den 20 skref Zelow åter från Hofdala: »Den 20 gick Löjtnant Enesköld med ett litet parti åt Ericsholm och hade så när fallit ett fientligt parti i händerna af 300 hästar, som plundrat oxar och hästar kring Ericsholm, men han undslapp både fienden och 100 snapphanar, som lagt sig i vägen, när han skulle tillbaka».[10]) För »bussarna» hade man nu godt underhåll vid Hofdala, men hästarna ledo stor brist. Danskarna hade fått öfver 500 hästar till Landskrona, »med hvilka de plundra och bortföra allt hvad bonden äger».[10])

En af de följande dagarna gjordes alarm af ett fientligt parti, som dock genast drog sig tillbaka. Fienden öfversatte alltjämt mera folk; »kan väl tänka», skref Zelow den 1 maj, »honom skulle angeläget vara detta regemente att söka öfverrumpla; här är ingen mera furage, än vi medtaga, hvarför jag i morgon marscherar till Stoby».[10]) Därifrån gick han till Kviinge och Emitslöf (norr om Kristianstad). Här var bättre tillgång på foder, och regementet kvarstod där under återstoden af maj. Där tillstötte Lif- och Sahlefelts kompanier, hvilka varit kvarlämnade i Halland. Dessa hade enligt Zelows bref af den 13 och 18 maj från Emitslöf, genom misstag medtagit tvenne af Adelsfanans standar istället för sina egna, hvilka »berättas vara i Göteborg och böra tillrättaskaffas».

Den hemmavarande, till större delen af rekryter bestående delen af regementet började Bielke samla den 1 maj, började med Upplandskompanierna vid Örsundsbro. I bref af den 16, 20 och 27 april hade konungen anmodat Bielke att så mycket som möjligt påskynda marschen; »emellertid vilje Vi draga försorg om, att den del af regementet, som härneder är, skall på intet lida nöd samt genom kommenderingar eller partier icke blifva strapatserad». Den 23 april hade Bielke skrifvit till konungen, att han skulle resa till samlingen vid Örsundsbro, att han med nöje hört, att regementet vore framkommet till armén, samt att han önskade, att han äfven vore där med rekryterna för att »formera regementet komplett, förr än något passerar. Om Lifkompaniet är med, fruktar jag, att det ej lärer vara till synnerligt nöje, efter jag först åtta dagar sedan sände alla munteringarna sjövägen till Arboga. Rekryterna marschera nu med mig, och hoppas jag däraf kunna formera en god skvadron. Officerare för hela regementet hafver jag antagit på vidare Eders Maj:ts behag, så att jag icke vet en öfverofficer felas. Jag hafver bekommit en del officerare af dem, som äro från Stettin hemkomna, hvilka synas vara mycket dugliga till löjtnanter och kornetter. På hela regementet finnas numera ej 20 hemman oberustade.»[10])

Den 3 maj skref Bielke från Västerås, att han marscherade med rekryterna af fem kompanier; under vägen skulle de öfriga tillstöta, så att han hoppades gå öfver Tiveden den 11 med alla tillhopa, undantagandes majorens, hvilka skulle taga vägen genom Östergötland och tillstöta i Halm-

* Nu Trolleholm.

stad, där äfven Liewens, Sahlefelts och Drommels, kommande från Dal genom Västergötland, skulle möta. I Uppland och Södermanland hade magasinen varit så illa försedda, att ryttarna måst förläggas bland bönderna, hvilket fördröjt marschen på ett par dagar. En del nya ryttare hade under marschen stulit sig bort om nätterna och begifvit sig till skogs, lämnande munteringarna efter sig. Ryttmästare Planting kvarlämnades till att taga reda på dem och bringa dem efter tillika med några och femtio gamla ryttare, hvilka upprustats för officerarnas hästehemman.[10])

Den 11 maj kom Bielke till Vretstorp, och därifrån skref han till konungen, att han medförde standar för regementet. Han begärde, att majoren med några ryttare från hvart kompani måtte sändas honom till mötes i Halland för att taga reda på de munteringar, »som där lära ligga i behåll, på det rekryterna måtte framkomma helt munterade». Han sände två ryttare förut till Halmstad och en till Generalmajor Ranck att skaffa underrättelse angående fiendens öfversättande, »så att, om det hastar, jag därom må få kunskap till att så mycket starkare marschera, ehuruväl jag dessförutan skall marschera så mycket hästarna tåla. Hinner jag till Halmstad, innan fienden öfverkommit, skall jag så marschera, att jag kommer före honom till Kristianstad.»[10])

Den 12 skref Bielke åter från Hofva, att han följande dag skulle marschera till Valla och dagen därefter till Sköfde. »Magasin äro endast upprättade på vägen till Jönköping, men ej åt Halland. Ryttarehästarna äro mycket fatiguerade, emedan de hela vägen måst ridas, då inga andra stått att få. Furaget är knappt, och lärer blifva det ändock mera.»

Själf reste Bielke till Göteborg på riksamiralens begäran. Därifrån skref han den 20: »Jag tager med mig Sahlefelts kompani och en del af Drommels, hvilka här gå öfver älfven från Dal, och marscherar så genom Halland, där jag kan taga till mig 60 ryttare af Lifkompaniet, 200 af Liewens och resten af Drommels från Värmland, hvilka redan äro vid Falkenberg, och så hafva alla rekryterna tillsammans vid Halmstad. Fiendens förtrupper stodo förliden natt blott 1 ½ mil från Bohus, och alla underrättelser synas gifva vid handen, att han med sin största force anfaller på denna orten. På riksamiralens begäran har jag således beslutat vid Halmstad samla alla rekryterna och invänta Eders Maj:ts order, huruvida jag skall rycka till Skåne eller stanna till denna ortens försvar. Skall jag därefter gå till Kristianstad, hoppas jag ej behöfva göra någon krokväg, anseende mig väl vuxen de 1,000 fientliga ryttarna i Landskrona, om de skulle söka oroa mig under marschen.»[10])

I Varberg insjuknade Bielke, men den 25 var han i Halmstad, hvarifrån han skref, att han den 27 skulle med de i Halland varande rekryterna gå öfver Knäred till Markaryd, där han skulle sammanträffa med de öfriga tio kompaniernas rekryter, hvilka han i Hofva lämnat under Ryttmästare Lettmans befäl, och hvilka för bristande magasiner nödgats taga vägen öfver Jönköping och Värnamo. I Halmstad hade Bielke dröjt ett

par dagar i afvaktan att blifva beordrad till Göteborg, »efter fiendens hela force är vid Bohus och älfven».[10])

I Halmstad mottog Bielke 1,500 vagnar med hela juni månads proviant för armén, äfvensom gevär och annat, hvilket han skulle medföra. Likväl borde han så mycket möjligt påskynda sitt tåg, »efter fienden med makt sätter öfver till Landskrona». Major Gyllenpistol kom honom till mötes med vidare befallningar från konungen. Äfven skulle 100 vagnar honom tillsändas för att lasta den hafre han medförde. Den 31 framkom han till Markaryd, hvarifrån han skref: »Nyss hitkommen förmodar jag, att såväl fyrmörsarna och provianten som alla ryttarna skola i dag komma, äfven pråmen, som af öfvermåttan stor nytta varit för denna vår marsch. I går äro alla de andra rekryterna hitkomna och stå i ängarna häromkring. Inga vagnar äro än hitkomna. Så snart de anlända, uppbryter jag, men vill ogärna skiljas från våra munteringar och provianten. Snapphanarna sägas draga sig tillhopa vid Vittsjö, så att vi lätt lära mista förråden, om vi ej äro med.» Den 3 juni skref Bielke åter till konungen från Vankifva: »I går, då jag redan uppbrutit från Markaryd med alla rekryterna, provianten och mörsarna, mötte mig Löjtnant Kruse, som med ett parti af 60 hästar var af Eders Maj:t utskickad att rekognosera, om några partier från Landskrona voro utgångna för att observera min marsch. Samma löjtnant var allestädes väl igenomkommen, till dess han Fagerhult förbigången var, men sedan är han råkad uti en embuscade af snapphanar, som af hans parti fem gemena hafva nedskjutit på platsen, åtta gemena illa blesserat såväl som åtskilliga hästar och honom förföljt intill gamla gränsen, dit mina förtrupper redan voro ankomna. Såsom hela partiet berättar, hafver löjtnanten ingen skuld, emedan han allt gjort som möjligt varit, såväl att se sig väl före, såsom ock sedan att väl försvara sig. Kornetten Zacharias* har mycket väl comporterat sig, men olyckan var, att snapphanarna voro öfver 200 man och attackerade i ett moras både före och efter, så att snart är att undra, att någon är undkommen. Såsom löjtnanten nu bragte mig den kunskapen, att fyra partier skulle vara utur Landskrona utgångna, hvaraf ett skulle vara af 14 troppar, så kunde jag icke annat göra till att sätta mig i stånd att möta dem än att lämna mörsarna och provianten kvar, särdeles emedan de så öfvermåttan illa voro bespända, att jag omöjligt öfver $^1/_2$ mil hade kunnat uti dessa elaka vägar med dem om dagen marschera. Nu är jag på stunden hitkommen, och ehuru åtskilliga snapphanar hafva låtit sig se, så hafva de likväl icke dristat sig ett skott att göra, utan så snart de sett förtrupperna tagit morasen in. I Vittsjö fick jag kunskap, att några bönder voro i dag komna ur Landskrona, hvilka voro beryktade att hafva varit med i partiet mot Löjtnant Kruse. På dessa skickade jag ett litet parti, som var så lyckligt att, sedan det omringat byn, anträffa tre af dem, hvaraf en är, som tillförne följt och varit med snapphanarna. Af dem fick jag kunskap, att de utgångna par-

* Zacharias Elfving.

tierna redan voro återvända till Landskrona. I Vittsjö kyrka fann jag två stora säckar med krut, hvilka i går varit från Landskrona brakta till byn, där de förut nämnda snapphanarna äro tagna, samt danskt kommissbröd, nya jackor af dem, som skola vara gifna nu nyligen, nya randiga halsdukar samt en hel hop kulor, men icke vilja de bekänna ännu något mera. I natt låter jag förfärdiga bron vid Rättelöf att i morgon gå däröfver och så öfver Laxebro till Broby, dit jag hoppas i morgon kunna komma. Provianten och mörsarna måste sändas omvägen öfver Loshult såsom säkrare.»[10])

Bielke framkom med den nyuppsatta delen af Lifregementet till konungens högkvarter utanför Kristianstad den 5 juni. Hans framgång och den gunst, hvari han stod hos Carl XI, hade ådragit honom många och mäktiga afundsmän, hvilka under hvarjehanda förevändningar sökte aflägsna honom från konungen. Än ville man anförtro honom ett befäl under Königsmarck i Pommern, än sända honom till armén i Lifland, men konungen förklarade bestämdt, att så länge kriget varade, kunde han ej undvara sin tappre Bielke. Den 13 juni mönstrades vid Odersberga det 1,800 man starka Lifregementet af konungen själf med biträde af Henric Horn och Ascheberg. Till häst framför regementet fick Bielke af konungens egen hand emottaga ett papper, tillförsäkrande honom det stora godset Swaneberg i Lifland jämte generallöjtnantsbeställningen vid kavalleriet,[14]) såsom det i fullmakten af den 30 maj heter, »särdeles för den dexteritet, flit och redlighet, han brukat att få Vårt Lifregemente till häst i den état och välstånd, hvaruti det för tiden befinnes».

Krigsåret 1678.

Kristianstads belägring skulle nu med allvar företagas, men då konungen den 20 juni med rytteriet gick öfver Helgeån för att innesluta staden på västra sidan, anlände underrättelse, att danskarna kringränt Hälsingborg. Svenskarna uppbröto den 28 och 29 till undsättning, men vid Getinge bro möttes Bielke, som kommenderade arméns högra flygel, hvilken gick främst, af Hälsingborgs garnison, som medelst en af fienden förfalskad order förledts att uppgifva slottet. Återtåget till Kristianstad anträddes då, och snart stod äfven konungen af Danmark med sin här därutanför, i hopp att kunna upphäfva belägringen. Han lägrade sig den 22 juli vid Önnestad, ej långt från staden, men vågade aldrig anfalla svenskarna, ehuru dessa, oaktadt underlägsna, flera gånger i full slagordning utmanade honom.

Ett parti af femtio hästar under Ryttmästare v. der Pahlen vid Lifregementet hade den 20 blifvit utsändt att kunskapa. Det blef af några bönder förrådt uti ett fiendtligt bakhåll vid Tummerup, där det led någon skada.[23])

Ett liknande missöde drabbade åter regementet den 23 samma månad, då Ryttmästare Goës blef fången och hans lilla parti »ruineradt» af några starka fiendtliga trupper, som stodo förstärkta i Vram. Goës återkom den 30 augusti ur sin fångenskap i Köpenhamn.[23])

Den 4 augusti öfverlämnades Kristianstad åt svenskarna efter ackord, och tvenne dagar därefter drog sig danska hären i all tysthet undan till Landskrona, därifrån den senare på hösten till större delen inskeppades till Köpenhamn. Svenskarna följde efter mot Landskrona för att bevaka fiendens rörelser. Flera gånger erbjödo de danskarna drabbning, men dessa höllo sig stilla i skydd af Landskronas kanoner.

Under tiden hade Gyldenlöve med den från Norge infallande delen af danska armén framträngt till Göteborg och den 20 maj börjat belägra Bohus fästning, som dock tappert försvarade sig. Till dess undsättning samlade Riksamiralen Gustaf Otto Stenbock en styrka af 4- till 5,000 man. Konungen tillskickade honom från Kristianstad Generallöjtnant Wittenberg med 1,000 ryttare, hvaribland två skvadroner af Lifregementet under Öfverstelöjtnant Zelow. Dessa afmarscherade den 7 juli och framkommo i rättan tid till Göteborg för att följa Stenbock, då han den 19 gick öfver Göta älf på en flottbrygga och tvang fienden att upphäfva belägringen af Bohus samt draga sig tillbaka. Intet vidare af betydenhet föreföll för öfrigt under årets fälttåg på denna sida. Rytteriet återsändes till Skåne, där Öfverstelöjtnant Zelow med sina tvänne skvadroner den 21 augusti stötte till den öfriga delen af regementet.

Carl XI kvarstod vid Norrvidinge till den 1 oktober, då årstiden nödgade honom att söka vinterkvarter för sitt folk. Vid Össjö skiljdes han från Bielke, som med Lifregementet till häst och Västgöta ryttare gick till Halland. Den 26 oktober skref Bielke från Halmstad: »För fyra dagar sedan hitkommen har jag med all flit arbetat på inkvarteringen, som ändtligen är så vida färdigblifven, att kompanierna kunna rycka in i kvarter. Jag hade gärna önskat få hela regementet här inkvarteradt, men som detta är omöjligt, sedan Gardet intagit tvänne härader i Varbergs län, har jag allenast kunnat få kvarter för omkring 1,000 gemenas hästar af regementet tillika med Lifkompaniet och största delen officerare, för hvilken orsak jag nödgats beordra Sahlefelts kompani hem till Dal och Breitholtz samt Sturcks hem till Värmland. Af de andra 13 kompanierna har jag behållit 60 gemena af hvarje, som bäst munterade äro, och när de kommenderade, som äro med Ryttmästare Björnberg, ankomma, blifva här innalles 830 man af regementet och 175 af Lifkompaniet, som gör tillhopa 1,005 gemena. De öfriga hafver jag måst beordra att gå hem med en officer och en korpral af hvart kompani för att rekrytera. Jag hade väl tänkt i stället låta tre kompanier i Närke gå hem och behålla i stället dem som ligga långt upp i Uppland och Roslagen, men hafver därifrån afstått, på det att skadan skulle lika drabba alla kompanierna, i händelse regementet kommer att göra tjänst i vinter och därunder kommer att lida.

Under marschen genom Bjäre härad furagerades mycket hö, men för den stora kvantitet, som såväl af hö, som allt annat på den orten finnes, kunde omöjligt allt i sådan hast tagas, utan hafver jag låtit hela regementet tills idag stå på denna sidan passet vid Båstad och obligerat bönderna ur Bjäre härad att tillföra furage och proviant; 240 stycken få hafver jag låtit leverera hit till magasinet, 100 stycken lät jag utdela på regementet och 60 stycken på Västgötarna, som marscherade hem med stor glädje.»[10]) Att svenskarna på detta vis utplundrade en ort, som varit ett ständigt tillhåll för snapphanarna, är mindre underligt. Vida grymmare hade danskarnas framfart varit.

Rustningarna vintern 1678—1679.

Sedan regementet väl var inkvarteradt, öfverlämnade Bielke befälet till Öfverstelöjtnant Zelow samt öfver Lifkompaniet till den till major nyutnämnde Fromhold Fägerskold. Själf reste han först till Skåne för att inhämta konungens befallningar och i slutet af november uppåt landet för att fullgöra sitt nya uppdrag såsom mönsterherre öfver allt rytteri i hela Sverige, enligt fullmakten af den 19 november. Äfven skulle han uppsätta ett nytt regemente dragoner.[4])

»På det Lifregementet måtte hafva någon hjälp i anseende till de många munteringar, det sedan krigets början måst tillsätta», förordnades i bref af den 17 december åt detsamma det kläde, hattar och slikt, som Kommissarien Adlercrona för tvänne år sedan skickat från Frankrike, hvilka saker borde utdelas bland de mest nödställda vid regementet.[4]) Regementet skulle vara färdigt att uppbryta den 15 april 1679.

Bielkes kända verksamhet förnekade sig ej heller nu. Redan den 4 december skref han från Arboga, att de tre Närkeskompanierna »äro nu helt kompletta till manskap», och hoppades han, att munteringarna skulle i januari vara färdiga. Den 11 skref han från Stockholm, att Upplands och Västmanlandskompanierna skulle i februari vara fullt färdiga. Han anhöll vidare, att anstalt måtte träffas i Halland till emottagande af de 800 man och hästar af regementet, »som i april torde ditkomma utöfver de 1,000, som där hafva kvarter.»[10])

Enligt Öfverstelöjtnant Zelows förslag hade redan en stor afgång ägt rum vid regementets del i Halland, hvilken förorsakades af sjukdom, äfvensom af »ständiga partier och vakter vid Laholm efter Generalmajor Rancks order. Eders Maj:t är så väl bekant, huru det går med rytteriet, när infanteriet får kommendera dem, att jag det håller för onödigt att skrifva».[10])

Såsom vanligt funnos inga penningar i statens kassor. »Af de medel, som till Lifregementet och Västgötarna äro förordnade, står intet att få förr än långt in på sommaren», skref Bielke den 14 januari från Uppsala, »men på det icke Edes Maj:ts tjänst måste alldeles studsa och

Lifregementet icke blifva efter till april, så hafver jag ännu förskjutit de 500 daler silfvermynt, som Eders Maj:t nådigst förordnat till hvart kompani, som gör 9,000 daler på hela regementet». Han försäkrade, att ej en man på regementet skulle fela, utan allt vara färdigt i rättan tid. »Jag skrifver icke, att jag dessa penningar förskjutit hafver till Eders Maj:ts tjänst och regementets uppkomst, i den tanke att Eders Kungl. Maj:t skall med några ord till kammaren försäkra mig om min betalning, utan på det Eders Maj:t skall vara försäkrad, att om mera i mitt våld vore, skulle allt till Eders Maj:ts tjänst ospart finnas».[10])

I slutet af januari skref Bielke åter från Eskilstuna och Nyköping: »Alla Västmanlandskompanierna äro färdiga, och ehuruväl det knappast är troligt, kan Eders Maj:t vara försäkrad, att rekryterna af de gamla kompanierna äro så goda och i allo måtto så väl munterade med köllrar och allt tillbehör som vid Eders Maj:ts kröning. Med de nya kompanierna är något svårare, både därför att officerna nya äro och att i förlidna kampanj större afgång på dem funnits; dock skola de med Guds hjälp blifva Eders Maj:t till nöjes. De 200 dukater, som majoren och Fägersköld förlidet år fingo därför, att deras kompanier bäst utsågo, göra en stor effekt, ja mera än Eders Maj:t tro kan, ty nu vilja alla ryttmästare vinna priset. I händelse de pommerska ryttarna hemkomma och få återvända till regementet, hoppas jag, att aldrig något regemente skall i norden hafva varit bättre och starkare.»[10])

Åter skref han den 20 februari från Örebro: »Rustningshållarna i Uppland äro så graverade, att det nästan är otroligt och mer än underligt, att någon finnes, som rusta vill. Ur Kammarkollegiet har jag ej fått en daler till kavalleriets uppkomst, ej heller står något att förvänta. För Lifregementet har jag sörjt och hoppas det skall vara Eders Maj:t till ett godt nöje. Den 15 mars har jag beordrat Upplänningarna att marschera och de andra att under vägen stöta till, så att hela regementet till det sista skall stå i Halland till den 15 april.»

Krigsåret 1679.

Som ofvan anförts, hade i oktober föregående år förutom Lifkompaniet 60 man af hvart och ett af de tretton kompanierna inkvarterats i i Halland. De tre Dal- och Värmlandskompanierna voro i sin helhet hemma.

Den 8 januari utgafs befallning till Öfverstelöjtnant Zelow att sammandraga Lifregementet, emedan konungen ville bestraffa de partier, som fienden hade utfört från Landskrona och Hälsingborg. Ryttarna skulle medhafva tre veckors kost och furage för att ej utsuga de orter, där de skulle stå. Den 27 januari kunde Zelow inrapportera, att han den 18

samlat regementets tretton kompanier till Halmstad. Lifkompaniet hade ej hunnit dit förr än den 25, enär det varit förlagdt till Kungsbacka. En ryttmästare med 50 ryttare var beordrad såsom vakt till Laholm. Vid Halmstad kvarstod regementet till början af mars, under hvilken tid hästarna foro mycket illa på grund af kölden och brist på foder, hvaröfver Zelow ständigt klagade. Redan i januari skref han, att »endast 400 hästar se väl ut och hålla sig färdiga.» Den 3 februari klagade han, att »Lifkompaniet blifver alldelas ruineradt, då intet furage kan få köpas och transporten hit från Kungsbacka, 12 mil, är omöjlig». Han anhöll, att kompaniet måtte få återvända till Kungsbacka, hvilket dock ej biföll af konungen. Denne skref den 1 februari från Ljungby till Zelow: »Af edert förslag förnimma Vi, att det hos eder varande manskapet af Vårt Lifregemente öfver 400 man sig mindre befinner, än Vi förmodat, hvarom Vi orsaken utförligare lära förnimma härefter. Emellertid måsten I hålla eder färdig till uppbrott och vara vigilant, att eder intet oförmodligen af fienden må bibringas. Och alldenstund Vi icke någon viss kunskap hafva om fiendens företagande, så vele Vi, att I Ryttmästare Klingspor skolen utkommendera med ett parti af 50, 60 eller så många hästar, I godt finnen och han helst lär begära, därmed att gå mot Hälsingborg och söka att få fångar, efter det icke lär fela, med mindre fienden ock lär hafva små partier ute på landet.» Han borde ej taga den vanliga gamla vägen öfver Åsen utan en väg längre österut. Äfven kunde han försöka att få bort Hälsingborgs förvakt, hvilken skulle stå vid ladugården, $^{1}/_{4}$ mil från staden, men om han fann det ogörligt, skulle han vara förnöjd »med det, som lyckan efter all använd flit honom vill tillskynda, aktande sig framför allt, att han ej blifver förkunskapad af fienden, som redan har rök däraf, att Lifregementet sig dragit tillsamman». Fördenskull lämnades honom fritt, att om han på återvägen blefve attackerad gå öfver Herrevadskloster till Ljungby. »Men om han kommer igen till eder tillbaka, berätten I Oss strax, huru partiet aflupit».[4])

Den 10 februari rapporterade Zelow till konungen, att Klingspor utgått den 6 med 55 hästar, men att han för den oerhördt djupa snön ej kunnat taga någon obekant väg utan gått öfver Skillinge och Munka Ljungby, hvarest han fått en fånge. Här hade två snapphanar förrådt honom för garnisonen i Hälsingborg, hvarför han ej ansett det rådligt att avancera utan den 9 återkommit till Laholm med sin fånge, hvilken dock ej haft något af vikt att berätta.[10])

Enligt ett bref från Zelow till konungen af den 3 mars, hade Klingspor den 22 februari utgått för att köpa furage mellan Laholm och Åsen. Här fanns emellertid intet att köpa, hvaremot Klingspor underrättades att på andra sidan Åsen i Bjäre härad skulle vara godt om furage. »Sökte därför i hastigheten löjtnanten vid Laholmsvakten om assistence, hafvande hos sig några och trettio slädar, dem han icke kunde uppehålla, till dess han fick bud till och från mig om något parti, gick alltså med bemälte

Löjtnant Enesköld dit och fick sina slädar väl lastade med hö; det är ock icke annorledes aflupet, än att något korn, råg och andra persedlar följde med, häröfver sedermera är klagadt hos Herr Generalmajor Ranck». Zelow frågade vidare, om Ranck hade befäl öfver Lifregementet, och om ej sådant i stället bort anmälas till Zelow.[10]) Den stränge Carl XI tillät emellertid ej, att underordnade i sådana ärenden handlade på eget initiativ, hvarför han i bref af den 8 mars befallde Zelow att arrestera och ställa under krigsrätt såväl Ryttmästare Klingspor som Löjtnant Enesköld, för det den förre utan tillstånd gått med ett parti till Bjäre härad att samla furage samt tagit med sig löjtnanten, som hade vakten vid Laholm.[4]) På den därpå sammanträdande krigsrättens förord befriades emellertid, enligt bref af den 8 april, såväl Klingspor som Enesköld från vidare ansvar, sedan det blifvit bevisadt, att den förre icke handlat af egennytta utan endast för att skaffa tillgång på furage, som kompaniet saknade, samt medtagit löjtnanten för att vinna större säkerhet; samt enär den senares folk var från vakten aflöst, ehuru ryttmästaren, som skulle aflösa honom, ännu icke inställt sig.[4])

Den 7 mars, sedan töväder åter inträdt, fick Zelow ändtligen tillåtelse att förlägga regementet i de gamla kvarteren. Här förblefvo kompanierna sedan hela våren och försommaren, utan att något tilldrog sig.

Uppåt landet hade under tiden Bielke varit sysselsatt med att mönstra de nyuppsatta rekryterna af Lif- och Västgöta regementen. Då han i sådant syfte den 21 februari anlände till Kristinehamn, fick han underrättelse om danskarnas infall i Värmland och Dal från Norge. Härom skref Bielke den 22 från Karlstad: »Vid min ankomst till Kristinehamn den 21 till att mönstra hemmavarande krigsfolk förnam jag, huruledes fienden med tre stora partier var infallen i Värmland, af hvilka ett hade belägrat Eda skans, sedan det lilla Morast skans efter litet motstånd taget och afbrändt blifvit; det andra partiet vore gånget till Åmål, och det tredje marscherade af och an, brännande och förstörande alla socknar och byar, för hvilken orsaks skull jag strax sände order till Närkesbrigaden till fot samt de kompanier af Eders Maj:ts Lifregemente, som i Närke stå, att marschera hit till att söka något motstånd att göra, emedan eljes i ingen måtto anstalt därtill gjord är. Såsom Värmlandsbrigaden tillika med de två kompanier af Lifregementet, som här i Värmland stå, voro ihopadragna och i marsch till Karlstad, begaf jag mig strax hit, gifvandes order att uppbåda hela allmogen och kronoskyttarna tillika med de inkvarterade ryttarna af Aschebergs regemente. Vid min ankomst hit förnimmer jag General Duncam hafva afbränt halfva Åmåls stad, spolierat den andra delen såväl som kyrkan, borttagit allt det däruti funnits, hvaribland Sahlefelts standar, som till all olycka varit där insatt, afbränt dessförutom hela Nordmarken, däribland några och 80 ryttaregårdar, slagit en del ryttare ihjäl, tagit andra fångna och föröfvat allehanda tyrannier, som några undansluppna ryttare veta att berätta, hvilka helt dismunterade äro med hästar

allena salverade. Öfverstelöjtnant Sparre har jag beordrat med brigaden två mil nära skansen tillika med 120 ryttare och 40 dragoner där vid ett pass, som bildas af tvänne sjöar, förbida och under tiden söka insända bud till kommendanten, att han skall inom kort blifva secunderad. Löjtnant Düberg hafver jag med några ryttare och dragoner skickat att inhämta viss kunskap, hvarest det partiet, som uppbränt Åmål, står, och hvarest det marscherar. Beklagligast är, att både kommissarie och proviantmästare äro här nära nog utan bröd och proviant, medan Kommendanten Seulenberg igenom sitt sista af den 19, som han har utpraktiserat, klagar sig icke hafva fyra eller fem dagars bröd, och där han dessförinnan icke blifver hulpen med proviant, lärer allt gå i grund och han nödgas gifva sig, oaktadt han 300 brava knektar i skansen hafver. Utur staden här hafver jag sammanbragt 50 slädar och lånt proviant, hvilket jag inom två timmar skall affärdiga till Öfverstelöjtnant Axel Sparre, att han därifrån kan söka på något sätt praktisera det in; om icke förr så skall det ske, när vi komma alla tillhopa, emedan jag icke ärnar resa hädan, förr än fienden antingen drager sig tillbaka, eller ock att vi kunna secundera skansen.»[10])

Danskarna hade emellertid genast vid de svenska truppernas sammandragning dragit sig tillbaka till Norge. Den 26 februari hade Bielke lämnat Värmland och skref denna dag från Mariestad: »Såsom denna Värmlandskampanj förr är lyktad än begynd, så behagar Eders Maj:t förnimma, att så snart fienden vid Eda skans fått kunskap, att Värmlandsbrigaden var på några mil nära uti marsch, och att rytteriet i lika måtto var tillhopadraget, så kvitterade han skansen och drog sig mycket hastigt tillbaka öfver gränsen, sedan han allenast 24 granater utur två mörsare inkastat hade och en half dag skansen med sex stycken kanonerat hade, dock utan någon skada eller den ringaste mans förlust. — — — En del af Sahlefelts ryttare äro fuller borttagna. Af de båda Värmlandskompanierna saknas trettio man, hvaraf dock en del torde salverat sig i skogarna. Jag fruktar nu, att dessa kompanier lära komma mycket svaga i fält i år och med mycket släta munteringar, dock om Eders Maj:t vill tillåta mig uppsöka de förrymda prestedragonerna, såväl som de fördubblade ryttare, som finnas här och där i landet, men ingen vill uppmuntera, så skulle jag med Guds hjälp så laga, att ingen afsaknad synas skulle till den 1 maj, allenast kammaren ville på alla assignationerna skaffa mig något, efter icke 1,000 daler stå att bekomma på alla 50,000, som assignerade äro.»[10])

Efter denna vinterkampanj i Värmland förekom ej heller på denna krigsskådeplats något af vikt under våren. Rekryterna för Lifkompaniet och de tretton i Halland stående öfriga kompanierna uppbröto i mars. Den 27 skref Bielke från Örebro: »Alla rekryterna af Lifregementet äro redan härigenom marscherade uti så goda munteringar som där ingen gång tillförne, och kan Eders Maj:t vara försäkrad, att regementets rekryter äro på intet annat att igenkänna, än att de se bättre ut än de, som i kvarte-

ren och förra kampanjen hafva varit, så till manskap som till allt annat. Jag önskar blott att de ej må ruineras i Halland.»

I början af april voro rekryterna af ofvannämnda kompanier i Halland och enligt ett bref från Major Gyllenpistol till Bielke »alla i godt stånd förutom hästarna, som mycket gifvit sig efter marschen och nappeligen, förr än gräs blifver, kunna komma sig för, emedan intet furage för dem i kvarteren finnes». De tre kompanierna i Dal och Värmland skulle, enligt konungens befallning till Bielke, den 3 maj vara i Halland. Så tidigt torde de dock ej hunnit dit, ty enligt Bielkes bref från Göteborg den 22 april skulle de bryta upp från hemorten den 1 maj. Sahlefelts kompani var äfven då färdigt med några och nittio man, ehuru två tredjedelar af detta kompanis gårdar voro afbrända genom danskarnas infall.

I midten af maj var alltså hela Lifregementet på 17 kompanier med i närmaste 1,800 man förlagdt till Halland. Emellertid hade konungen af Frankrike för Sveriges räkning slutit stillestånd med Danmark för månaderna april och maj, hvarföre inga krigsföretag nu företogos. Först i slutet af juni sammandrog Carl XI hufvudarmén till Skåne med en mindre armé på Värmlandsgränsen. Den 10 juli sammandrogos enligt Öfverste Hastfehrs bref Lifregementet och Gardet söder om Laholm, den 11 gingo de öfver Åsen, och den 12 voro de i Ängelholm. Stycken och en del proviant voro efter under konvoj af en gardeslöjtnant med tolf rotar infanteri samt femtio hästar af Lifregementet.[10]) Den 21 juli mönstrades armén vid Tranarp sydost om Ängelholm omkring 10,250 man stark, nämligen 3,900 man fotfolk och 6,350 man rytteri och dragoner, hvaraf Lifregementet 1,626 man. Intet af vikt förekom dock under denna sommar. Fredsunderhandlingar pågingo hela tiden i Lund, och danskarna hade nog att göra i eget land till följd af fransmännens hotelser om angrepp söderifrån. Ändtligen den 27 september undertecknades fredsfördraget. Armén kvarstod dock i Skåne ända till midten af oktober. Den 12 och 13 oktober mönstrades Lifregementet af konungen i Luggude härad, hvarefter det fick afmarschera till hemorten och sina hemman.

Marschruten för hemmarschen var enligt en odaterad »Förteckning på den marsch och väg, som efterskrifna regementen och trupper skola taga utur Skåne och andra orter uppåt Sverige»[2]), följande:

»Kungl. Maj:ts Lifregemente. Ett kompani af Dal under Sahlefelt, ett kompani af Värmland under Breitholtz, 1/2 kompani under Björnberg, dessa gå rakt på Halmstad, Falkenberg, Varberg, Kungsbacka, Göteborg, hvarest Dals kompani vid Stetelen (?) går öfver älfven åt Bohus och så in på Dal. De andra gå älfven uppför Restad, Melhäga och Gäddebäck (söder om Vänersborg) öfver älfven och in på Dal och Värmland.

1/2 kompani Värmlands af Björnbergs, ett kompani under Stöltenhjelm, ett kompani under Liewen, ett kompani under Goës, dessa gå sammaledes till Halmstad, Getinge, Gunnarp, Svenljunga, Bogesund (nu Ulricehamn), Falköping, Sköfde, Hofva, Bodarna in i Närke och till Örebro.

Ett kompani under majoren, ett kompani under Stromberg, ett kompani under Banér, dessa gå sammaledes på Halmstad, Nissastigen uppför intill Unnaryd och så vidare till Hjo, Hofva, Bodarna och till Örebro.

Ett, Lifkompaniet, ett kompani under Öfverstelöjtnant Gyllenpistol, ett kompani under Fägersköld, dessa gå i lika måtto till Halmstad, Nissastigen uppför till Jönköping, Gränna, Husbyfjöl och åt Örebro och Södermanland.»

Skrifvelsen innehåller därjämte underrättelse till landshöfdingarna i respektive län om nämnda marsch. Som i denna skrifvelse endast upptagas de tolf stadigvarande kompanierna, voro sannolikt före hemmarschen ökningskompanierna fördelade på de förstnämnda. Någon föreskrift om tiden för hemmarschen finnes ej i skrifvelsen.

Lifregementets återgång till fredsorganisation åren 1679—1680.

Mot slutet af kriget år 1679 räknade Lifregementet, som ofvan nämnts, 17 kompanier, hvaraf Lifkompaniet var nära dubbelt så starkt som de öfriga. Carl XI hade redan före fredsslutet planlagt återgången till fredsorganisation. Härför skref han den 3 september 1679 till Bielke, som då var i Paris: »I förhoppning att freden med Danmark snart lärer komma till stånd, måste Vi i tid bland annat vara betänkta, huruledes Vårt Lifregemente således må inrättas, att det vid närvarande medellösa tillstånd ändock behörigen kan blifva försedt, och för den skull äro Vi sinnade att reducera detsamma åter till tolf kompanier à 125 gemena. Som alltså de ryttare, som härtill för hemman under Lifkompaniet ridit, böra sättas under deras förra kompanier, så notifiera Vi eder nu sådant, på det I om edra egna ryttare, som under bemälda kompani gjort tjänst, desto förr måge kunna disponera, hvar de med deras hästar och munteringar skola blifva, samt ock hvarest I menen att lämna eder egen ekipage, som härtill njutit kvarter.» Generalspersonerna skulle enligt fortsättning i brefvet frånträda regementena, men i händelse en sådan ändring skulle förefalla äfven med Lifregementet, skulle Bielke blifva »på ordinarie staten uppförd att bevista sessionerna i Vårt krigskollegium och kunnen dessutom vara nogsamt försäkrad om Vår nådigste hågkommelse och reconnaissance mot edra härtill bevisade considérable tjänster».[4])

På detta bref svarade Bielke i ett i riksarkivet förvaradt bref, dateradt Fontaineblau den 2 oktober 1679:

»Stormäktigste Konung.

— —

Hvad Eders Maj:t i nåder behagar förmäla om reducerande af Dess Lifregemente till tolf kompanier, jämväl om de dragoner, jag till Eders Maj:ts tjänst velat hafva till två kompanier, såsom ock att härefter förskaffa min egen ekipage underhåll samt de ryttare, jag under Lifkompaniet hållit hafver,

och dem förlägga uti garnisonerna, så är det allt uti Eders Kungl. Maj:ts höga makt och skall vara mig till en underdånig efterrättelse. Jag hafver redan för tre veckor sedan skrifvit Herr Major Gyllenpistol till om dragonernas munteringar såväl som adresserat till honom ett bref till mitt folk, att de skola med min ekipage marschera hem ur kvarteren, och att knektarna, jag under Lifkompaniet hållit hafver, skola blifva hos mig underhållna till min hemkomst, alldenstund jag lätt kunde tänka, att sedan freden slutits, de icke mera af nöden voro.

Anbelangandes den förändring, Eders Maj:t nådigst behagar göra med min person och ifråntaga mig öfverstechargen af Lifregementet och däremot låta uppföra mig på ordinarie staten att bevista sessionerna i krigskollegiet, så hemställes allt sådant i Eders Maj:ts nådiga disposition, och skall alltid Eders Maj:ts nådiga behag vara min vilja så i detta som i allt annat, allenast fördristar jag mig i all underdånighet att bedja Eders Maj:t till att ej uppförd blifva på staten eller obligeras att bevista någon session i krigskollegiet, ty förutom att ej vilja considérera, huru Eders Maj:ts stat någon gravation tål i dessa besvärliga tider, så vet jag, att jag är den yngste och icke bör i lönerum avantagera dem, som äldre äro att préféreras. Dessförutom hoppas jag, att Eders Maj:t väl i nåder sig ännu påminna lärer, det jag alltid mera den äran estimerat hafver att kommendera Lifregementet än att hafva någon annan tjänst, då redan när Eders Maj:t af en särdeles stor nåde mände mig Grefve Torstenssons tjänst, den han på den tiden hade genom Hennes Maj:ts min allernådigste drottning att tillsätta och därom försäkra låta, så att det skulle vara mig allt för sensibelt att sitta i krigskollegiet som Lillieströms kollega, sedan jag en sådan förnäm tjänst mankerat hafver, och nu mista den tjänsten, med hvilken jag mera än med någon, ingen undantagandes, förnöjd hafver varit, och aldrig någon annan åstundat hade mera än dem, som mig sedermera gifna äro. Jag hugnar mig icke ringa däröfver, att jag mig kan försäkra, att Eders Maj:ts nåd så väl som all persuaderad ära icke har bragt mig därtill, utan jag kan inför Gud contestera, att det af en naturlig och ren åstundan är skedt, till att lefva och dö med det regementet, och att jag en gång skulle så nöjd med öfverstenamnet af det regementet detta hafva som med det förnämsta i Eders Kungl. Maj:ts tjänst.

Jag skulle icke allenast för Eders Maj:ts tjänsts befordran, utan ock för min egen honnörs conservation önskat hafva att varit hemma vid denna ändring till att så inrätta regementet, som det sig bättre och bekvämligast vore, emedan det icke utan är, att det genom dessa ofta rekryteranden största delen af ryttaregårdarna såväl som häst- och fördelsgårdarna äro råkade i den confusion, att en, som icke är känd med regementet, omöjligen lärer kunna utreda sig, utan kanske gifva Eders Maj:t den impulsion, att regementet är i sådan confusion, att om jag längre hade det behållit, hade det aldrig varit mera att redressera. Det som för mig beklagligast är, så är det, att största delen af officerarna förutom Major

Gyllenpistol icke själfva känna sina kompanier, varandes mest därtill komna sedan kriget och alltså icke lägenhet haft sig med regementet hemma i landet bekant att göra.»[14])

Bielke fick dock icke behålla regementet, enär konungen hade bruk för honom på andra områden, hvarför ock Carl XI den 21 oktober 1679

HANS ANDERSSON RAMSVÄRD.

från Sireköping skref följande egenhändiga bref till honom: »I åstunden behålla Lifregementet till eder återkomst, på det den confusion, hvaruti gårdarna genom det ofta rekryterandet äro iråkade, eder icke i framtiden måtte tillmälas, men som nogsamt kunnigt och särdeles Oss bekant är, huru stor möda, bekostnad, oförtrutenhet och arbete I så länge, I detta regemente kommenderat, användt hafver till dess conservation och uppkomst, så hafven I uti denna måtto intet att befara, helst emedan vid

alla andra ständiga regementen till häst i dessa krigstider väl större oriktighet angående gårdarna lärer vara inristad, än Vi nu vid detta spörja, varandes detsamma på nu hållna mönstring uti helt godt skick befunnet.»[4])

Under sommaren och hösten 1679 fördes befälet öfver regementet af Öfverstelöjtnant Zelow, intill dess han den 18 september befordrades till chef för Västgöta ryttare. Samma dag utnämndes Henric Naschert till öfverste, Major Carl Gyllenpistol till öfverstelöjtnant och Fromhold Fägersköld till major vid regementet. Öfverste Naschert afled emellertid den 6 mars 1680 i Stockholm, och den 10 mars 1680 transporterades Öfverste Ramsvärd från sitt Blekinge* rytteriregemente till chef för Lifregementet till häst.

Sedan regementet fått återvända till hemorten, utfärdades flera förordningar för dess återgång till den styrka, det före kriget hade haft. Den 22 november 1679 stadgades i samband med en till Assessor Cronhjelm utgifven och här nedan anförd instruktion angående militiehemmanens inrättande, att alla på befälets häste- och fördelshemman uppsatta ryttare skulle afdankas, men på det dessa icke såsom tjänstelösa skulle utskrifvas till knektar utan för sin tjänst njuta någon benådning, så blefvo de för all framtid befriade från rote- och utskrifning samt från 1680 års mantalspenningar. Rustningshållarna för sådana hemman hade tagit 1679 års räntor, hvilka de ordinarie officerarna fordrade tillbaka. Härför stadgades, att om de för åren 1677 och 1678 uppsatt tvänne på mönstringen gillade munteringar och mist bägge i tjänst, skulle de få behålla hela 1679 års ränta; hade de mist en, men till en del återbekommit den andra, skulle de få behålla halfva 1679 års ränta, men hade de icke tillsatt, reparerat och vidmakthållit mera än en, skulle de nöja sig med 1677 och 1678 års räntor och fullt utbetala 1679 års till officerarnas aflöning.[4]) Den 18 februari 1680 stadgades angående fördubblingsofficerare, att »när tvänne officerare äro under ett kompani, som under dessa förflutna krigstider hafver varit, den ene utomlands under det gamla där stående folket, den andre hemma med det nya, som i gamla afgångnas ställe upprättas, eller ock i fördubbling af samma regemente, och båda hafva Kungl. Maj:ts fullmakt, så njuter den gamle ordinarie officerslönen hemma i landet, och den andre låter sig nöja med månadslöningen.

Om en officer utomlands afgår eller befordras och en annan genast insättes i tjänsten af fältmarskalken eller generalitetet, men en annan här hemma erhåller Kungl. Maj:ts fullmakt på samma tjänst, då njute den senare lönen.

Om öfver- eller underofficerare blifva dömda att tjäna för ringare eller alldeles för gemen på någon tid, följer lönen chargen efter, så länge han tjänar för högre eller lägre.

Den, som tager afsked för ålder eller sjukdom, behåller lönen till årets slut.

Dör någon i tjänsten före den 1 september, njute änkan allenast

---

* Nuvarande Skånska dragonregementet.

det året för tjänst och nådeår; dör han efter den dagen, åtnjute hon äfven det nästföljande.»[3] [1])

Slutligen stadgades den 5 augusti samma år i bref till Polycarpus Cronhjelm, att den, som tog emot ett nedrött och illa medfaret eller alldeles öde militiehemman, skulle njuta besittningsrätt därtill och alldeles orubbad och odrifven förblifva i tjugo års tid, att de, som uppsatt fördubblingen i Sverige med de ryttare, som hade varit i Tyskland, skulle därför åtnöja sig med 30 à 40 daler silfvermynt i ett för allt, samt att rusthållare eller ryttare, som för fattigdom uppsade rustningen, skulle förblifva i besittning af hemmanet såsom bönder, och skulle sådana hemman anslås till häste- eller fördelshemman.[4])

ORGANISATION OCH UTVECKLING

Det yngre indelningsverkets genomförande.

Denna omorganisation af vårt försvar eller, såsom det i allmänhet benämnts, »indelningsverket» bestod egentligen, hvad rytteriet beträffar, ej af något nytt, som brådstörtadt genomfördes, utan mera i ordnandet af redan befintliga förhållanden med en del ändringar i förut utgifna förordningar och bestämmelser. Redan förut är nämnt, att bruket af sventjänare blifvit tillåtet och numera var regel. Det, som först behöfde ordnas, var militiehemmanen, men äfven frågan angående dessa var genom reduktionen förberedd. I ett ridderskapets och adelns protokoll af den 23 februari 1678 säges, att Kammarrådet Johan Ehrensköld af landtmarskalken tillspordes, om han hade någon efterrättelse om de militiehemman, som skulle hafva varit före 1652, och anföres följande ur sagda protokoll:

Ehrensköld: »Vi hafva aldrig haft order att fråga därefter. 1652 års militiebok blifven gjord att härefter hafva en bestämmelse, men talades icke om någon annan tillbakastående.»

Bengt Rosenhane sade sig hafva sett en militiebok af år 1635.

Landtmarskalken: »Så sades icke, att man skulle rannsaka efter den före 1652».

Ehrensköld: »Nej».

Tigerhjelm sade, att Generalerna Nils Bielke och Wittenberg hade fått kommission att rannsaka efter de hemman, som hafva varit före 1652 under militien.

Landtmarskalken: »Efter vi hafva ingen kunskap, bäst låta bestå till nästa riksdag att då öfverse och inkvisera därefter».

Svarades enhälligt: »Låtom oss blifva vid 1652 års militiebok, vi blifva aldrig säkra i vår egendom, detta vore värre än den nya reduktion, som taltes om».

Det resolverades, att »man skulle blifva vid 1655 års beslut, att det ej måtte längre tillbaka inkviseras och att 1652 års militiebok skulle vara beståendes».

Ehuru detta protokoll mera hör till reduktionens än regementets historia, har det här anförts såsom belysning för huru stor oredan med militiehemmanen var. För att få ordning i denna fråga utfärdade konungen den 22 november 1679 »Memorial, hvilket Kungl. Maj:t i nåder hafver velat låta gifva Assessorn, ädel och välbördig Polycarpus Cronhjelm till att rätta sig efter uti den af Kungl. Maj:t nådeligen tillsatta kommis-

sion angående ordinarie kavalleriregementenas fullkomliga stabiliterande». Cronhjelm skulle, »alldenstund Kungl. Maj:t till riksens desto större säkerhet och värn nu nödvändigt bepröfvat hafver, att om ordinarie regementenas af kavalleriet utöfver riket stabiliterande den disposition måtte kunna författas, att om deras munteringar och aflöningar en fullkomlig anstalt blifver gjord, som sedan allt stadigt observeras och iakttages», för Lifregementet och Västgöta ryttare uppgöra en gällande ordning. För Östgöta och Smålands ryttares ordnande utfärdades en liknande instruktion till Kammarrådet Eldstjerna. Instruktionerna äro af följande hufvudsakliga innehåll.

Alla för regementet anslagna hemman skulle öfverses och deras godhet examineras, »huruvida de antingen för dugliga rustningshemman passera eller ock för dess ägor och villkor för otjänliga därtill hållas kunna». Detta skulle Cronhjelm förrätta i vederbörande landshöfdingars, officerares, landtbetjäntes och rustningshållares närvaro och bevittnande. Hvarje kompanis hemman skulle dragas tillsamman uti vissa härader och socknar inom en trakt efter den metod, som 1664 års jordebok gaf anledning till. Först skulle officerarnas hästehemman uttagas, sedan de gemenas hästehemman och sist fördelshemman. Enär en del gemena hästehemman voro så ringa, att af deras afkastning munteringskostnaden icke kunde underhållas, skulle de till rustning tjänliga fördelshemmanen tagas till gemena hästehemman, så att hvart kompani blefve 125 gemenas hästar, och de svaga hästehemmanen tagas till fördelen. Hvad som sålunda komme att fattas i fördelen, skulle tagas af donationsgods, som voro utan manliga bröstarfvingar; under tiden, tills detta hunne ordnas, skulle den felande fördelen tagas af Kungl. Maj:ts tillstående landträntor, men sedan allt var ordnadt, skulle såväl fördelen som hästaflöningen utgå i hemmansräntor.

Lifregementet skulle dragas tillsamman, så mycket görligt vore, och enär »ryttargårdarna på Dal och Värmland äro i fejdetid stor hasard underkastade att blifva af fienden genom brand och eljes ödelagda; så hafver Kungl. Maj:t för godt funnit att transportera dessa tvänne kompanier till Uppland och Södermanland, tagandes där i landsorten därtill de fördelshemman, som till häst- och ryttargårdar bekvämligast äro, görandes däremot alla häst- och ryttargårdar på Dal och Värmland till fördelen, och utdela dem sedan på kompanierna under regementet, såsom tjänligast pröfvas».

1652 års militiebok skulle tagas till fundament, såvida icke 1655 års riksdagsbeslut därifrån afvek. Därefter skulle man rätta sig efter 1664 års kompanivis sammandragna jordebok, såvida den icke innehöll mindre hemman än 1652 års. Sedan skulle för hvarje kompani upprättas en jordebok. Angående alla de hemman enligt 1652 års jordebok, hvilka voro till privatpersoner genom köp, förpantning, byte eller donation undankomna, skulle Cronhjelm undersöka, på hvad sätt de voro bortkomna. Vid de köpta hemmanen skulle tillses, att köparen åtnjöte lika rättigheter som vid alla

andra köpegods. De förpantade skulle blifva orörda, tills pantesumman var betald. Vid de förbytta skulle bytet blifva bestående, om de igengifna hemmanen voro »lika goda, både till räntor och ägornas godhet», som de bortbytta; i annat fall skulle antingen i vederlag allt göras jämngodt genom mera räntors tillökning eller ock bytet gå tillbaka. Hvad slutligen de bortdonerade beträffar, skulle reduktionskollegiet verkställa undersökning, och skulle därvid de hemman, som af »pur nåd» voro gifna och stodo i 1652 års jordebok, indragas, dock att donatorierna skulle vara de första, som fingo rusta för sådana hemman, om de så önskade. På samma sätt skulle förfaras med lifstidshemman och räntor. Allt byte af hemman officerare emellan såväl som ock från officers till gemenas skulle förbjudas, såvida det icke var med kungabref konfirmeradt, i hvilket fall förändringen skulle ankomma på Kungl. Maj:ts nådiga resolution.

Instruktionen slutar med: »12:o Till att sätta detta verket i gång finner Kungl. Maj:t för godt, att, när första exemplaret öfver hvart kompani är affattadt af Assessor Cronhjelm tillika med landshöfdingen och officerarna, efter det besked som på möten intages, detsamma, förr än det underskrifves, gifves till vederbörande öfverste, att han det med officerarna ånyo granskar, om någon vidare påminnelse vore att göra. Vid kommissionen föres protokoll, som assessorn jämte rena rullor efter slutad förrättning skall till Kungl. Maj:ts egen revision hafva att inleverera, på det därefter en ny militiebok måtte kunna författas, som oändrad kan förblifva, hvilket etc.

Carolus.»[4])

Angående torpens inrättande stadgades i skrifvelse till Cronhjelm af den 2 april 1680: »Som Kungl. Maj:t gärna skulle se, att sventjänarna under regementet på något bekvämligt sätt med vissa hemman och boställen måge kunna försedda blifva, och förmenar, att vid ryttargårdarna och militiehemmanen lärer finnas goda lägenheter att upprödja torp, hvaruti sventjänarna med hustrur och barn kunna bo och vara så mycket närmre vid handen, när uppbåd till Kungl. Maj:ts tjänst utskrifves, så skall assessorn uppå kommissionen flitigt tillse och bearbeta att med godt manér och tjänliga demonstrationer förmå skattebönderna till att för sina sventjänare på deras egen skattejord och ägor låta upprödja torp eller så stor plats, som sventjänaren kan åbo och bruka, skolandes sedan den nyttan, sventjänaren af torpet njuter, på lönen honom decourteras och beräknas; och försäkrar Kungl. Maj:t därunder hvar och en, att sådana torp icke skola skatteläggas eller skatteäganden någon vidare gravation däraf vara underkastad, utan mantalspenningarna endast vara Kungl. Maj:t och kronan förbehållna. Men med kronohemman procederas något allvarsamligare, dock utan att skattlägga bemälte torp nu eller framdeles».[4])

Såväl detta som de följande åren utgåfvos flera förordningar innehållande smärre förändringar eller förtydligande de redan utgifna, men som dessa äro af föga intresse, anföras ej alla här. Indelningsverket för rytteriet sam-

manfattas dock i ett 1683 utgifvet Kungl. Maj:ts memorialer, resolutioner och bref, gifna dåvarande Krigsrådet Baltzar Gyldenhoff: »1652 och 1664 årens militiejordeböcker skola tagas till fundament, och skola de militiehemman, som äro från kronan försålda, köpas igen; de förpantade inlösas; de förbytta gå tillbaka, såframt vederlagen icke svara till räntan och ägornas godhet emot de förbytta; de bortdonerade skola tagas igen, dock att donatorien är närmast att rusta därför, om han vill. Lifstidsfrihetshemman till privata personer reduceras. Fördelshemman, som anslagits till officerares boställen, skola blifva gemena hästehemman, ifall de därtill bestående äro för svaga att rusta, och officerarna få dessa svaga hemman samt ersättning af landträntor eller donationshemman. Alla sätesfriheter på gemena hästehemman rekvirerade upphäfvas alldeles. Nya jordeböcker skola efter dessa grunder öfverallt upprättas. Sventjänaren skall vid hästehemman upprödja sig ett torp, och den nytta, han af torpet hafver, skall honom på dess lön afräknas, torpet ej skatteläggas, blott mantalspenningarna kronan behållna. Detta bör förstås om skatte- men ej om kronohemman. Officerarnas hästehemman skola bestå af 40 daler silfvermynts ränta i visst och ovisst efter kronovärderingen. Hvad som går öfver, meddelas honom såsom fördel, hvad som understiger, fylles af andra hemmansräntor.»[11])

På grund af dessa förordningar tog också arbetet med Lifregementet genast sin början. Redan den 26 juni 1680 skref Ramsvärd till Bielke: »Vi hafva nu här en kommission företagit i den intention att draga kompanigårdarna närmare tillsammans och noga om deras beskaffenhet oss informera, hvilket begynte i Uppsala den 16 hujus med Lifkompaniet, Major Banérs och Fägerskölds».

Som ofvan nämnts, skulle ryttarna på Dal och Värmland förflyttas till Uppland och Södermanland. På grund häraf fick ryttmästare Sahlefelt, som hade kompaniet på Dal, Vadsbo kompani, under det Västmanlands, Närkes och Södermanlandskompanierna till sina områden fullkomligt omändrades. Värmlandskompaniet förflyttades till Roslagen och bildade sålunda det blifvande Roslags kompani. Detta fick enligt bref af den 5 augusti 1680 anstånd med rustningens återställande till den 1 september 1681. Det fick fri skjuts för transporten af standaret samt af de kyllrar, som voro kompaniet af Kungl. Maj:t gifna. Landshöfdingen i Uppland skulle med godo söka öfvertala bönderna i Roslagen att unna dessa ryttare husrum för sig och sina hästar. Bönder, som för sina hemman själfva ville rusta, skulle njuta samma frihet, som var dem lofvad af Generallöjtnant Bielke. För att ersätta kompaniets felande hästar skulle Kungl. Maj:t taga i öfvervägande, huruvida detta kunde låta sig göra genom att från Norge köpa hästar, eller ock om sådana hästar kunde skaffas från Lifland.[4])

Sedan sättet för indelningens verkställande sålunda var bestämdt, anbefalldes den 5 augusti 1680, att med kronans militiehemman skulle »för all ting» hvart tredje år hållas husesyn.

Indelningens verkställande fortsattes under åren 1681, 1682 och 1683. Det, som därvid rör själfva rusthållen, behandlas här nedan under kapitlet »torp och aflöning». Den 3 april 1682 anbefalldes, att kompanimöten skulle hållas med de i Södermanland och Närke stående kompanierna för att utreda, hvad som felades i hemman. Den 30 augusti 1683 anbefallde konungen från Kalmar Kammarrådet Gyldenhoff att ännu en gång träda tillsammans med landshöfdingarna i dessa provinser, Lilljecrona och Wrede, för att tillse, »om Vår militie i de bägge länen är nu så fullkomlig och väl inrättad, som han bör vara, eller ock om än i någon måtto något felar och står att förbättra, på det Vi vid Vår uppkomst måtte finna allt i god riktighet och verket en gång till ett fullkomligt slut bragt blifva. — Vi hafve här neder mönstrat Smålands kavalleri, hvilket består af så godt manskap och är så väl munteradt och till sina rusthåll, häste-, fördels- och beställningshemman inrättadt, att Vi föga ting därvid hafve att ändra eller förbättra, och förmode visserligen att finna i lika måtto Vårt nöje med Lifregementet, som bör vara så mycket bättre, som det med hemmansräntor något rundligare är försedt vordet.»[4]) Enligt bref af den 22 november samma år var indelningen i dessa landskap då afslutad, och officerarna hade fått sina vissa hemman och räntor till sin aflöning och underhåll, hvarför landshöfdingarna skulle strax insätta dem i berörda hemman, så att de genast skulle få njuta dem.

Härmed är indelningen för Lifregementet afslutad, och efter upprepade befallningar om afslutandet af militiejordeböckerna öfversändes »indelningsverket» år 1687 enligt bref till Ramsvärd af den 31 december: »Vi sände eder nu härjämte tillhanda det författade och af oss underskrifna indelningsverket och rullan för hela Vårt under edert kommando anförtrodda Lifregemente, som består uti tvänne band, af hvilka det ena innehåller själfva indelningsverket så på officerare som på de gemena, och uti det andra finnes jordeboken öfver alla de hemman, som hela regementet äro anslagna, med nådig vilja och befallning, att I detsamma på ett säkert rum väl förvare. Regementet till trygghet och bestånd nu och i framtiden och eder, såväl som alla öfverstar, som efter eder komma kunna, till rättelse, kunnandes I jämväl låta hvar och en ryttmästare få afskrift af det slut, som är vid ändan tillsatt, på det de därutur måge kunna se, huruledes Vi vele, att säväl den skall anses, som begärer, som den där stillatigande tillåter någon ändring eller rubbning i ett verk, som Vi för riksens tjänst och säkerhets skull hafve en gång på en så fast fot och god grund satt, att det evärdeligen skall så blifva beståendes för Oss och efterkommande Sveriges konungar, hvarmed etc.

Carolus.»[4])

Ramsvärd afled den 9 april 1688, innan ofvanstående skrifvelse kom honom tillhanda. Den 10 maj afsändes därför indelningsverket jämte ofvanstående bref med befallning att detsamma bryta till Fromhold Fägersköld, som den 14 april hade utnämnts till Ramsvärds efterträdare.

Sedan indelningsverket var fullt genomfördt, hade befälet följande boställen: (Regementsbefälets boställen stå upptagna vid respektiva kompanier.)*

	Bostället namn	Län	Härad	Socken
Lifkompaniet.				
Öfversten	Arnö	Uppsala	Håbo	Öf. Grans
d:o ryttmästareskapet	Rissna	Stockholms	Sollentuna	Spånga
Ryttmästaren	Mällösa	»	Vallentuna	Vallentuna
Löjtnanten	Harby	»	»	Fresta
Kornetten	Åckelstad	»	Seminghundra	Skepptuna
Kvartermästaren	Tuna	»	Långhundra	Husby
1. korpralen	Antuna	»	Sollentuna	Eds
2. »	Tarf	»	Långhundra	Husby
3. »	Viggeby	Uppsala	Vaksala	Danmarks
Öfverstelöjtnantens kompani.				
Öfverstelöjtnanten	Häslö	Västerås'	Siende	Irsta
d:o ryttmästareskapet	Hallsta	»	Tuhundra	Dingtuna
Löjtnanten	Flacksta	»	Siende	Hubbo
Kornetten	Bjurhofda	»	»	Badelunda
Kvartermästaren	Gillberga	»	Norrbo	Skultuna
1. korpralen	Kylla	»	Siende	Badelunda
2. »	Fastberga	»	Norrbo	Skärike
3. »	Krista	»	Tuhundra	Lundby
Majorens kompani.				
Majoren	Gryta	Uppsala	Hagunda	Gryta
d:o ryttmästareskapet	Kalmarnäs	»	Håbo	Kalmars
Regementskvartermästaren	Boglösa	»	Trögds	Boglösa
Auditören	Nygård	»	»	Torsvi
Löjtnanten	Furuby	»	Lagunda	Girestads
Kornetten	Brunna	»	Hagunda	Balingstads
Kvartermästaren	Österstad	»	Trögds	Litslena
1. korpralen	Åby	»	Håbo	Öf. Grans
2. »	Mösa	»	Trögds	Lillkyrka
3. »	Vallby	»	Hagunda	Hagby
Roslags kompani.				
Ryttmästaren	Hvittsjö	Stockholms	Lyhundra	Estuna
Löjtnanten	Husby	»	Sjuhundra	Skederids
Kornetten	Malsta	»	Lyhundra	Malsta
Kvartermästaren	Lundby	»	»	»
1. korpralen	Vada	»	Vallentuna	Vada
2. »	Brotorp	»	Vätö Skg:s	Bro
3. »	Solvalla	»	Närdinghundra	Faringe

* Se kartan i första delen, där dock namnen på några socknar saknas och inga boställen äro utsatta.

	Boställets namn	Län	Härad	Socken
Norra Upplands kompani.				
Ryttmästaren	Nyvalla	Uppsala	Norunda	Viksta
Löjtnanten	Ekeby	»	»	Lena
Kornetten	Trafvenberg	»	»	Björklinge
Kvartermästaren	Ängeby	»	Ulleråkers	Börje
1. korpralen	Ekeby	»	»	»
2. »	Gjesvad	»	Bälinge	Bälinge
3. »	Karby	»	Rasbo	Rasbo
Östra Västmanlands kompani.				
Ryttmästaren	Brunna	Västerås'	Torstuna	Torstuna
Löjtnanten	Tibble	»	»	»
Kornetten	Ramsta	»	Ytt. Tjurbo	Björksta
Kvartermästaren	Bro	»	»	Sevalla
1. korpralen	Gran	»	»	Björksta
2. »	Tibble	»	Simtuna	Simtuna
3. »	Mälby	»	»	Altuna
Södermanlands kompani.				
Ryttmästaren	Edeby	Södermanlands	Rönö	Ludgo
Löjtnant	Brink	»	Jönåkers	Stigtomta
Kornett	Oppeby	»	Villåttinge	Helgesta
Kvartermästare	Önnersta	»	Jönåkers	Stigtomta
1. korpral	Mälby	»	Rönö	Tystberga
2. »	Hälla	»	Jönåkers	Lunda
3. »	Önnersta	»	»	Stigtomta
Kungsörs kompani.				
Ryttmästaren	Lyftinge	Västerås'	Åkerbo	Bro
Löjtnant	Sörby	»	»	Björskog
Kornett	Karltorp	»	»	Köpings
Kvartermästare	Virsta	»	»	Björskogs
1. korpral	Bransta	»	»	Odensvi
2. »	Öfverby	»	»	Kungsbarkarö
3. »	Hällgården	»	»	»
Fellingsbro kompani.				
Ryttmästaren	Eke	Örebro	Fellingsbro	Fellingsbro
Löjtnanten	Bejby	»	»	»
Kornetten	Fyrby	»	»	»
Kvartermästaren	Fenninge	»	»	»
1. korpralen	Täby	Västerås'	Åkerbo	Medåkers
2. »	Sparsta	Örebro	Fellingsbro	Fellingsbro
3. »	Stensta	»	»	»

	Boställets namn	Län	Härad	Socken
Östra Närkes kompani.				
Ryttmästaren	Biskopsvrak	Örebro	Askers	St. Mellösa
Löjtnanten	Tynninge	»	Kumla	Kumla
Kornetten	Ullavi	»	Skyllersta	Skyllersta
Kvartermästaren	Valsta	»	Askers	Askers
1. korpralen	Råsta	»	»	St. Mellösa
2. »	Sörsa	»	Skyllersta	Skyllersta
3. »	Berga	»	Kumla	Hallsbergs
Örebro kompani.				
Ryttmästaren	Varberga	Örebro	Örebro	Längbro
Löjtnanten	Bo	»	Edsbergs	Knista
Kornetten	Åkerby	»	»	Edsbergs
Kvartermästaren	Ånsta	»	Örebro	Ånsta
1. korpralen	Äfversta	»	Glanshammars	Glanshammars
2. »	Råberga	»	Örebro	Täby
3. »	Härfvesta	»	Edsbergs	Edsbergs
Vadsbo kompani.				
Ryttmästaren	Hindsberg	Skaraborgs	Vadsbo	Leksbergs
Löjtnanten	Torsberg	»	»	Fägre
Kornetten	Boda	»	»	»
Kvartermästaren	Kopparkulla	»	»	Ransbergs
1. korpralen	Riddarhagen	»	»	Fägre
2. »	Karleby	»	»	Uilervads
3. »	Götlunda	»	»	Götlunda

Kompanierna blefvo för öfrigt indelade till foljande län, härad och socknar.

Lifkompaniet.

Stockholms län: Bromma, Spånga, Järfälla, Sollentuna och Eds socknar af Sollentuna härad; Hammarby, Fresta, Täby och Vallentuna socknar i Vallentuna härad; Skänella, Markims, Orkesta, Frösunda, Lunda och Skeptuna socknar i Seminghundra härad; Husby och Östuna socknar i Långhundra härad; Knifstads, Odensala, Husby, Alsike, S:t Olofs, S:t Pehrs, Haga och Vassunda socknar i Erlinghundra härad; Uppsala län: Danmarks socken i Vaksala härad och Fundbo socken i Rasbo härad, hvartill utom de 125 numren kommo 5 nummer i Färnebo socken i Gäfleborgs län.

Kompaniet kunde sammandragas på fyra dygn.

Öfverstelöjtnantens kompani.

Västerås län: Kungsåra, Kärrbo, Irsta, Badelunda, Tillberga och Hubbo socknar i Siende härad; Romfartuna, Harakers, Skultuna, S:t Ilians och Skärike socknar i Norrbo härad samt Lillhärads, Lundby och Dingtuna socknar i Tuhundra härad.

Kompaniet kunde sammandragas på ett dygn.

Majorens kompani.

Uppsala län: Näs', Ryds och Bro socknar i Bro härad; Tibble, Håtuna, Häggeby, Kalmars, Öf. och Ytt. Grans i Håbo härad; Husby Sjutolfts, Litslena, Herkeberga, Villberga, Hacksta, Veckholms, Torsvi, Lillkyrka, Vallby och Boglösa socknar i Trögds härad; Svinngarns, Näs', Teda, Tillinge, Breds, Sparrsätra och Vårfrukyrka socknar i Åsunda härad; Långtora, Nysätra, Biskopskulla, Fröslunda, Hjälstads, Kulla, Fittja och Girestads socknar i Lagunda härad samt Gryta, Åkers, Ramstads, Balingstads, Hagby och Tibble socknar i Hagunda härad.

Kompaniet kunde sammandragas på fyra dygn.

Roslags kompani.

Stockholms län utom Olands och Rasbo härad: Värmdö socken i Värmdö skeppslag, Åkers socken i Åkers skeppslag, Angarns, Ösby* och Vada socknar i Vallentuna härad; Garns*, Kårsta, Närtuna och Gottröra socknar i Långhundra härad; Rö, Rimbo och Skederids socknar i Sjuhundra härad; Husby, Malsta, Lohärads, Estuna, Carlskyrka** och Söderby** socknar i Lyhundra härad; Frötuna socken i Frötuna skeppslag; Bro socken i Vätö skeppslag; Väddö och Häfverö socknar i Väddö skeppslag; Edebo, Hargs och Hökhufvuds socknar i Frösåkers härad; Ekeby socken i Olands härad; Bladåkers, Ununge, Edsbro, Knutby, Faringe och Almunge socknar i Närdinghundra härad samt Rasbo socken i Rasbo härad.

Kompaniet kunde sammandragas på tolf dygn.

Norra Upplands kompani.

Uppsala län: Dalby och Järlåsa socknar i Hagunda härad; Näs', Bondkyrka, Läby, Vänge och Börje socknar i Ulleråkers härad; Åkerby, Jumkils, Skuttunge och Bälinge socknar i Bälinge härad; G:la Uppsala och Vaksala socknar i Vaksala härad; Rasbo och Rasbokils socknar i Rasbo härad; Lena, Ehrentuna, Björklinge, Tensta och Viksta socknar i Norunda härad;

* Nuvarande Ösbygarns.
** Nuvarande Söderbykarls.

Stafby, Tuna, Morkarla och Dannemora socknar i Olands härad samt Vendels, Tierps och Älfkarleby socknar i Örbyhus' härad.

Kompaniet kunde sammandragas på fyra dygn.

Östra Västmanlands kompani.

Västerås län: Björksta, Thortuna och Sevalla socknar i Ytt. Tjurbo härad; Simtuna, Frösthults, Altuna, Löfsta och Enåkers socknar i Simtuna härad; Torstuna, Österunda och Vittinge socknar i Torstuna härad; Huddunge, Harbo, Våla och Nora socknar i Våla härad; Möklinta, Sala, Kila och Kumla socknar i Öf. Tjurbo härad samt Romfartuna socken i Norrbo härad.

Kompaniet kunde sammandragas på två dygn.

Södermanlands kompani.

Stockholms län: Bränkyrka, Huddinge, Botkyrka och Grödinge socknar i Svartlösa härad; Ösmo och Sorunda socknar i Sotholms härad; Tveta och Vårdinge socknar i Öknebo härad; Södermanlands län: Hölö, Vagnhärads och Trosa socknar i Hölöbo härad; Sättersta, Tystberga, Ludgo, Lids, Runtuna, Svärta och Råby socknar i Rönö härad; Bärbo, Hellgona, Nicolai, Bergshammars, Tuna, Stigtomta, Lunda, Kila och Nykyrka socknar i Jönåkers härad; Mellösa, Helgesta, Årdala och Forssa socknar i Villåttinge härad samt Stora Malms, Husby, Vrena, Bettna, Lerbo och Skyllinge socknar i Oppunda härad.

Kompaniet kunde sammandragas på tolf dygn.

Kungsörs kompani.

Västerås län: Odensvi, Malma, Köpings, Bro, Skedvi, Medåkers, Himmeta, Björskogs, Kungsbarkarö, Torpa och Säterbo socknar i Åkerbo härad.

Kompaniet kunde sammandragas på ett och ett halft dygn.

Fellingsbro kompani.

Västerås län: Medåkers och Arboga socknar i Åkerbo härad; Örebro län: Götlunda och Ödeby socknar i Glanshammars härad samt Fellingsbro, Näsby och Ervalla socknar i Fellingsbro härad.

Kompaniet kunde sammandragas på två dygn.

Östra Närkes kompani.

Södermanlands län: Vingåkers socken i Oppunda härad; Örebro län: Lännäs', Mellösa och Askers socknar i Askers härad; Norrbyås', Skyllersta,

Svennevads, Ekeby och Gällersta socknar i Skyllersta härad samt Kumla och Hallsbergs socknar i Kumla härad.

Kompaniet kunde sammandragas för två dygn.

Örebro kompani.

Örebro län: Ödeby, Lillkyrka, Glanshammars och Ringkarleby socknar i Glanshammars härad; Almby, Ånsta, Långbro, Hofsta, Ekers, Gräfve, Tysslinge, Vintrosa, Täby och Mosås socknar i Örebro härad; Gällersta socken i Skyllersta härad; Kräcklinge och Hardemo socknar i Hardemo härad; Hackvads socken i Grimstens härad samt Edsbergs, Knista, Qvissbro, Tångeråsa och Skagershults socknar i Edsbergs härad.

Kompaniet kunde sammandragas på tre dygn.

Vadsbo kompani.

Skaraborgs län: Elgarås, Hofva, Fredsbergs, Bäcks, Halna, Fägre, Trästena, Lyrestads, Hasle, Berga, Torsö, Björsäters, Leksbergs, Ullervads, Eks, Ekby, Utby, Hjälstads, Vads, Flistads, Götlunda, Bellefors', Ransbergs och Undenäs' socknar i Vadsbo härad.

Kompaniet kunde sammandragas på två dygn.*

Här må äfven anföras kostnaden för regementet, där dock endast upptages sluträkningen för Lifkompaniet och generalslutrakningen för hela regementet. De i kolumnerna På häst, På fördel och Summa upptagna penningarna äro angifna i daler silfvermynt, öre och penningar. En daler = 32 öre och ett öre = 24 penningar.

* Namnen å socknar, härad m. m. äro här stafvade i hufvudsak i enlighet med 100000:s kartan, där dock W förbytts mot V, Uppsala stafvas med två p m. fl. mindre förändringar.

Slut Räkning uppå

Bör hafva	Hemman	På häst			Hemman	På fördel			Summa		
Öfversten på ryttmästareskapet	$4\frac{1}{4}$	261	9	$2\frac{2}{5}$		300			561	9	$2\frac{2}{5}$
Kaptenlöjtnanten	4	215	29	$20\frac{4}{5}$		150			365	29	$20\frac{4}{5}$
Löjtnanten	$3\frac{1}{2}$	160	9	$15\frac{2}{5}$		150			310	9	$15\frac{2}{5}$
Kornetten	$3\frac{1}{4}$	145	17	$16\frac{2}{5}$		150			295	17	$16\frac{2}{5}$
Kvartermästaren	$2\frac{3}{4}$	110	22	$4\frac{8}{45}$		60			170	22	$4\frac{8}{45}$
1. Korpralen	4	147	25	$17\frac{3}{10}$		40			187	25	$17\frac{3}{10}$
2. »	3	120	31	$7\frac{1}{90}$		40			160	31	$7\frac{1}{90}$
3. »	3	128	15	$22\frac{2}{5}$		40			168	15	$22\frac{2}{5}$
Predikanten	1	36	17	12 -		30			66	17	12 -
Mönsterskrifvaren	$1\frac{1}{2}$	74	11	- $\frac{3}{5}$		40			114	11	- $\frac{3}{5}$
Barberaren	$1\frac{1}{4}$	55	5	$16\frac{13}{20}$		30			85	5	$16\frac{13}{20}$
1. Trumpetaren	$2\frac{1}{2}$	103	29	$11\frac{17}{30}$		60			163	29	$11\frac{17}{30}$
2. »	$2\frac{1}{2}$	95	8	$12\frac{1}{180}$		60			155	8	$12\frac{1}{180}$
Hofsmeden	$1\frac{1}{2}$	56	20	$16\frac{4}{5}$		15			71	20	$16\frac{4}{5}$
Pistolsmeden	$1\frac{1}{4}$	54	1	$1\frac{1}{5}$		15			69	1	$1\frac{1}{5}$
Profossen	$1\frac{1}{4}$	43	3	$19\frac{4}{15}$		15			58	3	$19\frac{4}{15}$
S:ma	$40\frac{1}{2}$	1810	3	$3\frac{44}{45}$		1195			3005	3	$3\frac{44}{45}$
Gemena ryttare af											
1. Korpralskapet	61	2740	25	$6\frac{44}{45}$							
2. »	$69\frac{1}{4}$	3267	4	$7\frac{1}{18}$					9131	8	$19\frac{133}{180}$
3. »	$65\frac{1}{2}$	3123	11	$5\frac{127}{180}$							
Öfverskjuter på fördelen						13	24	$11\frac{49}{60}$	13	24	$11\frac{49}{60}$
S:ma	$236\frac{1}{4}$	10941	11	$23\frac{43}{60}$		1208	24	$11\frac{49}{60}$	12150	4	$11\frac{8}{15}$

Lif Kompaniet.

Bekomma	Hemman	På häst			Hemman	På fördel			Summa		
Öfversten på ryttmästareskapet	$4\frac{1}{4}$	261	9	$2\frac{2}{5}$	9	304	17	$20\frac{19}{30}$	562	26	$23\frac{1}{30}$
Kaptenlöjtnanten	4	215	29	$20\frac{4}{5}$	$5\frac{1}{2}$	151	5	$3\frac{19}{36}$	367	3	$\frac{59}{180}$
Löjtnanten	$3\frac{1}{2}$	160	9	$15\frac{2}{5}$	5	149	27	$6\frac{1}{5}$	310	4	$21\frac{3}{5}$
Kornetten	$3\frac{1}{4}$	145	17	$16\frac{2}{5}$	5	149	11	$16\frac{19}{80}$	294	29	$9\frac{1}{80}$
Kvartermästaren	$2\frac{3}{4}$	110	22	$4\frac{8}{45}$	2	67	23	$20\frac{14}{15}$	178	14	$1\frac{1}{9}$
1. Korpralen	4	147	25	$17\frac{3}{10}$	1	40	15	$19\frac{1}{18}$	188	9	$12\frac{16}{45}$
2. »	3	120	31	$7\frac{1}{90}$	$1\frac{1}{3}$	40	7	$9\frac{14}{15}$	161	6	$16\frac{17}{18}$
3. »	3	128	15	$22\frac{2}{5}$	1	38	8	$22\frac{4}{5}$	166	24	$21\frac{1}{5}$
Predikanten	1	36	17	12 -	1	30	3	$14\frac{2}{15}$	66	21	$2\frac{2}{15}$
Mönsterskrifvaren	$1\frac{1}{2}$	74	11	- $\frac{3}{5}$	1	40	27	- $\frac{3}{5}$	115	6	$1\frac{1}{5}$
Barberaren	$1\frac{1}{4}$	55	5	$16\frac{13}{20}$	1	27	23	$17\frac{7}{45}$	82	29	$9\frac{29}{36}$
1. Trumpetaren	$2\frac{1}{2}$	103	29	$11\frac{17}{30}$	$1\frac{1}{2}$	60	25	$7\frac{1}{5}$	164	22	$18\frac{23}{30}$
2. »	$2\frac{1}{2}$	95	8	$12\frac{1}{180}$	$1\frac{1}{2}$	54	31	$4\frac{3}{5}$	150	7	$16\frac{109}{180}$
Hofsmeden	$1\frac{1}{2}$	56	20	$16\frac{4}{5}$	$\frac{1}{2}$	15	21	$21\frac{2}{5}$	72	10	$14\frac{1}{5}$
Pistolsmeden	$1\frac{1}{4}$	54	1	$1\frac{1}{5}$	$\frac{1}{2}$	15	4	$14\frac{2}{5}$	69	5	$15\frac{3}{5}$
Profossen	$1\frac{1}{4}$	43	3	$19\frac{4}{15}$	$\frac{1}{2}$	14	9	$16\frac{1}{9}$	57	13	$11\frac{17}{45}$
S:ma	$40\frac{1}{2}$	1810	3	$3\frac{4}{45}$	$37\frac{1}{3}$	1198	8	$23\frac{19}{60}$	3008	12	$3\frac{53}{180}$
Gemena ryttare											
1. Korpralskapet	61	2740	25	$6\frac{4}{45}$							
2. »	$69\frac{1}{4}$	3267	4	$7\frac{1}{18}$					9131	8	$19\frac{133}{180}$
3. »	$65\frac{1}{2}$	3123	11	$5\frac{127}{180}$							
Brister på fördelen						10	15	$12\frac{1}{2}$	10	15	$12\frac{1}{2}$
S:ma	$236\frac{1}{4}$	10941	11	$23\frac{43}{60}$	$37\frac{1}{3}$	1208	24	$11\frac{49}{60}$	12150	4	$11\frac{8}{15}$

General Slut Räkning öfver Indelnings Verket

Böra hafva	Hemman	På häst			Hemman	På fördel			Summa		
Officerare:											
Lif kompaniet	$40\frac{1}{2}$	1810	3	$3\frac{44}{45}$	—	1195	—	—	3005	3	$3\frac{44}{45}$
Öfv. Löjtn. kompani	33	1354	29	$9\frac{3}{20}$	—	1045	—	—	2399	29	$9\frac{3}{20}$
Majorens »	$30\frac{3}{4}$	1498	8	23—	—	1030	—	—	2528	8	23—
Strombergs »	$39\frac{1}{3}$	1294	10	$20\frac{7}{10}$	—	1030	—	—	2324	10	$20\frac{7}{10}$
Liewens »	$37\frac{1}{6}$	1083	11	$19\frac{3}{10}$	—	1030	—	—	2113	11	$19\frac{3}{10}$
Björnbergs »	43	1257	21	$1\frac{1}{5}$	—	1030	—	—	2287	21	$1\frac{1}{5}$
Sahlefelts »	$29\frac{5}{8}$	921	1	$7\frac{4}{5}$	—	1030	—	—	1951	1	$7\frac{4}{5}$
Goës' »	$37\frac{3}{4}$	1127	2	4—	—	1030	—	—	2157	2	4—
Plantings »	$33\frac{1}{2}$	1350	14	$20\frac{3}{10}$	—	1030	—	—	2380	14	$20\frac{3}{10}$
Breitholtz' »	$52\frac{7}{8}$	1442	29	3—	—	1030	—	—	2472	29	3—
Stöltenhjelms »	$45\frac{1}{4}$	1284	6	$19\frac{2}{5}$	—	1030	—	—	2314	6	$19\frac{2}{5}$
Kruses »	$33\frac{1}{3}$	1398	8	$15\frac{13}{20}$	—	1030	—	—	2428	8	$15\frac{13}{20}$
S:ma	$456\frac{1}{12}$	15822	20	$3\frac{43}{90}$	—	12540	—	—	28362	20	$3\frac{43}{90}$
Gemena ryttare:											
Lif kompaniet	$195\frac{3}{4}$	9131	8	$19\frac{133}{180}$	—	—	—	—	9131	8	$19\frac{133}{180}$
Öfv. Löjtn. kompani	$163\frac{3}{8}$	7228	29	$1\frac{19}{40}$	—	—	—	—	7228	29	$1\frac{19}{40}$
Majorens »	$183\frac{1}{4}$	8085	10	$3\frac{3}{20}$	—	—	—	—	8085	10	$3\frac{3}{20}$
Strombergs »	$220\frac{3}{8}$	7344	2	$10\frac{161}{240}$	—	—	—	—	7344	2	$10\frac{161}{240}$
Liewens »	$151\frac{1}{3}$	5442	26	$23\frac{1}{20}$	—	—	—	—	5442	26	$23\frac{1}{20}$
Björnbergs »	$177\frac{1}{8}$	4937	18	$18\frac{7}{10}$	—	—	—	—	4937	18	$18\frac{7}{10}$
Sahlefelts »	$137\frac{1}{2}$	4204	21	$20\frac{2}{5}$	—	—	—	—	4204	21	$20\frac{2}{5}$
Goës' »	$186\frac{1}{8}$	5658	26	$9\frac{4}{5}$	—	—	—	—	5658	26	$9\frac{4}{5}$
Plantings »	$157\frac{7}{24}$	6357	10	16—	—	—	—	—	6357	10	16—
Breitholtz' »	$293\frac{1}{12}$	7655	8	$19\frac{7}{9}$	—	—	—	—	7655	8	$19\frac{7}{9}$
Stöltenhjelms »	$172\frac{1}{8}$	4929	26	$12\frac{1}{2}$	—	—	—	—	4929	26	$12\frac{1}{2}$
Kruses »	$183\frac{1}{12}$	7477	31	$22\frac{31}{150}$	—	—	-	—	7477	31	$22\frac{31}{150}$
För hemman som göra dagsverken till Västerås slott	—	78	24	—	—	—	—	—	78	24	—
Refusion för skjutsfärdspenningar i Edsbergs härad	—	94	28	—	—	—	—	—	94	28	—
d:o i Skaraborgs län	—	35	24	—	—	—	—	—	35	24	—
Refusion för vinterkörslor till Kungsörs kungsgård	—	71	08	—	—	—	—	—	71	08	—
Refusion för skjutsfärdspenningar i Grimstens härad	—	13	16	—	—	—	—	—	13	16	—
Regementsstaben	9	576	11	$19\frac{4}{5}$	—	4293	—	—	4869	11	$19\frac{4}{5}$
Reservhemman	—	—	—	—	—	462	18	16	462	18	16
Beneficiehemman	—	—	—	—	—	552	4	$—\frac{3}{20}$	552	4	$—\frac{3}{20}$
Öfverskjuter på komp.	—	—	—	—	—	164	13	$18\frac{23}{90}$	164	13	$18\frac{23}{90}$
» på reg. staben	—	—	—	—	—	19	27	$18\frac{7}{90}$	19	27	$18\frac{7}{90}$
» på refusions hem.	$9\frac{5}{12}$	8	27	$4\frac{39}{40}$	—	—	—	—	8	27	$4\frac{39}{40}$
S:ma	$2694\frac{11}{12}$	95155	29	$13\frac{2599}{3600}$	—	18032	—	$4\frac{29}{60}$	113187	29	$18\frac{739}{3600}$

af Kungl. Maj:ts Lif Regemente till Häst.

Bekomma	Hemman	På häst			Hemman	På Fördel			Summa		
Officerare:											
Lif kompaniet	$40\frac{1}{2}$	1810	3	$3\frac{44}{45}$	$37\frac{1}{3}$	1198	8	$23\frac{19}{60}$	3008	12	$3\frac{53}{180}$
Öfv. Löjtn. kompani	33	1354	29	$9\frac{3}{20}$	$25\frac{5}{24}$	1043	9	$19\frac{9}{20}$	2398	7	$4\frac{3}{5}$
Majorens »		o. s. v.			28—	1039	10	$6\frac{7}{20}$	2537	19	$5\frac{7}{20}$
Strombergs »					30—	1029	6	$6\frac{2}{5}$	2323	17	$3\frac{1}{10}$
Liewens »					$41\frac{1}{12}$	1033	3	$21\frac{17}{20}$	2116	15	$17\frac{3}{20}$
Björnbergs »					$44\frac{1}{12}$	1030	4	$12\frac{4}{5}$	2287	25	14—
Sahlefelts »		911	10	$18\frac{3}{5}$	$44\frac{1}{4}$	1035	4	$9\frac{3}{5}$	1946	15	$4\frac{1}{5}$
Goës' »					$44\frac{1}{4}$	1045	9	$15\frac{1}{20}$	2172	11	$19\frac{1}{20}$
Plantings »					$28\frac{1}{2}$	1038	1	$6\frac{2}{5}$	2388	16	$2\frac{7}{10}$
Breitholtz' »					40—	1029	13	—$\frac{5}{6}$	2472	10	$3\frac{5}{6}$
Stöltenhjelms »					$44\frac{1}{2}$	1031	18	$7\frac{2}{5}$	2315	25	$2\frac{4}{5}$
Kruses »					$31\frac{2}{3}$	1027	7	$15\frac{13}{45}$	2425	16	$6\frac{169}{180}$
S:ma	$456\frac{1}{12}$	15812	29	$14\frac{5}{18}$	$438\frac{7}{8}$	12580	2	—$\frac{138}{180}$	28392	31	$15\frac{1}{60}$
Gemena ryttare:											
Lif Companiet	$195\frac{3}{4}$	9131	8	$19\frac{133}{180}$	--	--	—	—	9131	8	$19\frac{133}{180}$
		o. s. v.			—	—	—	—			
					—	—	—	—			
					—	—	—	—			
					—	—	—	—			
					—	—	—	—			
					—	—	—	—			
					—	—	—	—			
					—	—	—	—			
					—	—	—	—			
					—	—	—	—			
Kruses »	$183\frac{1}{12}$	7477	31	$22\frac{31}{150}$	—	—	—	—	7477	31	$22\frac{31}{150}$
Till refusion af närstående afgång, anslås efterskrifna hemman och räntor											
För dagsverken till Västerås slott	$1\frac{5}{12}$	40	21	$6\frac{3}{5}$	—	—	—	—	40	21	$6\frac{3}{5}$
d:o	$1\frac{1}{4}$	41	14	$2\frac{31}{40}$	—	—	—	—	41	14	$2\frac{31}{40}$
För skjutsfärdspenningar	$4\frac{1}{4}$	95	18	$7\frac{3}{5}$	—	—	—	—	95	18	$7\frac{3}{5}$
d:o	$1\frac{3}{4}$	40	16	$7\frac{1}{5}$	—	—	—	—	40	16	$7\frac{1}{5}$
För vinterkörslor	—	71	8	—	—	—	—	—	71	8	—
För skjutsfärdspenningar	$\frac{3}{4}$	13	17	$4\frac{4}{5}$	—	—	—	—	13	17	$4\frac{4}{5}$
Regementsstaben	9	576	11	$19\frac{4}{5}$	$136\frac{7}{8}$	4306	6	$7\frac{41}{80}$	4882	18	$3\frac{1}{36}$
Reservhemman	—	—	—	—	12	462	18	16	462	18	16
Beneficiehemman	—	—	—	—	15	552	4	$\frac{3}{20}$	552	4	$\frac{3}{20}$
Brister på komp.	—	9	22	$13\frac{1}{5}$	—	124	11	$17\frac{31}{60}$	134	2	$6\frac{43}{60}$
» på reg. staben	—	—	—	—	—	—	21	$10\frac{17}{20}$	6	21	$10\frac{17}{20}$
S:ma	$2694\frac{11}{12}$	95155	29	$13\frac{2599}{3600}$	$602\frac{3}{4}$	18032	—	$4\frac{29}{60}$	113187	29	$18\frac{739}{3600}$

»Ehuruväl af de uti detta indelningsverket uppförda förmedlingar framdeles någon nytta och förkofring följa torde, sedan hemmanen bättre brukade blifvit. Då vill Vi likväl sådant i framtiden lämna officerarna och rusthållarna oberäknade och tillgodo; hvaremot härmed förordnat blifver att ingen härefteråt må någon vidare afkortning eller ersättning emot ödesmål eller hvarjehanda förmedling pretendera och söka, hvilket allom vederbörande till en viss efterrättelse lämnas.

Stockholm d. 31. December Anno 1687.

Carolus.»

Mötesplatser voro enligt följande den 6 juli 1695 utgifna »Specifikationer uppå alla kompaniernas ordinarie mötesplatser under Kungl. Maj:ts Lifregemente till häst, hvarest de årligen med kompanierna deras möten hålla, så ock med korpralskapet under hvart kompani, hvarest de förordnade sex riksdaler silfvermynt af hvart rusthåll blifva efter Kungl. Maj:ts däröfver gjorda reglemente uppburna nämligen:[16])

	Socknen	Byn eller hemmanet
Lifkompaniet		
hafver sin kompanimötesplats i möten till kassapenningarnas uppbärande hållas	Husby Erlinghundra	Arnberga
1 korpralskapet	Sollentuna	Rotebro
2 d:o	Lunda	Ekeby
3 d:o	Danmarks	Nåntuna
Majorens kompani		
Tillförne hafver detta kompani hållit sina möten vid Örsundsbro, men hädanefter hållas de i	Litslena	Litslena
möten till de sex riksdalernas uppbärande		
1 korpralskapet	Ytt. Grans	Grans krog
2 d:o	Litslena	Litslena krog
3 d:o	Girestads	Örsundsbro
Roslags kompani		
mötesplats i, och hafver kompaniet i Vämblinge by därtill uppröjt en särdeles plats	Estuna	Vämblinge
Till kassapenningarnas uppbärande hafver		
1 korpralskapet	Ösby	Karby gästgifvargård
2 d:o	Estuna	Vämblinge by
3 d:o	Knutby	Gränsta
Norra Upplands kompani		
Mötesplats vid Ehrentuna kyrka, där standaret står	Ehrentuna	Ehrentuna kyrka
kassapenningarna upptagas af 1 korpralskapet vid	Läby	Läby by
2 d:o	Bälinge	Forkarby
3 d:o	Viksta	Jällsta by

	Socknen	Byn eller hemmanet
Öfverstelöjtnantens kompani		
Mötesplats på åsen vid	Badelunda	Badelunda kyrka
kassapenningarna uppbäres af 1 korpralskapet vid	Badelunda	Tibble by
2 d:o	Romfartuna	Lycksta
3 d:o	Lundby	Skälby
Östra Västmanlands kompani		
mötesplats i	Frösthult	Gästre by
kassapenningarna uppbäres af 1 korpralskapet i	Björksta	Åby by
2 d:o	Simtuna	Karlby
3 d:o	Löfsta	Löfsta kyrka
Kungsörs kompani		
mötesplats i	Köping	Östuna krog
till reservkassan penningarnas uppbärande		
1 korpralskapet i	Köping	Köpings stad
2 d:o	Bro	Lyftinge
3 d:o	Torpa	Kungsörs krog
Fellingsbro kompani		
mötesplats i	Fellingsbro	Fellingsbro krog
till reservkassan penningarnas uppbärande		
1 korpralskapet i	Arboga	Jäder
2 d:o	Fellingsbro	Granberga
3 d:o	Fellingsbro	Sverkestad
Örebro kompani		
mötesplats i	Mosås	Mosås kyrkoby
kassapenningarna uppbäras af 1 korpralskapet i	Glanshammar	Nedergårda
2 d:o	Mosås	Mosjö by
3 d:o	Kräcklinge	Torp
Östra Närkes kompani		
mötesplats i	Lännäs	Lännäs krog
kassapengarna uppbäras af 1 korpralskapet i	Lännäs	Lännäs krog
2 d:o	Skyllersta	Skyllersta sockenstuga
3 d:o	Kumla	Blacksta krog
Södermanlands kompani		
mötesplats i	Tystberga	Svärdsbro gästgifvargård
kassapengarna uppbäras af 1 korpralskapet i	Trosa	Berga by
2 d:o	Tuna	Hagby by
3 d:o	Bettna	Löta by
Vadsbo kompani		
mötesplats i	Fägre	Valla
kassapengarna uppbäras af 1 korpralskapet i	Fägre	Valla
2 d:o	Ullervad	Keckestad
3 d:o	Flistad	Flistad by

Äfven efter 1687 synes dock en del jämkningar i indelningsverket varit af nöden, ty den 8 oktober 1689 skrefs till landshöfdingen i Närke, Baron Diedrik Wrangel, att ehuru Kungl. Maj:t hade projecterat en ansenlig tillökning på samtliga rusthåll under Ryttmästarna Stöltenhjelms och Winbergs i Närke stående kompanier, skulle landshöfdingen därom noga rannsaka, »brukandes detta till fundament, att stommen bör bestå af ett godt helt hemman, hvilket skall vara så behället, att det därtill kan svara, hvaremot alla de öfriga från rustningen utsättas, som äro svaga och därtill otjänliga pröfvas. Dock bör därvid försiktighet brukas, på det knekteindelningen icke måtte komma för mycket att ändras. Mera än fyra rusthållare få ej vara om ett och samma augmentshemman. De hemman under Stöltenhjelms kompani, som äro belägna långt aflägset i bergslagen, utbytas mot andra, belägna inom kompaniet. Sventjänarna skola förses med torp på rusthållarens ägor. Inga karlar få rida för bara räntan, utan afsägas sådana från rustningen, hvarefter de kunna tjäna såsom sventjänare och erhålla betalning för den afträdda munteringen. Egna karlar, som själfva rida för kronohemman, skola ställa säkerhet för hemmanets och munteringens rätta vidmakthållande eller ock sitta af hästen och hålla sventjänare eller kvittera rusthållet och själfva blifva sventjänare dock mot munteringens betalande efter värde.»[31]) Samma förordningar utgåfvos sedermera äfven för de öfriga kompanierna samt till Öfverste Fägersköld.

Att äfven inom de öfriga kompanierna indelningen något jämkades synes däraf, att den 22 april 1690 anbefalldes öfversten jämte Ryttmästare Breitholtz samt alla de föreslagna nya rusthållarna under Roslags kompani att inställa sig hos konungen i Stockholm den 2 maj »till rullornas genomgående». Sådan inställelse anbefalldes likaledes för majorens kompani till den 27 maj, för Ryttmästare Kruses till den 3 juni samt senare för öfverstelöjtnantens till Kungsör den 9 februari 1691, Grefve Stenbocks till Västerås den 12 och Ryttmästare Goës' till Kungsör den 16 juni. Alla rusthållarna vid de fyra Upplandskompanierna skulle åter infinna sig i Stockholm vissa angifna dagar i mars 1691.

Officersboställenas och torpens inrättande.

Såsom ofvan är visadt, blef genom indelningsverkets ordnande en del militiehemman anslagna till rusthåll, på hvilka torp skulle rödjas åt sventjänarna, samt en del afdelade till befälets fördels och hästehemman, hvartill kom regementsbefälets beställningshemman (= regementsbefälets förhöjning i aflöning).

Hvad först befälets hemman beträffar, så hade hvar och en sitt hästehemman, på hvilket han skulle bo och hafva sina hästar, inom kompaniet, hvaremot fördelshemmanen kunde ligga långt utom kompaniet, t. ex. för ett Upplandskompani i Värmland. Huru aflägset fördelshemmanen kunde

ligga från officersbostället, visa bäst tvänne bref af år 1683 från konungen till Krigsrådet Gyldenhoff, det ena dateradt den 26 april, däri anbefalldes att undersöka, huruvida icke öfversten, hvilken hade sitt boställe på Arnö i Uppland, kunde få det, som utom Åkesbergs ränta tillkom honom på Dal; det andra dateradt den 9 juni, däri säges: »Alldenstund i Västmanland är allt för knappt fallet för landsstaten, äro vi betänkta att låta Ryttmästare Liewens kompani få sin fördel i Värmland».[4])

I den ofvan anförda skrifvelsen till Polycarpus Cronhjelm af den 2 april 1680 angående sventjänares torp hade i p. 3 stadgats: »Som officerarnas hästehemman skola bestå hvartdera af 40 daler silfvermynts ränta i visst och ovisst efter kronovärderingen, men sådant så lätteligen icke lärer stå att jämka, måste kommissionen indelningen således författa, att hvad som öfverskjuter på räntan af hästehemman, påföres officeren till särdeles fyllnad och afbetalning. Men brister det åter för någon ryttmästare uti de 160 daler silfvermynts ränta af fyra hemman, som honom bestås, måste man tillse, att honom sådant af andra hemmans räntor godtgöres.»

Den 28 december 1682 stadgades ytterligare i reglemente och förordning, hvarefter de till militien anslagna hemmansräntor och utlagor skulle uppbäras m. m.

»1) Officerare vid kavalleriet skola hafva ett mantal af deras hästehemman midt uti kompaniet, hvarunder de tjäna, att bo uppå, hvilket skall vara befriadt från alla besvär och utskylder, undantagandes kungstionde, mantals- och boskapspenningar, men på deras öfriga hästehemman åtnjuta de inga andra friheter än gemena rustningshållare på sina rustningshemman. Utlagorna af slika hemman få officerarna själfva uppbära, och är bonden skyldig att föra sin afrödsspannmål till köpestad innan dagen, som officeren begär, eller lösa den efter markegången i samma stad. Bönderna på officerarnas hästehemman kunna af dem i laga tid till- och afsättas.

2) Af de dem tillslagna fördelshemmanen uppbära officerarna räntorna, men äga intet att beställa med åbors till- och afsättande på dylika hemman. Hafva de någon klagan mot dem, skall den framställas till vederbörande guvernör eller landshöfding.

3) Regementsofficerarna få ej befatta sig med uppbärandet af räntorna från deras beställningshemman, utan sker detta genom regementsskrifvarna, hvilka efter markegång utbetala beloppet till regementsofficerarna.»[31])

Den 2 november samma år hade stadgats, att gårdarna för underofficerare skulle vara så goda, »att de därpå kunna bestå, antingen de ränta något mer eller mindre än 40 daler silfvermynt, ty deras hästehemman konsidereras såsom andra rusthäll. De som hafva ringare ränta än 40 daler böra få tilldelning.»[4])

Hvad de gemenas boställen beträffar, så bestodo rusthållen antingen af kronohemman eller skattehemman. På kronohemmanen anbefalldes uppförande af torp för sventjänarna. För skattehemman stadgades den 31 januari 1683 i en resolution till Ramsvärd: »Sventjänare, som rida och

muntera sig själfva för räntan, ansöka att få hus och stallrum hos åborna och jordägarna, för hvilka de rida, men som skattebonden ej därtill tvingas kan, skall landshöfdingen och Krigsrådet Gyldenhoff söka med godo därtill öfvertala bönderna».[4]) I samma resolution stadgades äfven, att hustrur till rusthållare, som själfva redo, skulle slippa mantalspenningar. Alltså funnos ännu kvar jordägare, hvilka själfva personligen gjorde tjänst.

Den 26 november 1690 anbefalldes landshöfdingarna att tillhålla rusthållarna att strax förse sina sventjänare med boställen, såvida de hade någon lägenhet därtill på sina rusthålls ägor. Vore torpet försedt med åker och äng, finge efter dess värde afdrag göras å sventjänarens lön.[31])

För sin rustning hade rusthållaren sin gård fri från skatt i vissa och ovissa persedlar till ett värde af 40 daler silfvermynt; räntade den mera, gick denna ränta till befälets fördel, och räntade den mindre, tillkom rusthållaren kronoaugment. Mantals-, boskaps-, lagmans- och häradshöfdingepenningar äfvensom kyrkotionden skulle han dock lämna, men däremot vara fri från utskrifning, skjuts, inkvartering och gästning. Ordinarie dagsverken vid kungsgårdarna skulle såväl befälet som rusthållarna utgöra, men extra ordinarie dagsverken blef befälet fritt från för de hemman, de själfva bebodde, under det rusthållarna skulle utgöra dessa med hälften mot andra.

På rusthållarnas ansökan att fritt få disponera sina augment, hvaremot de erbjödo sig att svara för sin part till båtsmans- och knektehållet, som voro anslagna, förklarade konungen, att den, som rustade för skattehemman och njöt allenast räntan, skulle njuta rusthållfrihet på augmentet, om han själf eller hans sventjänare bebodde och brukade detsamma, och att den, som hade kronogård och kronoaugment, skulle liksom den förre endast njuta frihet på endera. Med sventjänaren skulle rusthållaren äga rätt att fritt ackordera angående lönen, men öfver 40 daler kopparmynt fick han ej vid straffs påföljd betala. Denna lön belöpte sig år 1694 enligt bref från Öfverste Spens till Kungl. Maj:t af den 9 mars: i Uppland till 40, i Västmanland, Södermanland och Närke till 36 samt i Västergötland till 30 daler kopparmynt. I denna årslön inbegreps dock icke den stuga och kammare, som rusthållaren var skyldig att uppbygga åt sventjänaren. Önskade denne någon åker och äng, så fick han själf därom träffa öfverenskommelse med rusthållaren.[10])

Öfverinseendet öfver torpen ålåg i första hand officerarna. Dessa skulle därför bebo och bruka sina boställen och hade ej rätt att utan Kungl. Maj:ts lof resa utom sina kompanier. De hade ej rättighet att göra några ändringar i rullorna och med rusthållarna, de fingo ej visa sig tröga i ärenden, som blefvo dem anbefallda, och skulle ej vänta på dubbla order. Som Lifregementet var förlagdt öfver ett så vidsträckt område, att öfversten ej kunde hafva tillsyn häröfver mera än i Uppland, där han bodde, skulle landshöfdingarna i de öfriga länen bevaka boställenas häfd och att de af sina innehafvare bebods.[4])

År 1690 hade Fägersköld till konungen anmält en del rusthållare i Uppland. Härpå svarade konungen den 22 mars: »Ehuruväl Vi hafve resolverat på eder och edra officerares anmälan vid de fyra Upplandskompanierna af Lifregementet, att en god del af rusthållen skola deras rustningsrätt förlora och andra, såväl till själfva rusthållshemmanen som till rusthållare, anskaffas, så finna Vi likväl nödigt, att officerarna inkomma med en omständlig relation, af hvad orsak hvart och ett rusthåll eller rusthållare, som de till afträde föreslagit, sin rustningsrätt bör förlora, på det Vi deras klagan må kunna desto bättre vederlägga, i fall de skulle sig hos oss besvära, öfver att de nu i fredliga tider blifva från deras rustningsrättigheter trängda, därsom de likväl i ofredliga tider och hela sista kriget igenom hafva deras muntering riktigt presterat».[4])

I en vidlyftig resolution af den 20 april 1696 stadgades bland annat, att rusthållare med kronohemman till stam kunde afsägas från hemmanet, om det vanhäfdades eller rustningen ej fullgjordes, samt att rusthållare med eget skattehemman likaledes kunde förlora sin skattefrihet.[31])

Den 6 november 1695 befallde konungen i bref till Spens, att intet rusthåll finge försäljas utan föregående anmälan hos regementschefen, på det denne skulle kunna tillse, huruvida köparen vore i stånd att underhålla varaktig muntering.[31])

För öfrigt utfärdades årligen en mängd föreskrifter för rusthållens, torpens och boställenas skötsel och vård. Ingen innehafvare af militiehemman eller rusthållare fick bruka hemmanets skog till annat än nödtorftigt stängsel samt bränsle. Hvarje ryttmästare skulle häröfver hafva noga tillsyn inom sitt kompani och till straff anmäla den, som bröt häremot. De rusthållare, som icke hade någon skog, skulle få nödigt virke till torpens reparation från kronoskogarna. År 1699 bötfälldes Fru Ebba Planting med 355 daler kopparmynt, för att hon från Vi rusthåll i Öf. Grans socken försålt en stor mängd timmer.[31]) Hvarken officerare eller rusthållare fingo vid risk af hela räntans förlust föra foder från deras rustnings- eller hästehemman.

Huru noga uppsikten öfver boställen och torp handhades, visa flera skrifvelser. Till svar å en Öfverste Ramsvärds skrifvelse angående Arnö kungsgård, som var honom anslagen till boställe, meddelades den 7 oktober 1686: »De gamla odugliga krusbärshäckarna må öfversten borttaga och plantera andra i stället, men de andra vildträna skola blifva stående. Eftersom de vidlyftiga djurgårdsgärdesgårdarna berättas luta till fall, och omöjligt säges vara att dem vidmakthålla, sedan bönderna, som det hittills gjort, blifvit tagna därifrån, ty tillåter Kungl. Maj:t, att djurgården med mindre och lägre gärdesgård än hittills må sammandragas.»[4])

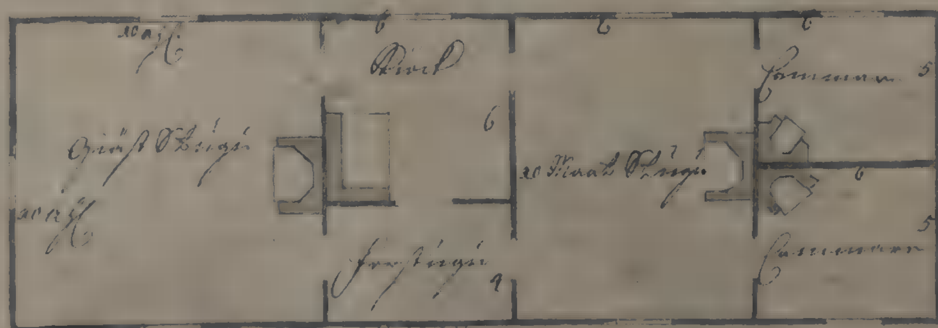
År 1683 hade Ryttmästare Stöltenhjelms byggnader å hans rustningshemman Kesäter i Vingåkers socken nedbrunnit, till följd hvaraf ryttarna under hans kompani, »af ett kristligt medlidande godvilligt hade tillbudit sig att vilja understödja honom med timmer och materialier», med an-

För Ryttmästare och Capiteiner.

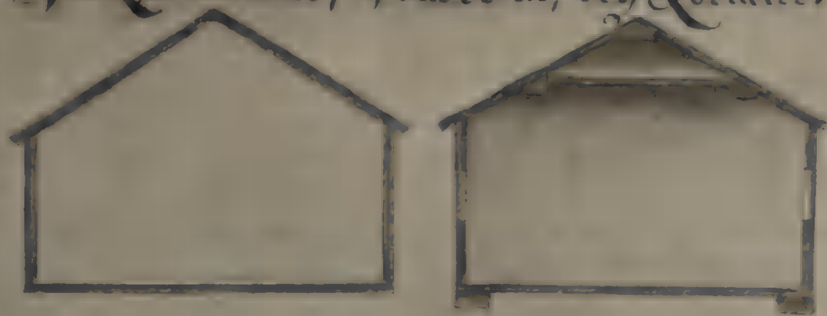

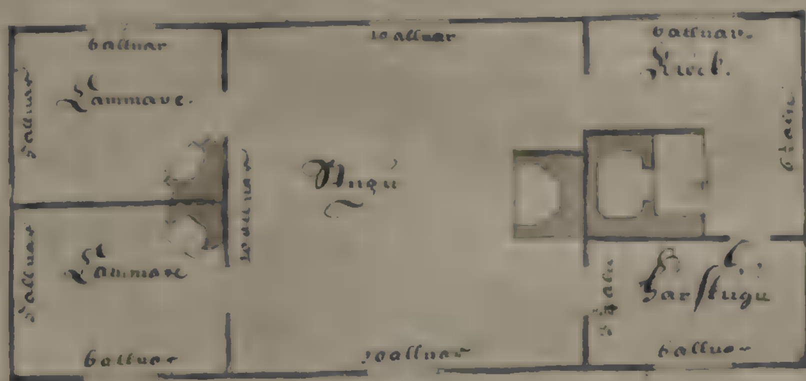

BOSTALLSRITNINGAR FÖR RYTTMÄSTARE 1687.

För Lieutnanter, Fendrikar, och Cornetter.

E J Dahlbergh

BOSTÄLLSRITNINGAR FÖR LÖJTNANTER OCH KORNETTER 1687.

ledning hvaraf Stöltenhjelm erhöll Kungl. Maj:ts tillstånd att begagna sig af den erbjudna hjälpen.[4])

År 1696 anhöll Öfverste Spens, att det stora karaktärshuset å Rölunda gård, hvilket var anslaget till ladugård för Arnö öfverstesäte, och hvilket var »utan tak och ruineradt», skulle få försäljas, hvilket af Kungl. Maj:t bifölls.[4])

Till slut må nämnas, att den 25 mars 1684 anbefalldes i skrifvelse till Gyldenhoff, att alla militiegårdarna skulle bestrykas med rödfärg. Regementsofficerarnas hemman och boställen skulle till åtskillnad från andra blifva öfverallt färgade, så till manbyggnaden som ladugården, öfriga officerares hemvist allenast manbyggnaden men ej ladugården mera än på knutarna samt kring fönster och dörrar, underofficerares och korpralers af kavalleriets hemman endast manbyggnaden och de gemenas endast knutarna af manbyggnaden.[31])

Den 12 januari 1687 utsändes till alla kavalleriöfverstar tvänne ritningar, den ena utvisande, huru ryttmästaresäten skulle vara bebyggda, »förutom de laga byggnader, de efter husesyns ordning äro skyldiga att uppsätta jämte stallrum för åtta hästar», samt den andra, huru löjtnants och kornettboställen borde vara byggda med stallrum för sex hästar. Underofficerarna skulle låta sig nöja med »en lagom bebyggd gård efter husesyns ordning, åtnjutande de stallrum för fyra hästar».[31])

Anskaffande och underhåll af hästar.

Anskaffandet tillkom för befälet dessa och för de gemena rusthållarna. I allmänhet inköptes hästarna inom landskapen, där kompanierna stodo, men efter Carl XI:s krig, då det var ondt om goda hästar i mellersta Sverige, började uppköpen äfven att göras i södra delen af landet eller utomlands. Som ofvan är nämnt, hade konungen 1680 förklarat sig vara betänkt på att anskaffa hästar för Roslags kompani från Norge eller Lifland. Huruvida detta blef utfördt, framgår ej af förefintliga källor. Den 24 oktober 1688 skrefs till Öfverste Fägersköld, att Kungl. Maj:t i Skåne låtit undersöka, huruvida goda remonter för Lifregementet stode till att köpa, och att af Fältmarskalken Ascheberg erhållits underrättelse, att 23 goda hästar till detta ändamål blifvit uppköpta och förda till Flyinge.[4]) De voro mellan 4 och 7 år gamla, 9½ kvarter höga; priset växlade från några och 50 till 80 daler silfvermynt. Rusthållare, som behöfde hästar, borde härom underrättas och tillsägas att däribland utvälja och hemföra sina behof. I bref af den 6 november samma år meddelades, att ännu flera hästar blifvit för Lifregementet påtingade i Skåne, och att Major Stromberg skulle ditresa för att besiktiga och approbera hästarna, innan de köptes af rusthållarna, och i bref af den 26 november anbefalldes, att några öfver- och underofficerare skulle åtfölja Major Stromberg för att uppköpa hästar.

Skulle ej tillräckligt antal vara till finnandes, ville Kungl. Maj:t tillskrifva Fältmarskalken Ascheberg att upptinga så många som felades hos ryttare och rusthållare under de skånska rytteriregementena, »då dessa torde lättare kunna skaffa sig andra i stället».[4])

Den 8 och 9 januari 1692 besiktigade konungen själf i Stockholm remonterna till de fyra Upplandskompanierna. Samma år i februari beordrades Ryttmästarna Stöltenhjelm och Pistolsköld, kvartermästarna samt två hofsmeder till Skåne för att mottaga 170 för regementets räkning af Fältmarskalken Bielke i Pommern uppköpta hästar. Rusthållarna skulle genast betala halfva priset samt andra hälften senare. Kostnaden för befälets resa skulle erläggas af de rusthållare, hvilka bekommo hästar.[4]) De sålunda intagna hästarna släpptes på gräsbete å Flyinge för sommaren, men af de först inkomna 130 kunde en del icke släppas, »eftersom de för deras höjd skull icke födas kunna», hvarför de genast skulle uppföras, och landshöfdingarna erhöllo befallning af den 6 maj att vid nattlägren ombesörja furage för dem.[4]) Den 30 juli skref Bielke till Kungl. Maj:t, att hästarna skulle efter kontraktet kosta 50 riksdaler stycket. Af de först öfversända 130 stycken hade 19 kasserats, därför att de varit för stora. »Af de nu öfversända 40 stycken finnes ingen, som öfverstiger måttet».

Minimimåttet för kavallerihästar bestämdes år 1692 till 9 kvarter och två finger, utom för Jämtlandskompaniet, där de fingo vara endast 9 kvarter.

Antagningen synes sålunda hafva ägt rum å obestämda tider, men kasseringen af hästar skedde alltid å generalmönstringen, hvarefter dock enligt order af den 1 december 1691 och 1 februari 1692 de kasserade ej fingo afyttras, förr än andra i stället blifvit approberade.[4]) För befälet stadgades den 6 november 1695, att ingen fick sälja en vid mönstring gillad tjänstehäst, förr än han visat öfversten en annan duglig häst i stället.[81]) Någon vakanstid fanns sålunda ej tillåten.

För hästarnas skötsel anbefalldes år 1687, att den rusthållare, ryttare eller sventjänare, som »uti egna privata och släpsamma arbeten, långa resor och beställningar brukar och nöter» ryttarhästarna, skulle för hvarje gång plikta tre daler silfvermynt.[81]) Två gånger om dagen skulle hästen skrapas och ryktas, såväl på möten som hemma, då de ej gingo på bete, och »som det myckna tvättandet af hästbenen, när de äro orena, mycket befordrar styfhet, hvarigenom mången häst blifver förderfvad, ty skola, när hästarna äro orena, icke benen utan allenast hofven tvättas, låtandes benen af sig själfva torka, som sedan med torr halm eller hö afrifvas. Ståndmanar lämnas att tillväxa och vänjas liksom alla andra manar att ligga till vänster.»[4])

År 1696 hade konungen själf besiktigat åtskilliga nummerhästar af Lifregementet samt ålagt flera rusthållare böter af fem daler silfvermynt för dålig hästvärd, hvarefter han kasserat hästarna och utsatt terminer, då nya hästar skulle inför honom uppvisas i stället för de kasserade.

Under Carl XII:s tid var regementet nästan ständigt i fält, och hästarna anskaffades då i allmänhet från 1703 till 1709 genom köp utom landet, hvaröfver närmare redogöres här nedan under förlusters ersättande.

Då nyuppsättningen år 1709—1710 försiggick, torde remonteringen hafva ägt rum i mellersta Sverige, hvarvid dock regementet, enligt Meijendorffs bref till defensionskommissionen af den 10 mars 1712, var så illa beridet, att intet sämre fanns. För denna uppsättning hade äfven tillåtits att antaga hästar, som ej mätte mera än 9 kvarter, hvilka Meijendorff ansåg vara allt för svaga. Härpå resolverades, att om ej hästar af Kungl. Maj:ts mått kunde erhållas, skulle de antagas efter det senast fastställda.[6])

År 1717 nyremonterades åter en stor del af regementets hästar hemma. De skulle då enligt bref af den 17 december få betalas med högst 60 à 80 daler, om de höllo målet öfver korset, och med högst 100 à 120 daler, om de höllo målet bakom sadeln.[31]) Angående denna remontering utgafs den 11 mars samma år från Lund följande order: »Kungl. Maj:t må̊nde fuller i sista generalmönsterrullan för Dess Lifregemente till häst låta inteckna, att inga hvita, grå, blekgula eller blekröda hästar mer skulle sättas under regementet, men som Kungl. Maj:t i nåder förnimmer, att det vid en så stark remontering, som denna gången bör ske, lärer vara svårt att få fyllest hästar till regementet, om de icke af ofvanbemälda färger äfven skulle få köpas, ty vill Kungl. Maj:t för denna gången i nåder hafva efterlåtit, att hästar af ofvanbemälda färger måga få sättas under regementet, såvida de i godheten uppfylla hvad i färgen felar».[31]) Detta är första gången, som någon förordning angående hästarnas färg anträffats.

Beställningar vid regementet samt aflöning och underhåll.

Beställningarna och lönerna förblefvo i stort sedt oförändrade, om ock indelningsverket i afseende på aflöningen af hästehemmanen medförde en del ojämnheter, som sedermera ökades så, att på 1800-talet ofta t. ex. en fanjunkare kunde hafva ett mera gifvande hemman än en ryttmästare, beroende på huru hemmanet under tidernas lopp sköttes. Enligt indelningsverket var nämligen hästehemmanets afkastning innehafvarens, då däremot fördelshemmanens afkastning genom landshöfdingeämbetenas försorg tilldelades officerarna i bestämd aflöning.

År 1676 tillsattes på Öfverstens kompani en ryttmästare i stället för kaptenlöjtnanten, hvarvid sistnämnda befattning ändrades till löjtnant. Då detta kompani sista åren af skånska kriget ytterligare svällde ut genom antagande af så kallade volontärer och genom tillsats af Bielkes egna ryttare — det kallades då »Gens d'armes» —, så att kompaniet bildade en skvadron (om två kompanier), blef dess chef, Fromhold Fägersköld, major. Efter kriget återgick kompaniet visserligen till sin förra organisation, men vid indelningsverkets genomförande blef dess chef ryttmästare,

hvarefter öfversten ej längre hade eget kompani, utan detta fick benämningen Lifkompaniet, en benämning, som Bielke haft på detsamma redan under kriget. Ryttmästarens för Lifkompaniet fördel blef dock enligt indelningsverket 240 daler silfvermynt, då öfriga ryttmästare hade 300.

År 1674 hade benämningen furir förändrats till kvartermästare, och denne blef då kompaniadjutant med underofficers grad. Pistolsmed fanns redan 1679 vid Lifkompaniet och från år 1695 vid hvarje kompani. År 1689 infördes regementssadelmakare.[1]) Båda dessa beställningar hade manskaps grad och aflöning i likhet med de gemena. År 1685 minskades antalet präster från tolf till tre, så att hvar präst skulle ha fyra kompanier, nämligen regementsprästen de fyra Upplands, den andre de fyra Västmanlands och den tredje de båda Närkes jämte Södermanlands och Västgöta kompanierna.[31]) I rang ställdes prästerna från år 1691 närmast efter kornetterna.

Befordringarna skedde i allmänhet inom regementet från gemen ryttare upp till högre grader, hvarjämte under Carl XII:s krig en del officerare förflyttades mellan regementena.

Aflöningarna förblefvo äfven i stort sedt de samma som förut. Dock höjdes majorens fördel på staben år 1690 med 100 daler silfvermynt till 500, hvarigenom han skulle hafva hälften mot öfverstelöjtnanten. Samma år höjdes hofsmedernas löner från 15 till 30 daler, enär Öfverste Fägersköld klagat öfver att han ej kunde skaffa goda hofsmeder för 15 daler.[31])

Som en lindring för officerarna fingo dessa »af Kung. Maj:t af särdeles gunst och nåd» år 1690 tillåtelse att i fredstid underhålla en häst mindre än efter gällande förordning, så att en ryttmästare ej behöfde hålla mera än 3, regementskvartermästare, löjtnant och kornett ej mera än 2, men detta oaktadt skulle de åtnjuta så många hästehemmans räntor, som dessa voro tillslagna. Underofficerarna fingo år 1692 i lindring befrielse från att under fredstid hålla klippare och dräng.[31])

Fältaflöningen, antalet drängar, rid- och trosshästar samt underhållet för de gemena framgår af följande 1689 års tågordning, gifven Stockholm den 5 februari:[16])

Kavalleriet	om dagen silfvermynt daler	öre	drängar	ridhästar	tross-klippare
öfverste med ryttmästareskapet . . .	1		8	7	11
öfverstelöjtnant med d:o		24	6	5	9
major med d:o		24	5	4	6
ryttmästare		16	4	4	4
regementskvartermästare		16	3	3	3
löjtnant		12	3	3	3
kornett		12	3	3	2
regementspräst		12	1	1	2
regementsskrifvare		12	1	1	2
regementsbarber, med fältkistan . . .		12	1	1	3
kompanipräst		10	1	1	1
kvartermästare		10	1	2	1
korpral		10	1	2	1
mönsterskrifvare		10	—	1	—
barbergesäll		10	—	1	—
trumpetare eller pukslagare		10	—	1	—
pistolsmed, sadelmakare, hofslagare och gemen ryttare om dygnet hvardera 1 kanna svagöl, 1 mark kött, 1/2 mark fläsk eller smör och 1 1/2 mark torrt bröd				1	1 på 5 rytt.
Officersdrängar bestås samma förplägning som för ryttarna. Hvarje fem ryttare skola hafva en trosspojke tillhopa, hvilka de äro skyldiga att underhålla af deras egen proviant.					
Ration för en häst per dygn: 2 kannor hafra eller blandadt korn och 1 1/2 L℔ hö. I brist på hö inalles fem kannor hafra med 9 kannor hackelse.					

Efter en annan tågordning af den 20 april 1696[16]) hade som följer

Kavalleriet	Silfvermynt daler	öre	drängar	ridhästar	tross-klippare
öfverste med ryttmästareskapet . . .	1		9	7	14
öfverstelöjtnant med d:o		24	6	5	9
major med d:o		24	6	5	9
ryttmästare		16	5	4	6
regementskvartermästare		16	3	3	4
löjtnant		12	3	3	4
kornett		12	3	3	4
regementspräst		12	1	1	2
regementsskrifvare		12	1	1	2
regementsfältskär för sig och fältkista		12	2	1	4
kompanikvartermästare		10	2	2	3

För öfrigt är denna tågordning lika med den föregående.

Den för »kvarterordningen för armén i Skåne» den 10 mars 1710 från Malmö utgifna förordningen på antalet ridhästar, trossklippare och drängar[4]) upptager för

Kavalleriet	ridhästar	tross-klippare	drängar
öfverste med ryttmästareskapet	6	12	8
öfverstelöjtnant med d:o	5	9	6
major med d:o	5	9	6
ryttmästare	4	6	5
regementskvartermästare	3	4	3
löjtnant eller kornett	3	4	3
regementspräst	1	2	1
kompanikvartermästare	1	2	1
korpral	1	1	1
regementsfältskär för sig och fältkistan	1	4	2
fältskärsgesäll	1	—	—
kompanipräst	1	1	1
mönsterskrifvare	1	—	—
trumpetare och pukslagare, hvardera	1	—	—
två tillsammans om klippare	—	1	1
pistolsmed, stockmakare, hofslagare och sadelmakare, alla lika	1	—	—
två af dessa om en klippare gör	—	2	2
profoss	1	—	—
hvar gemen ryttare	1	—	—
äfven bestås på hvarje 5 ryttare en trosspojke och klippare, såvida de den verkligen hafva	—	1	1
Likaledes till hvarje marketenterivagn		4	

Utfodringen för en ridhäst: 1 kanna hafra och 1 L℔ hö eller motsvarande; för en trossklippare ingen hafra men 1 L℔ hö.

För jämförelsens skull må anföras att, enligt order af den 4 januari 1677 från Bälteberga i Skåne rörande det »antal hästar och drängar, hvar och en får hålla vid armén», däri rid- och trosshästar äro sammanförda, skulle dessa bestått af

	hästar	drängar
öfverste med ryttmästareskapet	18	8
öfverstelöjtnant	12	6
major	8	4
ryttmästare	12	3
löjtnant eller kornett	6	2
kvartermästare	4	1
korpral	3	1
trumpetare	2	—
präst, mönsterskrifvare, profoss, hofsmed eller gemen, hvardera	1	—
på 6 gemena bestås trosshäst	1	

Angående underhållet skrefs ytterligare den 24 maj 1702 från Praga, att därtill »behöfves dagligen på en ryttare, dragon eller knekt 2 ℔ bröd, 2 ℔ kött, 1 garnits eller 2 stop dricka, 1/2 ℔ smör eller fläsk, där det finnes, 1/4 stop gryn eller ärter, 2 wittrunst. eller dutken(?) till brännvin och tobak, 3 garnits hafra för ryttare och dragoner, om de finnas».[31])

Då regementet 1715 skulle hålla sig beredt att hastigt uppbryta, anbefalldes den 23 december, att på det förplägningen ej måtte saknas i händelse af oförmodadt uppbrott, skulle hvar rust- eller rotehållare förse sina ryttare eller knektar med sex veckors förråd af väl torkadt skorpebröd samt gryn eller ärter, »räknandes 1 1/2 mark torrt bröd och 1/8 kanna gryn eller ärter till mans om dagen».[31])

I samband härmed må nämnas, att vid fredsåren, då möten skulle äga rum, anbefalldes alltid rusthållarna att förse sina ryttare med proviant och furage för den tid, mötet skulle räcka.

Under Carl XII:s krig tillkom en ny organisation i fördubblings- eller secondbefälet. Redan 1678 och 1679 hade Bielke på Lifkompaniet, hvilket var dubbelt så starkt som de andra, haft en major, en ryttmästare, två löjtnanter, en kornett, en kvartermästare och 5 korpraler, medan de öfriga kompanierna i allmänhet hade två löjtnanter, hvaraf den ene kallades reformerad och den som innehade lönen benämndes konfirmerad*. År 1689 anbefallde Carl XI i samband med förslaget om Lifregementets utsvällning till 15 kompanier, att förslag till 15 reformerade kornetter skulle insändas, »hvaraf man kan betjäna sig i krigstid, eftersom Vi nådeligen vilja, att vid alla kompanier till häst skola underhållas i krigstid tvänne kornetter, nämligen en konfirmerad och en reformerad».[4])

Äfven fördubblingskorpraler synes Carl XI hafva börjat införa, ty den 26 mars 1690 skref han till Fägersköld: »Ehuruväl Vi tillförne anbefallt eder antaga fördubblingskorpraler vid Lifregementet, hvilka under krigstider äro behöfliga, samt anvisat dem 70 daler silfvermynts ränta, finna Vi nu nyttigare, att I nu åter alla sådana fördubblingskorpraler afdanken, och skall räntan af de till dem anslagna hemman insamlas till regementskassan för att i ofredliga tider användas till sådana korpralers värfvande samt deras munteringars upprättande». Af en senare skrifvelse synes, att 31 fördubblingskorpraler voro till Lifregementet anslagna med årlig ränta af 2,170 daler silfvermynt.[4])

Den 4 juni 1701 utnämnde Carl XII fördubblings- eller secondbefäl vid Lifregementet till såväl ryttmästare, löjtnant och kornett som kvartermästare och korpraler äfvensom förste ryttmästare för öfverstelöjtnantens och majorens kompanier. Secondbefälet hade ej indelning utan erhöll kontant aflöning. Vid öfriga regementen tillkom i allmänhet fördubblingsbefälet ej förr än år 1704. Sålunda utnämndes förstnämnda dag vid regementet till secondryttmästare fem löjtnanter från andra regementen och sju inom regementet, till secondlöjtnanter två löjtnanter och en kornett

* Jämför benämningarna i andra delen sid. 12.

från andra regementen samt fem kvartermästare och två volontärer vid regementet och till secondkornetter två korpraler från andra regementen samt två kvartermästare och åtta korpraler vid regementet. Vid Örebro och Södermanlands kompanier synas secondlöjtnanter ej blifvit tillsatta förr än den 1 mars 1702. I stället för de sålunda inom regementet befordrade föreslogos och befordrades andra, de flesta från lägre grader vid regementet.

Vid regementets nyuppsättning år 1709—1710 synes i allmänhet ej secondbefäl blifvit tillsatt, förmodligen enär ej tillgång fanns och pengar saknades till deras aflöning; efter hand tillsattes dock en stor del af secondbefälet. Enär fångarna i Ryssland äfven skulle hafva aflöning, stadgades, att de fångna officerarna skulle uppbära halfva löningsräntorna, boställen därunder inbegripna (fördelen men ej hästehemmansräntorna), och de tjänstgörande den andra hälften, men då de senare ej kunde utkomma mera än denna hälft, fingo de från och med år 1717 löfte om att få åtnjuta den andra hälften i penningar.[31]) Om de fångna gemenas aflöning talas ej. Dessa voro ock, då freden var ingången, enligt bref från Creutz af november 1723 så fattiga, att många ej kunde hemresa.

Enligt order af den 29 november 1717 från Lund skulle ur fångenskap hemkomna underofficerare (sannolikt sådana som rymt ur fångenskapen) tillåtas att tillträda sina gamla beställningar och hemman. De, som under tiden gjort tjänst, skulle sättas till lediga tjänster vid andra kompanier eller regementen; funnes ej lägenhet härtill, skulle de blifva stående såsom öfverkompletta, till dess ledighet uppstode.[31])

Då stora flertalet fångar under åren 1722 och 1723 hemkommo, blef en jämkning genomförd, så att dessa insattes i sina förut innehafda lönegrader, erhöllo afsked eller befordrades, och de, som senast innehaft beställningarna, blefvo, om annan plats af samma grad ej fanns, nedflyttade i lägre löneklass eller indelning med bibehållande af graden. Härvid kunde dock ej officerare af Lifgardet, Lifregementet eller Lifdragonerna öfverflyttas till andra regementen, enär de innehade en grads högre rang än motsvarande beställningar vid andra regementen.

Vid krigets utbrott antogs en korpral vid Lifregementet i april 1700 till regementsadjutant med rang efter kornetterna. Denna beställning bibehölls sedan under hela kriget till år 1719, då det ytterligare stadgades, att hvardera majoren vid Lifregementet skulle hafva en adjutant. Alla dessa tre adjutanter afskaffades dock vid öfvergången till fredsorganisation.

En annan organisation, som under Carl XII började införas, var så kallade volontärer. Redan vid regementets fördubbling under Carl XI:s krig hade, som ofvan nämnts, Bielke vid Lifkompaniet antagit volontärer, d. v. s. sådana som utrustade sig själfva mot kontant betalning för att sedermera avancera till befälsbeställningar. År 1679 hade Bielke 22 volontärer, men efter kriget nämnas dessa ej mera. I och med Carl XII:s krig uppträda åter volontärer. Så blef den 4 juni 1701 Volontären Lars Fleming andre löjtnant vid Södermanlands kompani och Löjtnant Blum, »hvilken tillförne

varit löjtnant i Polen, men nu hemkommit och en tid varit volontär vid regementet», andre löjtnant vid Fellingsbro kompani.

En beställning, som tillkom i och med indelningsverket, är regementsauditören, hvilken erhöll en fördel af 415 och hästehemmansränta af omkring 250 daler silfvermynt, alltså öfver 100 daler mera än en ryttmästare.

Lönerna i öfrigt framgå af ofvan anförda stat för regementet.

Beklädnad och utrustning.

Den första begynnelsen till en bestämd uniform för Lifregementet är af år 1677, då Kommissarien Adlercrona i Paris fick befallning att där för regementets räkning uppköpa kläde och foder till 1,000 stycken rockar jämte 500 dussin tennknappar, 1,000 stycken hattar, escharper och halsdukar, »såsom Herr Öfverste Nils Bielke det upptecknat». Klädet och escharperna voro enligt fransk modell »gris—blanc», halsdukarna röda och hattarna blå med en guld- och en silfvergalon. Priset för det hela med frakt m. m. gick enligt Adlercronas räkning till 22,908 francs eller i svenskt mynt i specie riksdaler 7,636,5.[14]) Som dessa persedlar ej kommo till Stockholm förr än i slutet af maj, då Bielke redan var afmarscherad med rekryterna till armén i Skåne, blefvo de sannolikt ej använda förr än tidigast till rekryteringen 1678.

År 1680 utgafs »Specifikation och förteckning, huruledes Hans Kungl. Maj:ts Lifregemente till häst skall vara munteradt och beväpnadt:[4])

1:o Skola hästarnas höjd vara 10 kvarter från manken och neder till fötterna med starka och breda bröst och kors.

2:o Sadlarna med pistolhölster och tyg af lika godhet och fason som drabanternas.

3:o Karbiner och pistoler köpas af faktorierna efter den fason, som af högstsalig Hans Maj:t vid Örebro faktori approberad är.

4:o Värjorna till fäste och klinga som Drabanternas, med gult och blått tvinnadt armband vid fästet.

5:o Karbinremmar af buffelhud med mässingsbeslag.

6:o Patrontaskor af ryssläder, öfverdragna med sämsk och mässingsbeslag.

7:o Breda lifgehäng af buffelhud med mässingsbeslag liksom Drabanternas.

8:o Bröststycken skola vara för musköt skottfria med älghuds korsremmar baktill.

9:o Kyllrar af älghud, långa till knäs.

10:o Goda skinnbyxor.

11:o Blå kappor med gult uppslag.

12:o Svarta hattar, två fingers bredd smalare än de, som till Lifkompaniet tillförne gjorda äro, infattade med en guldlist, samt till hattband gult tvinnadt snöre.

13:o Goda juftläders stöflar, långa i skaften med styfva kragar.

Kungsör den 12 mars 1680.

Carolus.»

Samma år beviljades tullfrihet för 10,500 alnar kläde, 4,500 alnar engelsk boy samt 1,200 par pistoler, »dem Öfverste Ramsvärd ärnar inskrifva för Lifregementets behof».

Enligt order af den 4 december 1686 anbefalldes, att stöflarna skulle göras af smorläder i stället för juftläder, enär dessa voro bekvämare för ryttarna i fält och på marscher, hvarför rusthållarna under Lifregementet anbefalldes att förse sina ryttare med hvar sitt par stöflar »gjorda af godt smorläder och vacker fason till att travaillera med i fält».[4])

Om det ofvan angifna klädet år 1680 blef intaget, synas rockarna redan år 1687 varit förslitna, ty den 24 januari detta år skref konungen till Öfverstelöjtnant Fägersköld: »Alla ryttarna under Vårt Lifregemente skola med nya klädesrockar försedda blifva, eftersom största delen af ryttarna deras rockar utslitit hafva. På det rusthållarna dem med så mycket större bekvämlighet må kunna anskaffa, tillåtes dem själfva bemälda rockar efter handen att göra, och skall ingen officer understå sig härmed någon handel vid förlust af sin tjänst att drifva. Rockarna skola vara af blått kläde med blå boy underfodrade, af den längd och vidd att de öfver kyllrarna dragas kunna och väl därpå i lifvet sluta, ärmarna liksom kyllerärmarna långa till handleden, som igenknäppas, och med små fyrkantiga uppslag af samma slags kläde; runda, mässingspolerade knappar framtill och uti taskorna, som blifva på tvären med en fyrkantig klaff, hvaruti tre knappar; men inga knappar bakpå rocken utan allenast blinda knapphål; och en tvärhands hög krage. Dessa rockar, eftersom rusthållarna dem betala, skola icke oftare af sventjänarna brukas, än när det af officerarna befalles, utan som en annan munteringspersedel af rusthållarna förvaras.»[4])

I allmänhet synas nu klädespersedlarna liksom öfrig muntering hafva förfärdigats vid särskilda faktorier. Så fingo alla kavalleriöfverstar år 1682 nådigt tillstånd att af rusthållarna upptaga munteringspenningar, men därefter skulle landshöfdingarna ställa rusthållarna till förhör och noga anteckna, hvad de hade utgifvit, och hvad de för sina utlagda penningar hade i munteringsposter återbekommit.[4])

I den ofven angifna ordern säges dock, att officerarna ej fingo drifva handel med anskaffningen.

Samma år anbefalldes äfven anskaffande af karpuser för alla ryttare vid Lifregementet; kullen i karpusen skulle göras djupare, än »som hatten nu på en tid varit brukad. Filten eller kullen i karpusen göres så djup,

att den kan hinna öfver halfva öronen, när ryttaren densamma behöfver väl nedtrycka, på det han kan hålla hufvudet varmt och torrt för regn.»

År 1691 skulle nya hattar anskaffas för regementet, och anbefalldes härvid rusthållarna att i förskott erlägga två daler kopparmynt till uppköp af god ull.[4])

Sadelmunderingen bestod af stark sadel med mässingsknapp och kåpor af juftläder samt med svarta dubbla drögläders tyg (sadelgjordar) med enkla svarta järnsöljor, förtennta stigbyglar och pistolhölster af smorläder. År 1689 infördes en »kanister eller liten påse, som spännes om hufvudet på hästen för att däri gifva hafra under marsch», och skulle alla öfverstar af kavalleriet tillse, att hvarje ryttare vore försedd med en dylik. Slutligen infördes på 1690-talet för hvarje gemen tvänne väskor, hvilka skulle fästas bakom sadeln, och hvari ryttaren skulle förvara sin personliga utredning.[4])

Carl XI bestämde för öfrigt in i minsta detalj all den utredning, hvarje ryttare skulle medföra. Så bestämdes 1687, att rusthållarna skulle förse sina ryttare med goda skrapor och viskdukar för hvar häst samt för hvart kamratskap (tältlag om fem man) en sax »för att putsa hästarna, när så behöfves».[4])

Enligt en den 21 juni 1695 till alla öfverstar utfärdad specifikation på ryttares munteringspersedlar skulle i eller på väskorna förvaras 2 skjortor, 1 par strumpor, 1 bröstlapp, 2 par fyrstenar, 1 lodform till pistolerna och 1 till karbin, 1 skrapa, 1 viskduk, 1 ströborste, 12 famnar furagestreck, 1 kanister eller foderpåse, 2 gånger söm och 1 gång hästskor. Hvarje kamratskap skulle dessutom vara försedt med 1 brack (tält) samt tillhörande stänger och pinnar, 12 alnar krubbstreck och 1 påle. Tältlaget i sista bracken af hvar rad skulle ytterligare hafva 1 påle, 1 kokkittel, 2 saxar, 2 yxor, 2 träkannor, 1 hammare och 1 tång.[31])

En annan persedel, som under Carl XI infördes, var schabrak öfver sadlarna. En stor olikhet i dessa liksom i »pistolkapporna» hade konungen iakttagit vid mönstringar, hvarför han den 27 augusti 1695 anbefallde Öfverste Spens att inkomma med modeller härå såväl för officerare som underofficerare under hela regementet, hvilka kunde af Kungl. Maj:t fastställas.[31]) Brefvet fortsätter med: »Desslikes vele Vi också, att en likhet under regementet med officerarnas rockar vara skall, och lämna Vi väl eder den friheten, att I uti kostbarhet och värde i kläder och muntering distingerar eder ifrån edra officerare, men så skall dock färgen af berörda edra kläder, när I med regementet gören tjänst, såväl som alla edra underhafvandes, vara blå, och rockarna göras trånga om lifvet och nedomkring af en proportionerad vidd och med små fyrkantiga uppslag på ärmarna. Sammaledes böra öfverstelöjtnantens och majorens tjänstekläder vara under sig lika uti stoffering och prydnad, samt alla ryttmästares, löjtnanters och kornetters tjänsterockar under sig också vara lika så till stoffering som

Ryttare
före 1680.

Ryttare. Officer.
efter 1680.

Uniformer vid Lifregementet till häst.

annat, dock alla efter ofvanberörda sätt tillskurna, därtill lifgehängen helt öfver med guldgalon omfattade. Svarta hattar med en guldbård. Kunnandes I till prof och modell en sådan jacka, efter ofvanbemälte fason skuren, göra låta och däröfver Vårt nådiga godtfinnande inhämta.»

Vid mönstringar, som konungen själf ofta förrättade, besiktigade han mycket noga de nyanskaffade persedlarna. Så skref han den 10 september 1682 till Ramsvärd, att de nyanskaffade odugliga kapporna skulle återlämnas, och att han ej nöjde sig med deras fodrande.[4]) Den 30 oktober skref konungen åter till Ramsvärd: »Vi hafve icke utan stort missnöje sett, huru såsom ryttarna under Vårt Lifregemente äro med allt för släta och elaka kappor försedda vordne emot de penningar, som till deras uppköpande äro utgifna, och hade Vi allt därför orsak sådan eder vårdslöshet med onåd att förmärka, men som Vi med den kondition, att I skolen skaffa andra och svarsgoda kappor igen, hafve velat i nåder härutinnan för denna gång med eder öfverse, ty befalle Vi eder nådeligen, att I till den 1 maj nästkommande ändtligen anskaffa andra kappor, som kunna göra fullt emot de 42 daler, som därför äro uppburna. I vidrigt fall läre Vi söka hos eder allt skadestånd och låte försummelsen komma under lagligt skärskådande och utslag.»[4])

Den 24 juli 1691 skref konungen till Öfverste Fägersköld: »Vid öfverstånden mönstring med elfva kompanier af Lifregementet hafve Vi befunnit, att en stor del af ryttarhandskarna äro af så tjockt och styft läder inuti självfva handen, att ryttaren icke med den kan regera sin värja. De styfva kragarna skola behållas, men självfva handen bortskäras och göras af mjukt skinn.»[31])

Nya munteringar och vapen fingo ej användas annat än vid vissa angifna tillfällen. Så stadgades den 3 september 1684 i bref till Ramsvärd, att de gemena ej skulle bruka sitt nya gevär och sin nya muntering oftare än på regementsmöten och vid generalmönstringar; vid kompanimöten och samlingar skulle de begagna de gamla.[31]) Likaledes anbefalldes den 11 mars 1686, att de nya munteringarna och gevären ej fingo brukas vid kompanimöten eller oftare än särskildt anbefalldes. Eljest skulle de gamla munteringarna och gevären brukas, men rustningshästen skulle alltid medfölja till möten, »på det den måtte vänjas vid skott och exercerande».[31])

Här må äfven nämnas, att under Carl XI:s tid gjordes början till paraduniform; paradharnesket omnämnes nedan under beväpning. Den 26 september 1696 skref konungen till Öfverste Spens: »Vår etz. Det är härmed till eder Vår nådiga vilja och befallning, det I alla eder underhafvande officerare beordra och tillsäga låter, att när de hos Oss igenom hvarjehanda tillfälle här i Stockholm vilja göra sin underdåniga uppvaktning, de då alltid skola vara klädda med rockar, som äro gjorda täta åt lifvet med små uppslag och lifgehäng utanpå rocken, samt då ock hafva deras rätta tjänstevärjor, emedan Vi ingalunda vidare i sådant fall vilje

veta af något främmande mod, hvarken på rocken eller värjan, vetandes att den sig häremot förbryter skall för hvarje gång han därmed beträdes böta till krigsmanshuset en tolftedel af dess årliga lön. Men när Vi äro på någon resa stadd och de då hos Oss deras underdåniga uppvaktning vilja göra, eller ock då de äro på landet vid sina kompanier eller annorstädes, då efterlåta Vi dem att kläda sig, som de bäst kunna åstadkomma, hvarmed etz.»[16])

Då regementet den 2 januari 1700 erhöll order att hålla sig marschfärdigt, erhöll det äfven befallning, att endast nya munteringar skulle medtagas, men de gamla jämte kyllerna lämnas hemma; marketentare skulle antagas, fältkistorna förses med medikamenter samt nya värjor och pistoler utdelas.[10]) År 1700 bestämdes, att äfven gemena ryttare skulle hafva schabrak, och torde dessa våren 1702 hafva ankommit till regementet tillsammans med en del munteringspersedlar, som Spens i november 1701 förklarat vakanta, och hvarför fyra officerare och två underofficerare hemsändes för att hämta detta jämte rekryter och trossdrängar. På våren 1702 synas de utkommenderades beklädnadspersedlar varit förslitna, ty den 27 maj skref Spens, att han sände till Riga Ryttmästare Lilljeström samt Korpral Gyllenax för att pådrifva förfärdigandet af regementets nya rockar och hattar, hvartill blått kläde, boy, knappar, hattar, guld- och silfvergaloner och annat blifvit införskrifvet. För dessa persedlars anskaffande hade Spens i oktober 1701 till konungen anmält, att han uppgjort kontrakt med en köpman från Riga att anskaffa nya rockar och hattar för underofficerare och gemena vid hela regementet. Samtidigt hade han begärt ersättning för fördubblingskorpralernas munterande, hvilka dittills ridit i ryttarmuntering, hvilket bifölls.[10])

Redan år 1703 synas nya munteringar varit färdiga för regementet, ty den 14 november skref Öfverstelöjtnant Stöltenhjelm från »Obergroop, 1/2 mil öfver Weichsel från Graudenz», att Lifregementets nya munteringar voro i antågande, »men då det ej lärer vara meningen att så sent på året uppdraga dem» (menas troligen föra dem uppåt Weichseln), föreslog han, att de tillsvidare måtte förvaras i Marienburg. Den 28 juni 1705 anmäldes, att för regementet beställda skinnfärjade klädeströjor voro anlända.

I november 1706 anmälde Creutz, att hattar, rockar, västar och tält för hela regementet voro så utslitna, att de ej längre kunde brukas, samt att sadlar och kappor voro alldeles obrukbara, hvarför han begärde, att de nya, »som uppätas af råttor och mal», måtte komma regementet till handa. För den nya beklädnaden behöfdes för hvar ryttare 5 1/2 alnar blått kläde, 9 alnar blått boy, 2 3/4 alnar paillegult kläde, 2 dussin rockknappar af tenn, 2 dussin karnisollknappar, 1 hatt med lädersvettband uti och 1 1/4 lod guldgalon däromkring.[10])

Före uppbrottet ur Sachsen torde regementet på grund häraf fått ny beklädnad och ny utrustning, och ersattes denna sedermera ej före Poltavaslaget hemifrån.

Då regementet 1709 skulle nyuppsättas, utgafs af landshöfdingen i Uppsala län följande förordning:

»Såsom deras Excellenser, Kungl. Maj:ts Högvälborna Herrar Råd, uti högstbemälte vår allernådigste Konungs Defensions Kommission, under bref af den 4 oktober nästlidna öfversänt en lista på de persedlar, som till det upprättade kavallerimanskapets beklädnad och muntering för Lifregementet skall inrättas och beställas; alltså varder sådant härigenom till vederbörandes efterrättelse kungjordt, och att rusthållarna böra strax dem självfa förfärdiga låta efter nedanskrifna förteckning, såframt de icke vilja anlita regementsauditören, Välbetrodde Eric Sundel, eller någon annan säker man om upphandlingen, då de förr beordrade 250 daler kopparmynt skola innan den 1 november vara hos honom eller den de munteringen ombetrott att upphandla, levererade for hvart rusthåll i afslag emot vederbörandes kvittens och resten efter näst ankommande order. Stockholm den 29 oktober 1709.

Johan Hoghusen.

Lars Åberg.»[38])

»Specifikation och beskrifning på en ryttaremuntering, huru den bör vara under Kungl. Maj:ts Lifregemente till häst, samt hvad de därunder hörande persedlarna uti Stockholm komma att kosta nämligen:[38])

	Kopparmynt	
	daler	öre
En blå kappa af godt inrikes tillverkadt och väl krympt kommiskläde, som bör vara 9 kvarter i bredden, 7 1/2 alnar à 4 daler	30	
Tre alnar dubbelbredt blått boy till foder à 2 daler	6	
En aln kanfas		16
Tvänne par kappspännen af mässing, ett större vid kragen och ett mindre neder på skörten, kosta	1	8
Skräddarearbetslön	2	
En rock af lika kläde som i kappan med tvänne fållar i hvar sida samt krage och uppslag af kläde, hvartill erfordras 4 3/4 alnar,	19	
4 3/4 alnar blått foder boy, och vikes fodret väl under knapphålen	9	16
Två dussin mässingsknappar, hvaraf ett dussin sättes framanför, ej längre ned än jämnt efter öfversta kanten af klappen, tre neder på klappen och två ofvan, en vid hvart hörn och en i hvar sida efter modellen à 1 daler	2	
En och en half aln kanfas		24
Arbetslön	2	16
En skinntröja af bock- eller renläder med mässingsknappar samt underfodrad med linneväf. Den som icke har ren- eller bockläder får i dess ställe taga godt bagg- eller getskinn till tröja.	21	
Ett par goda bockhudsbyxor med klapp frampå och buldansbyxsäckar	15	10
Transport	109	26

	Kopparmynt	
	daler	öre
Trandsport	109	26
En god svart kommishatt med svettrem samt galon och hattband af hvitt kamelhårsgarn	5	
Ett par handskar med buffelhudskragar och bockskinnsgrepp	3	24
Ett par passer- eller smorläderstöflar med helskurna kragar och sporrläder till	18	
Ett par förtennta sporrar	2	16
En halsduk af svart lärft om tio kvarters längd att hafva tvänne slag kring halsen	1	16
En skjorta af hemgjord grof lärft	4	
Ett par goda ullstickade stöfvel strumpor	1	28
Ett buffelläders lifgehäng med helskuren taska och starkt mässingsspänne uti	4	16
En värja af modellet	15	
Ett värjeband af svart smorläder		12
En karbinrem af sämskadt buffelläder med stark järnhake och mässingsbeslag	7	
En karbin efter modellet	24	
Ett patronkök med älghuds öfverdrag	5	
En god stark sadel, väl gjord att han icke bryter, med mässingsknapp och allt tillbehör af hölster och godt remtyg, dock utan förbögel, med mässingsbeslag och söljor	45	
Ett par stegböglar förtennta	2	16
Ett par betselstänger	2	16
Ett eschabrak af blått kläde, underfodradt med buldan eller fyrskäftväf och med en svart läderkant omkring	6	
Ett par flintlåspistoler	24	
Ett par pistolstrumpor med blå ströflingar eller kappor af fint boy eller kjersingskläde	2	16
En lodformare, dubbel till bägge skjutgevären, kostar 3 daler, af hvilken tvänne ryttare sig betjäna	1	16
En grimma med repskaft	1	16
En täckgjord med hästtäcke	4	24
En tvärsäck	3	
En foderpåse	1	
En viskduk		24
En skrapa förtennt	1	28
En ströborste	1	16
En gång hästskor och tvänne gånger söm	2	16
Än som ryttaren själf plägar anskaffa		
En halsduk	1	16
En skjorta	4	
En bröstlapp	5	16
En nattmössa		30
En kam med foder	1	4
Ett par skor med spännen till	6	16
Ett par strumpor	1	28
Summa	324	20»

Skulle rusthållarna antingen hemma upphandla ofvan specificerade persedlar för ringare pris eller ock några däraf »in natura svarsgoda» anskaffa, så stod dem sådant fritt både att göra upphandlingen hos hvem och hvarest de fingo bästa godset och bästa priset samt att in natura leverera, hvad de svarsgodt kunde anskaffa.

En så god muntering, som här ofvan anbefallts, hade dock regementet med all sannolikhet ej, då det 1710 afmarscherade till Skåne. Penningebrist och omöjlighet att anskaffa alla persedlar åstadkommo, att en stor del af ryttarna utgingo i kriget i gamla kasserade munteringar och en del till och med utan en del persedlar.

Enligt en den 7 januari 1717 utgifven »förteckning, som utvisar, af hvad sorter en sadelmuntering så med remmar som järntyg består», utgjordes denna af hufvudlag, koppelrem, sadel, varkåpa, gjordar, hölster, ryggstycke, packputa, packrem, stegläder, musketsko med spadefoder, spadefoder utanpå högra sadelkåpan, yxfoder, dubbel grimma med rep skaft af sex alnars längd och en koppelkrok i ändan samt af järntyg: betselstång, koppel, koppelring med hvirfvel eller hake, ring bakom sadelbommen att sticka grimskaftet igenom, stegbyglar, sporrar med höknäbb, en yxa, en spade.[31])

Enligt 1722 års bestämmelser för munteringen bestod denna af: hatt med guldgalon, kappa med två par spännen, rock med svarfvade mässingsspännen, kyller, skinntröja utan knappar, svarfvade mässingknappar till karnisollerna, byxor, karbinremmar med beslag och löpare, handskar med stora kragar, patronkök med remmar, gehäng med söljor, stöflar med sporrar och sporrläder, harnesk med foder och remmar, värja med mässingsfäste, karbin och pistoler.[10])

Beväpning och stridssätt.

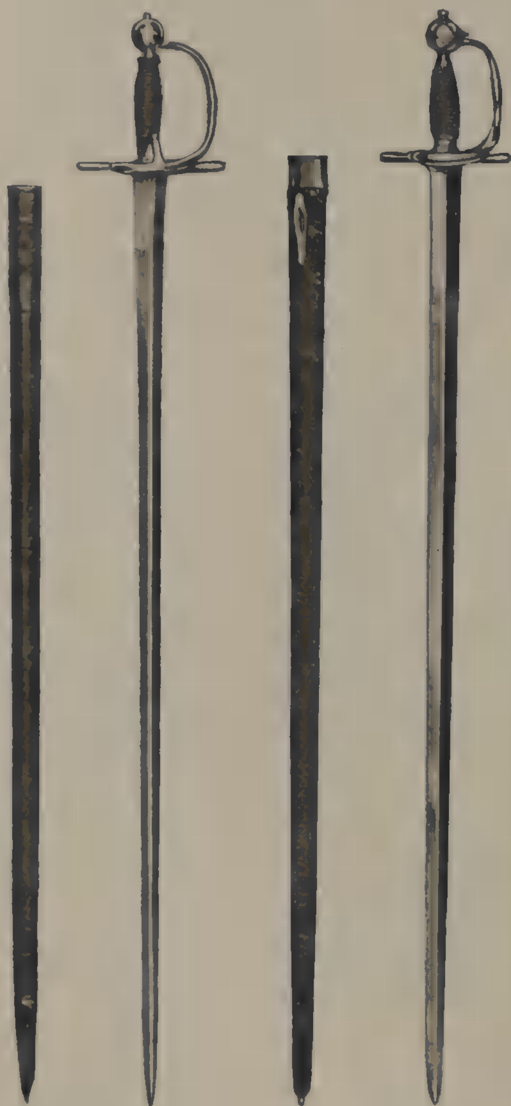
Beväpningen under denna tid utgjordes af en värja, en karbin och två pistoler samt som skyddsvapen bröstharnesk för alla och för officerare äfven ryggharnesk.

För värjans anskaffande anbefalldes den 22 januari 1684, att alla ryttarvärjor för Lifregementet skulle förfärdigas vid Vira bruk i Uppland samt »proberas med slag och bukt».[31])

Karbiner och pistoler förfärdigades äfven vid faktorier inom landet. Skjutvapnen, som under Carl X:s krig bestått af luntlåsvapen, ändrades under Carl XI:s tid till hjullåsvapen och under Carl XII:s till flintlås. Så utgick Lifregementet 1700 i kriget med hjullåskarbiner och hjullåspistoler, men år 1704 utdelades till hela regementet nya såväl flintlåskarbiner som flintlåspistoler. Kalibern var från början 20 mm., hvilket minskades till omkring 18 mm. med 30 gr. kula. Ammunitionsutrustningen skulle vara 10 skott för hvar karbin och pistol.

År 1695 anbefalldes, att äfven öfverofficerare skulle hafva en »bössa af musköts kaliber», hvartill Öfverste Spens skulle uppvisa en modell för konungen att af honom approberas, hvarefter han skulle tillhålla officerarna att anskaffa sig sådana.[31])

Hvad harnesket beträffar, hade de gemena endast bröstharnesk skottfritt för muskötkula, hvaremot officerarna äfven skulle hafva ryggstycke. År 1696 anbefalldes att de officerare, som endast hade skottfritt bröstharnesk, äfven skulle anskaffa ryggstycke, hvilket skulle vara fritt för pistolkula.[4])

KAVALLERIVÄRJA M/1685 KAVALLERIVÄRJA M/1708

Förutom dessa skottfria harnesk, skulle öfverofficerarna hafva ett paradharnesk, hvilket användes vid paraderingar och mönstringar, men vid de sistnämnda skulle de skottfria, »som kunde brukas i aktion mot fienden, äfven presenteras». Underofficerarna ägde rättighet att äfven anskaffa paradharnesk, men skulle dessa i så fall vara utan sirat.

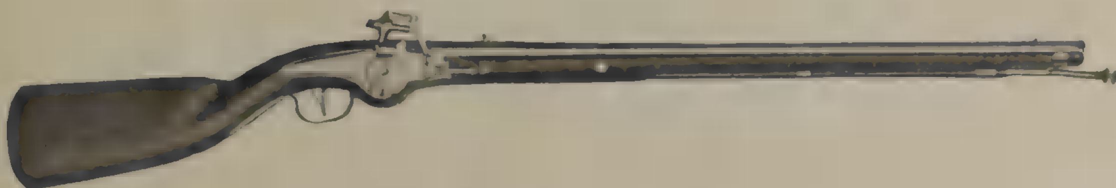
Uppställningen till strid blef, såsom ofvan nämnts, under Carl XI:s tid treledig. Härtill bidrog nog delvis de förbättrade eldhandvapen, hvarigenom eldgifning kunde ske hastigare, men i ännu högre grad förändringen i själfva anfallssättet, hvilken genom Nils Bielke infördes först vid Lifregementet och sedan blef fastställdt för hela svenska rytteriet.

Bielke hade studerat krigskonsten i Frankrike samt därvid insett fördelarna af striden med de blanka vapnen. Då han blef chef för Lifregementet, anhöll han därför af konungen att få strida» à la française» och icke med karakoll. I sin berättelse öfver slaget vid Lund säger Bielke, att särskildt Eric Ingvaldssons kompani led stora förluster, enär han försökte strida med karakoll. Bielke berättar, att han i detta slag liksom i flera andra strider anföll utan att lossa ett enda skott. En fransk lefnadstecknare säger om slaget vid Halmstad, att den tappre öfversten, »l'épée à la main», gjorde med sitt folk chock emot fienden. I ett bref af Dahlberg,

beskrifvande slaget vid Lund, heter det, att »största delen af de svenska skvadronerna hade 8, en del 11 och somliga 15, innemot 17 gånger med stor vigör träffat, och efter alla patroner varit förskjutna, måst med bara värjan fäkta och det kontinuerligen intill aftonen».[18])

Kompaniets uppställning var nu, enligt Carl XI:s föreskrifter för exercisen i början af 1680-talet, följande. Ryttmästaren framför samt löjtnanten och kvartermästaren bakom kompaniet; kornetten förande standaret i

PISTOL MED HJULLÅS. KARBIN MED HJULLÅS.
BÅDA M/1695

PISTOL MED FLINTLÅS. KARBIN MED FLINTLÅS.
BÅDA M/1704

midten af främsta ledet. Den äldste korpralen skulle hålla på högra flygeln, den andra vid afmarscheringen, som standaret var uti, och den tredje på vänstra flygeln. Kompaniet delades i afmarscheringar, så att när det var 125 hästar starkt, skulle det delas i nio afmarscheringar, nämligen sex med fem och tre med fyra rotar,

9.	8.	7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.
o o o o	o o o o	o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o
o o o o	o o o o	o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o
o o o	o o o o	o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o

och när det var 100 hästar, skulle det delas i sju afmarscheringar, nämligen sex med fem och en med fyra rotar.

7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.
o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o
o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o
o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o

Kornettens och korpralernas hästar inräknades ej i de 125 eller 100 hästarna i denna beskrifning, hvilken är hämtad ur »Hans Kungl. Maj:ts egenhändiga koncept mig undertecknad öfverlämnad», daterad den 2 december 1683, underskrifven E. F. Dahlberg.[40])

Från denna uppställning anföll kompaniet i galopp och fullt rännande, hvarefter handgemänget vidtog. Att dock karakoll ännu fanns kvar, åtminstone i fredsöfningar, visa såväl Carl XI:s som Carl XII:s reglementariska föreskrifter för exercisen, hvarvid främsta ledet först afsköt karbinen, sedan den högra och så den vänstra pistolen, hvarefter detta led vände utåt flyglarna och ställde sig efterst i kompaniet, då nästa led ryckte fram för att afgifva sina skott o. s. v. Emellan hvarje skott skulle dock gripas till värjan och avanceras, sannolikt för att ständigt visa, att det var till detta vapen och anfallet, som man i första hand borde lita.

Befälsföringen och exercisen för flera kompanier eller skvadroner finnas för denna tid ej angifna, men däremot en lägerordning af den 20 mars 1691,[31]) hvilken ordning under 1600- och 1700-talet spelade en afsevärd roll, i allt lika lägerordningen på Carl XII:s tid (se planschen vid s. 136).

Under trettioåriga och Carl X:s krig hade i allmänhet fyra kompanier bildat en skvadron, under Carl XI:s krig bilda alltid två kompanier en skvadron. Dessa måste dock flera gånger under kriget med Danmark delas så, att hvarje skvadron bildade två, d. v. s. kompaniet bildade skvadron. Detta skedde enligt Bielkes förut anförda beskrifningar, emedan fienden hade flera skvadroner än han själf.

Enligt den ofvan anförda Carl XI:s lägerordning synes, att vid regementet första skvadronen, från höger räknadt, stod under öfverstens eller fjärde ryttmästarens befäl, den andra under majorens eller sjätte ryttmästarens, den tredje under andre ryttmästarens, den fjärde under tredje ryttmästarens, den femte under förste ryttmästarens och den sjätte under öfverstelöjtnantens eller femte ryttmästarens befäl; ryttmästarna äro här upptagna efter tjänsteåldern.

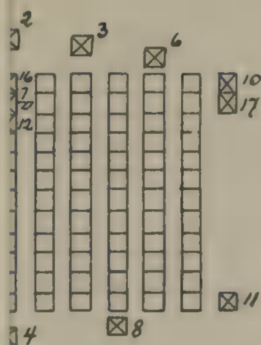
Stridssättet för skvadronen framgår för öfrigt bäst af »Reglemente, hvarefter Hans Kungl. Maj:t nådigst vill och befaller, att Dess Lifregemente skall exerceras», dateradt Stockholm den 2 september 1685.

»1:o. Först observeras, att officerarna alltid blifva tätt vid sina trupper, när de avancera, och när kompaniet eller skvadronen står ställd, så presentera de sina värjor hvar för sig.

2:o. Värjan ut!

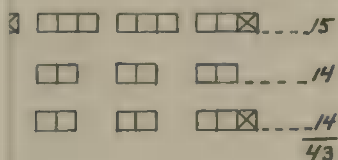
3:o. Lägg värjan i vänstra handen!

n i höger halfom.

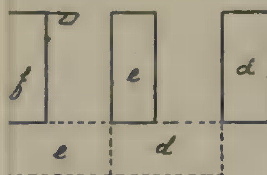
43 man (7 afmarscher)

marschkolonn.

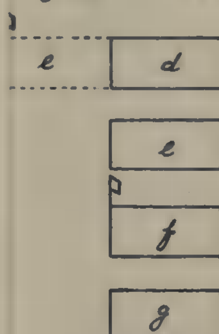
uten i fyra flygel-

höger sväng.

oruten genom höger

flygeltroppar.

ögra halfva flygeln.

ndra -»- -»-

örsta -»- -»-

änstra -»- -»-

och när det var 100 hästar, skulle det delas i sju afmarscheringar, nämligen sex med fem och en med fyra rotar.

7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.
o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o
o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o
o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o	o o o o o

Kornettens och korpralernas hästar inräknades ej i de 125 eller 100 hästarna i denna beskrifning, hvilken är hämtad ur »Hans Kungl. Maj:ts egenhändiga koncept mig undertecknad öfverlämnad», daterad den 2 december 1683, underskrifven E. F. Dahlberg.[40])

Från denna uppställning anföll kompaniet i galopp och fullt rännande, hvarefter handgemänget vidtog. Att dock karakoll ännu fanns kvar, åtminstone i fredsöfningar, visa såväl Carl XI:s som Carl XII:s reglementariska föreskrifter för exercisen, hvarvid främsta ledet först afsköt karbinen, sedan den högra och så den vänstra pistolen, hvarefter detta led vände utåt flyglarna och ställde sig efterst i kompaniet, då nästa led ryckte fram för att afgifva sina skott o. s. v. Emellan hvarje skott skulle dock gripas till värjan och avanceras, sannolikt för att ständigt visa, att det var till detta vapen och anfallet, som man i första hand borde lita.

Befälsföringen och exercisen för flera kompanier eller skvadroner finnas för denna tid ej angifna, men däremot en lägerordning af den 20 mars 1691,[31]) hvilken ordning under 1600- och 1700-talet spelade en afsevärd roll, i allt lika lägerordningen på Carl XII:s tid (se planschen vid s. 136).

Under trettioåriga och Carl X:s krig hade i allmänhet fyra kompanier bildat en skvadron, under Carl XI:s krig bilda alltid två kompanier en skvadron. Dessa måste dock flera gånger under kriget med Danmark delas så, att hvarje skvadron bildade två, d. v. s. kompaniet bildade skvadron. Detta skedde enligt Bielkes förut anförda beskrifningar, emedan fienden hade flera skvadroner än han själf.

Enligt den ofvan anförda Carl XI:s lägerordning synes, att vid regementet första skvadronen, från höger räknadt, stod under öfverstens eller fjärde ryttmästarens befäl, den andra under majorens eller sjätte ryttmästarens, den tredje under andre ryttmästarens, den fjärde under tredje ryttmästarens, den femte under förste ryttmästarens och den sjätte under öfverstelöjtnantens eller femte ryttmästarens befäl; ryttmästarna äro här upptagna efter tjänsteåldern.

Stridssättet för skvadronen framgår för öfrigt bäst af »Reglemente, hvarefter Hans Kungl. Maj:t nådigst vill och befaller, att Dess Lifregemente skall exerceras», dateradt Stockholm den 2 september 1685.

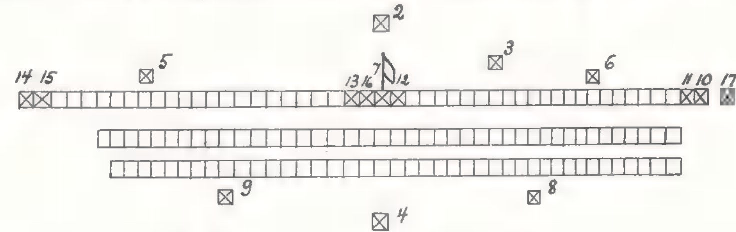
»1:o. Först observeras, att officerarna alltid blifva tätt vid sina trupper, när de avancera, och när kompaniet eller skvadronen står ställd, så presentera de sina värjor hvar för sig.

2:o. Värjan ut!

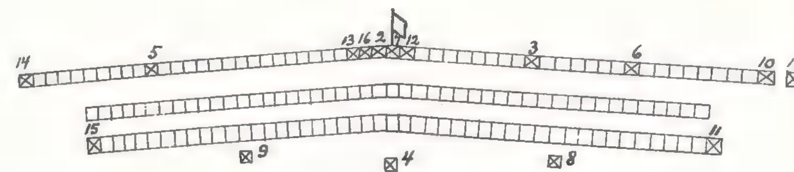
3:o. Lägg värjan i vänstra handen!

Utdrag af skvadronens former.

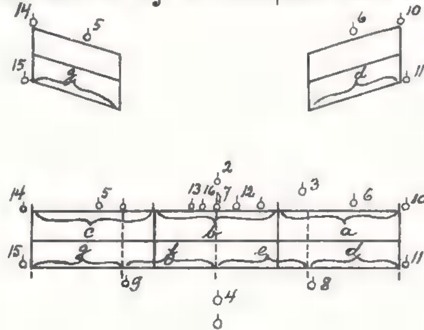
1. En skvadron af 125 man när den gör parad.

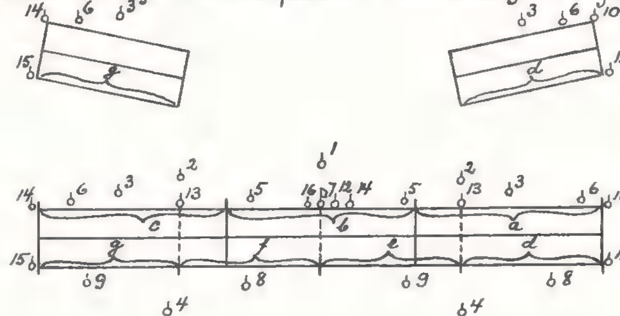
2. En skvadron af 125 man, när den skall träffa eller svänga.

3. En skvadron af ett kompani med utryckta flyglar.

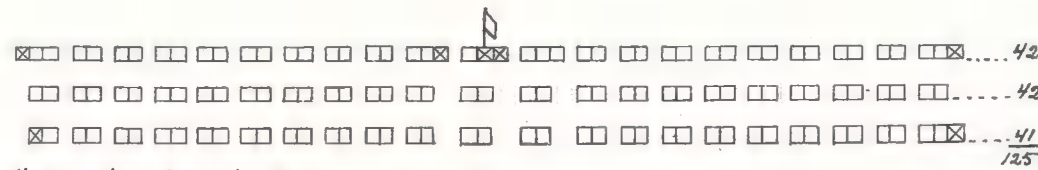

4. En skvadron af två kompanier med utryckta flyglar.

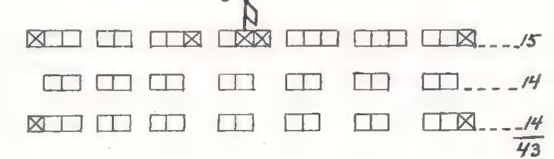

5. En skvadron i höger halfom.

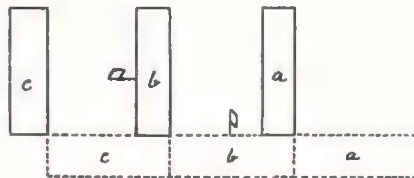
6. En skvadron om 125 man (21 af marscher) delad för marschkolonn.

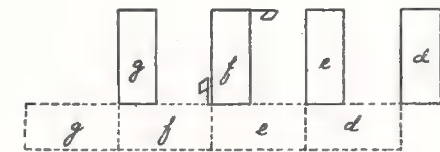
7. En skvadron om 43 man (7 af marscher) delad för marschkolonn.

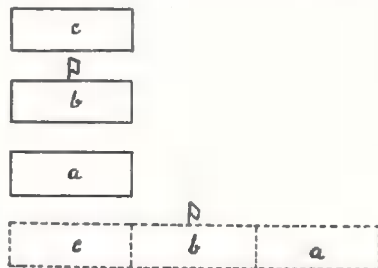
8. En skvadron bruten i tre hufvudtroppar genom vänster sväng.

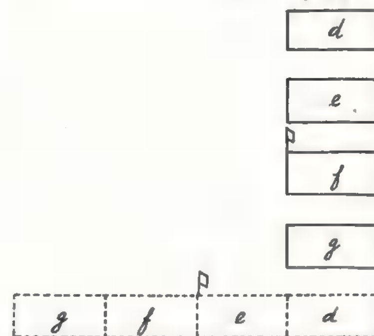
9. En skvadron bruten i fyra flygeltroppar genom höger sväng.

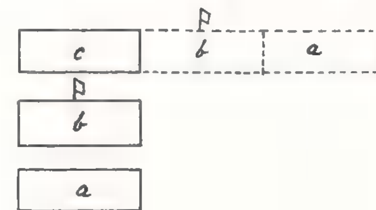
10. En skvadron bruten genom vänster marschera af i tre hufvudtroppar.

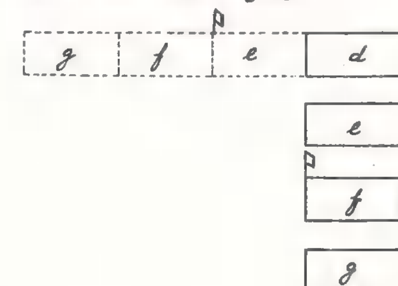
11. En skvadron bruten genom höger marschera af i fyra flygeltroppar.

12. En skvadron bruten genom vänster falla af i tre hufvudtroppar.

13. En skvadron bruten genom höger falla af i fyra flygeltroppar.

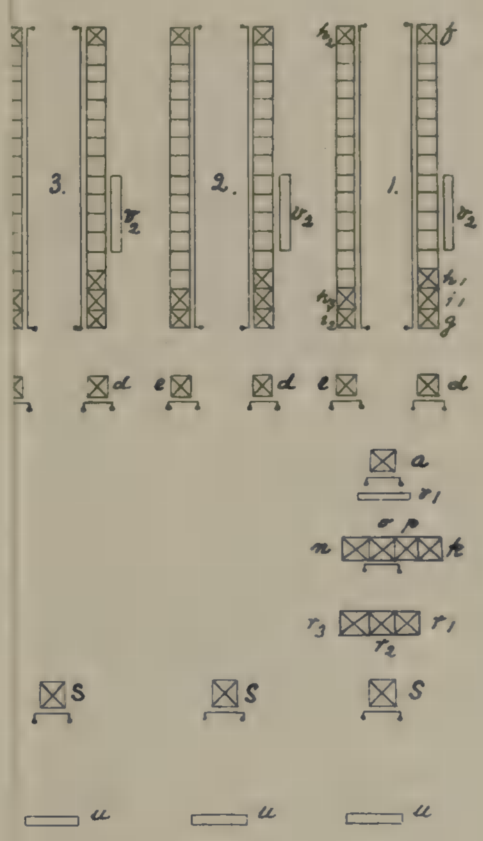
Benämningar:

1. Öfversten
2. Förste Ryttmästaren
3. Andre -"-
4. Förste Löjtnanten
5. Andre -"-
6. Förste Kornetten
7. Andre -"-
8. Förste Kvartermästaren.
9. Andre -"-
10. 1. Korpralen af 1sta Korpralskapet.
11. 2. Korpralen af 1sta Korpralskapet.
12. 1. -"- " 2dra -"-
13. 2. -"- " " -"-
14. 1. -"- " 3dje -"-
15. 2. -"- " " -"-
16. Standarjunkaren.
17. Trumpetaren.

a) Fördelstroppen
b) Standartroppen
c) Slutningstroppen
d) Högra halfva flygeln.
e) Andra -"- -"-
f) Första -"- -"-
g) Vänstra -"- -"-

8.7.6.5.4.3.2.1. 8.7.6.5.4.3.2.1.

ment.

nett. – g Kvartermäst. – h, 1:e korpr. –
k Reg. kvart. mäst. – l Reg. adj. –
ir – p Reg. kommiss – r, Sadelmak.
Marketentare, – t Sjuke- u Pre-
k.

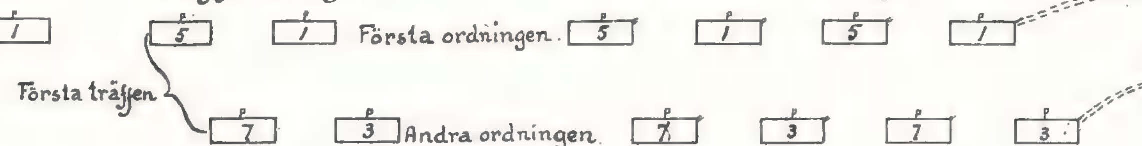
Utdrag af regementets (om 8 skvadroner) former.

1. I en linje.

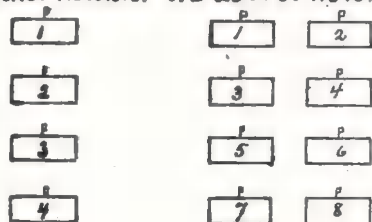
3. I fyra linjer.

8. "att utur fyra linjer höger marschera af till en fil."

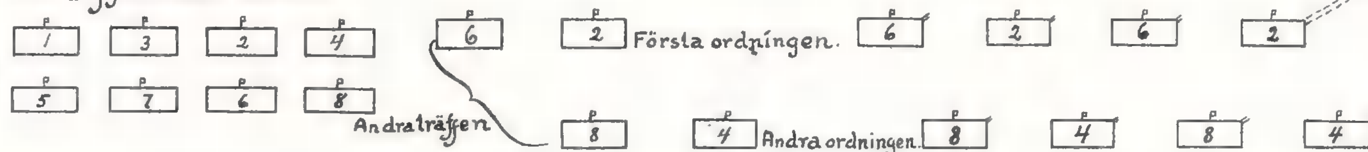

4. I enkel kolonn.

5. I dubbel kolonn

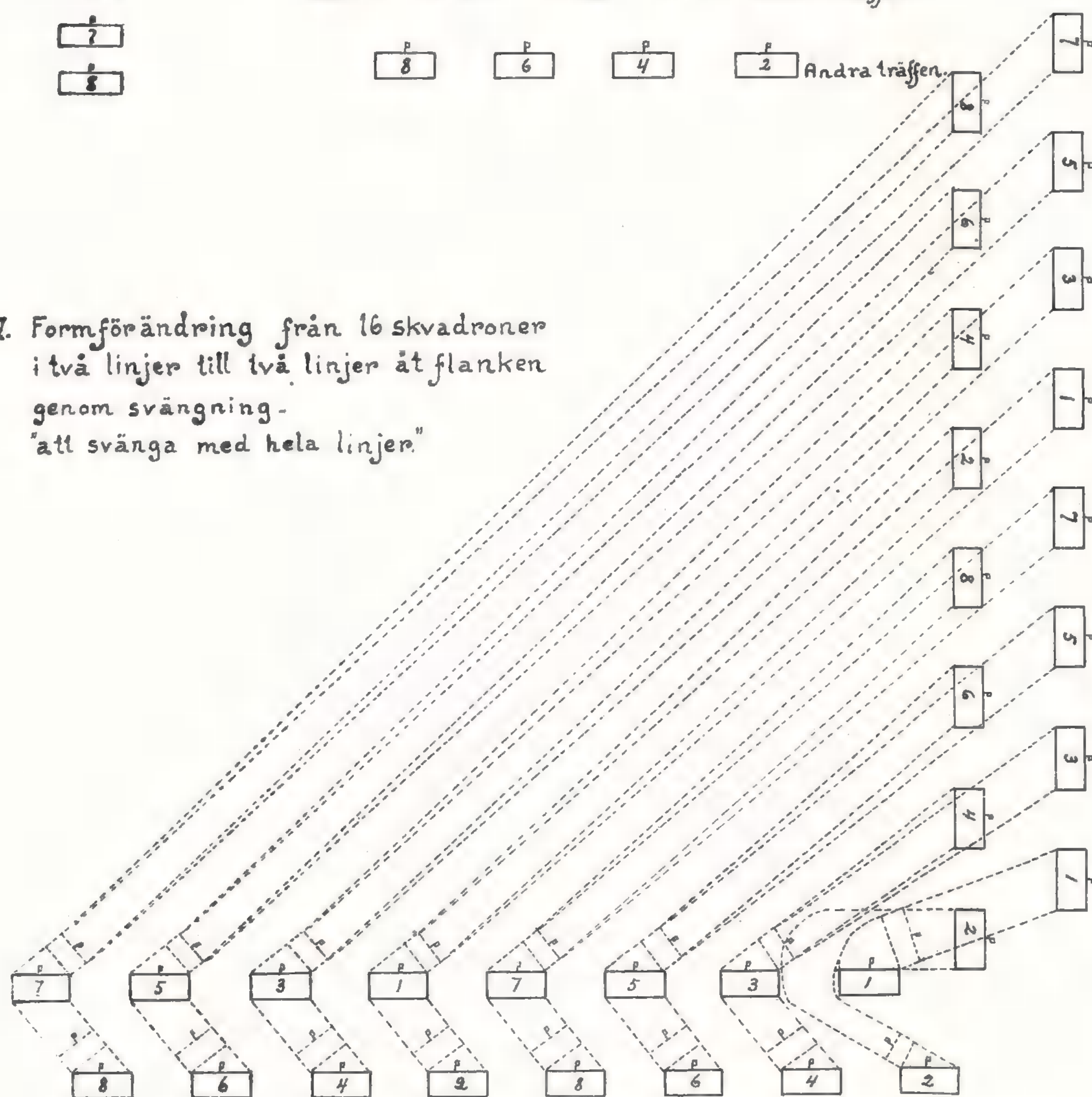
6. I fyrdubbel kolonn.

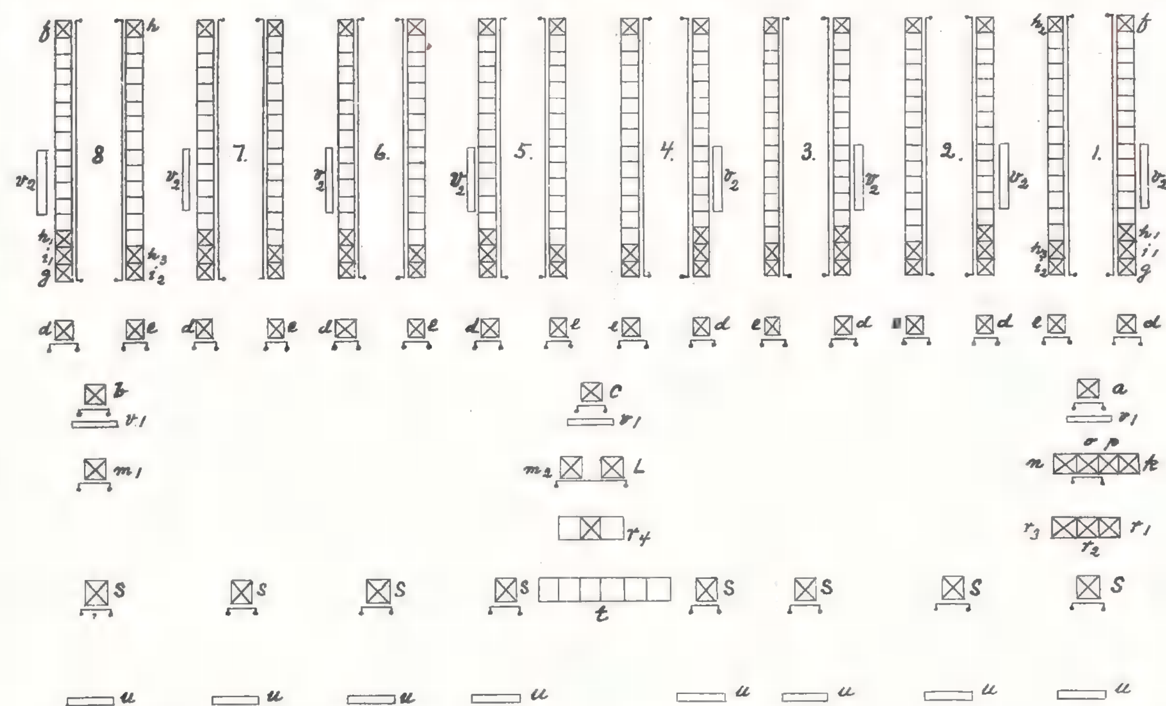
2. I två linjer.

7. Formförändring från 16 skvadroner i två linjer till två linjer åt flanken genom svängning.
"att svänga med hela linjer."

9. Regementets (om 8 kompanier) kampement.

a Öfversten. – b Öfv. löjtn. – c Major. – d Ryttmäst. – e Löjtn. – f Kornett. – g Kvartermäst. – h_1 1:e korpr. – h_2 2:e korpral. – h_3 3:e korpr. – i_1 Mönsterskrif, Hofslag. – i_2 Trump. – k Reg. kvart. mäst. – l Reg. adj. – m_1 Reg. pastor – m_2 Skvadr. pastor – n Auditör – o Reg. fältskär – p Reg. kommiss – r_1 Sadelmak. r_2 Pukslag. – r_3 Pistolsmed – r_4 Profoss, – Arrestanter – S Marketentare, – t Sjuke – u Prevetställen – v_1 Reg. bagage – v_2 Komp. bagage – [Krubbstreck.

4:o. Fatter karbin med tummen under hanen!
5:o. Karbin på knä!
6:o. Lägg karbin i vänstra handen!
7:o. Hanen på!
8:o. Lägg an!
9:o. Ger fyr!
10:o. Hanen af!
11:o. Låt falla karbin!
12:o. Värjan i högra handen!; Marsch öfver allt!; och sedan, när de skola sätta sig, så kommenderas: halt!
13:o. Lägg värjan i vänstra handen!
14:o. Högra pistolen ut!
15:o. Lägg pistolen i vänstra handen!
16:o. Hanen på!
17:o. Lägg an!
18:o. Ger fyr!
19:o. Hanen af!
20:o. Sätt in pistolen!
21:o. Värjan i högra handen!: Marsch öfver allt, och när de hafva marscherat, så kommenderas: halt!
22:o. Lägg värjan i vänstra handen!
23:o. Vänstra pistolen ut!
24:o. Lägg pistolen i vänstra handen!
25:o. Hanen på!
26:o. Lägg an!
27:o. Ger fyr!
28:o. Hanen af!
29:o. Sätt in pistolen!
30:o. Värjan i högra handen!; Marsch öfver allt!

Härvid är att taga i akt, att allt sker tillika i ett tempo, och när de slå hanen på karbin, det de hålla mynningen väl upp, likaså när de slå hanen på pistolen, det de hålla väl upp mynningen af pistolen, hållandes alltid mynningarna upp, intill dess det blifver befallt: lägg an!, då måste de lägga an uppå sadelknappen.

När de skola ge salva, bör uppå sådant sätt kommenderas:

Sätter in värjan öfver allt!, Högra pistolen ut! Så snart de hafva uttagit pistolen, måste de strax lägga den i vänstra handen; därpå kommenderas som följer:

1:o. Hanen på!
2:o. Pistolen i vädret!
3:o. Ger fyr!

Så snart de hafva gifvit fyr, sätta de strax in pistolen, tagandes ut den vänstra pistolen, läggandes honom strax i vänstra handen. Däruppå kommenderas först, som följer:

1:o. Hanen på!
2:o. Pistolen i vädret!
3:o. Ger fyr!
Och så sätta de strax pistolen in igen, när de hafva gifvit fyr. Därpå kommenderas: Värjan ut öfverallt!

När de vilja förstärka fronten, bör det på sådant sätt ske, nämligen:

Att löjtnanten eller kvartermästaren, som är bakom kompaniet, delar det eftersta ledet i fyra delar, och så snart som befalles: Till höger och vänster förstärker edra fronter!, och säges: marsch!, så rycker den ena fjärndedelen, som håller på högra handen, upp i första ledet till höger, och den andra fjärndedelen, som håller på vänstra, rycker upp till vänster i första ledet; och de två mellersta fjärndedelarna, den ena till vänster och den andra till höger i andra ledet. Och sedan när befalles: Till höger och vänster ställer eder i edert förra led igen! och säges marsch!, så svänga sig de två mellersta fjärndedelarna först af och sedan de två andra, som hafva ryckt i främsta ledet, i förra ledet igen.

Men när de skola träffa med skvadronerna med fienden, så tager det främsta ledet allenast ut pistolerna, hafvandes värjan i vänstra handen, och de andra båda leden värjan allena ut, slutandes leden väl tillsammans, ryckandes med de eftersta tvänne leden väl på det främsta ledet, slutandes sig sådan väl tillsammans. Och när de alltså avancera på skvadron, då måste officerarna hålla med kruppan af hästen in i skvadron och icke skjuta, förr än de äro in i hvarandra, och när de hafva skjutit, så sätta de strax in pistolerna utan att taga hanen af, tagandes strax värjan i högra handen. Sammaledes när de träffa med karbin, låtandes strax falla karbin, utan till att taga hanen af, tagandes strax till värjan att bräcka in med.»[4])

Tillgodogörande sig en lång krigserfarenhet utvecklade Carl XII allt mera stridssättet. Särskildt anmärkningsvärda äro hans föreskrifter angående kavalleriets formella och tillämpade taktik, hvilka föreskrifter ännu i våra dagar äro fullt »moderna». Bestämmelserna för exercisen äro sammanfattade i ett handskrifvet reglemente, dateradt Rawicz den 1 maj 1705, samt i reglementen uppställda under arméns uppehåll i Altranstädt 1706—1707. Enligt dessa reglementen delades tjänsten i två grupper, nämligen till häst och till fots.

Tjänsten till häst.

Åtta skvadroner kallas i allmänhet för en fördelning, men äfven talas om fördelningar med 7 samt 10 och 11 skvadroner. Skvadronen bestod i allmänhet af ett kompani men kunde också bestå af två kompanier. Dock synas ej två fulltaliga kompanier sammanslagits i skvadron utan först sedan styrkan gått ned i numerären. I reglementet af den 2 juni 1707 nämnas skvadroner om högst 160 ryttare.

Skvadronen delades dels i tre troppar, benämnda, från höger räknadt, fördels-, standar- och slutningstroppen, och dels i två flyglar, hvardera om en half flygel, från höger benämnda högra halfva, andra halfva, första halfva och vänstra halfva flygeln. Dessutom var skvadronen delad i afmarscher dels för vändningar i half- och helom på fältet och dels för bildandet af marschkolonn. Afmarscherna för rörelserna på fältet voro af fyra rotar, då vid vändningar åt sidan eller bakåt (höger eller vänster half- och helom)- hvarje leds fyra rotar vände för sig, så att vid halfom tolf ryttare kommo i bredd. Afmarscherna för marschkolonn bestodo af två, högst tre ryttare i bredd.

Skvadronens former voro linje, kolonn och afmarscher. Linjen, skvadronens stridsformering, kunde antingen ske genom en linje, där ryttarna sutto tätt sammanpackade, standaret i midten af skvadronen fördt af yngste kornetten med sina båda knän framför sidokamraternas samt ryttarna af högra flygeln med vänstra knäet bakom sidokamratens högra knä och ryttarna af vänstra flygeln i motsatt förhållande samt leden tätt slutna, så att om främsta ledets hästar skyggade eller ville rygga, de eftersta leden kunde drifva fram dem, eller ock med flygeltroppar eller halfva yttre flyglar utryckta, då midten af skvadron följde bakom såsom ett understöd för de utryckta. Kolonnen bildades tropp- eller flygelvis, antingen åt sidan genom svängningar af troppar eller flyglar eller genom troppvis eller flygelvis ordnande af kolonn framåt eller bakåt. Afmarscherna på fältet bildades på kommandoordet: »höger (v.) halfom» eller »höger (v.) helom», då hvarje leds afmarsch på fyra gjorde en vändning kring sin egen midtpunkt, d. v. s. en punkt mellan midtelryttarnas inre knän. Vid helom bildades alltså front åt motsatt håll mot skvadronen haft förut, hvarvid det förra eftersta ledet kom främst. Rörelserna halfom och helom blefvo mycket använda, såväl för skvadrons- som fördelningsmanövrerna. Vid afmarschrörelserna för bildandet af marschkolonn delades skvadronen i afmarscher, för hvilka i reglementet af den 6 juni 1707 från Altranstädt figurer finnas för alla eventualiteter från och med en skvadron om 160 ryttare till och med en skvadron om 29 ryttare, hvarvid ingen afmarsch finge hafva mera än två, högst tre ryttare i bredd. I alla dessa former kunde dessutom skvadronen röra sig i dragningsmarscher.

Utom dessa former fanns en uppställningsform för parad, där ledet var rakt, alltså ryttarna knä vid knä, samt afståndet mellan leden så stort, att två ryttare kunde rida däremellan, synbarligen afseende plats för den inspekterande och truppbefälhafvaren.

Som ofvan nämnts var den treledigaa uppställningen den vanliga. En tvåledig uppställning kunde dock äfven under Carl XII:s tid liksom under Carl XI:s bildas på kommandoordet: Förstärker fronten!, då tredje ledet ryckte upp på endera flygeln eller delade sig på båda och formerade sig på två led, anslutna till skvadronens båda främre led.

Exercisen på stället i handgrepp med blind eldgifning och fingerad

framryckning kommenderades sålunda: Gif akt till exercering! Förste ryttmästaren, som kommenderade, satte sig ett stycke framför fronten, vänd åt skvadronen, andre ryttmästaren på hans vänstra sida, andre löjtnanten och förste kornetten togo plats på hvar sin flygel vända åt leden för att tillse, att allt gick väl och ordentligt. Därpå följde kommandoorden sålunda: Värjan in, karbin fram, värjan ut, värjan i vänstra handen, fatta karbin, karbin på låret, karbin i vänstra handen, helspänn hanen, lägg an, ger fyr, halfspänn hanen, låt falla karbin, värjan i högra handen, marsch öfverallt, gå på, halt, värjan i vänstra handen, högra pistolen ut, pistolen i vänstra handen, helspänn hanen, lägg an, ger fyr, halfspänn hanen, sätt in pistolen, värjan i högra handen, marsch öfverallt, gå på, halt, värjan i vänstra handen, vänstra pistolen ut, pistolen i vänstra handen, helspänn hanen, lägg an, ger fyr, halfspänn hanen, sätt in pistolen, värjan i högra handen, marsch öfverallt, gå på, halt. Då första ledet så öfvats, »drog det af» och satte sig efterst, hvarefter fortsattes på liknande sätt med andra ledet och sist med det tredje. Denna exercis var en förberedelse till »träffning» med verklig skjutning och framryckning. Innan detta öfvades, satte sig officerarna in i första ledet, skvadronschefen till vänster om standaret, och handgreppen utfördes efter de förenklade kommandoorden: Karbin fram, gör er färdiga med karbin, lägg an, ger fyr, marsch öfverallt, gå på, halt, gör er färdiga med högra pistolen o. s. v. och fortsattes äfven här, tills alla leden turvis varit främst. Någon omladdning till häst omnämnes icke; när all eld afgifvits, var det värjan man litade till.

Marschtakterna voro: skridt, traf, galopp och »fullt rännande», denna sistnämnda togs på kommandoordet: Gå på!

Regementets eller fördelningens manöverformer vid manöver voro linjer, kolonner och filar. Linjeuppställningarna kunde vara antingen i en linje, i två träffen eller i två träffen hvardera om två ordningar. I alla dessa ställningar stodo skvadronerna med luckor mellan hvarandra af skvadrons bredd. Kolonnuppställningarna voro enkla, dubbla eller fyrdubbla. I fil gingo skvadronerna i halfom. Hälst bibehölls ståndordningen, men det manövrerades äfven med förvända flyglar med eller utan förbytta skvadroner. Evolutionerna för öfvergång från den ena formen till den andra äfvensom för förändring af frontriktningen åt sidan eller bakåt angifvas mycket noga i reglementet med massor af figurer för dessa rörelser; det skedde dels genom svängningar, dels genom marsch i halfom samt dels genom affallningar och uppslutningar.

Träffning med regementet »ända utåt fältet», d. v. s. mot fingerad motståndare, utfördes ungefär lika som med enskild skvadron under eldgifning med karbin och pistoler i tur och ordning samt anfall med värjan, detta med alla tre leden turvis främst, hvarunder regementet kunde gå fram på en, två eller fyra linjer.

Äfven öfvades träffning med regementet i två fördelningar, manövrerande mot hvarandra, då öfversten förde den ena och öfverstelöjtnanten

den andra. En fördelning var anfallande och gjorde sitt anlopp med eller utan eldgifning; den andra stod stilla och tog emot med eld, men gjorde i sista stund motanfall. Anfallen dirigerades emot luckorna, som genombrötos, och härmed fortsattes, tills alla leden varit främst.

Tjänsten till fot

afsåg i hufvudsak att vara en nödig förberedelse för tjänsten till häst, och den borde därför utföras på ett liknande sätt. Emellertid framgår bland annat af de mycket fullständiga bestämmelserna, särskildt för elden med karbin, att man äfven tänkte sig sådan tjänst under fältförhållanden. Den då ofta förekommande bristen på hästar gjorde stundom tjänsten till fot till en nödtvungen åtgärd.

De afsuttna ryttarna uppställdes framför de kopplade hästlinjerna på tre öppnade led med afstånd mellan rotarna. Därefter bildades ett fjärde led efter kommando: Från 3 ställer eder 4 man högt! da hvar tredje rote gjorde helomvändning och gick ned och blef fjärde ledet. Fronten indelades nu i två flyglar, dessa i tre hufvuddivisioner och dessa i fyra plutoner. Handgreppen med karbin voro bland annat: Tag fram karbin, hak ur karbin, karbin under armen, sätt ned karbin, karbin på armen, gör er fardiga med karbin, lägg an, ger fyr, halfspänn hanen, blås af och tork ur pannan, fatter patronen, fängkrut på pannan, gör igen pannan, patron i karbin, drag laddstocken, kast om och sätt honom i karbin, för ned laddningen, drag ut laddstocken, kast om och sätt in, karbin på armen o. s. v.

Därpå öfvades regementet i träffning till fot »utåt fältet», allt i en skvadron med officerarna i ledet, men leden slutna med afstånd mellan rotarna. För den eldgifning, som sedan följde, har reglementet en oändlig mångfald variationer med icke mindre än 467 fortlöpande kommandon, omfattande eld framåt, eld tillbaka, eld fram och tillbaka och hvarje sådan med hela ordningen, ledvis eller med halfva led, flygelvis, divisionsvis eller plutonsvis på motsvarande sätt i en lång följd.

Sedan delades regementet liksom till häst i två fördelningar att manövrera mot hvarandra under framryckning och eld efter enahanda grunder.

Då öfningen till fot afslutades, kommenderades: Från fyra ställer eder tre man högt! och fjärde ledet gick tillbaka till sin plats som tredje rotar, man afmarscherade till hästlinjerna, hästarna löskopplades, hvarefter satts upp och formering kompanivis intogs i och för inryckning. Före inryckningen brukade man stundom skjuta salfvor med karbin och pistol efter kommando: Gör er färdiga, lägg an i vädret, ger fyr! Detta utfördes dels såsom generalsalfva af alla samtidigt eller kedjesalfva, då truppdelarna sköto i viss ordningsföljd efter hvarandra.[41])

Före dagens öfning hölls alltid högtidligt korum. De uppsuttna skvadronerna slöto samman i en front, och sluten fyrkant bildades. Standaren

ryckte ur leden och samlades framför lifskvadron med lifstandaret främst. Dit samlades ock allt spel. Därefter skedde afsittning af alla utom andre kornetterna med standaren. Hästarna kopplades, och tyglarna höllos af hvar nionde rotes ryttare. Truppen ordnades till fot på tre led framför sina hästlinjer. Allt befäl ställde sig framför standarlinjen, regementsofficerarna främst, så ryttmästare, så löjtnanter och kornetter och så underofficerare. Korum hölls, och order utgafs. Därefter återgick man till hästarna, satt upp; fyrkanten bröts, linjen återformerades, och öfningarna vidtogo.[41])

Mönstringar och öfningar.

Före indelningsverkets genomförande hade officerarna rättighet att högst tre gånger om året öfva sina underlydande trupper, dock ej i större förband än kompani. Äfven generalmönstringarna skedde i allmänhet kompanivis. Innan trupperna utmarscherade till krigen, skulle de mönstras i hemorten. År 1676 befallde dock Carl XI, att Lifregementet skulle genast afmarschera från hemorten till Värnamo, där det skulle mönstras. Under marscherna öfvades ofta trupperna. Så säger Bielke flera gånger, då han uppsatt nya kompanier, att han under marscherna till armén i södra Sverige öfvade rekryterna att umgås med sina vapen.

Efter danska kriget utgaf Kungl. Maj:t den 20 oktober 1680 en nådig förordning och resolution om militiens exercerande: »Hvar och en öfverste måste åtminstone en gång i månaden låta hålla kompanimöten och sedan en gång om året vid den 20 eller sist i augusti månad draga hela regementet tillsamman på en slät och tjänlig plats vid någon skog eller kronans jägarbacke, hvarest regementet kampera kan åtminstone i 14 dagars tid, och dessemellan allt stadigt lära och undervisa dem så med kamperande och vakthållande som alla andra stycken, hvilka nödiga äro i fält och emot fienden, efter som ock Kungl. Maj:t vill låta bestå årligen pulfver till åtta skott skarpt och sexton blinda skott, skolande ock så officerare som gemene sig förse med 14 dagars kost».[31])

De månatliga öfningarna synas dock varit svåra att utföra, ty den 7 mars 1682 skref konungen till Ramsvärd, att han af dennes skrifvelse af den 1 mars sett, »hvad för inkomoditet ligger eder i vägen till att nu förrätta möten med regementet, och som sådant icke utan officerarnas och ryttarnas olägenhet ske kan, äro Vi i nåder väl tillfreds att därmed anstår till våren, då årsens tid och bekvämlighet sig mera därtill skickar».[4])

Under de följande åren synas i allmänhet hafva hållits tre kompanimöten om tre dygn hvardera med in- och utryckningsdagar, samt en regementsöfning ofta med ett eller flera kompanier, understundom med hela rege-

mentet om tio dagar. Den 6 juni 1695 bestämde konungen ändtligen de årliga mötenas antal och tid för dem genom »Kungl. Maj:ts nådiga resolution» till Öfverste Spens beträffande de årliga mötena:

»1:o Kompanimöten hållas årligen fyra, nämligen tre till att exerceras och det fjärde till att betala reservkapitalet, och det således: det första kompanimötet hållas först uti februari, det andra hålles först om sommaren, förr än hästarna släppas ut på gräset, det tredje hålles åtta dagar före Mikaelis, sedan hästarna äro igen ifrån gräset upptagna. Det fjärde hålles att donera reservkapitalet så tidigt i december månad, att dessa penningar efter reglementet till afrödsdag, som är Thomasmässotid, måge vara betalda. Till detta möte medtaga ryttarne icke sina munteringar.

2:o Som ryttarna vid de andra tre mötena skola exerceras, så infinna de sig på kompanimötesplatsen dagen före mötesterminen vid middagstiden, hvarefter löjtnanten genomser kompaniet. Andra dagen, som är rätta mötesterminen, tidigt på morgonen genomläser ryttmästaren rullan och sedan öfvar kompaniet i sina handgrepp och exercitier, och då det är skedt, låter han kompaniet efter middagen gå utur hvarandra och hvar hem till sitt igen.

3:o Förutom ofvanbemälda möten hålles om sommaren ett regementsmöte således, att när Kungl. Maj:t icke är själf där och mönstrar, så drager öfversten antingen fyra eller två kompanier ihop i provinsen där de stå, såsom ock Södermanlands och Västgöta kompanier hvart för sig, på de därtill förordnade mötesplatser, och då böra de kampera hvar på sitt ställe tio dagar och sedan hemförlofvas. Men därsom Kungl. Maj:t själf vill vara vid regementsmötet och tillika mönstra, då innehålles med bemälta regementsmöte, till dess Kungl. Maj:t själf i nåder befaller, om regementet helt och hållet, på ett eller åtskilliga ställen, skall sammandragas, och på hvad tid samt huru länge det då skall kampera.»[31])

Det första regementsmötet synes hafva ägt rum 1682. Angående detta möte skref konungen den 31 juli till Ramsvärd: »I åstunden fri skjuts och traktamente för vårt Lifregemente, som till den 6 september skall samlas vid Kungsör, men som sådant ej kan ske utan allmogens stora betungande, hafve Vi beviljat Ryttmästarna Sahlefelt och Breitholtz, hvilkas kompanier mest aflägsna äro, 75 daler silfvermynt hvardera, hvilka bland ryttarna såsom en liten hjälp utdelas kan till skjuts, men med underhåll måste de såväl som alla de andra förse sig själfva. De andra kompanierna stå alla så nära Kungsör, att de med liten möda och kostnad kunna komma dit, synnerligen om de samlas vid gränserna. De kompanier, som från Uppland komma, kunna beta på Våra ängar vid Västerås, Johannisberg och Strömsholm, och de andra få alla bete nog både på ängar och åkrar, eftersom på de tider inbergningen merendels lärer vara förbi. De tält och andra saker, som möjligen finnas i Stockholm, skola sändas med kronoskjuts. När mötet vid Uppsala är förbi med Uppländingarna, måste en officer af hvart kompani komma hit till

Stockholm, och så snart mötet vid Kungsör är slutadt, skolen I själf begifva eder hit senast till den 12 augusti.»[4])

1683 hölls nästa regementsmöte med generalmönstring, och på detta kasserade konungen en massa kappor, som hade för liten längd, samt en hel del hästar och munteringar. Härom skref danske ministern i Stockholm: »Detta regemente skall befinna sig i ett utomordentligt skick. Såväl befal som gemenskap hafva måst göra så stora utgifter för deras muntering, att föga af årets lön återstår till att lefva af.»

1684 var regementet inkalladt till regementsöfning vid Köping med början den 29 juli och 1686 likaledes till Köping till den 20 juli, då konungen skulle hålla generalmönstring, hvarefter regementet skulle kampera, hvartill ryttarna skulle medföra 14 dagars kost, förutom hvad till marschen åtginge. Till detta möte skulle ryttarna dessutom medhafva 4 dussin patroner hvar.

För generalmönstringarna 1688 utfärdade konungen särskildt bref till ryttmästaren för Södermanlands kompani, Planting:

»Carl med Guds nåde Sveriges, Götes och Wendes konung etc. — — Vår ynnest, Trotjänare och Ryttmästare. Såsom Vi hafve för godt funnit att låta edert anförtrodda kompani jämte åtskilliga andra af Vårt Lifregemente till den 26 hujus vid Köping sammandragas där att kampera och af Oss själf mönstras, låtandes härjämte order afgå till Landshöfdingarna G. Falkenberg och O. Thegnér, att de denna mönstringen efter vanligheten på behöriga orter låta pålysa, så att hvar ryttare med åtta dagars underhåll till själfva kamperingen förses, förutom hvad han på marschen fram och tillbaka för sig och sin häst kan behöfva, eftersom Vi hästen vid själfva kamperingen med gräs eller bete vele förse låta; alltså är till eder Vår nådiga vilja och befallning, att I infinnen eder med edert anförtrodda kompani vid Köping till ofvanbemälda termin, hållandes god ordning på vägen, så där kompaniet marscherar, som där det furagerar, att ingenting af allmogen utan betalning må tagas, och korresponderandes därjämte med Vårt Råd och Guvernören Grefve C. Gyllenstjerna och Landshöfdingen G. Falkenberg, att kompaniet måste om nätterna som om middagen komma att stå på några slagna ängar, där som kan finnas nödigt bete för hästarna, hvarmed sker det, som Oss länder till nådigt behag, och Vi befalle eder Gud Allsmäktig nådeligen. Af Stockholm den 5 juli 1688.

Carolus

Wallenstedt.»[19])

Många order för regementsmöten och generalmönstringar skulle ytterligare kunna anföras, men dessa torde vara tillfyllest. Vid generalmönstringen red hvarje ryttare fram till mönsterbordet, och där besiktigades såväl ryttaren och hästen som munteringen, hvarefter kassation eller approbering ägde rum. Omedelbart därefter red ryttaren till skjutplatsen,

där en löjtnant tillsåg ordning och säkerhet. Här fick han med pistol till häst på 25 stegs afstånd afgifva eld mot en på fot stående rund tafla med prick i midten. De, som träffade pricken, fingo »njuta den nåd, Kungl. Maj:t behagar låta dem förnimma».

För inryckningen till regementsöfningar finnas äfven flera föreskrifter. Regementskvartermästaren jämte kompanikvartermästarna och två meniga per kompani skulle dagen före samlingen infinna sig på mötesplatsen med nödigt bagage för att utsticka och ordna kampementet. När kompanierna sedan på skilda vägar och utsatt timme nalkades lägerplatsen, sammanslöto de sig, standaren blottades, och spelet rördes vid uppmarschen på uppställningslinjen. Där tog öfverstelöjtnanten emot kompanierna och sände majoren med rapport till öfversten, att regementet framkommit. Öfversten red då ut och mottogs med honnör med spelet »men ej med pukorna». Efter utförd inspektion gaf han order om inryckning i lägret. Man gjorde då »gevär in», standarfodren påträddes, och därefter inrycktes korpralskapsvis i tältgatorna till krubbstrecken. Där satts det af, och allt ordnades efter synnerligen detaljerade bestämmelser.[41])

Lägertjänsten och lägrets bevakande med vakter, runder och patrullering skulle utföras fullständigt såsom i fält. Den 9 oktober 1691 utgafs »Reglemente, huru kavalleriregementen sig på vakt vid generalmönstringar skola förhålla: Vid Kungl. Maj:ts Lifregemente måste det tagas i akt, om där äro ryttare af andra regementen, som mönstras med Lifregementet, då tager Lifregementet vakten hos Kungl. Maj:t, Kungl. råden och fältmarskalken och de andra hos generalerna. Monstras kavalleri och infanteri på samma tid och ställe af konungen, bekommer ingen mer än Kungl. Maj:t vakt af kavalleriet, men öfriga af infanteriet. Förrättas mönstringen af ett Kungl. råd eller fältmarskalk, bekommer ingen annan kavallerivakt, men öfriga af infanteriet.»[31]) Den 27 augusti 1695 utgafs »Kungl. Maj:ts reglemente, huru med parollens och lösens gifvande och tagande vid Kungl. Maj:ts Lifregemente till häst förhållas skall: Öfversten för Lifregementet får alltid, så i krig som fred, då konungen är närvarande, taga parollen och lösen af Kungl. Maj:t själf. När ingen generalmajor af kavalleriet är till städes, då gör öfversten generalmajors tjänst, tager parollen och lösen af generallöjtnanten och gifver den till Kungl. Maj:t, så i krigs som fredlig tid, när regementet kamperar ihop med andra trupper.»[31])

Huru noga Carl XI själf inspekterade öfningarna, sarskildt hvad angår Drabanterna och Lifregementet, visa hans dagböcker, hvarur här må anföras ett utdrag från åren 1695 och 1696. Den 22 januari förstnämnda år besåg han Mällösa, »som är ryttmästaresätet af Lifkompaniet och ligger i Vallentuna härad och socken», sedan besågs Harby i Fresta socken, som var löjtnantsboställe. Den 25 februari besågs Kalmarnäs, hvilket var majorens boställe, sedan besöktes Gryta, som var majorens ryttmästareboställe. Den 20 maj reste konungen från Stockholm och besåg

löjtnantens boställe af Östra Västmanlands kompani, hvilket hette Tibble, och fortsatte därifrån till ryttmästareboställIet, som var Brunna, där konungen åt middag hos Ryttmästare Baron Casimir Sparre. År 1696 den 8 juli besåg konungen alla öfverofficerares boställen af Roslags kompani, hvilka voro ryttmästarens Hvittsjö, löjtnantens Husby och kornettens Malsta. På förbiresan besåg han Stora Vallby, »som Knaugersson rustar för», samt de trenne Husbyrusthållen, »som Vallen håller hästar för». Den 27 augusti besågos alla öfverofficerares boställen vid öfverstelöjtnantens kompani. Den 29 december besåg konungen rusthållen under Lifkompaniet, Ranhammar och Bällsta, och sedan Rissna, som var öfverstens ryttmästareboställe. År 1697 den 11 och 12 januari besåg han »alla öfverofficerares boställen till häst och fot i hela Närke».

Den 12 juni 1695 »eftermiddagen exercerade jag ryttarna vid Uppsala», den 14 »lät jag ryttarna och fotfolket träffa uppå hvarann»; den 29 juli lät konungen fyra kompanier af Lifregementet exercera vid Kungsör, den 6 augusti eftermiddagen »var jag ute och exercerade de tvänne kompanier af mitt Lifregemente», den 8 eftermiddagen exercerade han Vadsbo kompani vid Marieholm. Enligt anteckning af Carl XI i almanackan för år 1696 mönstrade han den 29 maj detta år Södermanlands kompani i Södertälje, den 4 juli »mönstrade jag majorens kompani af Lifregementet på Ekolsund och drillade dem», den 6 »drillades» Lifkompaniet vid Märsta, den 7 Norra Upplands kompani i Uppsala, den 9 mönstrades och drillades Roslags kompani i Norrtalje. Den 26 augusti mönstrade han Öfverstelöjtnantens och Östra Närkes kompanier i Västerås och lät dem samma dag göra handgreppen. Den 27 kl. 7 fm. hade han »bägge kompanierna ute och lät dem träffa på hvarandra». Den 3 september mönstrade han vid Kungsör Kungsörs och Fellingsbro kompanier. Den 4 drillade han dem, och på eftermiddagen voro änkedrottningen, prinsen och prinsessorna ute och sågo på. Den 19 mönstrade han Vadsbo kompani, den 20 Örebro kompani samt den 22 Östra Närkes. Den 7 december voro konungen och prinsen och jagade i »Norra skogen, som ligger i Hagunda härad och Gryta socken. Vi åto middag och aftonmåltid hos Majoren af Lifregementet Lorentz Stöltenhjelm uppå Gryta, som är hans ryttmästaresäte och ligger i samma härad och socken»[11])

Huru fältmässigt Carl XI utförde öfningarna, visa några bref från danske ministern i Stockholm, anförda i Fryxells handlingar. Den 2 augusti 1684 skrifver ministern: »Förliden torsdag hemsändes Drabanterna och Lifregementet till häst till deras kvarter från Kungsör, där konungen haft dem tillsamman. Efter att först hafva mönstrat dem delades de af konungen i två delar, öfver den ena af hvilka konungen tog befälet, hafvande hos sig Generalerna Fersen och Wachtmeister, mot Königsmarck, som förde de öfriga. Under tre dygn utfördes en låtsad strid, hvarvid hvar och en sökte öfverraska och besegra sin motståndare. Härvid inträffade, att Königsmarck blef till större delen herre öfver fältet samt

besatte Kungsör, där han underhandlade med konungen och erhöll i brandskatt 12 rätter mat, hvilka dagligen blefvo honom tillburna i lägret. Fem à sex ryttare blefvo under dessa strider dödade eller allvarsamt skadade. Konungen skall hafva varit högeligen belåten och gifvit hvarje ryttare, som vid målskjutningen träffade, en dukat. Äfven lät han två och två af ryttmästarna slå tärning och gaf hvar och en af de vinnande 100 riksdaler.» Den 11 augusti 1688 skref samme minister: »Konungen är hemkommen från Kungsör, där han exercerat med åtta kompanier af Lifregementet till häst samt Västmanlands regemente till fot, hvarvid omkring 60 man blifvit sårade. Den unge hertigen af Holstein har blifvit stungen tvärt igenom kindbenet. Generalmajor Wachtmeister har blifvit illa skadad och krutsprängd i ansiktet, en Major Nieroth under Wellingks regemente blef så illa skadad i hufvudet, att han föll ned säsom död, fyra hästar dödades. Pappersgranaterna, hvilka begagnades, anställde stor oreda bland hästarna.»

Under Carl XII:s tid gåfvo de ständiga krigen föga tid till särskilda öfningar. De företogos dock ständigt under uppehållen i krigsrörelserna, såsom i Sachsen 1706 och 1707, under vistelsen i Skåne 1714 m. fl. tillfällen. År 1718 hade anbefallts, att regementet, som då var i hemorten, skulle sammandragas till regementsöfningar. På grund häraf skref Öfverste Koskull den 18 juli, att han erhållit och utfärdat order om kompaniernas sammandragande till exercis. »Vadsbo och Södermanlands kompanier, som hafva 12 à 16 mil från deras mötesplatser till närmaste kompani, torde få öfvas hemma och ej sammandragas till skvadronering». Regementet skulle exerceras på det sätt, konungen själf exercerat det, och Lifskvadronen i Skåne. Den 18 september skref Koskull, att regementsmötet var afslutadt och nödiga order utfärdade angående regementets marsch till Vänersborg.[10])

Att regementsöfningarna voro rätt betungande, kan man förstå af de långa vägar, en del kompanier hade att tillryggalägga. Roslags kompani t. ex. behöfde med all säkerhet minst 9 dagar för marschen till Kungsör. På hastigheten af kompaniernas sammandragande samt den behöfliga tiden för deras förflyttande finnas flera exempel. Den 16 mars 1720 skrefs: »I enlighet med erhållen befallning insändes uppgift på den tid, som erfordras för att samla regementets kompanier i Stockholm», hvilken tid var efter orderns mottagande af ryttmästaren för de fyra Upplandskompanierna 5, de tre Västmanlandskompanierna 8, de tre Närkeskompanierna 10, Södermanlandskompaniet 8 samt Vadsbo kompani 18 dagar.

I riksarkivet finnas marschruter för samtliga regementen, uppgjorda af Johan Hoghusen och daterade den 3 december 1697, på hvilka står antecknadt: »fastställd och ännu gällande till efterrättelse år 1717». Dessa marschruter benämnas »Register uppå efter specificerade regementens marsch och nattläger, då de skola till åtskilliga Sveriges grannstäder och sjöham-

nar marschera».[*]) För Lifregementet funnos alltså marschruter till nedanstående orter, nämligen till Halmstad, från Halmstad till Ystad, från Ängelholm till Ystad, till Karlshamn, från Karlshamn till Ystad, till Karlskrona, till Kalmar, till Göteborg, till Vänersborg, till Bohus, till Uddevalla, till Karlstad och Eda på två vägar, frän Åmål till Eda, från Eda till Fredrikshall i Norge, från Karlstad öfver Åmål till Vänersborg, från Närke till Nyköping, från Närke till Västerås. Utdrag ur en dylik rulla må här anföras:

»När Kungl. Maj:ts Lifregemente till häst skall till Ystad i Skåne marschera.

Af Upplandskompanierna taga tre vägen öfver Stockholm, men Majorens kompani öfver Västerås på följande sätt:

Norra Upplands kompani samlar sig vid Flottsund, hvartill fordras fem dagar, och marscherar sedan

till	Märsta	2 1/4	mil.	Här hvilas en dag och två nätter.
»	Rotebro	2	»	
»	Stockholm	2	»	

hvarest det med följande två kompanier sig konjungerar, nämligen med

Roslags kompani, sedan det sig först på dess rendezvous vid Angarns kyrka samlat, hvartill erfordras åtta dagar, och marscherar så

till	Danderyds kyrka	2	mil	
»	Stockholm	3/4	»	, hvarest

Lifkompaniet sig förut som dess rendezvous bör hafva samlat, hvartill fordras fem dagar.

Men där Kungl. Maj:t också låter *Majorens kompani* marschera med bemälda tre kompanier till Stockholm, samlar det sig vid Stäkets färja, hvartill fordras tre dagar, och så snart ryttarna dit komma, låta de sig öfver färjan sätta och samla sig igen uti Stäkets by och marschera så på en dag till Stockholm 2 1/2 mil.

Sedan bemälda kompanier sig två dagar hvilat, marschera de

till	Fittja	1 1/2	mil	
»	Södertälje	2	»	Här hvilas två nätter.
»	Pilkrog	1 1/2	»	
»	Åby	2	»	sammaledes,
»	Svärdsbro	2	»	
»	Nyköping	2	»	sammaledes,
»	Vreta	2 7/8	»	sammaledes.

Södermanlands kompani hafver här sitt rendezvous, hvartill fordras fjorton dagar, dit det förut sig bör samla. Alla kompanierna marschera så

till	Krokek	1 1/2	mil	
»	Norrköping	2 1/2	»	Här hvilas två nätter.
»	Brink	1 1/4	»	
»	Kumla	1	»	
»	Linköping	1 1/2	»	sammaledes,

Bankeberg	1	mil	
Mjölby	$1^3/_4$	»	
Hester	2	»	sammaledes,
Säthälla	$2^1/_8$	»	
Bona	$1^3/_4$	»	
Eksjö	$1^3/_4$	»	sammaledes» o. s. v.

För marschen från Stockholm till Eksjö $31^3/_4$ mil fordrades sålunda 26 dagar.

Förlusters ersättande.

Under Carl XI:s krig synes ej liksom i början af Carl X Gustafs en del af regementet blifvit kvarlämnadt i hemorten såsom depå. På grund af bristen på värfvade trupper uttogs från början allt det tjänstbar manskapet af Lifregementet, hvarefter, då en del blifvit otjänstbar, dessa eller understundom hela kompanier hemsändes för att uppmuntera sig Den egentliga ersättningen skedde dock hvarje år efter fälttägets för året slut, därigenom att en del officerare hemsändes för att verkställa nyrekrytningar, hvilka, hvad Lifregementet beträffar, äfven leddes af Generalmajor Bielke personligen.

Såsom vi ofvan sett, utkommenderades af regementet år 1672 femtio befäl och 200 gemena till Bremen, hvilka sedan förblefvo i Pommern till krigets slut. Af dessa upptagas i 1676 års rullor endast 57 fullt tjänstbara, hvadan endast en del torde hafva återkommit till hemorten.

Under hösten 1675 stod återstoden af regementet, från början 100 gemena på gammalt och 125 på nytt kompani, summa 1300 gemena på 12 kompanier, i Västergötland, Dal och Värmland till gränsens försvar. Af de i Värmland stående tre kompanierna hemsändes i slutet af mars Svenskes hela samt alla sjuka och dismunterade af Dufvas och Lodes kompanier för att »laga väl om sig och sina hästar» och vara färdiga att den 10 april begifva sig nedåt landet.[4])

Efter slaget vid Lund räknade regementet ej mera än 367 tjänstbara från att i oktober hafva varit 900 man. En del sjuka synas dock senare blifvit tjänstbara, ty i maj följande år räknade regementets i Skåne varande del 450 man på sex kompanier. I slutet af år 1676 hemsändes större delen af regementets friska officerare, och i början af år 1677 var Bielke själf hemma för att leda rekryteringen. Vid den i Skåne stående delen förordnades nya officerare.

Denna rekrytering utföll så väl, att då Bielke i maj anlände till armén, hade han med sig i det närmaste 1,000 rekryter på 12 kompanier. Regementet kom nu att bestå af omkring 1,450 gemena på 18 kompanier, hvilka dock snart fördelades på 12. Af de gemena voro den 14 juli 1,150 tjänstbara, 152 sjuka och sårade samt 153 döda och stupade. Efter sla-

get vid Landskrona, då fälttåget för året var slut, räknade regementet omkring 800 gemena stridande. Efter detta slag hemsändes åter Bielke och en del befäl för att verkställa rekrytering. Genom att nu äfven rusta för befälets fördels- och hästehemman samt en hel del på lifs- eller behaglig tid förlänade hemman lyckades Bielke åter uppdrifva regementets styrka så, att han den 1 maj kunde börja samla kompanierna i Uppland och i slutet af månaden stod i Halland med 1,800 man, hvaraf något öfver 1,000 rekryter, på 17 kompanier, hvilka den 13 juni mönstrades af konungen vid Odensberga (norr om Kristianstad).

Angående rekryteringen på våren 1677 skref franske embassadören Feuquières: »Det är ett slags återuppståndelse att se dessa trupper fulltaliga, sedan två tredjedelar äro döda. De äro i sanning ganska vackra. Svenskarna dö af hunger och köld utan att knota.»[21])

Då regementet i slutet af oktober 1678 förlades i kvarter i Halland, behöll Bielke där Lifkompaniet om 175 samt 13 andra kompanier om något öfver 60 man hvardera, tillsammans 1,005 gemena; de tre kompanierna från Dal och Värmland fingo i sin helhet samt af de öfriga de sämst munterade hemgå under befäl af en officer och en korpral för att verkställa nyrekrytering. Antagas rekryterna till i rundt tal 400, skulle afgången för året varit 400 gemena. Medtages nu äfven afgången under vintern, kan man godt beräkna, att våren 1679 uppsattes 5 à 600 rekryter, med hvilka Bielke åter var i Halland i början af maj, då regementet ånyo räknade nära 1,800 man på 17 kompanier. Af dessa återstodo mot slutet af kriget omkring 1,600 man, hvilka då fingo återgå till hemorten.

Såsom slutomdöme torde för detta krig kunna beräknas, att omkring 1,300 hafva utgått år 1676, 1,000 rekryterats hvardera åren 1677 och 1678 samt 500 år 1679, hvilket jämte 200 kommenderade till Bremen gör omkring 4,000 man. Förlusterna voro för år 1676 omkring 850, år 1677 650, år 1678 500 och år 1679 200, alltså med de i Bremen kommenderade inalles 2,400 gemena, befälet oberäknadt.

Carl XI ville äfven sörja för, att rusthållarna redan under fredstid skulle sammanskjuta penningar för att i krigstid kunna hafva medel tillgängliga för ersättande af uppkomna förluster, och utgaf därför den 10 december 1690 »Kungl. Maj:ts reglemente angående sex daler silfvermynt, som årligen skola af hvart rusthåll uppbäras under fredstid, så att när någon rustning i krigstid antingen blifver slagen eller förkommen, dessa i fredstid upplagda medel med ränta då måga komma samma rusthåll till understöd».[31]) Huru litet dessa medel, den s. k. reservkassan, förslog för Carl XII:s krig, visar oss dock den här nedan anförda uppgiften om bildandet af sammanskottskassor.

Med det yngre indelningsverket kom för öfrigt en ny princip för ersättning af förluster att göra sig gällande. Rusthållarna blefvo nu tvungna att ständigt hålla sina nummer besatta, hvarigenom regementet fick en bestämd styrka af 1,505 gemena. Från denna styrka måste dock ständigt

frånräknas de sjuka och för tillfallet vakanta, ännu ej ersatta, för att erhålla uppgift om de stridbaras antal. Rullor öfver vakanserna hemsändes på olika tider, i allmänhet halfårsvis, hvarefter rusthållarna inom viss angifven tid, de flesta åren vid första öppet vatten, skulle hafva nyrekryterat. Afgångna hästar ersattes till en början i likhet med rekryterna, men sedermera genom uppköp i det land, där kriget fördes, och rusthållarna debiterades sedan för dessa kostnader liksom för inköp af vapen och utredning, som upphandlats utom landet.

För att rekryter i tid skulle kunna anskaffas och särskildt för att i hemlandet skulle finnas några trupper i händelse af anfall, då den stående hären var utkommenderad, utfärdades af Carl XII flera förordningar. Den första är af den 16 april 1700, däri rusthållarna anmodas »att hvarje tre sätta sig tillsammans om en ryttare, till hvilkens utredning den gamla munteringen samt pistoler och värjor kan brukas och allenast en stark och god klippare, fast den icke är af den vanliga höjden, därtill anskaffas, viljandes Vi i nåder låta förse samma ryttare med karbiner, samt efter de nu så hastigt skola dessa extra ordinarie ryttares munteringar anskaffa, förskona rusthållarna att betala det nya geväret för den ena ryttaren, som de tre rusthållarna nu uppsätta, och äfvenledes förskona dem från reservkapitalets utgörande, så länge detta extra ordinarie manskapet ståendes blifver».[31]) Af dessa, de s. k. tremänningarna, kom dock snart att bildas särskilda regementen, hvaraf ett, bestående af Upplands och Östgöta tremänningar, 834 man, redan år 1701 var i Lifland. Som detta regementes öden, liksom de sedermera uppsatta femmänningarnas, ej har något annat gemensamt med Lifregementet, än att samma rusthållare uppsatt och utrustat dem, behandlas de ej här.

Den 13 november 1701 bestämdes, att trosspojkarna skulle vara vuxna karlar, »på det, när omtränger och någon ryttare afgår, densamme må kunna sättas i stället».[31])

För att, när förlusterna och kostnaderna härför ökades, få dessa någorlunda jämnt fördelade, anbefallde konungen i bref af den 16 september 1702 rådet att försöka förmå rusthållarna under alla regementen att kompanivis ingå en förening att samfällt bestrida utgifterna för afgång och förluster vid kompaniet.[31]) Denna förening synes konungen sedermera hafva velat genomföra regementsvis, ty i Regementsskrifvare Sundells räkenskaper för år 1705 anföres: »Kungl. Maj:t har genom nådig skrifvelse, daterad Rawicz den 21 mars 1705, i nåder tillkännagifvit, att de regementen, såväl af kavalleriet som infanteriet, hvilka hittills endast åtagit sig rekrytering kompanivis, böra genom landshöfdingarna uppmanas att besörja rekrytering regementsvis i stället, eller, om regementet är förlagdt inom flera län, åtminstone länsvis, på det rekryteringstungan måtte lika träffa samtliga rust- eller rotehållare inom samma regemente».

På grund häraf bildades länsvis s. k. sammansättningskassor. Under de svåra åren efter Poltavaslaget togos dock dessa kassor vid statens brist

på kontanter i bruk för flottans utrustning, hvilket bidrog till att jämte öfriga utrustningar, särskildt regementets nyuppsättning 1709—1710, nära nog ruinera rusthållarna. År 1714 skref därför den från fångenskapen återkomne Major Danckwardt-Lilljeström, att han haft sammankomst med rusthållarna för att utröna, på hvad sätt de på bästa vis kunde blifva upphjälpta, då de nu voro mest ruinerade. De begärde, 1:o att sammansättningen hädanefter måtte ske kompanivis i stället för länsvis. Vadsbo kompani, som haft sin sammansättning för sig, vore det bästa och bäst beridna samt rusthållarna där de bäst behållna. Upplandskompanierna, som icke haft någon sammansättning, hade sedan 1710 ej betalt mera än 18 daler silfvermynt på hvar rusthållare, då de i Västmanland och Närke fått erlägga 120; 2:o att få förvalta medlen genom egna utsedda ombud; 3:o att om någon rusthållare vore försumlig och ej fullgjorde sin plikt, de öfriga måtte tillåtas att förklara denne sin rustningsrätt och tillhörigheter förlustig samt på rusthållet få sätta en annan rusthållare, på det rusthållet ej måtte blifva fördärfvadt; 4:o att få själfva anskaffa munteringarna efter de fastställda profven; — — — — 9:o att alla medel måtte redovisas, som allt från krigets begynnelse blifvit af dem erlagda; — — — 11:o »som en del af dessa medel lära användts till flottans utrustande, anhålles att få dem åter».[10])

Ännu 1716 var dock sammansättning kompanivis ej bifallen, ty i bref af den 19 april anhöll Lilljeström om underrättelse, huruvida rusthållarnas sammansättning kompanivis bifölles, hvilket ock torde hafva skett strax efteråt.[10])

Samma år den 6 december skref konungen från Lund till vederbörande landshöfdingar: »Vid den nyligen med Vårt Lifregemente hållna generalmönstringen hafve Vi funnit hela munteringen vara utsliten och oduglig, och som för den skull nödigt är, att ny muntering för hela regementet ju förr ju heldre beställes — — —», skulle rusthållarna till sammanskottskassan erlägga, hvad till munteringarnas betalande erfordrades. För en ryttares lega finge betalas högst 10 daler sifvermynt. För en häst skulle rusthållarna erhålla 50 daler silfvermynt ur sammanskottskassan; hvad den däröfver kunde kosta, skulle rusthållaren själf betala. Då regementet var i fält inom riket, skulle årligen af sammanskottskassan betalas 8 öre på hvarje häst för »hästkur» och en daler sifvermynt till beslag, men då regementet vore utomlands 2 daler till beslag. Då regementet vore hemma, skulle rusthållaren ensam bekosta rekryteringen.[31])

För de sju första åren af Carl XII:s krig erhålles en noggrann siffra å afgång och tillkomst å såväl manskap som hästar genom generalmönsterrullorna af år 1704, 1705 och den 9 september 1707. Af vidstående tabell, där under årtalet i tabellhufvudet stående siffror 1, 2, 3 o. s. v. beteckna: 1 Lif-, 2 Roslags, 3 Majorens, 4 Norra Upplands, 5 Öfverstelöjtnantens, 6 Östra Västmanlands, 7 Södermanlands, 8 Kungsörs, 9 Fellingsbro, 10 Östra Närkes, 11 Örebro och 12 Vadsbo kompani, framgår förlusternas storlek och sättet för deras ersättande.

anskap och h

		1704		
4	5	6	7	8
—	—	—	—	—
1	—	—	—	—
5	9	13	17	10
—	—	—	—	—
—	—	1	—	—
—	1	1	1	1
—	—	—	—	—
—	2	1	3	3
	—	—		—
	22	11	14	17
	7	7	8	6
	3	—	2	2
	1	—	2	2
	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	2	—	—
	26	17	12	21
	—	—	—	—
	4	17	10	6
	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
	55	33	21	33
	—	—	—	—
	—	—	—	—

i rullorna.

n komna »fra

på kontanter i bruk för flottans utrustning, hvilket bidrog till att jämte öfriga utrustningar, särskildt regementets nyuppsättning 1709—1710, nära nog ruinera rusthållarna. År 1714 skref därför den från fångenskapen återkomne Major Danckwardt-Lilljeström, att han haft sammankomst med rusthållarna för att utröna, på hvad sätt de på bästa vis kunde blifva upphjälpta, då de nu voro mest ruinerade. De begärde, 1:o att sammansättningen hädanefter måtte ske kompanivis i stället för länsvis. Vadsbo kompani, som haft sin sammansättning för sig, vore det bästa och bäst beridna samt rusthållarna där de bäst behållna. Upplandskompanierna, som icke haft någon sammansättning, hade sedan 1710 ej betalt mera än 18 daler silfvermynt på hvar rusthållare, då de i Västmanland och Närke fått erlägga 120; 2:o att få förvalta medlen genom egna utsedda ombud; 3:o att om någon rusthållare vore försumlig och ej fullgjorde sin plikt, de öfriga måtte tillåtas att förklara denne sin rustningsrätt och tillhörigheter förlustig samt på rusthållet få sätta en annan rusthållare, på det rusthållet ej måtte blifva fördärfvadt; 4:o att få själfva anskaffa munteringarna efter de fastställda profven; — — — — 9:o att alla medel måtte redovisas, som allt från krigets begynnelse blifvit af dem erlagda; — — — 11:o »som en del af dessa medel lära användts till flottans utrustande, anhålles att få dem åter».[10])

Ännu 1716 var dock sammansättning kompanivis ej bifallen, ty i bref af den 19 april anhöll Lilljeström om underrättelse, huruvida rusthållarnas sammansättning kompanivis bifölles, hvilket ock torde hafva skett strax efteråt.[10])

Samma år den 6 december skref konungen från Lund till vederbörande landshöfdingar: »Vid den nyligen med Vårt Lifregemente hållna generalmönstringen hafve Vi funnit hela munteringen vara utsliten och oduglig, och som för den skull nödigt är, att ny muntering för hela regementet ju förr ju heldre beställes — — —», skulle rusthållarna till sammanskottskassan erlägga, hvad till munteringarnas betalande erfordrades. För en ryttares lega finge betalas högst 10 daler sifvermynt. För en häst skulle rusthållarna erhålla 50 daler silfvermynt ur sammanskottskassan; hvad den däröfver kunde kosta, skulle rusthållaren själf betala. Då regementet var i fält inom riket, skulle årligen af sammanskottskassan betalas 8 öre på hvarje häst för »hästkur» och en daler sifvermynt till beslag, men då regementet vore utomlands 2 daler till beslag. Då regementet vore hemma, skulle rusthållaren ensam bekosta rekryteringen.[31])

För de sju första åren af Carl XII:s krig erhålles en noggrann siffra å afgång och tillkomst å såväl manskap som hästar genom generalmönsterrullorna af år 1704, 1705 och den 9 september 1707. Af vidstående tabell, där under årtalet i tabellhufvudet stående siffror 1, 2, 3 o. s. v. beteckna: 1 Lif-, 2 Roslags, 3 Majorens, 4 Norra Upplands, 5 Öfverstelöjtnantens, 6 Östra Västmanlands, 7 Södermanlands, 8 Kungsörs, 9 Fellingsbro, 10 Östra Närkes, 11 Örebro och 12 Vadsbo kompani, framgår förlusternas storlek och sättet för deras ersättande.

Utdrag

ur 1704, 1705 och 1707 års generalmönsterrullor angående afgång och tillkomst af manskap och hästar vid Lifregementet till häst åren 1700—1707.

	1700												1701											
Manskap	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Afgång																								
Slagna*	—	—	2	3	1	2	6	5	1	1	—	3	—	—	—	1	—	1	1	2	2	4	2	—
Bortkomna	—	—	3	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Döda	1	2	1	1	—	6	5	2	2	—	1	1	12	7	4	3	9	11	9	9	6	14	11	16
Rymda	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fångna	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
Befordrade	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	2	6	5	5	4	4	5	5	4	4	3	3	3
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Afskedade	1	1	4	5	1	3	3	4	1	1	—	7	3	—	1	1	2	1	1	3	1	2	2	3
Vakanta	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tillkomst																								
Rekryter	1	—	1	—	—	1	1	—	1	1	—	1	2	2	1	2	2	6	4	9	—	6	3	6
Trossdrängar	1	—	3	1	—	3	3	2	2	—	2	9	13	4	7	6	6	12	9	8	4	9	7	9
Värfvade	—	4	3	5	—	1	2	—	1	—	—	—	4	3	—	2	—	—	—	1	1	1	—	—
Återkomna	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hästar																								
Afgång																								
Slagna*	—	—	2	1	2	2	3	1	—	—	—	1	1	—	2	5	—	1	—	—	1	2	—	2
Bortkomna	—	—	3	3	3	—	—	—	—	1	1	2	1	4	1	5	4	1	1	1	—	5	5	5
Döda	5	3	6	9	10	8	10	2	47	11	12	5	8	10	21	5	11	14	11	13	7	10	7	5
Transporterade	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kasserade	5	1	1	8	1	—	2	1	1	—	1	—	11	—	1	7	2	3	—	—	5	3	6	1
Sålda i Riga**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	—	—	—	—	—	2	1	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tillkomst																								
Från Sverige***	5	1	2	5	3	1	2	—	2	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	2	—
Utomlands	2	1	4	3	1	3	4	—	3	5	4	2	22	9	18	21	19	24	16	15	48	17	14	9
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

	1702												1703											
Manskap	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Afgång																								
Slagna*	9	17	4	15	2	9	12	1	8	12	5	10	3	4	3	4	4	5	5	11	1	6	—	1
Bortkomna	—	3	4	2	3	—	2	2	6	4	12	2	2	1	—	—	10	—	1	1	3	—	9	4
Döda	2	9	12	10	9	5	13	7	11	23	8	11	4	2	8	14	11	5	6	4	6	4	3	11
Rymda	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Fångna	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	5	7	2	1	1	3	2	1	3	2	2
Befordrade	3	—	3	3	—	1	1	2	3	1	1	1	—	—	1	—	1	1	1	3	1	3	1	2
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Afskedade	—	1	—	—	1	—	5	1	1	2	3	—	3	4	4	4	4	7	5	3	3	2	—	3
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tillkomst																								
Rekryter	2	8	4	2	9	—	13	7	4	4	9	4	9	18	13	16	13	20	23	10	19	25	22	13
Trossdrängar	5	4	9	9	4	2	4	3	7	10	7	4	2	7	8	7	8	10	12	12	8	7	4	12
Värfvade	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	2	1	—	—	1	—	4	1	—	1
Återkomna	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	—	—	1	—	—	—
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hästar																								
Afgång																								
Slagna*	11	22	4	22	2	7	25	—	8	15	15	18	2	—	5	3	5	8	7	9	3	5	—	2
Bortkomna	1	4	7	8	4	2	3	2	10	10	18	5	4	7	6	3	9	3	1	5	4	5	12	5
Döda	9	18	14	13	20	14	24	27	11	16	4	16	23	13	24	20	23	12	5	28	15	13	21	17
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kasserade	8	1	—	3	—	—	2	—	11	2	7	2	4	3	—	4	1	1	2	—	5	5	10	2
Sålda i Riga**	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	4	—	—	4	4	—	—	1	—	—	—	—	7	—
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tillkomst																								
Från Sverige***	—	4	—	—	—	1	—	—	—	—	7	—	—	8	5	7	4	2	7	—	14	10	18	2
Utomlands	23	13	19	34	14	12	20	16	19	8	21	18	27	33	37	30	37	25	32	40	30	36	47	34
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

	1704												1705											
Manskap	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Afgång																								
Slagna*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Bortkomna	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Döda	4	7	7	5	9	13	17	10	7	13	1	14	3	6	3	1	2	3	5	2	5	2	2	3
Rymda	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fångna	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Befordrade	4	2	2	—	1	1	1	1	—	1	1	—	3	3	—	4	2	2	—	—	2	2	1	—
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Afskedade	1	3	4	—	2	1	3	3	2	—	2	2	4	4	6	4	5	2	3	5	2	6	5	7
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tillkomst																								
Rekryter	11	11	17	17	22	11	14	17	8	20	12	25	4	14	7	5	4	12	10	3	3	2	1	8
Trossdrängar	3	3	2	3	7	7	8	6	7	11	6	6	2	5	6	4	7	4	4	5	5	9	6	6
Värfvade	6	3	3	3	3	—	2	2	2	—	—	2	7	1	2	2	1	2	—	1	4	—	—	3
Återkomna	1	2	4	2	1	—	2	2	2	3	1	2	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hästar																								
Afgång																								
Slagna*	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	3
Bortkomna	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Döda	12	16	6	12	26	17	12	21	23	19	22	15	11	9	9	9	13	12	15	12	6	12	18	15
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kasserade	12	11	6	10	4	17	10	6	6	6	7	5	6	4	15	2	10	9	3	5	9	2	3	5
Sålda i Riga**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tillkomst																								
Från Sverige***	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Utomlands	28	15	17	29	35	33	21	33	26	32	25	29	29	40	31	22	37	23	32	24	34	32	36	33
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—

	1706												1707												Summa
Manskap	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Afgång																									
Slagna*	1	1	—	—	—	2	1	2	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	201
Bortkomna	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82
Döda	7	14	10	6	17	9	9	8	13	4	1	11	4	2	1	—	—	3	—	1	1	—	—	1	597
Rymda	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15
Fångna	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37
Befordrade	5	1	1	1	—	—	—	2	1	2	—	1	2	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	140
Transporterade	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Afskedade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	9	3	9	2	4	6	—	13	2	5	5	3	245
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
																									Summa 1327
Tillkomst																									
Rekryter	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	580
Trossdrängar	5	5	5	3	4	1	3	8	8	5	2	2	1	1	—	2	—	4	3	—	3	1	1	3	487
Värfvade	4	—	2	3	2	—	1	1	1	1	—	—	2	—	2	1	1	1	1	1	1	2	—	1	117
Återkomna	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	4	10	1	—	9	4	1	3	—	—	—	7	13	4	10	2	4	5	1	13	2	3	4	4	104
																									Summa 1327
Hästar																									
Afgång																									
Slagna*	—	—	3	—	2	1	2	4	4	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	253
Bortkomna	—	1	—	1	2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	197
Döda	33	54	27	53	42	22	27	10	14	73	36	29	7	9	10	4	6	1	6	6	3	6	10	10	1490
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Kasserade	5	—	—	2	1	7	1	2	8	1	—	3	5	7	13	4	12	30	11	6	8	6	2	12	452
Sålda i Riga**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25
Vakanta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
																									Summa 2425
Tillkomst																									
Från Sverige***	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	116
Utomlands	19	41	17	31	27	21	14	10	18	45	26	17	26	32	38	32	37	50	37	25	19	46	26	36	2275
Transporterade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vakanta	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	1	2	2	4	—	2	2	2	2	6	34
																									Summa 2425

* Bland slagna upptages äfven de, som i rullorna stå angifna som »döda» eller »skjutna» på slagdagen, samt de, som angifvas »blesserade» och däraf sedermera aflidna; öfriga blesserade stå ej upptagna i rullorna.

** På alla kompanier upptagas ej de hästar, som 1703 sålts i Riga, hvadan ibland »afgång» kan upptagas ytterligare 104 hästar såsom 1703 »sålda» och i tillkomst lika många anskaffade »utomlands».

*** I rullorna angifves ej alltid, om den nya hästen kommit från Sverige eller anskaffats utomlands, hvarför en hel del hästar åren 1700—1703, som upptagas såsom anskaffade »utomlands», få betraktas som komna »från Sverige».

De som bortkomna upptagna af manskapet voro sannolikt stupade, ett fåtal kanske fångna eller möjligen rymda. Vid angifvandet af förlusterna här nedan under beskrifningen om krigen hafva ock alla i rullorna angifna »slagna» och »bortkomna» upptagits såsom stupade, då det ej i rullorna angifvits, att de återkommit till regementet. Af transporterade upptaga rullorna betydligt flera, men då det framgått, att transporterna ägt rum inom samma kompani eller regementet, äro de här ej upptagna. Transporter kunde exempelvis förekomma genom att en karl stupade och en trossdräng blef tillsatt på hans nummer; sedermera utkom en rekryt för samma nummer. Bland afskedadt manskap äro några få upptagna, hvilka i stället för att afskedas blifvit degraderade till trossdrängar. Såsom återkomna angifvas i de flesta fall sådana, som återkommit från fångenskap, några få från kategorierna bortkomna eller rymda. Hvad tillkomsten af trossdrängar beträffar, ange rullorna ej, huru dessa trossdrängar ersatts; de flesta få väl antagas hafva kommit från hemlandet. Bland till ryttare från trossdrängar upptagna ingå äfven några, som förut varit officersdrängar. I antalet döda hästar upptagas äfven sådana, som för oduglighet blifvit skjutna. Af de år 1700 döda 45 stycken på Fellingsbro kompani hade 37 eller n:r 84—120 omkommit genom drunkning den 10 november under öfverfarten till Lifland. Det stora antalet döda år 1706 är beroende på den svåra hästsjukdom, som då gick i Sachsen, och hvaraf särskildt Östra Närkes kompani synes hafva lidit.

Af tabellen framgår, att afgången af manskap under de sju åren varit omkring 1,300 och af hästar 2,400. Härtill kom för afgången intill år 1710 1,500 man och hästar, hvaraf dock något öfver två hundra man återvände till fäderneslandet, en del före 1722 genom flykt och största delen 1722 eller 1723 efter fredsslutet.

Förlusterna 1709—1722 kunna äfven beräknas, om ock ej så utförligt som för de sju första åren. Som dock dessa äro af betydligt mindre intresse, hafva de ej här så behandlats. I rundt tal var afgången för dessa år omkring 2,000 hästar.

Äfven de hemsända rekryterings- och remonteringsrullorna gifva oss upplysning om förlusterna. Den 12 november 1701 skref Spens från Würzen, att vid regementet etthundra och några ryttare, något öfver 100 trossdrängar och en stor kvantitet munteringspersedlar voro vakanta, hvarför han anhöll att få hemsända två ryttmästare, två löjtnanter och två underofficerare för att rekrytera och vid förlust af deras tjänst vid första öppet vatten återkomma med rekryterna samt ditföra de nya schabraken. Detta bifölls, och skulle Ryttmästarna Adlerberg och Posse, Löjtnanterna Vigel och Hero jämte två underofficerare hemsändas.[4])

Den 12 mars 1702 begärde Spens fartyg för öfverförande af hästar strax på våren, och med denna sändning torde de ofvan omnämnda vakanta ryttarna och trossdrängarna hafva anländt.

Den 7 oktober samma år befallde konungen i bref till landshöfdingarna,

att alla afgångar vid Lifregementet skulle vara ersatta till den 1 maj 1703, och detta år den 12 juli öfverkommo bland andra 40 rekryter för Upplandskompanierna. »Rekryteringsrulla för Hans Kungl. Maj:ts Lifregemente till häst, visande afgången från den 30 december 1702, då sista rekrytförslaget blef hemsändt, intill den 21 juni 1703», dateradt »kampementet för Strasburg i polska Preussen» den 21 juni 1703 upptager:

N:o	Rusthållets namn	Annotationer
3	Bäl sta	Hästen slagen den 9 juli 1702, fått häst af H. Cronmark den 3 maj 1703
6	Nälsta	Sventjänaren död 23 februari 1703, i stället trossdrängen H. Quist. Kommer alltså N:r 6 att kosta trossdräng till 2 tältlaget
7	Kalfshälla	Hästen död den 4 juni 1703, vakant
9	Rotsunda	Hästen utgammal, kasserad; bekommit häst af Magister Solerius den 3 maj 1703
10	Edsby	Hästen död den 8 november 1702; fått häst igen af Generalmajor Stenbock den 7 maj 1703
13	Hammarby	Hästen slagen den 9 juli 1702; fått häst igen den 17 sept. samma år af Löjtnant Bratt
17	Nibble	Hästen död den 24 april 1702; fått ett sto igen af korpral Ivar Andersson den 10 maj 1703
19	Sanda	Bekommit häst af H. Adlerfelt den 14 mars 1703
25	Ytterby	Sventjänaren död; i stället trossdrängen A. Helsing
27	Väster Arninge	Hästen död den 3 maj 1703; samma dag bekommit häst af korpral Pilström
29	Löfsättra	Hästen död den 31 mars 1703; General Spens tillsatt häst samma tid
34	Sursta	Hästen utgammal, kasserad; fått häst den 3 maj 1703 af Ryttmästare Skragge
35	Kragsta	Hästen utgammal, kasserad; fått häst af General Spens i april 1703
44	Vreta	Sventjänaren Olof Lustig rymd i mars 1703, hafvandes med sig af munteringen kappa, rock, tröja, byxor, värja, gehäng, spännen och stöflar med sporrar. Vakant etc. etc.

I rullan upptagas, säsom synes på n:r 3 Bällsta, hästar, som afgått före den 30 december 1702 och som ersatts under tiden 30 december 1702 — 21 juni 1703 genom köp utomlands. Sammanlagdt för hela regementet voro sålunda omkring 150 hästar, som stupat vid Kliszow, under denna tid ersatta. I rekryteringsrullorna upptogos hästarna sålunda efter år 1702 först, sedan de blifvit ersatta, för att medel till deras betalande skulle kunna upptagas af de rustande.

Summan af alla vakanserna för denna tid var följande:

Summa	Ryttare					Trossdrängar					Hästar				
från den 30 december 1702 till den 21 juni 1703:	Slagna	Döda	Fångna	Rymda	Afskedade	Slagna	Döda	Fångna	Rymda	Bortkomna	Slagna	Döda	Kasserade	Fångna eller förkomna	Rymda
Lifkompaniet		6		1			3	1	1	1	4	11	7		
Öfverstelöjtnantens		11	1		1		2					18	5		
Majorens		11					2				2	22	4	1	
Kungsörs		7			4		3					26	3	1	
Örebro		3	1		4		2				4	12	24	7	
Östra Närkes		2	1				1				6	16	2	1	
Norra Upplands		11			2		2				4	7	14		
Södermanlands		6		1	1		2				4	8	6	2	
Fellingsbro		9			1				4		1	12	8		
Roslags		6	1	1	1		1				8	18	6	1	1
Vadsbo	1	15	3	1			5				8	18	8	6	
Östra Västmanlands	8	12	1		7		3				4	12	4		
Summa	9	99	8	4	21		26	1	5	1	45	180	91	19	1

Den 2 juni 1705 öfverfördes från Sverige rekryter till regementet för den senast hemsända rekryteringsrullan, hvarefter rekryteringsrullan för tiden 23 januari—9 november 1705 upptager vakanserna för denna tid till 24 ryttare och 88 trossdrängar, där den stora skillnaden mellan ryttare och trossdrängar visar, att en stor del af de sistnämnda blifvit ryttare.

Rekryteringsrullan för tiden 10 november 1705—6 december 1706 upptager 46 förafskedade och 75 vakanta ryttare, 77 vakanta trossdrängar samt af persedlar följande brist, nämligen 13 schabrak, 55 karbinremmar, 72 patronkök, 72 värjor, 30 klingor, 32 gehäng, 296 par byxor, 108 $^1/_2$ par sporrar, 61 stegbyglar, 64 harnesk med remmar, 19 harneskremmar, 101 betselstänger och 19 pistoler. Ersättning för dessa brister nådde regementet under marschen från Sachsen till Polen i september 1707.

Efter tillkomsten år 1707 torde inga förstärkningar före Poltavaslaget hafva utkommit. Som dock rekryteringsrullor hemsändes, voro en del ryttare redan före Poltavaslaget nyuppsatta och öfverförda till Riga, hvilka efter underrättelsen om slaget återkommo till de under uppsättning varande kompanierna.

Hvad ersättning af hästar beträffar, remonterades de under de första krigsåren af rusthållarna. Den 12 mars 1702 begärde Spens, att fartyg måtte göras redo för öfverförande strax på våren af alla hästar, som för regementet blifvit hemma i landet tillsatta af rusthållarna.[10]) Men redan följande år synes förslag för uppköpande af hästar utomlands i stället för de afgångna hafva framlagts, ty den 15 april detta år anförde Spens i bref till konungen, att »Landshöfding Hoghusen föreslår, att rusthållarna skola

för hvarje vakant häst betala 60 riksdaler, och att hästen anskaffas härute. — Omöjligt är att här erhålla goda hästar till så lågt pris, helst som under Lifregementet är och bör vara större hästar än vid andra regementen.» Han begärde därför 80 riksdaler för hvarje häst, som skulle ersättas utomlands.[10])

I juli 1703 ankommo till Riga en del hästar till regementet, hemma uppsatta af rusthållarna. Enligt Lilljeströms bref till Spens af den 12 juli hade dessa hästar försålts i Riga, nämligen 49 till oberidna Smålands ryttare, omkring 80 till finnar, hvarjämte 18 hade afgått till armén med Generalmajor Horn och 12 voro döda.* Denna försäljning hade Lilljeström fått order om, troligen till undvikaude af den långa transporten till Polen.

Den 15 februari 1704 begärde Creutz att få lyfta de penningar, 24 daler kopparmynt för hvarje rusthåll, som inbetalts till trossklippares uppköpande, när regementet utmarscherade, samt att därmed få upphandla felande ryttarhästar, då regementet kunde blifva alldeles komplett. När detta bifölls, finnes ej angifvet, men den 2 december samma år skref Creutz från Stürcknest: »Såsom vid föregående rekryteringsrulla ännu är att observera, det, förutom de 6,020 riksdaler trossklipparepengar samt de förra 3,000 och senare 4,000 riksdaler af sammansättningskassan till hästars inköpande hitöfver remitterade jämväl ock därtill redan employerade äro, ännu 222 hästar vid regementet vakanta finnas, oberäknadt de gamla och odugliga, som man ej ännu kan veta, huru många af dem restitueras kunna», vore det därför af nöden att härom underrätta rusthållarna. Specifikationen öfver hästvakanserna upptager vid:

Lifkompaniet	10
Öfverstelöjtnantens	15
Majorens	11
Östra Närkes	23
Norra Upplands	20
Södermanlands	14
Fellingsbro	24
Östra Västmanlands	18
Roslags	32
Kungsörs	24
Örebro	14
Vadsbo	17
Summa	222

Till uppköp af dessa hästar, beräknade till 50 riksdaler stycket, äfvensom till betäckande af ett redan upptaget lån för samma ändamål skulle, enligt Kungl. kommissionens befallning, ofördröjligen utskrifvas bland regementets rusthållare 12.000 riksdaler.

I november 1706 skref Creutz åter, att »såsom under de långliga

* De ofvan omnämnda generalmönsterrullorna upptaga dock endast 25 hästar under åren 1702 och 1703 sålda i Riga. Enligt anmärkning i tabellen äro dock rullorna i detta fall ej fullt tillförlitliga.

marscherna en stor afgång på ryttarhästar skedd är, så att nuförtiden 297 vakanta samt 215 ofärdiga hästar befinnas», förutom 54 som voro tillsatta men obetalta, begärde han, enär de 5,000 riksdaler, som den 19 mars beviljats till hästuppköp för längesedan voro employerade, att 17,000 riksdaler än vidare måtte uppbäras af rusthållarna.

Dessa siffror torde vara nog för att visa åtgången och anskaffningskostnaderna för hästar. Före afgången från Sachsen år 1707 kompletterades hästantalet med stora tyska hästar, hvilket dock befanns vara till stor skada, enär dessa hästar ej förmådde uthärda de svåra mödorna under följande årens fälttåg.

Vid nyuppsättningen 1709—1710 äfvensom vid därefter timade afgångar måste flera eftergifter medgifvas, såväl angående måttet som kön och färg. År 1712 funnos för sju kompanier ej mindre än 399 kasserade och vakanta hästar, och 1716 kasserade konungen i Skåne öfver hälften af regementets hästar.

Till slut må här anföras ett utdrag ur ett protokoll af den 6 februari 1722 angående återinrättandet af förrådskassan vid regementet. Sedan till Stockholm inkallade rusthållare af Generalmajoren och Öfversten för regementet, Baron Anders Koskull, blifvit sammankallade på Rosenbad för att rådgöra om sättet för inrättande af en förrådskassa till hjälp och underhåll vid infallande krig, förklarade rusthållarna: »Ehuruväl rusthållarna under förra fredsåren läto inråda sig att samla en ansenlig kassa medelst de s. k. reservmedlen, som då årligen utbetalades i akt och mening vid infallande krig få njuta dem till hjälp, måste de likväl klageligen förspörja, hurusom de till andra utgifter, emot deras erhållna försäkran, voro disponerade, och vi för den skull under de framflutna 21 svåra och blodiga krigsåren dragit så tunga bördor, ity de flesta af rusthållarna för mycket dryg lega anskaffat och utrustat 6 till 8 ordinarie ryttare för ett rusthåll, förutom tre- och femmänningar, hvilkas munteringar föga mindre kostat, samt socknesoldater, som blifvit uttagna och skrifna vid rustningsstammarna, de knektar, båtsmän och socknesoldater oberäknade, som af rustningsaugmenten blifvit legda eller skrifna; förr än sammansättningen år 1703 inrättades, hafva många rusthållare lidit afgång på två à tre ryttarhästar, dem de af egna medel med 200 daler silfvermynt och därutöfver måst betala, och sedan dessförutom den påbudna sammanskottskassan; sammaledes och karlar med hela munteringar. År 1704 blef regementet pålagt att anskaffa nya flintekarbiner och pistoler för hela regementet, och de förra hjullåsgeväven utdelades på de värfvade regementena utan ersättning därför. Äfven blef regementet samma tid af rusthållarna beklädt med nya klädeströjor. År 1707 i Sachsen blef hela regementet för rusthållarnas kostnad åter ånyo beklädt med nya rockar, västar och hattar, som à 23 daler, 25 öre, 15 penningar silfvermynt för hvarje klädning besteg till en summa af 33,833 daler och 10 öre. Sammaledes bekläddes då alla trossdrängar med nya klädes öfver- och underrockar samt västar. Likaledes nya tält där inköptes à 11 daler och 23 öre silfvermynt till 3,528 daler och 22 öre

silfvermynt, då de gamla utdelades till de värfvade regementena utan ersättning därför. De karlar, hästar och tillhörande munteringar, som från början af kriget uti de förelupna aktionerna eller vid andra olyckshändelser förkommit och särskildt blifvit anskaffade, alldeles oberäknade. Dessförutom äro ifrån Herr Baron och Generallöjtnant Creutz' anträde till öfverstebeställningen från 1704 års begynnelse intill 1709 till afgångna och kasserade hästars anskaffande påbudna och under sammansättningen utbetalta 92,995 riksdaler eller 185,990 daler silfvermynt, för hvilka ryttarhästar blifvit uppköpta, hvilka tillika med hela munteringen omkommo vid den olyckliga Poltaviska aktionen.

Samma år 1709 måste rusthållarna ånyo inom tre månaders omlopp prestera ryttare och hästar med full muntering och efter en snar marsch i februari månad påföljande år emottaga fienden i Skåne, såsom ock dessförutom presterat en kostsam tross bestående af vagnar och kuskar, som för obekvämligheten sedermera kasserades, och rusthållarna pålagts i stället att anskaffa trossdrängar med full muntering. År 1716 på mönstringen i Lund kasserade högstsalig Hans Maj:t Konungen till 900 ryttarhästar och pålade där bredvid rusthållarna att ånyo bekläda regementet, hvilket kan anses för en ny uppsättning, helst det förorsakade så stor dyrhet på ryttarhästar, att många fingo betala en mönstergill häst med 3, 4 till 500 daler silfvermynt; dessutom måste 133 rusthållare förfara den svårighet, att deras karlar och hästar blefvo borttagna till Eskadron* emot 15 myntteckens återfående för karlen och 85 för hästen, änskönt den tiden en karl i stället icke kunde återskaffas under 100 till 200 daler kopparmynts lega och en häst, som ofvan förmält är. Emot reglementet eller kontraktet äro rusthållarna jämväl pålagda att 15 dygn underhålla sina ryttare och hästar under marschen till Norge, det de måste själfva fortskaffa och medföra, hvaraf händt, att många förlorat sina hästar, förutom den otroliga kostnad, samma utredning förorsakat. Därtillmed äro rusthållarna ganska mycket betungade af håll- och kronoskjuts, men icke desto mindre hvarken stammar, än mindre augmenterna befriade från inkvartering, och bevisligen på många stammar allt fodret borttaget till inkvarteringen, tvärt emot reglementet, så att intet varit öfrigt för krono- eller ryttarhästen, än mindre för de andra kreaturen eller dragarna vid gårdsbruket, som måst försmäkta af hunger, där icke rusthållaren förmått hos andra för exclusivt dyr betalning förskaffa sig foder.

Äfvenledes hafva de af fienden förbrända, ödelagda och och ruinerade rusthåll utan förskoning måst underhålla full muntering; till förtigande att en stor del rusthåll af tåg och durchmarscher blifvit så alldeles utfuragerade, att deras krono- och arbetshästar samt andra kreatur blifvit fördärfvade och för foderlösa ihjälsvultna och rusthållarna därigenom till all sin timliga välfärd så ruinerade, att om alla utgifter skulle till pricka

* Eskadron är detsamma som Lifskvadron, hvilken uppsattes i stället för den efter Poltavaslaget upplösta Drabantkåren.

anföras, kunde därmed bevisas och fullt intygas, att mången under framfarna 21 års krig utbetalt trenne gånger mera, än dess ränta med all förvandling och annan förmån kunnat importera, allt i den förhoppning, efter de många och dyra försäkringarna, uti fredstider att kunna återhämta. Hvilket allt förorsakar hos rusthållarna många hinderliga tankar att nu för tiden bevilja till något förskott, sedan Gud välsignat landet med fred och rolighet. Men när vi åter kasta ögonen på den erhållna freden med Ryssland och Danmark och anse de förmåner samt provinser, som därmedelst blifvit afstädda, hvilket mäkta förstarkt samma grannar, men däremot försvagat Sveriges rikes styrka och tilldräkt, hafva vi som trogna och lydiga undersåtar till vår allernådigste konungs och höga öfverhets önskade nöjes fullgörande och rikets samt hvars och ens enskilda säkerhet med hvarandra öfverenskommit som följer.»[4])

Beslutet behandlas i fjärde delen angående kassor. Här må endast nämnas, att Koskull kunde den 20 mars inrapportera, att rusthållarna af de fyra Upplandskompanierna hade till alla delar bifallit förslaget till förrådskassans inrättande. Samma rapport kunde han den 11 april insända for Västmanlands- och Närkeskompanierna.

Tross.

Under kriget med Danmark skref Carl XI den 9 april 1679: »Som under förra kampanjen stor nöd och afgång uppstått därigenom, att kompanierna ej varit försedda med vagnar, hvaruti lifsmedel kunnat förvaras, så hafva dylika rustvagnar nu blifvit förfärdigade, en per kompani, men anspann af två hästar jämte kuskar måste kompanierna själfva anskaffa, alltsä hafven I att utse, huruledes vid Lifregementet likast sådant kan anskaffas till instundande kampanj».[4]) På så sätt uppkom detta år för regementet en lifsmedelskolonn, hvilken dock ej berörde antalet trosshästar.

Som ofvan under aflöning och underhåll är nämndt, skulle hvart tältlag om fem ryttare hafva en trossklippare med dräng. Enligt denna 1689 års ordning bestod trossen vid ett kompani om 125 gemena alltså af 25 samt för befälet af 15 trossklippare eller för tolf kompanier af 480. Lägges härtill regementsstabens omkring 35 trossklippare, finner man, att Lifregementets tross förutom lifsmedels-, marketenteri- m. fl. vagnar och hästar vid slutet af 1600-talet bestått af öfver 500 trosshästar med nästan lika många drängar.

För trosshästarna fastställdes, enligt förslag af Öfverste Ramsvärd, den 26 november 1688 en modell å trossadel med därtill hörande buldanstäcke samt en säck, och öfversten fick i befallning att för Lifregementet låta förfärdiga 300 stycken sådana »med hufvudställen, betsel och tyg, hvilka torde kunna fås för billigare pris än 36 daler kopparmynt, som mo-

dellen med allt tillbehör kostat».[4]) Dessa 300 sadlar voro endast afsedda för de gemena, befälet fick själft anskaffa sina.

Då regementet 1700 erhöll uppbrottsorder för kriget med Danmark, stadgades, att i stället för att genast uppsätta trossklippare, hvilket skulle blifva svårt, då så många goda hästar ej stode att finna i Lifregementets provinser, skulle »hvart tältlag inbetala penningar för en sådan med 20 riksdaler, hvilket gör 4 riksdaler på hvarje rusthåll».[10]) Dessa penningar blefvo dock, som ofvan nämnts, i början af år 1704 använda för inköp af ryttarhästar. Strax förut eller den 22 januari hade Creutz begärt att till undvikande af de många vagnarna och för att lättare kunna marschera få uppköpa trossklippare till tältens och kompanibagagets transporterande.[10]) Af detta synes alltså, som om regementets tross åren 1700 – 1704 transporterats på legda vagnar och trossklippare först under sistnämnda år upphandlats. Trossdrängarna hade man dock äfven före denna tid sökt hålla fulltaliga.

Såväl vid nyuppsättningen 1709—1710 som vid sedermera under kriget förekommande kompletteringar bibehölls trossen vid ungefär samma storlek. År 1718 anskaffade Öfverste Koskull till regementet 55 trosshästar, 1 kassavagn med 2 kistor, 3 kvarnvagnar, 12 ammunitionsvagnar, 1 fältkistevagn, 8 fältkistor med 4 instrumentlådor, 96 vattusäckar, 12 vattukar, 48 vattuämbar och 288 brödkorgar med deras streck samt för rusthållarnas räkning 12 sjukvagnar, 250 pack- och vattusadlar och 144 packsadelstäcken.

Standar, pukor, kalkar m. fl. värdeföremål.

År 1667, samtidigt som Grefve Otto Wilhelm v. Königsmarck blef chef för regementet, upphöjdes, som ofvan nämnts, Upplands rytteriregemente till Konungens Lifregemente till häst. Sannolikt i samband härmed erhöll regementet ett hvitt lifstandar. I en förteckning från midten af år 1673 beskrifvas nämligen standaren för regementet vara lifstandaret hvitt med Upplands vapen samt sju andra röda med gult riksäpple.[32]) Den 6 december 1673 befallde konungen, att åtta nya standar skulle förfärdigas för Lifregementet till häst, »som komma öfverens med fanorna vid Vårt Lifgårde till fots», hvilka samtliga voro hvita. Konungen bestämde vidare, att vederbörande skulle »således stoffera dem, som till en vacker och ansenlig zierath kan nödigt vara». Dessa standar voro försedda med konungens krönta namnchiffer, årtal och latinsk devis, allt utfördt i broderi, samt med fransar och tofsar af blandadt guld och silfver. Under år 1674 bekom regementet dessa nya standar.[32])

Då regementet sistnämnda år förökades med ytterligare fyra nyuppsatta kompanier, erhöll kammarkollegiet den 13 juli befallning att anskaffa fyra nya standar. Dessa gjordes lika med de samma år utdelade

Lifstandar vid Lifregementet till häst af 1686
års modell.

Kompanistandar (Upplands kompani) vid Lifregementet
till häst af 1686 års modell.

standaren, men torde ej varit färdiga och tilldelats regementet förr än i september 1675.[32])

I slaget vid Lund den 4 december 1676 uppgifves från dansk sida, att tvänne standar skulle blifvit eröfrade från Lifregementet, men det torde nu vara bevisadt, att så ej varit förhållandet, utan att det ena af dessa var Smålands ryttares lifstandar. Det andra däremot var det standar, som fördes af Eric Ingvaldssons kompani och beskrifves såsom »af guld och silfver rikligen broderadt», i hvilket stod konungens af Sverige namn med en krona öfver samt årtal 1674 och inskriften »Pro Civibus». Den 1 juni 1677 erhöll det sedermera benämnda Örebro kompani ett nytt standar med samma inskription men i öfrigt något olika, i det att det i öfre hörnet vid stången förde å inre sidan Upplands och å yttre sidan kompaniets landskapsvapen, samt att det rundt duken hade ett broderi, fem finger högt. Enligt Petrelli skulle det senare kallade Östra Närkes kompani samtidigt fått ett nytt standar och 14 dagar senare i slaget vid Landskrona förlorat detta. Enligt den danska beskrifningen å det tagna standaret bär det dock devisen »In Tutelam» och årtalet 1674,[32]) hvadan det 1677 till detta kompani utdelade standaret troligen kommit detsamma till del först efter slaget vid Landskrona. I detta slag förlorade regementet ytterligare ett standar med inskriptionen »Feliciter» och årtal 1675.

Genom Bielkes nyrekryteringar vintern 1677 till 1678 ökades regementet till 17 kompanier, hvaraf Lifkompaniet var dubbelt så starkt som de öfriga. För regementet utfördes sistnämnda år sju nya standar, af hvilka ett var broderadt med silfver samt Hans Maj:ts namnchiffer och krona, en devis och årtal, samt afsedt till lifstandar, två lika det föregående med den skillnad, att allt var utfördt i guld och förgyllning i stället för silfver, samt fyra betydligt enklare med namnchiffer, emblem och årtal, målade med guldfärg i stället för broderade.[32])

År 1679 synes regementet åter fått ett nytt standar, ty den 21 maj skref Carl XI till kammarkollegiet: »I hafven nedsändt kornetten af Lifregementet med ett måladt standar i stället för det som felades, men som allenast de nya kompanierna under bemälda regemente föra målade standar, men de gamla tolf, hvaribland detta ett är, alla hafva broderade, skall ofördröjligen ett sådant förfärdigas och nedsändas».[4]) Huruvida detta skett, finnes ej angifvet. Om de på 1670-talet förfärdigade standaren gifva oss för öfrigt Ryttmästare Olof Tilas handskrifna anteckningsbok för åren 1709—1710, förvarad å Militärsällskapet i Stockholm, upplysning. Tilas blef, efter att i fem år hafva tjänat i franska armén, 1709 löjtnant och 1710 ryttmästare vid Lifregementet. Hans anteckningar torde sålunda härleda sig från tiden efter slaget vid Poltava, då han vid regementets nyuppsättning möjligen haft till uppgift att taga reda på regementets gamla standar, hvilka icke tagits med i Carl XII:s krig.

Anteckningsboken, som har datum af den 6 juni 1710 och till öfverskrift bär titeln »Hans Kungl. Maj:ts Lifregemente till häst, huruledes som

det af glorvyrdigst högstsalig Konung Carl XI år 1682 och 1683 upprättadt och indelt blifvit», innehåller angående standaren följande.

Kompani	Symboler på de tolf standaren	År som standaren äro gjorda
Lifkompaniet	Sit Perpetuum	1674
Öfverstelöjtnantens	Pro Patria	1674
Majorens	Pro Deo	1674
Roslags	Pro Civibus	1678
Norra Upplands	Huic uni et Ejus	1674
Södermanlands	In Gloriam	1674
Östra Västmanlands	Fortiter	1675
Kungsörs	In Securitatem	1678
Fellingsbro	Pie	1675
Örebro	Pro Civibus	1677
Östra Närkes	In Tutelam	1677
Vadsbo	Constanter	1677

Enligt samma anteckningsbok förvarades standaren i följande kyrkor, nämligen Lifkompaniets i Sollentuna, Öfverstelöjtnantens i Badelunda, Majorens i Litslena, Roslags i Estuna, Norra Upplands i Ehrentuna, Södermanlands i S:t Nicolai i Jönåkers härad, Östra Västmanlands i Tortuna, Kungsörs i Bro i Åkerbo härad, Fellingsbro i Fellingsbro, Örebro i Örebro stadskyrka, Östra Närkes i Sköllersta samt Vadsbo i Fägre i Vadsbo härad.

Den 17 mars 1686 utkom ändtligen en förordning, som klart och tydligt bestämde standarens utseende. Lifregementet till häst skulle föra hvita standar med för Lifkompaniet Hans Maj:ts vapen och för öfriga kompanier Hans Maj:ts namnchiffer, omgifna af ornamentsbård. Lifstandaret skulle i motsats mot andra regementens ej hafva något provinsvapen, hvaremot de öfriga kompanistandaren skulle hafva sådant vapen i öfre hörnet vid stången, »som den provins förer, hvaruti kompanierna äro belägna». År 1700 utgafs en ny förordning, enligt hvilken kompaniernas namn skulle anbringas å dukens nedre sida.[3 2])

Då Carl XI år 1689 rustade för krig mot Danmark och därvid ärnade fördela Lifregementet i 15 kompanier, skref han till Öfverste Fägersköld, att bref afgått till statskontoret om de tre nya standaren, att de skulle göras slätt och rätt, målade i stället för broderade samt försedda med silkesfransar och kvastar i stället för guld.[4])

De standar, som af Lifregementet medfördes i fält år 1700, voro alla tämligen säkert af 1686 års modell. Dessa standar torde samtliga hafva gått förlorade vid Perevolotjna och sedan blifvit förstörda vid den stora branden i Kreml.

De standar, som förfärdigades för det nyuppsatta regementet, blefvo målade i stället för broderade, sannolikt emedan de ekonomiska förhållandena ej medgåfvo att nedlägga medel på broderier. Af dessa standar finnes lif-

standaret enligt 1700 års modell ganska välbehållet kvar i Lifrustkammarens samlingar. Det är måladt på damast, medan det ytterligare finnes ett par kompanistandar, hvilka, synbarligen härstammande från nödåren, äro målade med oljefärg på lärft.

När *regementspukor* infördes är svårt att exakt afgöra. Med all sannolikhet funnos de ej på trettio-åriga krigets tid, utan tillkommo troligen under 1650-talet, då pukslagare äfven först omnämnas. Vid stormningen af Fredriksodde år 1657 säges, att Upplands och Västgöta ryttare, sedan de inträngt i fästningen, därinom redo omkring under pukors och trumpeters skall. Enligt Bielkes beskrifning öfver slaget vid Lund 1676 skulle Pukslagaren Anders Falk, då regementet gick tillbaka efter att hafva

KOMMUNIONSSAKER FRÅN CARL XII:S TID.

besegrat och förföljt fiendens vänstra flygel, hafva stannat under skydd af fem man för att plundra, hvarunder denna vakt blef anfallen, alla nedskjutna och pukorna tagna. I stället för dessa skänkte Carl XI regementet för dess välförhållande under slaget ett par stora silfverpukor. Härjämte synes regementet haft ett par kopparpukor, ty den 30 maj 1689 meddelades Öfverste Fägersköld, att »silfverpukorna skola lämnas i förvar här på Stockholms slott och kopparpukorna allenast medtagas till fält», hvilka, då pukhästen icke kunde bestå att dagligen marschera med dem, fingo fortskaffas med skjuts.[4]

Enligt kungabref fick regementet följande *öfriga värdeföremål*, nämligen år 1689: »Vi hafve låtit förse Vårt Lifregemente med tvänne stycken kalkar samt tillhörande askar och patén af silfver, uti foder förvarade»;[4]) samt år 1693 tre stora kommunionsflaskor af silfver, hvardera om en kannas rymd, samt tre små om ett kvarter hvardera, »att brukas till socknebud». De stora vägde 220 lod och de små 80. En af hvardera

slaget var afsedd för hvarje regementets afdelning om fyra kompanier samt skulle förvaras å länsränterierna.[4])

Dessa kalkars m. fl. föremåls vidare öden äro obekanta, men i Lifrustkammaren finnes en kalk af förgylldt silfver med Carl XII:s namn jämte patén och oblatask af samma metall. På hvardera af dessa står följande inskrift: »Lifregemente till häst 2. skvadron». På kalkens fot står därjämte: »Sub imperio serem. Regis Sueciæ Carol XII factum curavit illust: Carolus G. Creutz Melina in Polonia 1704», eller i öfversättning: »under den nädige Konung Carl XII:s af Sverige regering blef denna gjord på föranstaltande af den vidtberömde Carl G. Creutz i Melina i Polen 1704». Dessa värdesaker räddade Creutz efter Poltavaslaget och medförde dem sedan i sin fångenskap. År 1726 skref Konung Fredric I, att General C. G. Creutz andragit, hurusom han ur fångenskapen hemfört tvänne stycken regementet tillhöriga kalkar med patén, askar och tillbehör, varandes äfvenledes tvänne stycken kalkar med patén o. s. v. vid det senare uppsatta regementet här hemma i behåll. Då efter förordningen ej mera än trenne kalkar o. s. v. vid regementet behöfde finnas, »må Generalen af de båda hemmavarande låta förfärdiga en af lika modell med dem, som ur fångenskapen hemförda äro»[1].)

Disciplinära förhållanden.

Till grund för den militära rättskipningen lågo Carl XI:s krigsartiklar af år 1683. Straffen skulle i allmänhet åläggas af regements- eller högre rätt. Endast för fylleri, uraktlåtenhet att inställa sig till möten och mindre förseelser fick kompanichefen eller i dennes frånvaro löjtnanten ålägga manskapet straff. Dessa bestodo i allmänhet af för de gemena kroppsstraff och för befälet böter, då ej rätten ålagt än värre straff, såsom afsättning, arkebusering eller annat.

Flera exempel på straff finnas från Carl XI:s tid, och några må här anföras. Den 28 juli 1688 utfärdade konungen en skrifvelse till alla kavalleriöfverstar: »Officerarna skola allvarligen förmana deras underhafvande gemena, att de från fylleri sig noga afhålla, men där detta icke hjälper, utan ryttare eller sventjänare likväl visar sig drucken under marscher, möten, mönstringar eller kamperingar, skall en sådan första gången straffas med järn, andra gången med pålen och tredje gången med sex par spö och tre slag af paret, hvilket utan skonsmål exekveras skall, dock icke förr än den brottslige blifvit nykter igen».[31]) Den 5 februari 1692 skref konungen till Öfverste Fägersköld: »Såsom ryttaren under Ryttmästare Creutz kompani af Lifregementet, Elias Berg, hvilken förlidet år har begått lägermål och utstått då därför sitt straff, åter ånyo med samma kåna har bedrifvit samma synd, och öfversten sig underdånigt för-

frågar, huru med dess afstraffande skall förhållas, så ock, om han efter utståndet straff icke må demitteras ifrån kompaniet, viljandes både ryttmästaren och rusthållaren, den han rider för, blifva honom kvitt, efter han skall vara en liderlig sälle: alltså vill Kungl. Maj:t sig i nåder hafva förklarat, det skall merberörda ryttare denna gång liksom den förra utstå sitt straff vid kompaniet, efter allmogen där å orten icke brukas till sådant afstraffande, och sedan förafskedas — — — —».[31]) Den 17 februari 1691 skrefs åter till Fägersköld, att en ryttare under Ryttmästare Creutz kompani, som blifvit dömd till 80 dalers böter för begånget hor men ej orkade böta, skulle löpa åtta hvarf gatulopp.[31])

En mycket viktig tjänstegren var kristendomsundervisningen. År 1684 stadgades, att prästerna skulle vara tillstädes och läsa korum vid regementsmöten och sammankomster, »men behöfva ej uppläsa krigsartiklarna; sådant sker af kompaniskrifvaren, kvartermästaren eller en korpral».[4]) Enligt bref till Öfverste Spens af år 1694 skulle de gemena, »som äro tredske att lära sin kristendom, afstraffas med tre par spö». Alla, som gingo på gatorna under gudstjänsten på söndagen, skulle arresteras och pliktfällas.[31])

Slutligen stadgades för rusthållarna plikt för en del försummelser. År 1685 anbefalldes i bref till Öfverste Ramsvärd, att »Ehuru Kungl. Maj:t 1680 den 11 december resolverat, att de rusthållare, som motvilligtvis försumma deras sventjänare på möten att sända, skola plikta för sådan olydnad tre års ränta, så hafver Kungl. Maj:t af särdeles gunst och nåd velat straffet såvida lindra, att han skall första gången plikta fem daler silfvermynt, andra gången tio och så vidare dubbelt för hvarje gång. Men där sventjänaren utan husbondens förvållande från möten uteblifver, skall han första gången blifva uppslagen vid pålen i — — — timmar, men kommer han flera gånger igen, då hvar gång löpa två hvarf gatulopp igenom hela kompaniet. Rusthållare, som af tröghet eller tredska försummar att anskaffa anbefalld muntering, pliktar första resan fem daler silfvermynt, och sedan hvar gång dubbelt, som han terminen försummar. Med fattiga rusthållare skall undseende hafvas. Alla dylika böter samlas till de fattiga ryttares eller rusthållares understöd, som antingen mista sin häst eller i någon annan olägenhet förmedelst fattigdom förfalla.»[31]) De rusthållare, som ej inom förelagd termin erlade de anbefallda reservmedlen, skulle enligt bestämmelse af år 1692 istället för sex daler betala tolf daler silfvermynt.[4]) I oktober 1696 hade konungen själf besiktigat åtskilliga nummerhästar samt ålagt flera rusthållare fem dalers silfvermynt böter samt utsatt terminer, då nya hästar skulle inför honom uppvisas i stället för de kasserade.

Fredsåren 1680—1697.

Åren 1680—1688 fick regementet med undantag af kompani- och regementsmöten samt de förflyttningar, som skedde i samband med indelningsverkets genomförande, njuta fullt lugn å rusthållen.

Den 9 april 1688 afled Öfverste Ramsvärd, och till hans efterträdare utnämndes den 14 i samma månad Öfverstelöjtnant Fromhold Fägersköld. Efter Fägersköld blef Major Banér samma dag öfverstelöjtnant och efter denne Ryttmästare Stromberg major.

Sveriges politik under denna tid kännetecknas bland annat af en växande spänning med Danmark till följd af den holsteinska frågan. Danmark ville nämligen beröfva hertigen af Holstein, som var Carl XI:s morbror och Sveriges bundsförvant, hans suveränitet. Då Danmark uppträdde allt mera aggressivt och till och med bemäktigade sig en del af hertigens land, började Carl XI år 1688 att rusta för ett anfall mot Danmark. En här om 16,000 man skulle sammandragas till Skåne, och i denna afsågs Lifregementet att ingå med hela sin styrka.

I bref af den 31 maj 1689 anbefalldes, att Lifregementet strax skulle begifva sig på marsch till Skåne. Marschruterna föreskrefvo, att regementet ej skulle sluta tillsammans förr än i Skåne, utan kompanierna följa hvarandra på vissa afstånd. Furage åt en »marketent» skulle bestås under marschen, likaså åt en sadelmakare. Silfverpukorna skulle lämnas i förvar på Stockholms slott och endast kopparpukorna medtagas, hvilka skulle få fortskaffas med skjuts, därest pukhästen icke kunde stå ut med att dagligen marschera med dem. Sedan kompanierna nedkommit, skulle de fördelas på ytterligare tre kompanier på sä vis, att 25 man från hvart kompani skulle aftagas till de nya, hvarigenom regementet skulle bestå af 15 kompanier om 100 gemena hvartdera.[4]) Angående dessa kompaniers standar är förut meddeladt. Regementet hann dock knappast mer än att sätta sig i marsch, förr än denna order den 27 juni, på grund af fördraget i Altona den 20 juni mellan Sverige och Danmark, kontramanderades. Lif, Roslags och Norra Upplands kompanier hade då endast kommit till Södertälje; Västmanlandskompanierna gingo öfver Kvicksund. I dessa trakter fick regementet kvarstå till den 20 juli, då order gafs om hemmarsch. Till Fägersköld skref konungen: »I skolen återvända hem med de tre i Tälje stående kompanierna. De skola öfver natten stanna i Liljeholmen. De i

Stockholm kvarlämnade kyllrarna ditsändas och påtagas, så att de följande morgon något snygga tåga genom staden hemåt.»[4])

Den 24 november 1690 hade Hennes Maj:t Drottning Ulrica Eleonora sitt intåg i hufvudstaden från Jakobsdal med »en öfvermåttan stor procession, uti hvilken allra främst voro Kungl. Maj:ts Drabanter till häst,

FROMHOLD FAGERSKÖLD.

mycket väl munterade, därnäst hela Gardet på tolf kompanier, därefter följde Lifregementet af Uppland, alla med kyllrar och blå schabrak med gula kronor uppå samt röda band i hattarna, halsdukarna och på axlarna». Näst efter Lifregementet kommo alla unga af ridderskapet och adeln.[14])

År 1692 gjorde Hertig Christian Albrecht af Holstein ett besök i Stockholm. För hans inresa till hufvudstaden anbefalldes i bref af den 22 mars: »I nästa månad, då fursten af Holstein reser, skola vid middags-

och nattlägerställen, nämligen Ekolsund, Västerås, Örebro och Emma krog, vid hvartdera stället en ryttmästare med femtio man af Lifregementet i full muntering inställa sig».[4])

Till Drottning Ulrica Eleonoras begrafning år 1693 inkommenderades de fyra Upplandskompanierna af Lifregementet, »skolandes officerarna vara

JACOB SPENS.

försedda med svarta kläder och schabrak, men de gemena hafva att lämna såväl schabrak som värjehäng hemma samt af hattarna sprätta galonerna, förseende sig med fyra dagars kost».[4])

Den 28 december sistnämnda år utnämndes Öfverste Fägersköld till generalmajor af kavalleriet samt landshöfding i Närke och Värmland, och till hans efterträdare förordnades samma dag Öfverstelöjtnanten vid Drabanterna Friherre Jacob Spens, som 1674 till 1675 som kornett och löjtnant tjänat vid regementet. Den 30 december utnämndes Major Strom-

berg till öfverste och chef för Södra Skånska kavalleriet, och till major efter honom förordnades samma dag Ryttmästare Stöltenhjelm.

För att paradera vid Carl XI:s begrafning år 1697 inkommenderades bland andra trupper åtta kompanier af Lifregementet. Enligt bref från Spens af den 15 maj hade de fyra Upplandskompanierna sina svarta schabrak kvar sedan drottningens begrafning. Han begärde flor till standaren och trumpeterna samt till underofficerares och gemenas hattar; svarta klädesschabrak för underbefäl, en aln kläde till hvarje, samt underofficerarnas med svarta ullfransar omkring; flor till underofficerarnas halsdukar samt svart lärft till de gemenas; svarta stofferingar till underofficerskyllren; svarta rockar af kläde till 16 trumpetare och en pukslagare m. m. dyl., inalles 4,430 silfvermark, hvilket beviljades att af statskontoret utbetalas.[10]) Från själfva begrafningen finnes följande beskrifning: De åtta kompanierna af Lifregementet, som voro till paradering inbeordrade, uppställdes kl. 9 f. m. dels på rännarbanan, dels på Hötorget. De hade alla svarta hästetyg och schabrak; officerarna voro alla svartklädda, och manskapet bar med svart stofferade kyllrar. Under sin öfverste, Friherre Jacob Spens, satte de sig i marsch längs Drottninggatan åt Norrmalmstorg, där Drabanterna voro uppställda, hvilka då slöto sig till Lifregementet och öppnade tåget; näst efter Lifregementet följde Borgerskapet till häst. Sålunda marscherades öfver Norrbro och Storkyrkobrinken till Riddarholmstorget samt öfver Kornhamn och Nygatan tillbaka åt Riddarholmsbron, där halt gjordes med front mot kyrkan. Närmast bron stodo Drabanterna, därnäst längs Nygatan Lifregementet och Borgerskapet. När uppmarschen skedde, höll kavalleriet värjorna under vänstra armen, och standaren, vid hvilkas spets var långt hängande flor, sänktes hoprullade tillbaka. Hufvudbaneret fördes af Fältmarskalken Grefve Nils Bielke. Vid det kungliga likets nedsättande i grafven aflossades 386 stycken, uppställda på olika delar af staden och malmerna, förutom örlogs- och kofferdifartygens kanoner, hvarjämte alla regementen till häst och fot sköto salfvor.

Den 2 augusti 1697 afled Öfverstelöjtnant Banér, och den 16 i samma månad utnämndes Major Stöltenhjelm till öfverstelöjtnant och efter honom samma dag till major Ryttmästaren Friherre Jacob Casimir Sparre.

KRIGSHÄNDELSER, KOMMENDERINGAR M. M. UNDER CARL XII:s TID

Fredsåren 1698—1700.

År 1698 gjorde Hertig Fredric af Holstein, som 1694 efter sin faders död öfvertagit regeringen i sitt land, ett besök i Sverige. Rörande hans resa genom landet föreskrefs, att han skulle mottagas som en regerande furste. För hans resa genom Södermanland anbefalldes, att majoren af Lifregementet skulle följa honom genom detta landskap, och att femtio ryttare af Södermanlands kompani skulle hålla vakt vid hvarje nattkvarter och middagsmålsstation.

Såväl på grund af släktskapsförhållanden som hufvudsakligast på grund af politiska förhållanden var Sverige nära förbundet med Holstein. Vid underrättelsen om Carl XI:s död hade Danmark i maj 1697 sändt trupper in i hertigens land och förstört en del mindre fästen, men på Englands och Hollands föreställningar dragit sina trupper tillbaka. 1699 lät Carl XII sina trupper rycka in i Holstein för att ånyo sätta skansar och fästningar i stånd.

Förhållandet till Danmark var alltså allt annat än godt, men äfven mot Ryssland och Polen måste Sverige vara på sin vakt. Allt under förklaringar om sina vänskapliga känslor afslöto dessa staters regenter, Tsar Peter och Konung August II, i all hemlighet i november 1699 ett anfallsförbund mot Sverige. Sedan Christian V i augusti sistnämnda år aflidit och efterträdts af sin unge ärelystne son, Fredric IV, slöt sig snart Danmark till Sveriges fiender. Fientligheterna började med att August II lät sin armé i februari 1700 infalla i Lifland utan krigsförklaring, hvarefter danska trupper i mars inbröto i Holstein.

Sverige var dock väl förberedt för krig. De senaste åren hade användts särskildt för flottans sättande i stridbart skick. Äfven vid armén voro förberedelser vidtagna.

Vid Lifregementet hade den 2 januari 1700 Öfverste Spens anhållit om nya pistoler och värjor för regementet, om ny medicin för fältkistorna m. m. Åtta dagar därefter anbefalldes krigskollegiet att utlämna nya hjullåspistoler, som skulle betalas af rusthållarna, att med det första till regementet utdela nya värjor, att nya fältkistor med medicin skulle utlämnas i stället för de gamla, som skulle inlämnas i Stockholms rustkammare. Vidare antogs under våren marschruter och bestämdes, att regementet skulle

utgå i nya munteringar, hvarvid kyllren ej skulle medtagas utan lämnas hemma, samt att i stället för att genast uppsätta trossklippare, hvilket skulle blifva svårt, då så många goda hästar på en gång ej stodo att finna, hvart tältlag skulle inbetala 20 riksdaler eller 4 per rusthåll, för hvilka pengar sedan trossklippare kunde anskaffas, hvarför trossen i händelse af uppbrott nu skulle föras med skjuts genom landet.

Det stora nordiska kriget.

Krigsåret 1700.

I slutet af mars månad torde ordern om uppbrott hafva utgått till regementet, som därvid skulle marschera på två kolonner till Skåne, den ena bestående af Östra Västmanlands, de fyra Upplands samt Södermanlands kompanier under regementschefen genom Södermanland och Östergötland, den andra bestående af de öfriga sex kompanierna under Öfverstelöjtnant Stöltenhjelm genom Närke och Västergötland. Omkring den 20 april synas kolonnerna hafva brutit upp från respektive Stockholm och Västerås, och de ankommo i midten af juni till Skåne, där regementet beordrades till Ystad för att öfverföras till Tyskland och på den vägen jämte andra trupper söderifrån marschera in i Holstein för att bistå Carl XII:s svåger, hertigen af Holstein, mot Danmark.

Någon öfverfart till Tyskland blef dock ej af. Den 25 juli landsteg konungen med omkring 5,000 man vid Humlebäck på Själland. Ungefär samtidigt torde Lifregementet fått order att marschera till Landskrona, hvarest det sedermera embarkerade för att den 8 augusti debarkera på Själland. Samma dag afslöts emellertid freden i Traventhal mellan Danmark och Holstein, hvarefter fientligheterna mellan Sverige och Danmark upphörde. De svenska trupperna förblefvo dock kvar på Själland till den 21 augusti, då de återfördes till Landskrona.

Efter återkomsten till Skåne förlades Lifregementet liksom öfriga trupper inom detta landskap, hvarefter de sedan öfverfördes till de hotade Östersjöprovinserna. Ursprungligen torde Carl XII haft för afsikt att angripa konung August af Polen, men till följd af ryssarnas infall och belägringen af Narva beslöt han sig för anfall i första hand mot Ryssland.

På grund häraf förflyttades trupperna i midten af september till Blekinge och Karlshamn, dit sjötransportmateriel samlades. Sista dagarna af september började trupperna inskeppas. Af Lifregementet skulle, enligt Generalkrigskommissarien Göran Adlerstens bref, Lif och Majorens kompanier embarkera den 6 oktober, hvilket dock på grund af motiga vindar något uppsköts. Den 9 och 10 embarkerade dock åtta kompanier af regementet. I fjorton dagar fingo dessa förblifva å fartygen väntande på vind. En del hästar blefvo därunder sjuka och måste åter tagas i land. Efter fåfänga försök att i motvind komma ur Karlshamns hamn afseglade ändtligen den

30 oktober dessa åtta jämte ytterligare två kompanier, som man då äfven hunnit inskeppa, hvarefter endast Roslags och Örebro kompanier till följd af brist på fartyg och foder ännu återstodo.[12])

Då de tio kompanierna kommit mellan Gottland och Ösel, öfverföllos de den 1—2 november af en så svår storm, att skeppen skingrades. Angående denna händelse skref Generalkrigskommissarien Adlersten den 9 november från Karlshamn: »Ehuruväl man varit här i den säkra förmodan, att de tio kompanierna af Lifregementet samt Västmanlänningarna, som härifrån gingo den 30 oktober, skulle lyckligen framkommit med den goda vinden, som man tyckt dem i sex dagar skolat haft, så har det likväl felat, eftersom mellan den 1 och 2 november, då största delen varit mellan Ösel och Gottland, är där en stor storm uppväxt, af hvilken man här icke det ringaste förnummit, med motväder, som så skingrat skeppen, att Generalmajor Spens med nöd har sauverat sig i Karlskrona, efter hans skepp blifvit läck; tvänne äro läcka hit inkomna af Ryttmästarna v. Müllerns och Claes Bondes* kompanier, och skulle några sauverat sig under Gottland. Vid Karlskrona blifva andra farkoster gjorda färdiga för Generalmajor Spens och de hästar, han innehade; här blifva också andra för de här inlupna färdiggjorda, och hade de väl idag kunnat gå med Ryttmästare Wetzler, men som hästarna äro något illa medfarna, så har jag tyckt vara bäst, att de blifva här litet ståendes, på det de måga komma sig före, och om det är möjligt, skola alla följa med Gersdorff.»[12])

Större delen af regementet nådde dock Estlands kust. Före den 8 ankom till Reval 1,057 man samt den 8 och 9 till Pernau 76 man. Den 9 afgick från Karlshamn Ryttmästare Wetzler med sitt Roslags kompani och den 13 Ryttmästare Gersdorff med sitt Örebro kompani och de af stormen tillbakadrifna. Generalmajor Spens hade insjuknat i feber i Karlskrona men afgick dock den 21 med de dit tillbakadrifna.[12]) Kommen till Gottland måste dock Spens afbryta sin resa, då »hvarken vilja eller krafter längre gällde», i ty att han »fastnade i en stark rösota med en värk i alla leder».[45]) Först i midten af december kunde Spens efter en svår sjöfärd taga sig fram till Pernau. Hans medförda folk och hästar torde dock genast fått fortsätta resan från Gottland.

Då de af stormen tillbakadrifna fartygen nådde Karlshamn, synes det gått olyckligt för en del af Fellingsbro kompani, ty mönsterrullorna upptaga nästan hela tredje korpralskapets (n:r 84—119) hästar drunknade den 10 november. Af detta kompani hade dessutom en häst drunknat den 14 oktober och en å icke angifven dag i november.[1])

Emellertid hade Ryttmästaren Carl Gustaf Creutz kort efter landstigningen i Reval med regementets hufvuddel satt sig i marsch mot Wesenberg. Till slaget vid Narva den 20 november hann han ej, utan framkom till Wesenberg den 22. Här möttes han af en kungl. order att gå till Dorpat[10]) och där ställa sig till efterrättelse de befallningar, som Öfversten

* Fellingsbro och Östra Västmanlands.

och Kommendanten därstädes Carl Gustaf Skytte erhållit angående Lifregementet. Den 12 november bröt Stöltenhjelm upp från Pernau med sina 76 man mot Reval för att sluta till regementets hufvudstyrka. Under vägen dit erhöll han underrättelse, att Spens ej kommit öfver, hvarför han med skjuts skyndade sin trupp i förväg för att taga befälet öfver regementet. Den 23 nådde han Creutz vid Halgill, en mil söder om Wesenberg. Den 24 november uppbröto de under Ryttmästarna Wetzler och Gersdorff senast öfverkomna 216 ryttarna från Reval och några dagar senare Stöltenhjelms 76 ryttare från samma stad.[45]) Med hufvuddelen fortsatte Stöltenhjelm den 24 från Halgill mot Dorpat, dit i början af december Lifregementets hela öfverkomna del, omkring 1,350 man, samlades. Den 10 december skref Stöltenhjelm härifrån till konungen, att Generalmajor Spens ej ännu ankommit, att en del ryttare och merendels alla trosspojkar under den långa marschen förslitit sina bröstlappar, pälsar, skor, strumpor och handskar, hvilka han begärde måtte blifva ersatta. Under den äfventyrliga transporten äfvensom under de långa dagsmarscherna från Pernau och Reval med brist på hvarjehanda underhåll och ringa beslag hade sex hästar alldeles blifvit afsatta, 117 sjuka hästar hade kunnat ditsläpas. Han hade sökt bekomma klippare från staden genom Öfverste Skytte och ifrån landet genom Ståthållare Strömfelt, men förgäfves, då ingen ville lämna hästar utan kontant betalning. Han ville ej lämna så många raska och dugliga ryttare efter såsom oberidna, men visste ej, huru han skulle få dem med sig. Den 9 hade han utsändt ett parti af 200 man mot Neuhausen samt ämnade själf med de återstående 860 friska beridna den 11 fortsätta för att först fatta posto vid Koikel.[10])

Löjtnant Johan Blum på Fellingsbro kompani, hvilken ständigt nyttjades på partier och rekognosceringar, afslog här med största tapperhet ett anfall af en öfverlägsen rysk styrka.[25])

Den 13 skref Spens från Reval, att han efter en svår och långsam resa anländt till Pernau och därifrån till Reval, hvarifrån han den 14 ämnade fortsätta mot Dorpat. Tvänne farkoster med 70 man af regementet voro ännu ej anlända, och han hade om dem inga underrättelser, men i öfrigt var på hela regementet såväl manskap som mestadels hästar oskadda framkomna. Nio man sjuka kvarlågo i Reval.[10]) Äfven de saknade fartygen framkommo sedermera, så att mot slutet af året var hela regementet samladt till Dorpat och söder därom. Härifrån blef det beordradt till Koikel för att bevaka gränsen, hvarifrån Spens den 26 december skref: »Stormäktigste, Allernådigste Konung! Jag hade ärnat i morgon gå med mitt folk till Marienburg att där råka ihop med 1,000 kosacker, som där stå, men blef rätt nu adverterad af Landrichter Harenbor, att han viss kunskap hafver, att de stå med 8,000 kosacker och 8,000 ryska soldater vid Petjory och vänta i morgon till sig 6,000; till den ändan, när de få dem tillsamman, så vill han öfverfalla oss i våra kvarter. Fienden hafver ock express lämnat i Marienburg de där stående kosackerna till den än-

dan, att vi skulle dem attackera, på det han dess bättre skulle komma oss på ryggen. Nu vet jag icke, huru Eders Maj:t nådigst behagar. Om jag finge Öfverste Goës regemente hit och vi finge gå på dem att med Guds hjälp göra vårt bästa, eller huru Eders Maj:t därmed behagar. Temmeligt artilleri hafva de också med sig. Jag afvaktar härom Eders Maj:ts allernådigste order och beklagar, att mitt folk så mycket sjuknar; orsaken är, att de icke hafva haft hvarken brännvin eller dricka, sedan de äro hitkomna. Jag skall icke underlåta att göra allt för att konservera Eders Maj:ts regemente. Gud gifve, att de betjänte ville bekymra sig om vår existens.»[10])

I slutet af december förlades hufvuddelen af svenska armén i vinterkvarter i trakten af Lais, norr om Dorpat. Lifregementet vid Koikel kom alltså att bilda förpost för armén i sydlig riktning och fick här under vintern utkämpa flera strider med ryssarna. Ryttmästare v. Müllern hade med 100 hästar af regementet, uttagna från alla kompanier, i midten af december sändts på parti mot Neuhausen för att försvara slottet och hafva ett vaksamt öga på fienden. Här anfölls han den 17 december af ett starkt ryskt parti, men höll sig så tappert, att han efter tvänne timmar nedlade några hundra ryssar och de öfriga retirerade. v. Müllerns förluster voro dock ej heller små. Enligt mönsterrullorna stupade denna dag af Lifregementet följande antal ryttare och hästar, nämligen:

	Lifkompaniet	Öfv.-löjtnantens	Majorens	Roslags	Norra Upplands	Östra Västmanlands	Södermanlands	Kungsörs	Fellingsbro	Östra Närkes	Örebro	Vadsbo	Summa
Ryttare	—	3	4	—	2	—	7	5	1	1	2	2	27
Hästar	—	4	4	—	4	—	3	1	—	2	1	2	21

Mönsterrullan upptager dessutom en karl af Fellingsbro kompani stupad den 10 december samt tre karlar af Östra Västmanlands och en karl och en häst af Majorens kompani stupade den 29 december.

Konungen hade tagit sitt vinterkvarter i Dorpat, hvarifrån han den 29 gjorde en ridt till Koikel, där han sammanträffade med Generalmajor Spens och Lifregementet. Här dröjde konungen några dagar i afvaktan på att ryssarna skulle göra något försök, men där blef allt tyst och stilla.[24])

Krigsåret 1701.

Den 8 januari var konungen åter ute på rekognoscering vid Peipussjön och sammanträffade ånyo med Spens. Då Spens här anmälde, att regementet led brist på lifsmedel, befallde konungen honom att gå i vinter-

kvarter vid Sagnitz. Endast en löjtnant med 30 man kvarlämnades vid Neuhausen. Tre dagar därefter eller den 11 blef detta detachement anfallet af 400 ryssar, hvilka till en början kommo »tappert löpande,» men löjtnanten hade så väl utställt sitt folk både framför och på båda sidor om slottet, att fienden fick en märkbar känning af hans salvor och drog sig tillbaka.[24]) Den 19 skref Spens från Sagnitz, att han intet särdeles hört af ryssarna, sedan kungen var där, allenast att Öfverste Schlippenbach förföljt en del och nedgjort trettio af dem, hvarefter de öfriga dragit sig tillbaka till Petjory. Spens hade utsändt en del furagerare till gränsen för att samla furage, som fienden annars skulle hafva borttagit, och dessa hade redan inbragt 160 lass hö. Ryttmästare Bonde med 60 ryttare var kommenderad till betäckning med order att kvarstanna några dagar efter furagerarna »att attrappera fienden», hvilket ock lyckats, i det han utan ringaste förlust nedgjort ett parti af 15 man; Bonde kvarstod då ännu och hoppades kunna göra ännu större afbräck. Spens anmälde vidare, att regementsfältskären och många andra af officerarna och många gemena lågo för döden, hvarför han begärde, att »fältdoktorn» måtte skickas till regementet.[10])

Mönsterrullan upptager en ryttare af hvartdera Kungsörs och Fellingsbro kompanier samt en häst af det sistnämnda slagna den 20 januari; troligen tillhörde dessa Ryttmästare Bondes parti.

Emellertid oroade ryssarna från Petjory ofta de svenska kvarteren, hvarför konungen ansåg det vara högst angeläget, att detta fäste ödelades. Den 6 februari skref Spens, att han denna dag väntade Schlippenbach till Sagnitz för att öfverenskomma, om något kunde företagas mot Petjory. Samtidigt anhöll han, att hästar måtte uppköpas för att ersätta de många vakanserna vid regementet. Den 8 skref han åter till konungen, att 400 ryssar den 6 hade fattat posto 1/4 mil från Koikel för att plundra i landet; »därför blef Löjtnant Blum med 36 af mina ryttare utsänd att rekognoscera, hvilken ryssarna hafva sökt att kringränna men blefvo af den djupa snön förhindrade; attackerade han då den vänstra deras flygel, dref dem på flykten och af dem 20 nedgjorde förutom dem, som bönderna i skogen dödade, samt dem sedan två mil förföljde, men som hästarna omsider tröttnade, så måste han vända om igen. De hafva varit rätt väl beklädda, hafvande på sig gröna rockar och pälsar. Eljest tänker jag i Herrans namn nästkommande söndag härifrån uppbryta med mitt regemente tillika med Schlippenbach att gå till Petjory, så framt den djupa snön oss ej förhindrar. Jag hafver till detta verket begärt af Öfverste Skytte granater och beckkransar.» [10])

Den 10 februari bröt Spens upp med regementet samt anföll och brände den 13 Petjory. Angående denna strid skref han den 14 från Koikel: »Jag uppbröt med mitt regemente ur ståndkvarteren den 10 på aftonen och marscherade skogledes, där hvarken folk eller byar äro, kontinuerligen 14 à 15 mil allt intill en plats i Ryssland, Colodowicz benämnd,

hvarest jag stämt Schlippenbach med hans dragoner, infanteri och artilleri, som var fyra trepundingar, mig till mötes kl. 10 om aftonen, som var den 12 dennes, i den mening att öfverfalla fienden om natten, medan de sofvo och hade ingen kunskap af oss. Schlippenbach kom kl. 12, hafvandes kvitterat sitt folk en mil därifrån med Major Wallenstedt, hvilka dröjde så länge, att jag måste skicka Schlippenbach tillbaka och kom fram med sina dragoner kl. 3 ½ om morgonen.* Då hade ryssarna allaredan af oss kunskap, hvilket allt oaktadt jag dock strax marscherade öfver ett pass, hvarest de hafva för oss broar uppkastat, kommo likväl lyckligen öfver och satte oss kl. 4 utanför staden i en bataille, hvarest vi stodo och uthöllo deras kanonerande och skärmytserande utan att göra någon motion intill kl. emot 9, då infanteriet efterkom, dock Gudi lof utan någon synnerlig förlust. Så snart vi kommo för staden, drog fienden sina trupper ut och ställde sig under sina stycken i slagordning, då jag med hela styrkan attackerade dem, hvilka strax retirerade sig under verket, som med retranchement och spanska ryttare var besatt samt dynga emellan kastad, gjordt som en vall; dock gick jag med kavalleri och infanteri gerade därpå, detsamma lyckligen uppkastade och igenom kom, förföljandes dem allt intill slottsporten och en stor del nedgjorde, hade väl ock trängt oss in genom porten tillika med fienden och således bemäktigat oss slottet i samma force, där infanteriet så snart hade efter kommit, men efter vi inga gröfre stycken med hade, ej heller fingo några haubitzer af Öfverste Skytte, så stodo vi länge för slottet både med kavalleri och infanteri och uthöllo deras kanonerande, men sedan jag såg vara omöjligt utan gröfre stycken och bomber där något kunna uträtta, så stacks staden i brand, som var full med allehanda proviant och ammunition, och ställde oss därutanför. Själfva fästningen är temligen stor med en stark ny ringmur fyra famnar hög omdragen samt många starka och sköna torn; varandes icke lätt med så små stycken, som vi med oss hade, att intaga fästningen utan att riskera allt för stor manspillan, marscherade jag därifrån och ställde mig strax hos slottet, furagerande hästarna vid en lada, som var full med hö och hörde munkarna till. Vid slottsporten blef Major Wallenstedt skjuten och Löjtnant Freijtach dödligen blesserad, men af de gemena kan jag ännu icke veta visst huru många, men tror vid pass 30 man. Af fienden blefvo vid pass 4 à 500 man dödade, förutom dem som uppbrändes. När detta var beställdt, uppbröt jag i Jesu namn därifrån och marscherade med mitt regemente först till Koikel och idag till kvarteren igen. Hästarna hafva

---

* Enligt Theatrum Europæum samlades den 13 kl. 2 fm. vid Colodowicz de till företaget afsedda trupperna, nämligen större delen af Lifregementet, Öfverste Schlippenbach med 300 man till fots och 300 dragoner samt fyra fältstycken från Marienburg, Major Wallenstedt från Rauge samt Kapten Meyercrantz från Koikel, sammanlagdt vid pass 2,000 man. Med denna styrka skulle följt omkring 2,000 ingermanländska bönder för att hämnas det öfvervåld, som skett dem och deras landsmän, samt för att göra byte. Härom säger dock Spens i sitt bref intet.

fuller något gifvit sig af denna svåra marsch, men när vi komma i kvarter, skola de väl komma till rätta igen — — —.»[10])

För denna strid upptager mönsterrullan döda af Lifregementet endast tre ryttare af Östra Närkes och en af hvartdera Norra Upplands och Södermanlands samt en häst af hvartdera Majorens och Fellingsbro kompanier. Enligt Leonhard Kaggs dagbok var under natten så stark köld, att många blefvo förkylda. Theatrum Europæum beskrifver striden efter kl. 9 fm. så, att sedan Generalmajor Spens lätit rekognoscera förskansningarna, beslöt han att våga en stormning. I midten ställdes fotfolket under Major Wallenstedt; högra flygeln fördes af generalmajoren själf, som där hade Öfverstelöjtnant Stöltenhjelm med större delen af Lifregementet, Öfverstelöjtnant Romanowitz' finska ryttare samt en del af Schlippenbachs dragoner; på vänstra flygeln fördes befälet af Öfverste Schlippenbach, som hade under sig Ryttmästare Creutz med en del af Lifregementet och Kapten Rosenkampf med återstoden af Schlippenbachs dragoner.

Vid denna tid, då anordningarna för stormningen blifvit fullbordade, hade striden redan börjat, därigenom att Ryttmästare v. Müllern af Lifregementet, som varit utsänd att tända några längre bort belägna byar, nu återkom och högg in på de mot svenskarnas vänstra flygel stående trupperna. Hela svenska rytteriet fördes nu i galopp rakt mot fienden, som utan särdeles möda drefs från fältet in i sina förskansningar, så tätt förföljd af de svenska ryttarna, att dessa samtidigt inträngde. Dragonerna skyndade till Petjorys slott eller kloster, troget understödda af Creutz med hans ryttare. Endast ett fåtal af ryssarna lyckades rädda sig in i slottet och stänga portarna efter sig; de öfriga skingrades i förstaden, där en stor mängd nedhöggos. En del försvarade sig tappert i husen, så att man nödgades sätta eld på dessa, men detta oaktadt ville de ej komma ut, utan ledo ett rättvist straff för sina rysliga härjningar i Lifland, därigenom att de själfva blefvo innebrända. Ur lågorna hördes ännu länge de döendes rop, blandade med skotten ur deras egna gevär, som af elden afbrändes. Bakom ett bröstvärn af spanska ryttare invid slottsporten hade en del af fienderna räddat sig och gjorde där ett förtvifladt motstånd, men de blefvo drifna ur sin ställning och till största delen nedhuggna af Stöltenhjelm med hans afdelning af Lifregementet, Rosenkampf med dragonerna samt det anryckande fotfolket.[17])

Flera lyckade ströftåg och partier utfördes äfven efter denna tid från Lifregementet. Den 5 mars utsände Spens en af sina ryttmästare med 100 hästar. Dessa togo vägen öfver Peipus, som ännu var tillfrusen, och avancerade på fyra mil nära Pleskov. En kår strelitzer, ryssarnas bästa trupper, som de påträffade, jagades på flykten med förlust af flera fångar, hvilka ryttmästaren jämte byte förde tillbaka. Den 29 mars utsände Spens Ryttmästare Carl Gustaf Creutz med 300 man. Han gick tämligen nära Pleskov, hvarest han råkade några fientliga trupper, hvilka efter ett svagt motstånd hastigt gåfvo sig på flykten.[24])

I och för sommarfälttåget, hvilket var afsedt att riktas mot Polen, gjordes tidigt förberedelser. Den 28 april anhöll Öfverstelöjtnant Stöltenhjelm hos konungen om penningar för officerare, gemena och trossdrängar »för att utrusta sig till den blifvande kampanjen». Den 19 maj anhöll Spens, hvilken nu blifvit befordrad till generallöjtnant af kavalleriet, i bref från Sagnitz, att de sjuka måtte få lämnas i Fellin, »där de blifva bättre skötta än i Dorpat, där redan så många äro. Sjuka finnas Gudi lof ej många, men flera kylda, af hvilka en del ännu på lång tid icke lär blifva frisk.» En officer, själf kyld, skulle kvarlämnas hos dem äfvensom en fältskärsgesäll till deras vårdande. En del hästar uppköptes i trakten. Vidare anhöll Spens i bref af den 4 juni från Dorpat om landshöfdingarnas bistånd i hemlandet, enär rusthållarna ännu ej anskaffat schabrakerna och trossklipparpenningarna samt ej ville betala inköpta nya hästar, förr än de fått de gamla kasserade hem, »ehuru dessa härute alltid värderats och godtgjorts rusthållarna», hvilket af konungen bifölls.[10])

Angående fienden skref Spens i ofvannämnda bref af den 13 maj, att han hade underrättelse, att fienden ämnade infalla i landet, hvarför han utsändt ett parti af Lifregementet till Koikel; med hela regementet höll han sig färdig att sekundera dem, »ifall något af fienden skulle tenderas, hvilket jag dock knappt tror, men ville önska, att de kommo; vi skulle gärna med Gudi hjälp convoyera dem tillbaka i sitt land igen».

Den 17 juni på sin tjugonde födelsedag uppbröt Kung Carl med hela armén från kvarteren i Lifland. Den 22 nådde han den lilla staden Walk, hvarest ett rykte visste berätta, att ett parti sachsare visat sig ej långt därifrån. Härför utsändes fyra kompanier af Lifregementet att uppsöka dem på andra sidan Aa-strömmen, men de funno intet af fienden. Den 24 var hufvudkvarteret i staden Wolmar, hvarifrån ett parti sändes mot Kockenhusen för att vilseleda fienden om platsen, där konungen ämnade öfvergå Dünafloden. Emellertid marscherade hufvuddelen af armén mot Riga, där anstalter voro gjorda såväl för byggande af en flottbrygga som för anskaffande af farkoster för truppernas öfverförande.

Öfvergången af Düna.

Mellan kl. 9 och 10 om aftonen den 8 juli började de trupper defilera, hvilka först skulle gå öfver. Dessa voro Lifdrabanterna, 200 man af Lifregementet till häst under Generallöjtnant Spens, 200 man Lifdragoner, fyra bat. Lifgarde, två bat. Upplänningar, två bat. Dalkarlar, en bat. Hälsingar, två bat. Västmanlänningar, två bat. Närkes och Värmlands samt två bat. Västerbottens regemente. Sachsarna under Hertigen af Kurland och Fältmarskalken Steinau utgjordes af fyra regementen till häst och fyra till fot samt tjugofyra bataljoner i reserv. Kl. 4 fm., sedan lösen »Hjälp Gud» utdelats, lade svenskarna ut från stranden. Landningen skedde gent

ÖFVERGÅNGEN AF DÜNA DEN 9 JULI 1701.

emot Fossenholm, en kvarts mil nedanför Riga. Regementena landstego utan synnerlig förlust, oaktadt fienden flitigt kanonerade från en stjärnskans samt med sina regementsstycken, hvilken eld besvarades från Rigas citadell samt från åtskilliga batterier och blockhus, uppförda på pråmar och lodjor. De första, som satte i land, voro grenadiererna af gardet, med hvilka Hans Maj:t själf följde i en liten båt. Hade fienden hållit sig närmare stranden, hade han lättare bestridt öfvergången, men hans plan var att, litande på sin större styrka, släppa konungen i land med några tusen man och därpå kasta sig öfver honom. Detta befordrade konungens plan, ty därigenom kunde han uppställa sitt infanteri i linje, innan fienden hann draga sig tillsamman. Ändtligen stod fienden i slagordning på en äng. När han då såg de först öfverkomna bataljonerna, anföll han dem med beslutsamhet och gaf dem en stark salfva, men svenskarna, som satt spanska ryttare framför sig och fällt pikarna, gåfvo honom såväl med fältstycken som musköter orsak att rygga. Hans kavalleri, som bestod af kyrassierer, sökte i detsamma komma konungen i flanken, men Drabanterna under Generalmajor Arvid Horn och femtio man af Lifregementet under Generallöjtnant Spens höllo först ut deras salfva och trängde sedan med värjan i hand ögonblickligen in i hopen samt kastade kyrassiererna öfver ända. När ryssarna sågo sachsarnas motgångar, började de fly. Svenskarna gingo med värjan i hand löst mot stjärnskansen, hvilket så betog de inneliggande sachsarne modet, att rätt som de lagt an för att skjuta, kastade de om gevären och begärde kvarter samt gjordes till fångar. Deras stycken vändes genast mot fienden. Sachsarna anföllo för andra gången med sin linje, men blefvo åter kraftigt mottagna. Emellertid hade konungen vunnit mera mark och fått sin vänstra flank betäckt af stranden och stjärnskansen, medan den högra var blottad. Då fienden för tredje gången återkom, blef han väl af infanteriet, Drabanterna och den lilla truppen af Lifregementet tillbakaslagen, men hans yttre flygel svängde sig till höger och anföll det svenska infanteriet i sidan, så att de yttersta började vika, men då återkommo drabanterna och anföllo honom i ryggen, på samma gång som mera manskap af Lifregementet* tillika med Västerbottningarna öfverkommo. Dessa ställde sig på svenska högra flygeln och drefvo fienden tillbaka. Fienden anföll nu för fjärde gången, och man måste tillstå, att sachsarna gjorde sitt yttersta som tappert folk, men alldenstund friska trupper ständigt öfverkommo, kunde de intet uträtta utan blefvo kl. 7 fm. drifna på flykten efter två timmars fäktande. Konungen själf förföljde med Lifregementet och en del af infanteriet de slagna

* En del källor säga att endast Lif och en del af Södermanlands kompanier skulle hafva deltagit i slaget, men enligt andra och bland dessa Fankommitén, hade vid stridens början endast 50 man af Lifregementet kommit öfver men efter andra rytterianfallet återstoden af regementet. Regementskvartermästaren på regementet, Jacob Danckwardt-Lilljeström, anför i sin meritförteckning, att han var med, då de tvåhundra hästarna af Lifregementet öfverkommit.

till Cobrons skans, som af fienden genast utrymdes. Generallöjtnant Spens sändes härifrån för att med Lifregementet afskära dem vägen längs Düna; han upphann dem likväl ej, men tog deras bagage och ett rikt byte. Fienden förlorade i slaget vid Düna omkring 2,000 man, hela sitt artilleri, läger, bagage och magasiner. Svenskarnas förlust var i döda och blesserade omkring 500 man. Efter segern lät konungen göra korum och tackade Gud på knä tillika med hela armén för den vunna segern.

Denna berättelse är tagen ur »Relation öfver segern vid Düna» i Kungl. Bibl. I en annan »Berättelse om den härliga seger och framgång, hvarmed Gud den allerhögsta Hans Kungl. Maj:ts till Sverige vapen, genom den lyckliga öfverfarten öfver Dünaströmmen, emot konungens i Polen sachsiska armé till alla åskådandes högsta förundran hafver behagat välsigna. Riga den 9 juli anno 1701» heter det: »De svenska stego likafullt frimodigt iland, sprungo ur sina fartyg och fattade posto, hvarvid Hans Kungl. Maj:ts höga person var ibland de allra främsta. Fienden gick däremot med häftigt och förskräckligt skjutande på dem löst, dock gjorde de våra med spanska ryttares föresättande, pikarnas fällande och de medförda fältstyckenas skyndsamma planterande så manligt motstånd, att de fientliga trupperna måste vika och gifva sig undan, besynnerligen kavalleriet, hvilket dock hos dem mycket starkare var än vårt, såsom våra icke flera med sig hade än en del af de Kungl. Drabanterna och två kompanier af Hans Kungl. Maj:ts Lifregemente, hvaremot de 4,000 man till häst, bland hvilka två regementen kyrassierer. Kungl. Drabanterna och de andra få af rytteriet, medan de mesta och öfriga till häst ännu stodo här på denna sidan och icke kunde så hastigt öfverföras, uthöllo fiendens skott utan att skjuta emot, orörliga och stilla, men anföllo strax därpå med värjan fiendens kyrassierer med så oförskräckt och kraftigt mod och eftertryck, att fienden nödsakades vika undan. Omsider efter en stark och förtviflad drabbning, som varade två timmars tid, vardt fienden bragt i oordning och därefter fort på flykten drifven.»

Ehuru Drabanterna och Lifregementet, särskildt den först öfverkomna delen af regementet, framhållas för sin stora tapperhet gent emot en vida öfverlägsen fiende, voro regementets förluster ej stora. Mönsterrullorna upptaga ingen, hvarken befäl eller gemen, stupad; förlusterna i döda inskränka sig till fyra hästar, nämligen en af hvartdera Lif, Kungsörs, Örebro och Vadsbo kompani. Huru många, som sårats i striden, finnes ej angifvet.

Sommaren 1701—våren 1702.

Segern vid Düna var vunnen, men den fientliga armén var ej krossad. Förr än detta var gjordt, kunde Kung Carl knappast vända sig mot den ryska armén. Han blef därför tvungen att först fullfölja fälttåget i

Polen mot Konung August. Att han dock ej missaktade ryssarna, visar den omständigheten, att han till Östersjöprovinsernas försvar kvarlämnade omkring 30,000 man eller nära dubbelt, mot hvad han själf medförde mot Polen.

Som Lifland var i hög grad utsuget genom inkvarteringar, plundringar och rekvisitioner, beslöt Kung Carl att, då fienden ingenstädes höll stånd, besätta Kurland under afvaktan på förstärkningar från Sverige. Efter segern vid Düna, sedan Spens under förföljandet ej kunnat hinna fienden, synes regementet hafva delats, så att åtta kompanier gingo till Grobin nära Libau, under det fyra kompanier åtföljde General Mörner, som intog Kurlands hufvudstad Mitau.[45])

Flera tåg företogos därefter i Kurland längs Samogitiens gräns. Hvilken del Lifregementet tog i dessa, har det ej lyckats utforska. Mönsterrullorna upptaga en ryttare af Östra Närkes kompani, en häst af Öfverstelöjtnantens, tre af Östra Närkes, en af Örebro och en af Vadsbo slagna den 16 juli samt en häst af Kungsörs den 24 juli. Kagg anför i sin dagbok, att den 19 juli »blef kornetten Stahre af Lifregementet, hvilken var kommenderad på parti med 25 hästar, af sachsarna öfverrumplad, då han sig retirerade, hvarför han ock strax vid sin återkomst blef afsatt med sin tjänst». Afsättningen ägde rum den 3 augusti.[1]) Den 6 augusti var Spens i Bauske, sex mil söder om Riga, hvarifrån han afgaf en del befordringsförslag, bland andra till major efter Sparre, som aflidit i hemlandet, Ryttmästare Carl Gustaf Creutz. Dennes majorsfullmakt är af samma dato.

Större delen af sommaren synes dock hufvuddelen af regementet legat vid Grobin. I slutet af september förflyttades regementet till Ober Bartau, tre mil sydost om Libau. Äfven härifrån synas partier hafva utgått, ty mönsterrullorna upptaga en häst af Örebro kompani slagen den 2 november, en af Vadsbo den 9 och en den 17 december samt en ryttare af Östra Västmanlands kompani den 12 december, allt förutom den här nedan beskrifna striden vid Tryszki den 4—5 december.

Från Ober Bartau skref Spens den 3 oktober och tackade konungen för de hästar, denne låtit tillställa regementet, af hvilka han dock ej kunnat antaga större delen såsom allt för gamla eller undermåliga; många voro 18 à 20 år.[10]) Den 22 nov. skref Spens åter från samma ställe, att han uppgjort kontrakt med en köpman från Riga att anskaffa nya rockar och hattar för underofficerarna och de gemena vid hela regementet, samt anhöll om ersättning för fördubblingskorpralerna, »hvilka allt hittils ridit i ryttarmuntering», för deras munterande, hvilket bifölls. Den 12 november anhöll Spens att, »såsom vid regementet etthundra och några ryttare, något öfver 100 trossdrängar och en stor kvantitet munteringsposter äro vakanta», två ryttmästare, två löjtnanter och två underofficerare måtte få hemsändas att rekrytera och »vid förlust af deras tjänster vid första öppet vatten återkomma med rekryterna samt hitföra de nya schabraken».[10]) Detta bifölls äfven, och skulle Ryttmästarna Adlerberg och Posse, Löjt-

nant Wigel och Kornett Hero samt två underofficerare hemsändas. Samtidigt bestämdes det, att trosspojkarna skulle vara vuxna karlar, »på det när någon ryttare afgår, densamme må kunna sättas i stället».[31])

För att tukta den polske anföraren Oginsky, hvilken med en ströfkår uppehöll sig i Samogitien, bröt konungen den 1 december upp med 1,100 ryttare hvaribland en del af Lifregementet, samt något fotfolk. Efter några dagars marsch anlände han till en liten under Oginsky lydande stad, Tryszki. Ett vattendrag skilde honom från staden, hvilket öfvergicks medelst simning. Hela befolkningen med undantag af några munkar och präster hade flytt därifrån, så att konungen ansåg sig ej löpa någon fara, hvarför manskapet fick befallning att sadla af hästarna och själfva afkläda sig för att torka sina kläder. Munkarna lämnade dock underrättelse till Oginsky, hvilken nu trodde sig kunna göra ett präktigt kap, isynnerhet som blott en liten vakt stod vid ingången till staden. Nattetid kom han sålunda anryckande, kastade den lilla förposten öfver ända och tog plats på torget under ett gräsligt anskri. Svenskarna, som ej väntat sig detta och lågo i sin bästa sömn, hade blott tid att i bara skjortan, de flesta utan både stöflar och byxor, sätta sig till häst. Ryttmästaren vid Lifregementet Carl Philip Sack och Grefve Lars Fleming voro de första, hvilka gåfvo fienden något att göra, och de tumlade om i månskenet, allt hvad de kunde, till dess deras folk kommo allt efter hand. Sedan dessa lyckats rensa torget, kom äfven konungen, som i största hast kastat kläderna på sig, till undsättning med en del manskap, som han samlat, hvarefter Oginsky tvangs att med en förlust af 100 döda begifva sig på flykten, förföljd så nära af Ryttmästaren vid Lifregementet Claes Bonde, att denne tog hans pukor samt hans dräng med Oginskys egen handhäst. På svenska sidan hade trettio man stupat. Lifregementets förlust i denna strid var 2 ryttare och 26 hästar stupade samt 7 ryttare och 2 hästar sårade.[1]) Ryttmästare Sack, som i första striden blifvit sårad, fördes tillika med 18 sårade af manskapet tillbaka till Kurland, där de inom kort blefvo återställda. Efter striden öfverlämnades staden till plundring, och konungen utdelade själf en dukat till hvar och en af sina modiga bussar.[17 och 24])

Enligt Kaggs dagbok bestod konungens styrka af 900 gemena ryttare och Oginskys trupper af 15,000 man kavalleri, hvaraf 2,000 man blefvo på platsen.

Efter striden fortsatte konungen förföljandet af Oginsky, tillfogade honom vid flera ställen afsevärda förluster samt utsträckte förföljandet ända till Wilna i Lithauen. Ifrån Wilna återvände konungen med ett ringa följe af tio man den nära 400 km. långa vägen till sitt högkvarter i slottet Würgen, öster om Libau, dit han ankom den 30 december.[24]) De trupper, som åtföljt honom, förlades under Generalmajoren vid Adelsfanan Hummerhjelms befäl i Kowno.

För att understödja Hummerhjelms afdelning beordrades Spens den 7 januari att med återstoden af Lifregementet och en del infanteri tåga

till Kowno.* Marschen blef synnerligen svår, då ett vid denna tid ovanligt regn hade uppbrutit alla kärr och strömmar samt gjort vägarna nästan ofarbara. Angående marschen skref Spens den 11 januari till konungen, att han efter en besvärlig marsch var ankommen till Plungiany, »där tjugo man merendels ligga i hvarje kyffe och de flesta hästarna stå under bar himmel». Byarna voro mest öde, och hvarken proviant eller furage fanns, hvarför regementet omöjligen kunde kvarstanna där mera än två à tre dagar.[10]) Den 22 skref Spens åter till konungen från Balo, att regementet var dit anländt. »Vägarna kunna ej beskrifvas, emedan på dem så djupt vatten är efter den myckna snön. Alla broar äro bortflutna, ingen tjäle i jorden; måste här stanna, tills det börjar frysa på. Underhåll för manskap och hästar hafver hela tiden varit slätt; om vi ej haft med oss fyra dagars proviant, hade vi ej haft vårt lifsuppehälle; det resterar oss ännu fem dagars kost. Folket löper bort och lämnar byarna tomma; har utsändt partier åt alla håll att söka proviant och furage. Af mina äro få sjuka, men Roos och Sparre hafva hvardera fyrtio.»[10])

Ett parti bestående af 40 ryttare uttagna ur alla kompanier af Lifregementet under andre Ryttmästaren vid Södermanlands kompani Svante Rosenstråhle utsändes i början af februari för att furagera. Detta parti blef den 5 februari vid Neustadt (Novomiasto) anfallet af Oginskys friskaror och nästan alldeles nedgjordt. Mönsterrullorna upptaga för denna dag följande stupade gemena förutom Ryttmästare Rosenstråhle själf:

	Lif-kompaniet	Öfv.-löjtnantens	Majorens	Roslags	Norra Upplands	Östra Västmanlands	Södermanlands	Kungsörs	Fellingsbro	Östra Närkes	Örebro	Vadsbo	Summa
Ryttare	2	3	2	4	2	1	5	2	4	3	3	2	33
Hästar	2	2	2	4	3	3	6	2	5	2	4	4	39

Kagg säger i sin dagbok, att partiet bestod af 60 ryttare, och att endast en ryttare kom tillbaka, »hvilken var illa blesserad, de öfriga med ryttmästaren alla på platsen massakrerade». Mönsterrullorna upptaga vidare den 10 februari en ryttare samt den 15 en ryttare och tre hästar stupade af Kungsörs, Örebro och Vadsbo kompanier.

Den 7 februari skref Spens till konungen, att han var anländ till Vielona med regementet och att han förlagt det i närmaste byar, »hafvandes vi hittils fått vårt efter förordningen, men nu säger starosten sig intet vidare kunna utbetala». I detta bref nämnes intet om olyckan med Ryttmästare Rosenstråhles parti. Först i ett bref af den 22 februari, äfven från

* Norberg säger, att härtill beordrades Lifregementet, Lifdragonerna, Västmanlands, Värmlands, Kalmar och Västerbottens regementen, men i sina bref talar Spens endast om Roos (Närkes och Värmlands) samt Sparres (Västmanlands) regementen.

Vielona, omtalade Spens Rosenstråhle som »olyckligen omkommen». I detta bref anmälde han äfven, att han utsändt ett parti af 120 hästar på andra sidan Memelfloden (Niemen) för att furagera, »men befälhafvande officeren berättar, att folket öfverallt rymt husen och att där är föga att få. Detsamma inberättar Ryttmästare Bonde, som ock på andra sidan är ute att indrifva proviant och furage. Folket sjuknar mycket särdeles hos Öfverste Roos. Sparres begynna ock sjukna — — —.»[10])

Själf hade konungen den 24 januari uppbrutit med hufvuddelen af armén från kvarteren i Kurland och tågat igenom Samogitien. I midten af februari måste dock marschen till följd af töväder, som gjorde vägarna oframkomliga, inställas. Trupperna förlades i kvarter i södra Samogitien med högkvarteret i slottet Bielewicze nära staden Rosienie. I denna trakt förblefvo trupperna till slutet af mars. Lifregementet kvarstod därunder vid Vielona; endast utsända partier omtalas.

Den 7 mars skref förste Ryttmästaren af Östra Västmanlands kompani Claes Bonde från Wilkowiczki till konungen: Underrättad att två kompanier af polska gardet till fot uppehållit sig där i trakten, men dragit sig undan för honom, »kommenderade jag genast Löjtnant Treffenberg* med trettio Lifregementets ryttare att rekognoscera, fick ock strax underrättelse, att en sergeant gick tillbaka med sex beridna musketerare att konjungera sig med sin kapten, som stod sex mil från våra trupper. Denne sergeant med sina sex musketerare hafva varit ute och sökt attrappera mig och Ryttmästare Duderberg,** som allena voro resta utan manskap två à tre mil omkring i byarna att utse kvarter för kompanierna. Vid sergeantens ankomst till sin kapten red denne till sin öfverstelöjtnant Jaspers, som låg 1/2 mil därifrån, och berättade de svenskes ankomst, hvilken svarade, att de icke töras komma och attackera oss så långt in i skogen. Med ett sådant svar red kaptenen hem, då Löjtnant Treffenberg ock kom dit, som kaptenen stod i kvarter med sitt folk, tog kapten benämnd v. Bohn, Fänriken v. Karnal, med fanan, hvars devis är »Quis contra nos», en korpral och en trumslagare till fånga, nedgjorde en sergeant, en korpral och 14 gemena, utan till att någon af sitt parti, allenast en häst är skjuten genom örat. Kaptenen såväl som de öfriga gjorde fuller résistance och sköto ifrån sig, men efter de togo strax till flykten, blefvo de snart öfvervunna — — —.»

Den 12 mars bifölls af Kungl. Maj:t från Bielewicze Spens' anhållan, att fartyg måtte göras redo för öfverförande strax på våren af alla hästar, som för regementet blifvit hemma i landet tillsatta af rusthållarna. När denna förstärkning framkom till regementet, finnes dock ej angifvet. Troligen kunde den tillstöta vid arméns uppehåll i Warschau.

* Förste löjtnant på Vadsbo kompani.

** Andre ryttmästare på Majorens kompani.

Sommarfälttåget 1702.

Den 14 mars blef Öfverste Hummerhjelms parti vid Darsuniszki (två mil sydost från Kowno) slaget af en polsk afdelning under Wisnowiecki. Lifregementets afdelning, som i januari stått under Hummerhjelm, synes då varit återförenad med regementet.

För att straffa polackernas ströftåg uppbröt armén i slutet af mars i sydlig riktning. Hufvuddelen gick mot Kowno och en afdelning mot Wilna, under det Spens med Lifregementet och de två infanteriregementena gick mot Wilkowiczki. Den 27 mars var Spens ännu i Vielona och den 5 april i Wilkowiczki. Sistnämnda dag skref han, att han enligt order skulle uppbryta därifrån med underhafvande trupper den 7 och gå genaste vägen mot Grodno. Den 16 skref han från Bohla(?), att han några dagar stått där, men då intet annat furage funnes än halm, ämnade han gå därifrån något längre fram på vägen mot Warschau. Den 18 skref han från Rhein(?), att han med regementet kommit till Induriska distriktet och att infanteriet följande dag skulle komma efter, samt den 22, att Lifregementet stod en mil från Indura och båda infanteriregementena i Krynki, och att han höll god ordning och hoppades, att inga klagomål skulle uppkomma.[10])

Spens' kolonn marscherade alltså vid intåget i Lithauen på hufvudarméns högra flygel. Denna, som framgått öfver Kowno, Olitta, befann sig den 7—15 april vid Merecz, där Njemen öfvergicks. Under denna tid förflyttades alltså Spens' kolonn till arméns vänstra flygel, ty samtidigt, som Spens befann sig i trakten af Indura, stod hufvudarmén vid byn Dlugowicze, där konungen mottog en polsk beskickning. Härifrån var det, som Carl XII, då han ej kunde komma till öfverenskommelse eller blifva fri från beskickningen, helt enkelt bröt förhandlingarna genom att försvinna till Spens' kolonn. Den 28 inträffade han där och följde sedan denna kolonn till den 9 maj, då han åter förenade sig med hufvudarmén vid Poremba.

Med hufvudarmén fortsatte konungen sedan öfver Wyszkow till Warschau, där han inträffade den 15 och utan motstånd besatte Polens hufvudstad. Spens marscherade fortfarande på en östligare väg öfver Bielsk mot Warschau. Lördagen den 17 maj skref han från Siedlce till konungen, att han var dit anländ med trupperna, »hafvandes under marschen haft temligen godt underhåll, så att manskapet är väl konserveradt, men hästarna något fatigerade. Om måndag går jag till Skelipow (?) tre mil och tisdag till Minsk fyra mil; hoppas om fredag vara i Warschau.»[10])

Vid framkomsten blef Lifregementet förlagdt till förstaden Praga, hvarifrån Spens den 27 skref till konungen, att han sändt till Riga Ryttmästare Lilljeström och Korpral Gyllenax för att pådrifva förfärdigandet af

regementets nya rockar och hattar, »hvartill blått kläde, boy, knappar, hattar, guld och silfvergaloner och annat blifvit införskrifvet».[10])

Vid Warschau fingo trupperna hvila till den 16 juni. Sagda dag bröt konungen, som visste, att Konung August med sachsiska armén befann sig i trakten af Krakow, upp söderut. Med konungen följde Lifdrabanterna, Lifregementet, Lifdragonerna, Södra Skånska kavalleriet, Gardet, Upplands, Västmanlands samt Närkes och Värmlands regementen. Samtidigt beordrades chefen för Östgöta regemente, Generalmajor Mörner, som under maj och juni med Östgöta och Smålands ryttare, Albedyhls dragoner samt Dal, Kalmar och Västerbottens regementen och två bataljoner tremänningar marscherat från Wilna till Brzesc Litowsk, att äfven gå mot Krakau. Konungens härafdelning gick öfver Tarczyn—Nowemiasto—Radoszyce, dit den anlände den 25 juni.

Såväl under denna marsch som under marschen mot Warschau i maj omtalas Ryttmästaren af Södermanlands kompani Johan Blum såsom ofta ute på partier, under hvilka han ådrog sig konungens särdeles välbehag genom kunskapers inhämtande och fångars tagande. I en träffning ihjälstack han med egen hand en fientlig öfverstelöjtnant, hvarunder han fick sin häst skjuten.[25])

Från Radoszyce gick konungen i sydostlig riktning till Kielce, till närmare förening med Mörner, som befann sig vid Lublin. Efter några dagar fortsatte konungen åter i sydlig riktning mot Kliszow, enär han den 3 juli fått underrättelse, att Konung August stod vid Pinczow vid floden Nida och att polska kronhären var i antågande till förstärkning.[36])

Slaget vid Kliszow.*

På morgonen den 8 juli stod sachsiska armén under Konung August med omkring 15,000 man i trakten af Kliszow och Carl XII med sin här, som räknade knappt hälften af den sachsiska, omkring en mil nordnordost därom vid byn Obice. Rapport inkom tidigt, att en fältvakt under Major Örnstedt vid Lifdragonerna råkat i drabbning, hvarpå piketen, i hvilken en del af Lifregementet ingick, genast ryckte ut till förstärkning. Första anfallet skedde af några hundra walacker (husarer), hvilka genast blefvo tillbakaslagna. Under förföljandet af dessa stötte svenskarna på 200 sachsare, hvilka äfven efter någon strid måste begifva sig på flykten, hvarefter Örnstedt ansåg klokast att vända om, medförande nio fångar. På svenska sidan stupade Ryttmästare Gustaf Fägersköld på Vadsbo kompani, och sårades andre ryttmästaren af Östra Västmanlands kompani Casper Tirohl så svårt, att han följande månad afled.

Endast med möda och genom att framhålla äran af att vinna ett slag årsdagen af öfvergången af Düna lyckades generalerna öfvertala Carl XII

* På Lifregementets standar stafvadt Clissow.

att uppskjuta anfallet till följande dag. Härigenom hann Mörners afdelning anlända, hvarigenom svenska armén blef omkring 12,000 man stark. Men den sachsiska armén hann ock blifva undsatt af polska kronhären omkring 8,000 man, hvarigenom den sachsisk-polska armén blef nära dubbelt så stark som den svenska.

Kl. 6 fm. den 9 juli uppställdes svenska armén i slagordning. Högra flygeln under konungens eget befäl med General Rehnsköld som närmast kommenderande och Generalmajorerna Mörner och Horn till biträde bestod i första träffen från höger räknadt af en skvadron Lifdragoner, en Lifdrabanter, sju Lifregementet under befäl af Major Creutz och fyra Östgöta kavalleri och i andra träffen, där Generallöjtnant Spens hade närmaste befälet, af en skvadron Lifdragoner, tre Lifregementet under befäl af Ryttmästare Peter Wetzler och fyra Östgötar. Centern under Generallöjtnant v. Liewen och Generalmajor Stenbock utgjordes i första träffen af fyra bataljoner Gardet, två Upplands, två Närkes och Värmlands, två Västmanlands och två Dalregementet och i andra träffen af två Västerbottens, två tremänningar och två Kalmar regemente. Vänstra flygeln fördes af hertigen af Holstein med General Wellingk som närmast kommenderande och Generalmajorerna Stromberg och Nieroth som träffenchefer samt bestod i första träffen från höger räknadt af sex skvadroner Södra Skånska kavalleriet, tre Smålänningar, två Lifregementet, nämligen Öfverstelöjtnantens och Kungsörs under Öfverstelöjtnant Stöltenhjelm, och en Lifdragoner och i andra träffen af två Södra Skåningar, fem Smålänningar och en Lifdragoner.

I denna ordning satte sig armén i marsch söderut genom en mellanliggande skog, på andra sidan om hvilken tvänne fientliga detachement påträffades. Svenskarna tågade emellertid slutna med fanor, standar och pikar fällda, så att fienden trodde sig endast hafva att göra med en mindre kår. Sedan armén i en halfcirkel åt höger marscherat förbi ännu en skog samt utför en skogig höjd, uppmarscherade den omkring kl. 10 framför byn Borczyn med front mot sydväst på kanonhålls afstånd från sachsiska armén, som stod med infanteriet framför byn Kliszow, vänstra flygeln däremellan och byn Rembow och högra flygeln sträckande sig mot byn Hajdaszek, alltså fronten mot nordost samt polska kronhären på högra flygeln en km. norr om sistnämnda by med front mot norr.

Den rekognoscering, som Carl XII under uppmarschen företog, gaf vid handen, att fiendens ställning var nästan oåtkomlig i fronten till följd af kärr och moras. Han lät därför armén göra en flankmarsch åt vänster i sydostlig riktning. Då Konung August märkte denna flankrörelse, lät han sin armé göra en flankmarsch åt höger, hvarigenom den kom att blifva beröfvad det starka frontskydd, den förut haft. Genom dessa rörelser måste svenska vänstra flygeln först komma till strid, hvarför Kung Carl själf begaf sig dit och ditbeordrade de sex närmast stående infanteribataljonerna, hvilka ställdes i luckorna mellan skvadronerna.

Striden började vid middagstiden med att det polska kavalleriet framgick till anfall. Då detta i fantastiska uniformer klädda rytteri, hvilket hade »ett öfvermåttan skönt anseende» men »i självfva gärningen» ej svarade häremot, möttes af det svenska infanteriets eld, bragtes det i oordning, och då det svenska kavalleriet framgick till anfall, flydde polackerna, lämnande slagfältet lika hastigt som de kommit. Striden synes ej hafva varit svår; Lifregementets två här stående skvadroner förlorade den dagen ej mera än två hästar döda. Under tiden hade högra delen af svenska vänstra flygeln och centern en hård strid med den sachsiska arméns högra

SLAGET VID KLISZOW.

flygel och center, men lyckades dock omsider få öfvertag och drifva fienden tillbaka.

Medan detta passerade, hade fiendens vänstra flygel, trettiofyra skvadroner rytteri under Fältmarskalken Steinau, lyckats öfvergå morasen, och framkommen genom byn Rembow omfattade den fullkomligt svenska högra flygelns tjuguen skvadroner. Generalerna Rehnsköld, Spens, Mörner och Horn ordnade dock sina elittrupper och mötte fienden med så oförskräckt hjärta, att han oaktadt sin numeriska öfverlägsenhet på alla håll tillbakaslogs. Fiendens mening var att afskära svenska högra flygeln från centern, och om detta lyckats, hade slagets utgång blifvit tvifvelaktig. Spens

lät andra linjens skvadroner svänga helt om och ställde dem rygg mot rygg med första linjen. Ehuru sachsarna gjorde allt, hvad man kan fordra af ett kavalleri, blefvo de på alla sidor tillbakaslagna och förföljda, så att de blefvo tvungna att hals öfver hufvud taga en skyndsam reträtt. En del af fiendens vänstra flygel samlade sig dock åter på en höjd och anföll det svenska rytteriet, då det defilerade öfver en damm genom träsket, »med en sådan furie, som verkligen var desperat», men blef med yttersta tapperhet tillbakaslagen och tvungen att rädda sig genom träsken mellan Kliszow och Rembow, där en stor del blef sittande.[24 och 36 m. fl.])

Striden varade i fem timmar; 48 kanoner, hela fiendens läger och tross samt ett stort antal fanor och standar blefvo segrarnas byte. 2,000 fiender lågo på platsen, och 1,700 voro fångna. Bland öfrigt byte befunno sig öfver 500 kvinnor, bland hvilka åtskilliga förnäma. Dessa lät konungen sända under eskort till Schlesien med sträng befallning, att de ej fingo våldföras på något vis. Detta ädelmod gaf Konung August anledning att lössläppa Ryttmästaren af Lifregementet Carl Philip Sack, hvars betselstäng under drabbningen gått sönder, så att hästen gått durk med honom midt in ibland sachsarna, där han togs till fånga. Kung Carl å sin sida lät traktera 25 sachsiska officerare och därefter gifva dem fria utan lösen.[24 och 46])

I en »Konfirmation angående den härliga seger, som Hans Kungl. Maj:t af Sverige näst den allrahögstes tillhjälp erhöll den 9 juli emot sin mäktige fiende konungen i Polen», utdraget utur ett af Hans Kungl. Maj:ts fältläger skrifvet bref af den 11 juli 1702, förvaradt i Kungl. Biblioteket, heter det: »Emellertid avancerade fiendens vänstra flygel emot vår högre uti full traf, och råkade bägge i en mycket häftig drabbning, ity att två à tre fiendens skvadroner på en af våra träffade; icke dessmindre höllo sig Drabanterna och Lifregementet jämte andra skvadroner så väl, att fienden vardt tvungen till att vika, och fast den sig åtskilliga gånger recolligerade och åter satte, blef den dock hvar gång slagen».

Enligt en annan skildring, »en förnäm officers relation om den bataljen och härliga segern, som Hans Kungl. Maj:t af Sverige den 9 juli 1702 vid Kliszow erhållit, m. m.» berättas på ett ställe: »Sachsarna, förmärkandes, hurusom de svenske icke stort sköto, utan med värjan i handen under och genom röken gingo löst på dem och kastade en skvadron efter den andra öfverända samt chargerade allt, hvad de funno för sig, utan att lämna den tid att repa eller åter sammandraga sig, nödgades hals öfver hufvud taga en skyndsam reträtt». På ett annat ställe i samma skildring heter det: »Sachsiska kavalleriet af vänstra flygeln — — — anföll det svenska tredje gången med sådan furie, att där icke Drabanterna, Lifregementet och de öfriga skvadronerna med yttersta tapperhet stått emot, de tvifvelsutan hade kunnat tränga sig igenom till infanteriet, men som de funno det motstånd, som de icke förmodat, nödgades de begifva sig på flykten, då de med största vigör blefvo förföljda och på åtskilliga ställen

chargerade, hvilket dem ändtligen nödgade att sauvera sig uti de bakom deras läger belägna morasen, hvarest de intill öronen nedföllo». Vidare skildras slaget, och slutligen säges: »Aldrig har någon seger varit så fullkomlig som denna eller något nederlag så allmänt, emedan de svenska hade att kämpa mästadelen en mot tre och särdeles mot så brava trupper, som sachsarna voro, hvilka i begynnelsen tänkte oss alldeles uppsluka. På vår sida äro på platsen blifna 300 man samt 800 blesserade. På sachsarnas sida håller man före, att 2,000 man äro på platsen och i kärren blifna och vidpass 1,500 man tillfångatagna; huru många blesserade på deras sida äro, vet man icke, men före slaget har deras hela armé bestått af 18,000 sachsare och 8,000 polacker jämte ett parti kosacker.»

Lifregementets insats i slaget hade varit stor. Af de nyss nämnda 300 stupade komma enligt mönsterrullorna ej mindre än 97 på regementets del. Af officerare stupade Ryttmästarna Richard Johan Gersdorff och Bernt Johan Utritz samt Löjtnanterna Nils Runman och Hans Treffenberg och sårades Ryttmästaren Johan Blum. Blum sårades af en kula i bröstet, som ständigt blef kvarsittande, samt af sabelhugg i hufvudet, hvarförutom hans häst blef dödsskjuten. Korpral Anders Örbom sårades illa af en kula, som gick in genom vänstra ögat och stannade bakom högra örat, där den blef kvarsittande. Korpral Mauritz Wilhelm Nisbeth blef skjuten genom högra benet. Lifregementets förluster i öfrigt framgå af följande tabell, där äfven de dagen förut stupade upptagas.

	Döda					Döda hästar
	Officerare	Kvarter-mästare	Korpraler	Trum-petare	Gemena	
Lifkompaniet	—	—	—	—	6	8
Öfverstelöjtnantens	—	—	—	—	1	1
Majorens	—	1	1	—	5	5
Roslags	1	—	1	—	15	21
Norra Upplands	—	—	—	1	15	26
Östra Västmanlands	—	—	—	—	8	6
Södermanlands	—	—	1	—	7	21
Kungsörs	—	—	—	—	—	—
Fellingsbro	1	—	—	—	9	11
Östra Närkes	—	—	—	—	12	21
Örebro	1	—	—	—	13	27
Vadsbo	2	—	—	—	6	17
Summa	5	1	3	1	97	164

Efter slaget utsändes Major Creutz med en del af Lifregementet och några andra trupper för att förfölja sachsarna och rekognoscera. Denne skref den 14 juli från Dzialoszyce, att han dagen förut ditkommit med sitt parti samt att den sachsiska och kronarmén skulle stå tre små mil där-

ifrån vid Neustadt (Nowemiasto), hvarför han sändt ett parti af Albedylls dragoner däråt för att kunskapa. Den 15 skref han, att partiet återkommit med tre fångar, hvilka berättat, att polska armén stod fem mil därifrån vid Swinary (?).[10]) Några mindre fäktningar synes Creutz haft, ty rullorna upptaga två ryttare och en häst af Östra Västmanlands och en ryttare af hvartdera Örebro och Östra Närkes kompani stupade den 15, en ryttare och en häst af Vadsbo den 16, en ryttare af Roslags samt en ryttare ech en häst af Östra Närkes kompani den 17 juli.

Konungen själf med armén kvarstod vid Kliszow till den 15 dels för att begrafva de döda och dels för att hvila trupperna. Den 15 marscherade armén till Pinczow, där de sårade och sjuka samt fångar och troféer kvarlämnades. Den 18 lämnade armén Pinczow för att gå mot sachsiska armén, men då denna ej kunde hinnas, vände konungen sig mot Krakau, som genom öfverrumpling utan en mans förlust intogs den 1 augusti. I Krakau förblef sedan armén till början af oktober.

Under denna tid utsändes ofta partier. Då staden Pinczow oroades af polackerna, ditsändes i midten af september Major Gyllenkrook af Gardet och Major Creutz af Lifregementet med 2,500 man till häst och fot, hvilka därjämte hade order att föra de sjuka, fångarna och troféerna till Weichseln. Denna afdelning stötte ej på något allvarligt motstånd utan förde enligt order de sjuka m. m. till Opatowiec, fyra mil öster om Krakau.[24])

Bland andra partier, som utgingo från Krakau, nämnes äfven ett af hundra man från Lifregementet under befäl af Ryttmästare Blum för att proviantera. Detta påträffade därunder 500 polska husarer, hvilka Blum med ett käckt anfall dref på flykten, hvarefter han lyckligt återvände med ett betydligt antal boskap.[25])

Vinterfälttåget 1702—1703.

Den 20 september hade Kung Carl genom ett fall från hästen under en ridt i lägret råkat bryta lårbenet af sig. Ehuru konvalescent bröt konungen, buren på bår, den 2 oktober upp från Krakau och marscherade i nordostlig riktning längs Weichselns vänstra strand. De sjuka fördes på floden. Genom ankomna förstärkningar räknade armén nu öfver 20,000 man. Marschen gick synnerligen långsamt, dels till följd af konungens sjukdom och dels till följd af svårigheter att proviantera. Först den 4 december kom armén till Sandomierz, dit förstärkningar af såväl nya regementen som rekryter till de gamla anlände, så att härens styrka då uppgick till omkring 30,000 man. Den 23 december kom armén till Sawichost och den 19 januari 1703 till Lublin, där den förlades i vinterkvarter till den sista februari. Sachsiska armén hade redan i september dragit sig norr ut till trakten af Warschau.

Hufvuddelen af Lifregementet följde med armén. Den 19 oktober hade dock Generalmajor Stenbock detacherats med 1,300 man fotfolk, Albedylls dragoner och 600 ryttare, de senare bestående af delar af Lifregementet under Major Creutz och Östgöta ryttare under Öfverstelöjtnant Burensköld. Stenbock hade order att indrifva kontributioner i Röda Ryssland (trakten omkring Lemberg) och Wolhynien. Från Rzeszow afsändes Major Creutz i november med 200 ryttare för att till konungen öfverlämna de upptagna kontributionerna af penningar, proviant, kläde m. m. En del af Lifregementet följde dock Stenbock öfver Jaroslaw, Zamosc och Chelm till Ostrow, dit han, efter att synnerligen hårdhändt hafva behandlat de nyssnämnda provinserna, anlände den 22 februari, och hvarest den del af Lifregementet, som åtföljt honom, fick återgå till sitt regemente, som då låg förlagdt i trakten af Ostrow.[87])

Den 28 februari bröt armén upp, anlände den 17 mars till Okuniew, två mil öster om Warschau och den 7 april till nämnda stad, där den förlades mellan floderna Bug och Weichsel. Här förblef armén till den 18 i samma månad, då konungen bröt upp med Lifregementet och en del andra trupper. Bug öfvergicks, sedan fienden medelst kanonad blifvit undandrifven mot Pultusk. Vid floden Narew hade fienden upprifvit bron efter sig, hvarför konungen, kvarlämnande infanteriet, medels vadning och simning öfvergick floden med Drabanterna, Lifregementet, Norra Skånes och Smålands ryttare samt 200 man af Buchwaldts dragoner, tillsammans 4,000 ryttare.[36]) Här och där hade fienden i skogarna uppkastat fältverk, från hvilka han dock lätteligen fördrefs. Den 21 april framkom sålunda konungen i närheten af fiendens högkvarter vid Pultusk och fann där den fientliga hären, bestående af åtta regementen till häst under Fältmarskalken Steinau, uppställd framför staden och skyddad af en hålväg.

Fäktningen vid Pultusk.

Då sachsarna fingo se, att svenskarna voro starkare, än de väntat, ville de draga sig tillbaka från fältet in i staden, som var omgifven af vatten. Detta märkte Kung Carl, hvarför han genast beordrade Öfverste Buchwaldt att framrycka, hvilket denne så hastigt verkställde, att han med sin skvadron kom samtidigt med fienden öfver vindbryggan och bemäktigade sig stadsportarna. Enligt en »relation om den härliga seger, som Gud har förlänt Konung Carl vid Pultusk», tryckt i Stockholm samma år, gick nu konungen »med Drabanterna och Dragonerna samt en del af Lifregementet på dem löst med värjan i hand, trängde sig tillika med dem in i staden och kastade dem öfverända, hvaruppå det öfriga svenska rytteriet, så fort det kunde hinna fram utur trängseln, stötte därtill och jagade fienden genom alla portar och gränder allt intill bryggan, som på andra sidan om staden var slagen». Sachsarna sökte rädda sig öfver

Narewfloden, men som de följdes hack i häl af de svenska ryttarna, uppbröto de främst flyende bron efter sig, så att af de efterföljande blefvo omkring 1,000 trängda i strömmen, där de omkommo. Några hundra blefvo nedhuggna samt 700 fångna. Fem standar, två par pukor, ett stort förråd af lifsmedel samt en ansenlig penningsumma, hvilken konungen lät utdela bland ryttarna, föllo i svenskarnas händer.[24]) Ehuru det låter otroligt, skulle svenskarnas förlust ej varit mera än en officer och elfva man i döda och sårade. Officeren var 2. Kornetten vid Fellingsbro kompani Mauritz Wilhelm Nisbeth, hvilken enligt Ennes sårades af två kulor i vänstra låret. Lifregementets rullor upptager för denna dag endast en ryttare af hvartdera Lif- och Östra Närkes kompanier slagna.

Strax efter striden kom ett sachsiskt regemente antågande, hvilket visste om intet, förr än det anfölls af svenska ryttare och drefs på flykten. Samma dag detta tilldrog sig, förlustade sig Konung August i Marienburg med uppförandet af en teaterpjäs, hvaruti svenskarna ledo ett stort nederlag.[24])

Följande dag eller den 22 gick konungen med Drabanterna, fyra skvadroner af Lifregementet samt 100 dragoner att jaga efter sachsarna, men dessa hade vunnit så långt försprång, att de vid Ostrolenka förenat sig med lithauerna. Framför denna stad stod konungen en hel dag för att locka ut den mångdubbelt starkare fienden. Då emellertid detta ej lyckades och hettan var mycket stark, återvände han och kom på fjärde dagen tillbaka till Pultusk. Här kvarlämnades Major Creutz med 600 hästar af Lifregementet för att föra fångarna och troféerna till Plock, under det konungen med de öfriga trupperna återvände till armén.[24])

Sommarfälttåget 1703.

Den 2 maj bröt konungen åter upp med armén och tågade, följande Weichselns norra strand, mot Thorn, som försvarades af 6,000 sachsare, hvilka dessutom uppbådat allt folk i kringliggande trakt för att förbättra fästningsverken och afbränna förstäderna. Den 15 framkom armén till Thorn, hvilken fästning genast inneslöts. Rytteriet utsändes i allmänhet från belägringsarmén för att kunskapa och skaffa proviant. Lifregementet beordrades till Strasburg och Neumark. I den förra staden fördes högsta befälet af Generalmajor Ridderhjelm och i den senare af Generalmajor Nieroth. Generallöjtnant Spens hade för sjuklighet fått permission och rest till Danzig, hvarför Öfverstelöjtnant Stöltenhjelm förde befälet öfver regementet.[10])

Emellertid företogo polackerna i dessa trakter flera ströftåg, hvarvid de dock alltid ledo nederlag. Den 4 juli hade Generalmajor Nieroth vid

Sierpe en strid, i hvilken han slog sachsare, kronarmén och lithauer. Åtminstone en del af Lifregementet deltog i denna strid, ty Öfverstelöjtnant Stöltenhjelm utsändes efter striden med ett stort parti för att förfölja fienden.[49]) Som fienden sedan snart återkom och hindrade tillförseln af proviant till armén, utsändes Major Creutz med 360 ryttare af Lifregementet för att indrifva kontributioner. Han fattade posto i Lautenburg (tre mil öster om Strasburg), hvilket hade god verkan. Proviant kom jämnt in från honom, och han höll god vakt och kunskap.

Här anfölls han emellertid den 29 juli helt oväntadt af 6,000 fientliga ryttare. Ryttmästare Johan Peter Posse, som hade förvakten, drog sig tillbaka mot staden, hvarigenom fienden fick större mod att anfalla. Svenskarna kommo dock snart till häst och drefvo fienden två gånger ur staden, men sedan eld blifvit satt i densamma, måste Creutz med värjan slå sig igenom öfvermakten och genom två pass, tills han nådde en slätt, där han uppställde de sina till strid. Hit anlände Generalmajor Nieroth, till hvilken Creutz vid stridens början sändt bud, med 1,000 ryttare till förstärkning, hvarefter svenskarna ånyo framgingo för att hämnas sin förlust. Fienden drog sig likväl så hastigt tillbaka, rifvande alla broar efter sig, att han ej kunde upphinnas. Svenskarna aflossade på krigsmanér salfvor för att visa, att de behållit valplatsen, samt samlade och begrofvo sina döda. Creutz' förluster utgjordes af nära 100 döda och omkring 60 sårade.[24])

Berättelserna om styrkeförhållandena i denna strid äro något olika; alla säga dock, att Creutz haft minst en tiodubbel styrka emot sig. Kagg säger i sin dagbok, att Creutz hade 300 ryttare och att polackerna under General Brandt voro 10,000 man starka. En anonym relation i riksarkivet upptager polackerna till 3,000 man ryttare och ett dragonregemente.

Enligt Hermelins bref relateras striden sålunda: »Ifrån Neumark, hvarest Generalmajor Nieroth står med dess detachement, äro tidningar inlupna, hurusom ett af honom under Major Creutz' kommando utskickadt parti af 400 hästar den 29 juli haft en skarp rencontre vid Lautenburg med några fiendens trupper, bestående af sachsare, kronarmén och lithauer intill 10,000 man. Bemälte Major Creutz hade i några dagar stått på samma ställe, indrifvit proviant och alla dagar flitigt låtit rekognoscera. Men då han på berörda dag om morgonen bittidag detsamma tänkte göra genom en löjtnant med några gemena, befanns fienden redan om natten hafva orten kringränt och föll däruppå strax an på alla sidor med stort skri och hastighet. De svenska trupperna gjorde ett manligt motstånd, repousserade fienden tvänne gånger efter hvart annat utur byn och gjorde ned en god del af honom. Men som majoren omsider blef varse en allt för stor myckenhet, och att densamma skulle blifva honom öfverlägsen, förmärkandes jämväl, att fienden redan låtit antända byn på en ända samt besätta bägge passen, som han hade att repassera, då han ville draga sig mot Generalmajor Nieroth, ty fattade han resolution att lämna byn och hugga sig igenom. Hvilket honom ock såvida lyckades, att sedan han öppnat

sig vägen med värjan, slog han sig igenom bägge passen och gjorde ned största delen af den sista fiendens post — — —.» Brefvet omtalar sedan förlusterna, att 100 saknades och 60 voro blesserade, och att Creutz i begynnelsen sändt bud till Generalmajor Nieroth, samt förklarar till sist, att det var ett under, att en man kom tillbaka.[49]) Förlusterna i slaget voro:

		Lifkompaniet	Öfverstelöjtnantens	Majorens	Roslags	Norra Upplands	Östra Västmanlands	Södermanlands	Kungsörs	Fellingsbro	Östra Närkes	Örebro	Vadsbo	Summa
Slagna och bortkomna	Ryttare	4	13	3	5	4	5	6	11	4	5	9	5	74
	Hästar	6	14	11	7	6	11	8	13	7	10	12	6	111
Fångna ryttare		1	1	7	5	2	1	3	1	1	3	2	2	29

Bland de döda befann sig äfven 2. Ryttmästaren af Kungsörs kompani Johan Peter Posse, som illa sårad blifvit tillfångatagen. Då han lofvade 2,000 riksdaler åt den, som ville föra honom till befälhafvaren, General Brandt, blefvo polackerna oense om, hvilken som skulle hafva denna belöning, och råkade i slagsmål, då för att skilja trätan en framkom och sköt Posse genom hufvudet. Andre löjtnanten af Fellingsbro kompani Lorentz Gustaf Gyldenhoff var så svårt sårad, att han två dagar därefter afled.[24])

Under tiden fortsattes belägringen af Thorn, som den 4 oktober kapitulerade. Armén förblef dock i trakten af staden till början af november, då konungen bröt upp för att i norra Preussen intaga vinterkvarter. Lifregementet kvarstod under hela belägringen i trakten af Strasburg. Den 14 november, samma dag som konungen bröt upp från Thorn, skref Öfverstelöjtnant Stöltenhjelm från »Obergroop 1/2 mil öfver Weichsel från Graudenz», att nya munteringar för regementet voro under antågande, men som det ej vore meningen att så sent på året utdela dem, föreslog han, att de skulle förvaras i Marienburg. Spens var, som ofvan nämnts, på grund af sjuklighet tjänstledig till Danzig. Den 12 december erhöll Öfverstelöjtnant Stöltenhjelm afsked på grund af ålder, och samma dag blef Major Creutz öfverstelöjtnant och regementsbefälhafvare samt den 9 januari 1704, efter Spens' afsked, chef för regementet. Efter Creutz blef Ryttmästare Georg Lybecker den 12 december major och den 9 januari 1704 öfverstelöjtnant. Sistnämnda dag blef Ryttmästare Peter Wetzler major.

I slutet af november beordrades Lifregementet jämte Östgöta kavalleri till Ryckforth, en ort söder om Elbing. Den 10 december var regementet jämte Skaraborgs infanteri framför Elbing, som nekade svenskarna genomtåg. Dagen därpå lyckades konungen utan strid bemäktiga sig staden. Kagg beskrifver i sin dagbok denna händelse så, att konungen insändt Generalmajor Stenbock för att underhandla med kommendanten.

Bihang.

Sedan detta ark tryckts, har förf. i Smålands kavalleris arkiv i krigsarkivet påträffat rapporten angående striden vid Lautenburg. För ofvannämnda regemente var Generalmajor Carl Nieroth då chef. Rapporten innehåller dels Nieroths omnämnande af striden och beklagande af olyckan, med inneliggande dels Creutz' utförligare beskrifning af händelserna och dels förhöret med en tagen fånge.

Enligt dessa handlingar sändes den 16 juli från Neumark Ryttmästare Sack af Lifregementet med en löjtnant, två korpraler och 50 ryttare af samma regemente samt 50 ryttare af Smålands och Norra Skånska kavalleriregementena till Lautenburg för att indrifva proviant och inhämta kunskap om fienden. Den 17 afsändes Ryttmästare Tirohl af Lifregementet med ytterligare 100 ryttare af de tre ofvan nämnda regementena för att förstärka Ryttmästare Sacks detachement. Då denne senare inrapporterat, att starka fientliga partier funnos däromkring, och att han trodde, att de ämnade öfverfalla honom, sändes slutligen Major Creutz äfven dit med ytterligare 200 ryttare ur Lifregementet och Smålands kavalleri. Creutz hade alltså i Lautenburg en samlad styrka af 400 ryttare. Med dessa verkställde han kraftiga rekognosceringar samt indref rikligt med proviant och kontributioner.

Den 21 framkom Creutz till Lautenburg, och då han fick underrättelse, att ett starkt fientligt parti skulle finnas vid Gatziska två mil därifrån, utsände han samma dag Löjtnant Lindh af Norra Skånska kavalleriet med 20 ryttare för att rekognoscera och utdela universalier för proviants och kontributioners erläggande. Denne löjtnant återvände samma kväll och anmälde, att på 6 à 8 dagar ej någon fiende hörts af. Den 22 utsändes han åter öfver floden Shaldovka till Scharanova. Här blef dock Löjtnant Lindh af ett fientligt parti tagen till fånga. Creutz utsände då Ryttmästare Liwensten af Smålands kavalleri för att rekognoscera bron öfver Shaldovka, hvilken befanns oförstörd. Natten mellan den 23 och 24 gick Creutz själf ut. Bron var nu afkastad, men Creutz lät igenlägga den och fortsatte till Sharanova. Som alla invånarna i trakten voro bortlupna till Preussen, lät han i byarna anslå universalier. Han fick dessutom kunskap, att fientliga partier på 1000, 900 och somliga på 100 hästar ströfvat ikring därstädes men återvändt till sin armé vid Shekanovka (7 mil sydost om Lautenburg). Den 25 återkom han till Lautenburg, hvarifrån han inrapporterade, att han ej mycket längre kunde kvarstå där, enär furaget började tryta. Han fick då löfte att snart blifva aflöst.

Den 26, 27 och 28 lät han åter rekognoscera alla vägar, men fick de dagarna ingen kunskap om fienden. Onsdagen den 29 i dagningen skulle han göra detsamma, men anfölls då af en öfverlägsen styrka, som enligt fångens utsago var 10,000 man, nämligen 6 kompanier ryttare, 3 kompanier dragoner och 1 kompani grenadierer under General Brandt och 50 kompanier vallacker och tatarer under Fältmarskalken Lubomirski. Dessa hade på söndagen marscherat från den fientliga armén och på tisdagen ankommit 1 1/2 mil nära Lautenburg, där de dolt sig i skogarna. De hade under marschen fått säker

kunskap om att Creutz' detachement ej var starkare än 400 man. Med 40 ryttare hade de på tisdagen rekognoscerat Lautenburg, och på onsdag morgon anföllo de från alla sidor. Creutz ordnade försvaret och dref fienden ur staden, men på ena sidan kunde ej hans svaga postering hålla sig, utan drog sig tillbaka. Fiendens dragoner sutto då af, framträngde till fots och besatte en del hus, hvarifrån de underhöllo eld. Creutz beslös då att slå sig igenom, hvilket han verkställde öfver två bredvid hvarandra liggande pass. Här led han de största förlusterna. Totalförlusten i stupade och saknade var af Lifregementet Ryttmästare Posse, Löjtnant Segerbrand *, 3 korpraler och 103 man, af Smålänningarna 3 korpraler och 53 man och af Skåningarna 18 man, jämte 7 man af Lifregementet och 3 af Skåningarna blesserade och 182 hästar saknade.

Då Generalmajor Nieroth ankom med förstärkningar, hade fienden redan dragit sig tillbaka, hvarför Nieroth inskränkte sig till att söka reda på de döda och låta begrafva dem. Sålunda begrofvos Ryttmästare Posse och 81 man.

Enligt det vidare förhöret med fången skulle den fientliga armén stå 15 mil från Lautenburg och utgöras af: kronarmén 18,000 man, hvaraf 4,000 infanteri med 20 stora och 6 små fältpjäser, lithauerna 6,000 man, hvaraf något infanteri med några fältpjäser; sachsarnas styrka kunde han ej uppgifva, men hade hört, att de icke hade något infanteri och inga pjäser. Konung August skulle dagligen väntas till armén från Warschau.

»Den allra högste Guden afvände vidare en sådan olycka», så slutar Major Creutz sin relation öfver striden.

* Erik Segerbrand, 1705 adlad med namnet Segerhjelm, blef i striden sårad och fången, men för sin visade tapperhet utan rançon frigifven. Den 4 oktober 1703 befordrades han till secondryttmästare vid Kungsörs kompani.

Då Stenbock gick ut ur fästningen, medföljde kommendanten och lät nedsläppa vindbryggan, hvarpå »Stenbock med komplimanger så länge orerade, tills Hans Maj:t i galopp kom med tvänne kompanier af Lifregementet och fick in staden utan något skott». Lifregementet förlades därefter i vinterkvarter i trakten af Guttstadt. Konungen tog sitt högkvarter i Heilsberg.

Carl Gustaf Creutz.

På sommaren 1703 synas rekryter kommit till Riga, ty i augusti erhöll Majoren vid Smålands kavalleri Johan Stålhammar Kungl. Maj:ts order att med det svenska manskapet »både till fot och häst, som alla regementena tillhöriga äro, hvilka komma till 4 à 500 man», begifva sig sjövägen från Riga till Danzig. Den 11 augusti skref Stålhammar: »Om Gud förunnar oss god vind, gå vi till segel», och den 16 september från Put-

zig: »Såsom Gud den allerhögste efter ett rätt surt och mycket svårt utståndande i sjön uti fyra veckors tid i alltför gräslig storm och oväder tillåtit mig att med 400 man af alla regementen förutom officerare ankomma till redden af Danzig, erhöll jag Kungl. Maj:ts bref och order att begifva mig till en sju mil därifrån liggande gammal polsk fästning benämnd Putzig». Denna afdelning kvarlåg sedan därstädes ända till den 23 november, då den afgick till armén i Preussen. Lifregementets kontingent i denna kommendering bestod af Ryttmästare Niclas Danckwardt-Lilljeström, Löjtnant Eric Wigel (Wigelstjerna), Kornett Henric Herro, Kvartermästare Siewert Axel Kruse, Korpralerna Peder Gyllenax, Axel Stahl och Thure Wigel (Wigelstjerna) med tillsammans 11 drängar samt 1 trumpetare, 78 ryttare och 14 trossdrängar.[9]) Löjtnant Wigel och Kornett Herro hade som ofvan nämnts sändts till Sverige i november 1701 för att pådrifva rekryteringen och Ryttmästare Lilljeström och Kornett Gyllenax i maj 1702 till Riga för att pådrifva förfärdigandet af munteringspersedlar. De öfriga voro nyantagna. Jämte Wigel och Herro hade äfven två ryttmästare hemsändts, men dessa hade redan förut återkommit till armén, och af dem stupade Posse, som nyss är omnämnt, den 29 juli 1703.

Fälttåget 1704.

Under hela våren uppehöll sig Kung Carl i Preussen och Ermeland, hvarunder förhandlingar med Polen fördes. Större delen af armén och däribland Lifregementet fick under denna tid hvila; endast Rehnskölds arméafdelning var under våren i rörelser i södra Polen.

Den 5 och 6 februari undergick regementet generalmönstring. Den 15 i samma månad anhöll Creutz i bref från Heilsberg att få lyfta de penningar af 24 daler kopparmynt för hvarje rusthåll, som inbetalts till trossklippares uppköp, när regementet utmarscherade, för att därmed upphandla de felande ryttarhästarna, då regementet kunde blifva alldeles komplett, hvilket af konungen bifölls. Under våren ankommo från Sverige rekryter till alla regementen, så att regementet, då uppbrottet skedde i juni, torde hafva varit tämligen fulltaligt.

Den 11 juni bröt armén upp ur kvarteren och tågade på flera kolonner mot Warschau, dit den polska riksdagen var sammankallad. Den kolonn, som Lifregementet tillhörde, bestod dessutom af högkvarteret, Drabanterna och Lifgardet. Denna kolonn gick öfver Wartenburg, Janow, Przasnysz, dit den anlände den 16, Nowemiasto och Modlin vid Bugs utflöde i Weichseln, där kolonnen fick rasta några dagar. Härefter öfvergicks Weichseln, och kolonnen fortsatte till Blonie, tre mil väster om Warschau, dit den anlände den 21 juni och där den kvarstod till den 9 juli. Under tiden försiggingo den polska riksdagens förhandlingar. Konung

August förklarades den polska kronan förlustig, och i hans ställe valdes den 2 juli Stanislaus Leszczinsky till konung.

Efter konungavalet beslöt sig Carl XII att vända sig mot Konung August, som befann sig i södra Polen. Den 9 juli bröt Lifregementet upp från Blonie och ankom den 25 till Sandomierz. Här inträffade Rehnsköld med sin arméafdelning den 23, och under de följande dagarna samlades hit större delen af svenska armén i Polen. Den 27 började öfvergången af Weichseln; Lifregementet öfvergick den 28 och fortsatte de följande dagarna längs Sans västra strand till Jaroslaw, där det inträffade den 5 augusti.

Vid Jaroslaw kvarlämnades 10,000 man under Rehnsköld, under det att konungen med återstoden af armén, hvari äfven Lifregementet ingick, tågade mot Lemberg. Denna stad hade afslagit konungens uppfordran till kapitulation; den innehade en stark besättning och väntade snar undsättning från Mazeppa. För att förekomma denne tågade Kung Carl med rytteriet och dragonerna i hastiga marscher, lämnande infanteriet och artilleriet jämte trossen efter. Den 24 augusti om aftonen var konungen så nära staden, att han hoppades i dagningen följande morgon kunna öfverrumpla fästningen. Natten var dock så mörk med åska och regn, att vägvisarna ej hittade vägen genom de stora skogarna. Vid midnatt gjordes halt, då trupperna med möda samlades, ty en stor del hade förirrat sig i skogen. Då dagen inbröt, voro de ännu en mil från staden. På öfverrumpling var således ej mera att tänka, hvarför hela den dagen rastades. Den 26 fortsatte konungen framryckningen mot fästningen. Några trupper, som därifrån utsändts, drefvos tillbaka; en stark kanonad började från vallarna, under det att fienden stack förstäderna i brand. Den 27 om morgonen sutto dragonerna af; manskapet beväpnades med granater, och så började stormningen. Hastigt öfvergicks grafven; på hvarandras axlar klättrade dragonerna upp på den första muren och kommo tillika med fienden på bron öfver den andra grafven samt in genom stadsportarna, så att inom en half timme var staden i svenskarnas händer och den 700 man starka besättningen fången. Förlusten öfversteg ej 30 man. Enligt Öfverstelöjtnant O. M. Krebs' lefvernebeskrifning, tryckt bland bilagorna i Ennes' »Karl XII:s krigare», deltog ej Lifregementet i själfva stormningen. Härtill användes endast tre dragonregementen, af hvilka »ingen enda man fick kvarstanna vid hästarna, utan Lifregementet måste hålla vakt om dem». Rytteriet användes under stormningen för spaning samt för att hålla staden innesluten.

Vid Lemberg blef konungen stående till den 13 september, då han tågade mot Zamosc, hvilken fästning ansågs såsom den starkaste i hela Polen. Men då Öfverstelöjtnanten vid Östgöta ryttare Claes Bonde, förut ryttmästare vid Lifregementet, med förtruppen anlände till platsen, öppnade den sina portar.[17]) Sedan gjordes trots de mycket svåra vägarna otroliga marscher, ty konungen brann af längtan att upphinna sachsarna

för att hämnas förlusten af Warschau, hvilken stad konung August intagit, medan Carl XII uppehöll sig i Lemberg. Sachsarna tågade dock lika hastigt undan. I Wengrow, sju mil öster om Warschau, stodo de den 5 oktober. Svenskarna ditkommo dagen därpå, då konungen om aftonen uttågade med 900 ryttare under Öfverste Creutz' befäl. Hela natten marscherade Creutz, till dess han om morgonen fick sachsarna i ögonsikte vid Wyszkow, men där hade de en bro öfver Bugfloden, öfver hvilken de skyndade, så att endast några fångar togos. Ett litet parti sändes öfver floden, hvilket inbragte nio fångar, af hvilka man fick veta, att sachsarna tågade i sträckmarscher mot Nowodwor för att där öfvergå Weichseln. Sedan konungen gifvit Creutz nödiga order, återvände han till Wengrow samt fortsatte därifrån med armén mot Warschau. Vid Praga slöt åter Rehnsköld till konungen med de af honom anförda trupperna.

På samma gång som Kung Carl med svenska armén anlände till Praga på ena sidan om Weichseln, kom Konung August till Warschau på den andra. Sachsarna befäste stranden samt några holmar i floden med stor ifver, men under tiden gick Kung Carl den 19 med fotfolket öfver floden ett stycke längre söderut vid Karczew. Vid underrättelsen härom utrymde sachsarna staden, som besattes af svenskarna. Det dröjde likväl, innan en bro kunde blifva färdig för rytteriets öfverförande, så att Konung August vann ett betydligt försprång. Sedan emellertid rytteriet den 21 kommit öfver Weichseln, förföljde Kung Carl med detta under otroligt starka marscher utan uppehåll i sju dygn, under hvilken tid hästarna ej ens blefvo afsadlade. Den 22 gick han sju mil, den 23 sex mil till Piontek, där han påträffade 300 man af fiendens eftertrupp, hvaraf 54 togos till fånga. Den 24 fortsattes förföljandet till Uniejow vid Wartafloden fem mil, där sachsiska rytteriet gjorde något motstånd, den 25 till Kalisz sex mil, hvilken stad den 26 intogs, den 27 till Krotoczin sex mil. Ändtligen den 28 efter fem mils marsch upphann konungen sachsarnas eftertrupper i närheten af staden Punitz. Här hade Schulenburg uppställt sin här i slagordning. Han hade 4,000 fotknektar uppställda med högra flygeln mot byn och den vänstra mot vägen, på hvilken han kommit; framför stodo 900 ryttare, och hans linjer skyddades af en djup graf framför samt, där denna slutade, af en vagnborg och nio kanoner. Konungen hade till en början ej med sig mera än några kompanier af Södra Skåningarna samt af Rehnskölds, Krassows och Dückers dragoner. Han gaf sig dock ej tid att invänta sitt öfriga rytteri utan anföll genast med värjan i hand, sedan han förbjudit allt skjutande. Konungen själf i spetsen för Skåningarna fördref genast fiendens rytteri och red öfver infanteriet, som kastade sig omkull, förföljande de flyende ryttarna långt in i skogen. Då han återkom, hade fotfolket, som ej lidit någon skada, åter rest sig upp och gaf svenskarna en salfva. Nu anlände Generalmajor Hummerhjelm med flera regementen och bröt igenom sachsarnas fyrkanter, nedhuggande en stor

mängd, hvarefter de öfriga flydde i skydd af det inbrytande mörkret och räddade sig så godt de kunde öfver Oder och schlesiska gränsen.[17])

General Wellingk, som anförde det öfriga rytteriet om åtta regementen, hvaribland Lifregementet, hann ej fram till Punitz förr än dagen efter slaget. Han förlade på konungens befallning sina regementen omkring Lissa. Då han här fick underrättelse, att några tusen kosacker funnos i grannskapet, fortsatte han följande dag tre mil till Fraustadt. Strax på morgonen upphann förtruppen åtskilliga mindre afdelningar, hvilka nedhöggos. Själfva hufvudstyrkan påträffades i en by nära Fraustadt, men då den svenska förtruppen var för svag att anfalla, fingo kosackerna tid att bilda en vagnborg för att försvara sig. Inom vagnborgen hade de äfven fjorton kanoner, hvarmed de besköto svenskarna. Dessa läto dock ej hejda sig, utan manskapet täflade om, hvilken trupp först skulle hinna fram. Vagnborgen bröts, och kanonerna togos, hvarefter kosackerna drogo sig inom byn, därifrån de sköto starkt. Men en hop ryttare af Lifregementet jämte ett par kompanier dragoner sutto af utan order och trängde på fienden, som försvarade sig förtvifladt. Nu uppstod ett förfärligt mördande, så att inom en timme voro omkring 1,000 kosacker nedhuggna. En del hade begifvit sig in i husen, där de från fönster och taken, som de upprifvit, underhöllo en liflig eld. Man ropade åt dem, att de skulle få kvarter, men då de ej ville gifva sig, lät Major Wetzler af Lifregementet sätta eld på husen, så att de innevarande blefvo förbrända.[24]) På svenska sidan hade två officerare och omkring tjugu gemena stupat samt tre officerare och fyrtio gemena sårats.

Berättelsen om denna strid är hufvudsakligen hämtad ur Norberg och Theatrum Europæum. Lifregementets dagrapport för den 29 oktober innehåller, att regementet uppbröt kl. 7 fm., att det ankom kl. 12 m. till byn Tillendorff, där det attackerade 600 moskoviter och dem nedgjorde, tagandes tillfånga en major, två löjtnanter, två gemena samt elfva metallstycken, samt att af regementet en korpral och en ryttarhäst blefvo ihjälskjutna och sju ryttare och två ryttarhästar blesserade. Kl. 4 em. inmarscherade regementet i förstaden till Fraustadt, där det blef inkvarteradt. Samma dag dogo åtta ryttarhästar, och vid regementet funnos tolf man sjuka och blesserade. Följande dag ihjälsköts en korpral af moskoviterna, och denna dag voro tjugo man sjuka. Den 31 utgingo på parti tre ryttmästare, tre löjtnanter, nio korpraler och 130 man, hvilka återkommo den 1 november.

Då nu Polen var till större delen befriadt från fiender och Konung August hade återvändt till Sachsen, förlade Carl XII sin armé i vinterkvarter med högkvarteret i Rawicz. Lifregementet förlades den 2 november i de för regementet afsedda kvarteren omkring Fraustadt, med Lif- och Majorens i Heyersdorff, Öfverstelöjtnantens, Södermanlands, Fellingsbro och Vadsbo i Kursdorff, Roslags, Norra Upplands och Östra Närkes i Kankel samt Östra Västmanlands, Kungsörs och Örebro i Kabel. Föl-

jande dag förlades regementskvarteret till Schlichtingsheim (sydväst från Fraustadt), hvarifrån det den 17 flyttades till Drobnin, där det förblef under återstoden af året.

Dagrapporterna under detta år innehålla rätt mycket angående kommenderingar och den inre tjänsten, hvarför utdrag ur en del här må anföras. Dagrapporten af den 22 juli, daterad Merkowicza, är undertecknad af förste ryttmästaren på Livkompaniet Carl Philip Sack och lyder: »1) Kl. 4 blåstes butsell, 2) kl. 5 hölls korum, 3) efter hållet korum uppsatte regementet och marscherade, 4) efter regementet marscherade allt bagage, därhos voro kommenderade en löjtnant, två korpraler och 30 man, 5) kl. 2 ankom regementet, 6) sedan regementet var i stånd, furagerade tre man af tältet, 7) på piket en ryttmästare, två löjtnanter, sex korpraler och 120 man, 8) på vakt två löjtnanter, fyra korpraler och 60 man, 9) standar- och pukvakt 13 man, 10) boskapsvakt en korpral och 12 man, 11) vakt vid kronvagnarna och arrestanterna en korpral och 12 man, 12) vakt hos öfversten två man, hos öfverstelöjtnanten en man och hos majoren en man till fot,* 13) i natt ankom till regementet en löjtnant, två korpraler och 28 man, som den 15 juli afgingo att indrifva proviant för regementet, 14) i dag ankommo till regementet en löjtnant, en korpral och 24 man, som den 18 juli afgingo från regementet att baka och brygga, 15) i dag regementet ett stop dricka till mans, kött 2 ℔, bröd 1 $^1/_2$ ℔ till mans, 16) sjuka två ryttmästare, tre löjtnanter, tre underofficerare och 41 man».

De följande dagarnas rapporter äro likaledes underskrifna af Ryttmästare Sack och innehålla bland annat, att den 24 juli kvarlämnades i Merkowicza en ryttmästare, en korpral och 32 man, »som sig med förut utkommenderade löjtnanten konjungera skola till att indrifva proviant för regementet». Den 26 juli inkom sistnämnda afdelning jämte två löjtnanter, tre korpraler och 52 man, som den 15 och 20 juli afgått för att låta baka och brygga för regementet. Den 27 juli säger rapporten: »Ingen skall sig härefter understå att gå i sjön till att bada, den förste därmed befinnes skall utan något uppehåll och strax afstraffas med sex par spö». Den 30 juli: »1) Marodiplakatet upplästes två gånger i veckan, och då framropas de nyrekryterade ryttarna samt officers- och trossdrängar därpå att höra, 2) tillsägas drängar, marketentare och polacker, som medfölja och sälja dricka, det de på marschen eller eljest ingalunda måtte gå af vägen i någon by det ringaste att taga, då rumormästaren dem strax fasttager och vid trä fastbinder, och där någon gör så, att han icke strax kan straffas till lifvet, afstraffas strax med tolf par spö». Den 31 juli: »Ingen skall sig understå att äta någon frukt». Från denna dag äro rapporterna underskrifna af Major Wetzler i stället för Ryttmästare Sack.

Den 1 augusti säges: »I dag regementet kommunicerat». Den 2 augusti: »förslag ingifves, huru många kvinnfolk finnas vid regementet, en ryttare afstraffad med fyra par spö, för det hans pistol i hölstret lössmullit».

* Majorens ordonnans var alltid till fots.

Dagrapporterna i augusti innehålla dessutom paroll och lösen, som exempelvis den 23 var »Carl hamb» och »Kruut». Kommenderingarna voro en korpral ordinarie hos Kungl. Maj:t, på vakt en ryttmästare, två löjtnanter, tre korpraler och 50 man, på piket en ryttmästare och två löjtnanter af regementet samt en korpral och 12 man af hvart kompani, standar- och pukvakt, boskapsvakt, vakt vid kronvagnarna och arrestanterna samt hos regementsofficerarna i likhet med den 22 juli.

Regementet marscherade i allmänhet, sedan korum kl. 5 fm. hållits, men äfven understundom midt på dagen. I senare fallet brukade de sjuka och sjuka hästar samt de oberidna under befäl af en officer och någon underofficer sändas ett par timmar i förväg, i förra fallet gingo de vanligen efter regementet. Regementskvartermästaren jämte kvartermästarna och i allmänhet två ryttare af hvart kompani sändes oftast i förväg, synbarligen för att utstaka lägret.

Sjuka voro i början af september två ryttmästare, fyra löjtnanter, två underofficerare och 62 man, i midten af september omkring 80 man, i början af oktober nära 100, hvilka den 20 oktober kvarlämnades i Warschau och den 18 november efterkommo till regementet, då under marschen 17 ryttare och 24 hästar hade aflidit.

Likaledes angifva dagrapporterna alla utgående partier, hvilka dock under denna tid äro af föga intresse. Den 5 oktober utgick Öfverste Creutz själf på parti med 900 ryttare, hvaraf af Lifregementet sju ryttmästare, sju löjtnanter, 21 korpraler och 350 man, från Wengrow för att öfverraska en sachsisk styrka, som troddes ännu kvarstå söder om Bug. Creutz återkom den 16 med alla af Lifregementet så när som på tre ryttare, hvilka den 12 såsom sjuka återsändts till regementet.

Den 6 september furagerade tre man af hvart tältlag med en officer och en underofficer af hvart kompani, då hela piketen utgick till betäckning under befäl af majoren. Följande dag afstraffades fem ryttare, för det de på furageringen ridit utan betäckare, med två timmar vid pålen.

Under november och december förblef regementet i stillhet i de ofvan angifna kvarteren; två kompanier voro i allmänhet inkvarterade i samma by, där de skulle hållas tillsammans så mycket som möjligt. Krubbor skulle byggas för hästarna, på furaget skulle sparas och furage för vintern samlas. Efter de i Warschau kvarlämnades ankomst till regementet voro en ryttmästare, fyra underofficerare och 114 man sjuka, den 30 november en ryttmästare, sex underofficerare och 118 man, den 17 december en ryttmästare, fem underofficerare och 133 man samt den 31 december en ryttmästare, en löjtnant, tre underofficerare och 119 man.[9])

Vakanserna vid regementet synas vid slutet af året hafva varit tämligen stora. Angående hästvakanserna skref Öfverste Creutz den 1 december från Sturcknest, att han insände rulla öfver 66 tillsatta hästar samt begärde 12,000 daler silfvermynt till uppköpande af flera, »enär så stor afgång är på hästar, att 222 vakanser för närvarande finnas vid regemen-

tet, förutom en stor del lama, utgamla och odugliga».[10]) Dessa 12,000 daler uttogos på våren följande år af rusthållarna och kommo regementet tillhanda sannolikt först på sommaren följande år. Ryttmästaren för Södermanlands kompani, Lago Meijendorff v. Yxkull, synes blifvit hemsänd till Sverige för att ombesörja rekryteringen m. m. Den 2 juni 1705 mottog han för de fyra Upplandskompanierna 84 man, hvilka skulle öfverföras till regementet. Huru många, som öfversändes från de öfriga kompanierna, finnes ej angifvet, men sannolikt utgjordes hela rekryteringen af förutom trossdrängar omkring 200 rekryter, och dessa torde i augusti 1705 framkommit till regementet, då äfven hästvakanserna fylldes.

Krigsåret 1705.

Under loppet af vintern företogos å ömse sidor åtskilliga ströftåg, hvaribland må nämnas följande. Czerminski, kastellan i Podlaghien, som med 18 rytteri- och 4 dragonkompanier stod i Lowicz, sex mil väster om Warschau, oroade därifrån som oftast de svenska kvarteren. Konungen blef ändtligen trött på grannskapet och utsände den 5 januari Öfverstelöjtnant Lybecker vid Lifregementet med 8- à 900 hästar att i all tysthet öfverrumpla fienden. Lybecker gick under tre nätter tjugo mil och var då så nära, att han hoppades taga Czerminski på sängen. Ryttmästare Lilliesvärd hade dock några dagar förut med en hop walacker öfverrumplat denne och tillfogat honom skada, hvarför han nu höll god vakt, hvilket var så mycket lättare, som kring Lowicz var ett fält af en mils vidd. Dessutom hade Czerminski blifvit underrättad om svenskarnas annalkande, så att han dragit ut med hela sin styrka på fältet. När Lybecker fick veta detta, stannade han och öfvertalade en polack att sända sin dräng in i Lowicz under förevändning att köpa salt. Drängen hade fått goda drickspenningar och var därför trogen i sitt ärende. Han blef af Czerminski utfrågad, om han sett något af svenskarna, hvarpå han svarade ja; han hade mött dem där och där, då de gått tillbaka. Polackerna gingo härpå åter in i Lowicz. Lybecker tog emellertid af åt sidan af vägen och blef af den nyss omtalade polacken förd genom skogen åtta mil, så att han om morgonen den 9 kom på andra sidan om staden, därifrån polackerna ej väntade någon fiende. Ett stycke utanför staden mötte honom två fiender, hvaraf den ene fångades, men den andre undkom och gjorde larm. Svenskarna satte i fyrsprång efter, men nådde ej sitt mål, ty då de redo in genom den ena porten, satte polackerna hals öfver hufvud af genom den andra. Femtio af dem blefvo dock nedhuggna och tolf tagna till fånga. All deras tross, en mängd boskap och spannmål jämte två par pukor föllo i svenskarnas händer. Polackerna förföljdes blott en half mil men voro så förfärade, att de ej vågade stanna förr än i Warschau. Ly,

becker återvände till staden, befriade där många fångar, som lågo bundna, och återgaf invånarna mycket gods, som blifvit dem fränröfvadt. Detta oaktadt nekade staden att gifva svenskarna underhåll, hvarför Lybecker på konungens befallning, enär staden tillhörde Kardinal Radziejowski, efter någon tid åter drog sig tillbaka till sina gamla kvarter.[24])

Så snart Lybecker dragit sig från Lowicz, började kvartianerna åter visa sig däromkring och anföllo 28 kompanier starka jämte 200 tyska dragoner en ryttmästare, som med 100 ryttare stod vid en ort benämnd Kowale för att indrifva kontributioner. Denna lilla trupp, som möjligen var af Lifregementet, drog sig inom en kyrkogård och försvarade sig modigt bakom en densamma omgifvande stenmur. Fiendens dragoner stego af hästarna och sökte med tillhjälp af stegar och bräder att komma öfver muren, under det en del från taket och fönstren i prästgården sköto på svenskarna. Dessa gjorde då ett utfall med så mycken framgång, att polackerna fördrefvos från muren och dess grannskap samt eld sattes i prästhuset. Då denna af de därinne liggande släcktes, förnyades utfallet, och denna gång blef elden i prästhuset så häftig, att några polacker blefvo innebrända och de öfriga måste draga sig därifrån. Fienden fortsatte likväl striden under flera gånger förnyade anfall mot kyrkogården från kl. 7 fm. till kl. 4 em., men måste då med oförrättadt ärende och kvarlämnande många döda draga sig åter till Lowicz.[17])

I slutet af mars synes Major Wetzler varit utsänd med en del af Lifregementet till Lowicz, ty den 30 mars skref Creutz från Storchnest till honom, att han genast skulle uppbryta från Lowicz till Sieradz, noga iakttaga fiendens förehafvanden, välja sig ett godt kvarter antingen i staden eller där det vore bekvämligast, hålla distriktet i lydnad, indrifva kontributioner, göra sin flit att tillfoga fiendens trupper skada och om möjligt understödja Kornett Lilljesvärd (sannolikt Johan Gabriel Lilljesvärd vid Lifkompaniet, som stupade på ett parti den 16 maj) vid dennes indrifvande af kontributioner.[9])

I juli var dock hela regementet samladt till trakten af Rawicz och undergick den 19 generalmönstring, då vid regementet funnos 71 ryttare och 60 ryttarhästar vakanta.

I slutet af juni hade Generallöjtnant Nieroth med tre rytteriregementen sändts till Warschau för att skydda den där sammankallade polska riksdagen. Nieroth anfölls den 21 juli af 10,000 sachsare och polacker, hvilka han dock lyckades kasta tillbaka öfver Weichseln. För att vara händelserna närmare uppbröt Carl XII den 29 juli från Rawicz med Drabanterna, Lifregementet, Södra Skånska regementet till häst, Stenbocks, Meijerfelts, Dückers och Taubes dragoner, Gardets fyra bataljoner och Horns tyska infanteriregemente och marscherade på 11 dagar omkring 40 mil öfver Kalisz, Uniejow, Lowicz till Blonie, dit han ankom den 8 augusti.[36])

I trakten af Blonie förblef sedan armén liggande till efter jul. Regementena förlades hufvudsakligen i tält eller i gräfda jordkulor, där de under

den kalla årstiden sleto mycket ondt. Under skydd af de svenska vapnen försiggick i slutet af september Konung Stanislai kröning, och den 18 november afslöts fred mellan Sverige och Polen. Icke den ringaste ersättning utverkades däri för Sverige, utan Carl XII förband sig tvärtom att fortsätta kriget med Ryssland, tills Polen återfått allt, hvad det till denna granne förlorat.

På gränsen till Schlesien hade vid afmarschen från Rawicz Rehnsköld kvarlämnats med 12,000 man till skydd mot sachsarna.

Från tiden för vistelsen i trakten af Blonie finnes intet af vikt rörande Lifregementet. I den heta striden vid Praga den 14 oktober deltog ej regementet. I november hemsändes rekryteringsrulla upptagande afgången vid regementet under tiden 23 januari—9 november. Vakanserna voro då 24 ryttare och 88 trossdrängar. Det stora antalet vakanser bland trossdrängarna i förhållande till ryttarna beror däraf, att en stor del trossdrängar insatts i de afgångna ryttarnas ställe. Som under denna tid enligt mönsterrullorna endast en ryttare och fem hästar stupat, skulle 111 karlar på annat sätt afgått, de flesta sannolikt till följd af sjukdomar i kvarteren.

Krigsåret 1706.

Först den 29 december 1705 bröt Carl XII upp från kvarteren väster om Warschau med hela sin här, 20,000 man stark, och tågade första dagen till Warschau och den 31 till Stanislawow. Under stark köld gick tåget hastigt öfver de frusna floderna. Den 6 januari öfvergicks Bug på isen vid Krzemien, hvarifrån armén fortsatte till Grodno, som nåddes den 15 januari. I Grodno befunno sig 30,000 man af tsarens bästa trupper under Fältmarskalken Ogilvi. Tsar Peter och Konung August hade äfven uppehållit sig där, men vid underrättelsen om svenskarnas ankomst hade tsaren lämnat Grodno.

Den 16 gick konungen med armén öfver Niemen öster om staden, och då ryssarna ej kunde förmås till fältslag, förlades armén norr om Grodno för att afskära fiendens reträtt- och förbindelseväg till Wilna. Häraf begagnade sig Konung August och lämnade Grodno med några sachsiska rytteri- och ryska dragonregementen samt tågade obehindradt mot Warschau, dit han beordrat Schulenburg, sedan denne enligt Konung Augusts beräkning med sachsiska armén skulle hafva öfverraskat Rehnsköld vid schlesiska gränsen. Schulenburg blef emellertid i grund slagen vid Fraustadt af Rehnsköld den 3 februari, hvarefter Konung August drog sig undan mot Krakau.

I slaget vid Fraustadt deltog säkerligen ingen del af Lifregementet. Ennes säger visserligen, att Ryttmästarna Blum och v. Düben samt Löjtnanterna Mörner och Nisbeth deltagit i slaget, men detta är sannolikt en

förväxling med striden vid Fraustadt 1704, från hvilken strid tjugoen af de 1722 från fångenskapen hemkomna officerarna af Lifregementet i sina meritförteckningar hafva namnet Fraustadt. I Theatrum Europæum står såsom fjärde skvadron från höger i första linjen »en Öfverste Creutz», men detta är troligen en skvadron af Lifdragonerna under Lorentz Creutz.

Lifregementet i sin helhet var med Kung Carl vid Grodno. Här hade, som ofvan nämnts, konungen förlagt armén norr om Grodno för att afskära fiendens förbindelser. Därigenom blefvo hans egna förbindelser med Polen prisgifna och armén tvungen att uteslutande lefva på krigsskådeplatsens tillgångar. Då härtill kom, att befolkningen i dessa trakter var fientligt stämd mot svenskarna, undangömde sina tillgångar och brände sina gårdar, kom armén att slita oerhördt ondt. Konungen blef ock nödsakad att förflytta armén längre österut och förlade den i slutet af januari i linjen Kulewce—Zoludek. Lifregementet erhöll sina kvarter vid Lebioda.

Under februari och mars utsändes en hel del partier, hvilka på flera ställen hade framgångar mot ryssarna. Att äfven Lifregementet deltagit i dessa partier framgår af mönsterrullorna, där en ryttare af Lifkompaniet upptages slagen den 14 mars, en häst den 27 och en den 29 af Östra Närkes samt en häst af Örebro kompani den 30 mars. Den 24 mars skref andre ryttmästaren af Vadsbo kompani Dreffensköld från Slonim till Öfverste Creutz, att han väl fått lof att lägga sitt folk i nunneklostret, men att han ej begagnade sig däraf, enär det saknades rum för folk och hästar, att Baranowitz skulle stå fem mil därifrån med 24 fanor fotfolk och 6 fanor ryttare, att förstärkningar skulle vara ankomna från Minsk för att förena sig med denne. »Väntar stundligen anfall, ty fienden har hela detta landet med sig. En flod, som ej kan öfvervadas, ligger mellan mig och lägret; intet fotfolk har jag här.» Han ville ej retirera men ansåg belägenheten farlig.[9])

Den 18 februari hade Öfverstelöjtnant Trautvetter vid Meijerfelts dragoner på ett parti med 500 hästar vid fästningen Nieswiz slagit 4,000 kosacker. Trautvetter uppehöll sig därefter i trakten af Nieswiz. För att understödja honom utsändes den 26 mars Öfverste Creutz med 1,000 man af Lifregementet. Trautvetter höll då staden Lachowicze innesluten, där 2,000 ryssar hade fattat posto, hvilka han till följd af brist på artilleri icke kunde fördrifva. Creutz gick först till Slonim, men då fienden, som där ströfvat omkring, drog sig undan bakom skogar och kärr, så att han ej kunde få honom fatt, vände han sig mot Lachowicze, där han förenade sig med Trautvetter, så att hans styrka uppgick till 1,500 man, hvarmed han fortfarande inneslöt sistnämnda stad. För att rädda denna samlade General Nieplij omkring 6,000 man vid staden Kleck, tre mil öster om Lachowicze. Vid underrättelsen härom kvarlämnade Creutz Trautvetter med 300 man och gick själf med omkring 1,200 man mot Kleck.

Kleck var omgifvet af ett sumpigt moras. På sydvästra sidan var en smal kafvelbro, 500 steg lång, och på nordvästra en damm, där

moraset utlöpte vid en kvarn. Öster om dessa öfvergångar var en stor slätt, där Nieplij hade slagit läger.

På morgonen den 20 april anföll Creutz de på bevakning väster om öfvergångarna befintliga kosackerna. Dessa bjödo i början till att försvara sig, men som svenskarna ej aktade deras skott utan hoptals nedhöggo, hvad som kom dem i vägen, så måste kosackerna fly mot kafvelbron. Denna var till deras olycka igenstängd af vagnar, som skulle föra proviant in till staden och nu hvarken kunde komma fram eller tillbaka. Alltså trängde först de som funnos på bron hvarandra i moraset, och sedan körde de anrusande svenskarna de andra efter, och där var så djupt, att ingen enda kom upp igen, utan blef den ene nedtrampad af den andre, eller också blefvo de nedskjutna såsom fångade vilddjur. Under tiden lät Creutz 100 man sitta af och rensa bron från vagnar. Denna afdelning begaf sig sedan till andra sidan af bron och fattade där posto, till dess Creutz med återstoden kom efter. Då begyntes ett än större slaktande. Kosackerna blefvo strax kastade öfver ända; det ryska fotfolket, som såg döden i ögonen, försvarade sig i början, men måste slutligen äfven gifva sig på flykten, då största delen nedhöggs. Svenskarna förföljde dem en half mil in i skogarna. Då fick Creutz höra, att kosackerna från Lachowicze den dagen gjort två utfall, hvarför han lät kalla sitt folk tillbaka. Då dessa under återmarschen blefvo varse, att en hop lefvande ryssar hade kastat sig ned på fältet bland de döda, gjorde de sig ej mera brådska, än att de redo omkring och uppsökte alla sådana för att göra slut äfven på dem. [24])

Fiendens förluster kunde ej bestämdt uppskattas, men enligt borgmästarens i staden utsago skulle han hafva låtit begrafva 2,025 man, och bönderna sade sig äfven hafva begraft öfver 2,000. Dessutom hade en massa omkommit i träsken och i skogarna.[24]) Enligt Kaggs dagbok skulle ryssarna hafva förlorat 3,000 man. Creutz krigsbyte utgjordes af 16 fanor, 4 par pukor, 4 kanoner samt en kosacköfverste och 70 gemena fångna.[46])

Creutz' egna förluster uppgifvas olika. Norberg säger 15 döda och 19 sårade, Kagg anger Löjtnanten af Lifregementet Eric Soop, Ryttmästaren af Smålands kavalleri Schmitt, Kaptenen af Stenbocks dragoner Lantinghausen samt sex gemena och tio blesserade. Enligt en relation i krigsarkivet förlorade ryssarna öfver 3,000 döda och Creutz af gemena sex döda samt 20 à 30 sårade.[2]) I Lifregementets mönsterrullor upptagas döda Löjtnant Soop, en ryttare af hvartdera Majorens, Roslags, Östra Västmanlands, Södermanlands, Örebro och Vadsbo kompanier samt två hästar af Majorens, en af Östra Västmanlands, en af Södermanlands och tre af Kungsörs kompani.

Efter striden drog sig General Nieplij, som var genomskjuten af tre kulor, tillbaka med de öfverblifna till Sluck, under det att Creutz med sitt byte återvände till Lachowicze, som han nu började belägra och beskjuta med de eröfrade kanonerna.

Emellertid hade Ogilvis trupper i Grodno under vintern lidit oerhördt till följd af brist på proviant och sjukdomar. I slutet af mars hade han af sina 20- à 30.000 man ej mera än omkring 10,000 man friska, med hvilka han i sista minuten jämte 4,000 sjuka lämnade Grodno, tagande vägen öfver Brzesc Litowsk och därefter till Kiev. Carl XII uppbröt den 4 april för att förfölja Ogilvi och tog vägen öfver Dereczyn—Ruzanna—Bereza kartuzka—Chomsk till Pinsk, dit han anlände den 25 april. Härifrån skref han den 2 maj till Rehnsköld: »Öfverste Creutz har för några veckor sedan kringränt Lachowicze och stängt därin en hop kosacker. För något mera än åtta dagar sedan kommo ryssarna och kosackerna till en sextusen man och bestod i tre regementen till fot, fyra till häst och ett regemente dragoner och ville frälsa Lachowicze; men Creutz lämnade några vid Lachowicze och gick med partiet emot dem till staden Kleck, så att en hop där blifvit slagna, och de, som undankommit, hafva kastat bort mundering och gevär att fly desto bättre, och han har fått af dem fyra par pukor, sexton fanor och standar och fyra metallstycken. Jag ärnar i morgon fara till Creutzen, efter han skrifvit mig, att det är långsamt att svälta ut dem, som ligga i Lachowicze. Alltså skickar jag några stycken dit och ärnar för ro skull att rida och se på.»[18])

Den 5 maj kom konungen till Lachowicze, men då var fästningen redan tagen af Creutz. Ryssarna hade vid Creutz' återkomst i början trott, att han var slagen, enär han kom dit med en så liten trupp, samt begynt att med pukor, trumpeter, skott och andra fröjdetecken göra sig lustiga, men de kommo snart på andra tankar, då Creutz framför fästningen uppställde sina tagna fångar, fanor och kanoner. En del tyskar och lithauer i staden ville strax gifva sig, men kosackerna, som kunde äta hästkött och redan hade slaktat 500 hästar, tyckte, att de ännu hade flera öfver och ville ej höra talas om kapitulation. Creutz lyckades emellertid skjuta bresch, och då oenighet i staden uppstod angående kapitulationen, öppnade helt enkelt kommendanten den 3 maj portarna för svenskarna. Creutz insände genast 200 man för att taga emot fångarna. När nu kosackerna fingo se sig omringade af vakt med dragna sablar, kastade de ifrån sig sina gevär, som alla voro odugliga, gåfvo ifrån sig jämmerliga skrik, omfamnade hvarandra och togo ett bedröfligt afsked i den tron, att de skulle nedgöras, men Creutz red själf till dem sägande, att de skulle hafva nåd och få lefva samt lät utdela bland dem något tobak, mat och brännvin. De utbrusto då i tårar och sade, att han var deras far, deras lifsuppehållare och deras herre. Creutz' byte var här 1,500 fångar, sju kanoner, sju fanor och ett par pukor.[24])

Sedan konungen framkommit till Lachowicze, lät han rasera murarna och fästningsverken. Därefter red han till valplatsen vid Kleck och förklarade, att aktionen varit större, än man gifvit honom tillkänna, hvarför han visade Creutz stor nåd, berömde hans goda conduite och förordnade honom kort därefter, den 10 juni, till generalmajor af kavalleriet. Konun-

gen fortsatte därefter med Creutz detachement till Nieswiz, hvilken fästning genast gaf sig. Härifrån utsändes åtskilliga ströftrupper, som vidt och bredt sköflade den landsändan till några hundra städer och byar, så att icke ett torp blef skonadt, som tillhörde Wisniowiecki, Radziwil och deras anhang, ty konungen ville på allt sätt bryta deras krafter. Detta hade äfven till följd, att adeln i åtskilliga angränsande woiwodskap sammanträdde och hyllade konung Stanislaus, hvilket de förr ej vågat. När allt var besörjt i Nieswiz, begaf konungen sig till Sluck, som öppnade sina portar. Denna stad, hvars folkmängd skall hafva uppgått till 15,000, hade 500 mans besättning, 79 kanoner samt var befästad med 14 bastioner och ett starkt slott.

Fångarna, som nu uppgingo till 4,000 och voro högst besvärliga för marschen, sändes förut till hufvudarmén, under det att Creutz sakta följde efter. Konungen själf red den 13 maj på 22 timmar 30 mil genom stora skogar och moras. Hvar och en i hans följe hade en reservhäst med, men inga flera än Prinsen af Würtemberg och General Meijerfelt kunde följa Hans Maj:t, som den 15 återkom till Pinsk.[24]) Härifrån skref han den 19 åter till Rehnsköld:

»— — — Lachowicze var redan öfver, innan jag kom dit. Sedan gick Creutzen till Nieswiz, som ligger fyra mil därifrån, och lät lofva kommendanten, som låg i slottet, att han skulle blifva hängd, hvaruppå han strax gaf sig fången. Garnisonen bestod af några polska soldater, bönder och judar; men den garnison, som är tillfångatagen i Lachowicze, bestod af mera än 1,000 man, mestadels kosacker. Slottet Lachowicze såväl som Nieswiz slott äro nu blifna demolerade och kanonerna söndersmälta. Slottet Zabir blir också demoleradt; där bestod garnisonen af några hundra polska soldater, som gåfvo sig, då de blefvo hotade med hängning. — — —.»[18])

Några dagar efter konungen kom Creutz till Pinsk. Han beklagade mycket, att han under detta tåg förlorat en ung Grefve Oxenstierna, Kung Carls köttslige syssling och den store rikskanslerens sonsons son. Han föll under början af tåget i en hetsig feber, hvaraf han dog, och var han den siste af denna gren. Det berättas om honom, att Grefve Piper en dag hos konungen andragit, att det gjorde honom ondt om den unge Grefve Oxenstierna. Konungen svarade: »Hvad felas. Han är ju hos Creutzen, och för en månad sedan blef han korpral vid Lifregementet.» Grefve Piper sade: »Eders Maj:t hade väl kunnat göra honom strax till kornett.» Konungen svarade: »Ja, jag hade så kunnat, men I måste besinna, att jag icke utan orsak gjort det, som nu är; 1:o om en sådan ung adelsman blifver genast öfverofficer, så är han ovettig mot gemene man, men när han själf får något litet tjäna för gemen, göra vakt, stå på utpost, då lärer han, hvad gemene man likar, och blifver därigenom höfligare; 2:o vill jag aldrig prejudicera någon. Om en ung adelsman blifver så framdragen, kan det icke utan förtryta en annan, som länge tjänt och står i turen att avancera.» Grefve Piper sade: »På Grefve Oxenstierna kan ingen

förtryta, ty utom det att han är af våra äldsta illustre familjer, hafver han den lyckan att vara Eders Maj:ts blodsförvant och syssling.» Konungen svarade: »Gammal adel och ung adel gör ingenting i själfva godheten af en karl; vi hafva många regementsofficerare vid armén, som icke äro adelsmän och ändock braft folk; när en gemen ryttare är braf, kan det vara lika, om han är adelsman eller ej. När Creutzen nu varit på parti, torde han hafva någon öppning; om han då har orsak att sätta Oxenstierna på förslag, skall jag blifva därvid.»[26])

Den 23 maj uppbröt armén åter från Pinsk och tågade genom de stora Pinska träsken in i Volynien. Den 6 juni uppnåddes Luck vid floden Styr, i hvars grannskap trupperna efter stora umbäranden fingo hvila till den 7 juli i en synnerligen rik trakt. Härifrån fortsattes mot Weichseln, som den 23 öfvergicks vid Kazimierz, hvarefter den 24 hvilades vid Radom.

Sedan Rehnskölds trupper kort därefter slutit till armén, fortsattes marschen mot Sachsen, där konung August skulle hemsökas i hjärtat af sitt eget land. Blott en ringa styrka kvarlämnades i Polen under Marderfelt, medan konungen med den öfriga delen af armén, en här, hvars like till och med fienden erkände ej fanns, den 22 augusti öfvergick Oder ej långt ifrån Rawicz. Konungen själf med hela rytteriet sam öfver floden, oaktadt strömmen var så stark, att hästarna drefvo flera hundra alnar utför densamma.

Sachsiska gränsen öfvergicks vid Schönberg den 27, Elbe öfvervadades af rytteriet vid Meissen, och den 9 september öppnade Leipzig sina portar för svenskarna.

Carl XII tog själf sitt hufvudkvarter på godset Altranstädt, där freden undertecknades den 25 september, hvarigenom konung August afsade sig Polens krona.

Fälttåget mot Ryssland 1707—1709.

Förberedelser i Sachsen och Polen 1706—1707 samt framryckningen till Weichseln.

Lifregementet till häst fick — åtminstone hvad hufvuddelen af regementet beträffar — sina kvarter omkring Sangerhausen i Thüringen. Regementschefen Generalmajor Carl Gustaf Creutz hade sin tjänstgöringsstation i Zeitz.[3]) Det var ingen hvilotid i vanlig mening, som nu vardt den svenska armén beskärd. Tiden i Sachsen vittnar om ett strängt arbete riktadt mot målet i öster. Det gamla och mindre brukbara ersattes med nytt och kraftigt. Alla luckor fylldes. Hvarje detalj af utrustningen öfversågs och pröfvades.[44a])

Lifregementet, som i november 1706 hade 297 vakanta och 215 oduglig hästar, blef i likhet med öfriga truppförband komplett. Rekryterna från Sverige anlände dock ej till regementet, förr än armén på återvägen österut stod i Stor-Polen i oktober 1707. Samtidigt insattes åtskilliga nya »officersvolontärer» i regementet. Den 30 oktober 1707 skref Creutz från Cienin (omkring 10 km. ostsydost om Slupca) till sin hustru: »Nu har jag fått till mig en tämlig ungdom med rekryterna, så jag allena af dem har huset fullt, och har jag måst braft sätta till, innan jag fått hästar åt dem alla, ty just som de kommo, fick jag order att marschera, som vill Gud i morgon skall ske». [44])

Men det, som under året i Sachsen mest tilldrager sig uppmärksamheten, är icke rekryteringen och fullständigandet af utrustningen utan det taktiska förberedelsearbetet och utbildningens rastlösa bedrifvande. Hvarje dag — praktiskt taget — höllos öfningar. Alla truppslag hade fått eller fingo nu sina exercisreglementen mer eller mindre fullständigt omarbetade. De hafva tydligen afseende på just de kraf, som fälttåget i Östeuropa i det ena eller andra afsendet uppställde. Samtidigt inarbetades de nya bestämmelserna för fälttjänst, som likaledes sågo dagen i Altranstädt.

Reglementena, som utarbetats på grund af en lång krigserfarenhet, höllos hemliga och förblefvo otryckta. Som ett exempel på Carl XII:s förmåga att hemlighålla allt angående armén må nämnas Nordbergs berättelse om Mehemed Agas besök i det svenska högkvarteret hösten 1707. Drabantprästen förstår ej själf, hvad han nedskrifvit. En officer i våra dagar gör eller åtminstone borde göra det så mycket bättre. Agan beklagade sig vid sin afskedsaudiens öfver att han, ehuru han legat en hel månad midt ibland den »namnkunniga» svenska armén, likväl ej sett ett enda regemente. Hans Maj:t, som var vid »ett gladt lynne och godtalighet», svarade: »Att vara i en armé och se några eller alla regementena vore ingen konst, men att vara ibland dem och se intetdera, det kunde han berätta i Turkiet såsom en sällsam ting». [24])

Till möjliggörandet af detta hemlighetshållande bidrog äfven, att Carl XII fullständigt hade öfvergifvit bruket att samla trupperna i stora, mera eller mindre befästa läger. Hans arméer marscherade spridda, utnyttjande krigsortens tillgångar genom ett välordnadt rekvisitionssystem. Detta sätt medförde äfven, att de sjukdomar, som allt för lätt uppstodo i de trånga, öfverfyllda lägren, och som fort förtärde härarnas krafter, upphörde. Afgången i Carl XII.s härar var också i förhållande till den »naturliga» dödligheten i andra arméer försvinnande liten. Och slutligen visste fienden egentligen aldrig, hvar han hade sin motståndare. Svenska trupper sågos öfverallt, men hvar befann sig den svenska armén?

Den armé, som 1707 gick i fält för att krossa den moskovitiska staten, var sålunda väl förberedd för sitt värf. Den bestod till sin ena

hälft af veteraner, härdade i långa fälttåg inom det kräfvande östeuropeiska operationsområdet, till sin andra af unga krafter, som genom trägna öfningar ingjutits i sina truppförband. Utrustningen lämnade intet öfrigt att önska. Inom officerskåren funnos visserligen många som tröttnat — icke på kriget i allmänhet — men väl på kriget i östern, som gaf mycket litet i ersättning för de ökade strapatserna, och där det icke var synnerligen mycket, som liknade hvad man tilläfventyrs haft tillfalle att se i Frankrike, Tyskland eller Nederländerna. Men där ifvern sålunda svalnat, fanns det kvar svenskarnas stoltaste dygd, deras pliktkänsla. [44a])

Lifregementet till häst intog näst efter Lifdrabanterna vid sidan af Lifdragonregementet den främsta platsen bland de beridna truppförbanden och utgjorde nu i alla hänseenden ett mönsterregemente. Det fälttåg, det gick till mötes, bestod det också med oförgänglig ära. I framgångens dagar följde Lifregementet städse med oförsagdt mod och aldrig svikande uthållighet sin högste krigsherre i arméavantgardet; efter Poltava gick det med obruten kraft i arriergardet, afvisande alla fiendens försök att störa vår bortdragande armé.

Karolinernas frejdade krigardygder synas på ett sällsamt sätt hafva förenats hos den man, som förde Lifregementet till häst under dess mest minnesrika fälttåg. Generalmajoren Friherre Carl Gustaf Creutz var ingen lysande personlighet, som Fältmarskalken Grefve Nils Bielke varit, ingen representativ man som den närmaste företrädaren, Grefve Jacob Spens. Men han var mera än så, han var en äkta, bottenärlig karolin af guldren tro och heder. När kriget bröt ut år 1700, var Creutz, ehuru 40 år gammal, endast ryttmästare och ägde ingen annan krigserfarenhet än Carl XI:s fälttåg i Skåne, som han dock endast sett i egenskap af kammarpage, och det olyckliga falttåget i Preussen 1678—1679, under det att minst 13 af hans regementskamrater sedan dess varit i främmande tjänst och deltagit i krigen i Nederländerna eller Ungern. Creutz militära uppfostran blef sålunda helt och hållet Carl XII:s verk. Konungen fick snart tillfälle att fästa uppmärksamheten vid sin ryttmästare, som allt oftare blef använd, där det gällde rådsnarhet i förening med ryttaremod och stål i karaktären. Inom tre och ett halft år var Creutz öfverste och chef för sitt regemente. Det är den snabbaste befordran, som är känd inom den karolinska armén, där man annars ofta hade skäl att anmärka, det »turen» var ganska långsam. Creutz var uteslutande soldat. Hans handlingar voro fullkomligt rätliniga. Det han icke förstod af den högre krigskonsten, öfverlämnade han lugnt åt sina förmän att utreda. Han tjänade ledningens tankar och vilja med sitt klara, rediga, praktiska förstånd. Var han tilläfventyrs af »annan mening», kunde det aldrig falla denne krigare in att utbrista i klander af en meddelad order. Den kunglige härföraren hade år 1703 skrifvit till dåvarande Generallöjtnanten Grefve Stenbock, som var orolig öfver att »det pratades» i högkvarteret: »Det tror jag kan intet vara, ty jag har intet hört därutaf. Ty ingen tror jag här lärer stort veta, hvad

som passerar; ej heller höres någon, ej heller lärer någon, tror jag, resonera däruti». [54]) Creutz lefde och handlade städse i denna anda, och däraf blef hans frimodiga hjältesjäl, som endast fruktade Gud och ärade konungen, icke mindre. Från de kärfva rader, han lämnat till eftervärlden om Poltavadagarna, och de trohjärtade bref, han skref till sin hustru, är hvarje spår af knot och klagan borta.

Så blef General Creutz en fader för sitt regemente och en oförliknelig kavallerigeneral, hvars bragder utgöra frukten af en disciplinerad självverksamhet i ledningens anda. Den trupp, denne man förde, den trupp, hvars organisation, utrustning och utbildning han i detalj ledt, måste ock blifva ett underverk i krigaranda.

Den 22 augusti 1707 lämnade Carl XII Altranstädt, under det att arméns olika truppförband på olika vägar anträdde marschen österut. Efter att hafva öfvergått Oder vid Steinau inryckte svenskarna den 11 september i Storpolen på sex kolonner, tagande vägen mot Thorn. När floden Warthe passerats, afbrötos emellertid rörelserna för en tid. De regementen, som ännu icke voro fulltaliga, fingo sina rekryter från Sverige till sig, bland dessa såsom förut antydts Lifregementet till häst.

De sista dagarna i oktober och de första i november började svenska armén ånyo på bred front framrycka mot Weichselöfvergångarna vid Thorn och sydost därom. Dessa rörelser afsågo dock icke något annat än ombyte af kvarter. Årstiden förbjöd i allmänhet alla verkliga operationer, och dessutom utmärkte sig november och december året 1707 för en »grufveligen elak» väderlek. Carl XII hade icke heller någon anledning till brådska. Först under vintern, som gjorde Masoviens moras framkomliga och öfverbroade den mängd af vattendrag, som afskuro operationslinjen till Lithauen, kunde armén utan ansträngning och utan de förluster, ett våldsamt framträngande genom flodpassen skulle förorsaka, nå fram till nämnda land, den första etappen på vägen mot Rysslands hjärta, där man förr eller senare måste påträffa fiendens hufvudarmé. [44 a])

Framryckningen från Weichseln till Wilija 1708.

Sedan två infanteriregementen och fyra dragonregementen — omkring 8000 man — under befäl af Generalmajoren Ernst Detlof v. Krassau kvarlämnats för att trygga Stor-Polen och Väst-Preussen, bestod den svenska hufvudarmén under Hans Maj:t konungen såsom högste befälhafvare af:

Generalstab: Fältmarskalken Grefve Rehnsköld och tf. Generalkvartermästaren Öfverste Gyllenkrook.

Infanteri: Kungl. Maj:ts Lifgarde på fyra bataljoner om 3,000 man,

Upplands, Skaraborgs, Södermanlands, Kronobergs, Jönköpings, Dal, Östgöta, Västmanlands, Västerbottens, Kalmar samt Närkes och Värmlands regementen, hvartdera på två bataljoner om 1,200 man, summa 16,200 man.

Kavalleri: Kungl. Maj:ts Lifdrabantkår om 150, Kungl. Maj:ts Lifregemente till häst om 1,500, Svenska Adelsfaneregementet om 800 samt Smålands, Östgöta, Nylands, Norra Skånska, Södra Skånska och Upplands tremännings kavalleriregementen, hvartdera om 1,000 ryttare, summa 8,450 ryttare.

Dragoner: Kungl. Maj:ts Lifdragonregemente om 1,500, Skånska dragonregementet (ständsdragoner), Dragonregementena Hjelm, Dücker och Taube hvartdera om 1,250 samt Dragonregementena Meijerfelt, Gyllenstierna och von Albedyhl, hvartdera om 1,500 dragoner, summa 11,000 dragoner.

Husarer: Vallackregementet om 2,000(?) man.

Artilleri: 30 kanoner.

Ingenjörtrupper: ett sappörkompani om 200 man.

Summa hela armén omkring 38,000 man och 30 kanoner. [54])

De sista dagarna i december blef kölden så stark, att Weichseln, som visserligen en gång förut tillfrusit men åter gått upp, isbelades. Vintern hade kommit på allvar. Efter grundliga förberedelser för öfvergången igångsattes denna af Lifgardet den 29 december. Allt gick lyckligt. Hvad beträffar Lifregementet, som sannolikt gick i avantgardet och följde närmast efter Lifgardet den 30, vet man här endast, att Generalmajor Creutz fick ett ofrivilligt bad i floden, dock utan menliga följder.

Om fienden var nu kändt, att ryssar funnos såväl vid Warschau som bakom Narew. Sedan armén under de första dagarna i januari 1708 samlats på högra Weichselstranden inom området Drobin—Plock—Wloclawek, framryckte den den 7 i höjd med Prasznysz. Därifrån fortsattes den 10 marschen in i Masoviens urskogar. Företrädd af ett arméavantgarde, i hvilket bland andra trupper Lifregementet till häst ingick, rörde sig armén på tre kolonner, af hvilka den vänstra nödgades beträda preussiskt område. Husarkavalleriet, vallackerna, framgick dels till spaning mot Narewlinien, dels för att draga en slöja öfver hvad som nu passerade inom skogsområdet. Redan i Prasznysz möttes arméavantgardet af flera ryska fångar, som vallackerna tagit, och af hvilka man fick underrättelse om läget på ryska sidan, underrättelser, som att döma af operationernas fortsättning synas hafva bekräftat förut ingångna rapporter om det ryska kavalleriets uppställning bakom Narew.

Den 10 nådde det af konungen själf ledda arméavantgardet Olszewka. Marschen hade oroats af snapphanar, hvilka bakom förhuggningar och bråtar dels sökt direkt förhindra den svenska framryckningen, dels ur bakhåll öfverfallit trängfordon o. d. Något allvarligt afbräck kunde naturligtvis icke dylika röfvareupptåg, som fortsattes de följande dagarna, förorsaka armén, men det var mycket nog, att framryckningen fördröjdes. För deras räkning, som tilläfventyrs sympatisera med »dessa modiga bön-

der, som försvarade sitt land steg för steg mot en objuden inkräktare», må framhållas, att de voro rebeller mot sin öfverhet, konungen i Polen. Carl XII, som här som annorstädes lät uppmana ortsbefolkningen att lugnt kvarstanna i sina hemvist, då ingen skada komme att tillfogas den, lät, då sådant lämnades obeaktadt och milda medel icke längre hjälpte, befalla, att ertappade skälmar skulle behandlas efter lagens bokstaf. Vid Lifregementet, liksom vid andra regementen, dömdes också ett femtiotal infångade snapphanar till repet.

Den 11 fortsattes marschen till Brodowelanki. Vägen var nu så besvärlig, att truppträngen på aftonen denna dag ej kunde framdragas utan först den 12 återförenades med trupperna. Sistnämnda dag anslogs till rast. Den 13 tillryggalade arméavantgardets främsta afdelningar ytterligare omkring 25 km., och den 14 framkom detsamma, vägledt af en preussare från Ortelsburg, till Lipniki. Den 15 var rastedag. Den 16 nåddes Kolno efter en marsch i det svåraste väglag på öfver 30 km., hvarvid åter bagageträngen blef efter. Följande dagar samlades arméns kolonner, fortfarande dolda inne i skogarna, bättre framåt, under det att arméavantgardet framsköts till Wansosz. Ingångna underrättelser om fienden tydde på, att han ännu icke upptäckt svenskarnas rörelser och att hans främsta kavalleri befann sig i linjen Philippowo—Tykocin samt att äfven infanteriets hufvudkrafter, om hvilka det förut förmälts, att de återförts mot ryska gränsen, befunno sig bakom Njemen.

Den 22 januari började arméavantgardet öfvergå Bobr på den 2,5 km. långa »sköna» kafvelbron vid Goniandz. Här måste hela armén trängas ihop på en enda väg, ty mera än denna enda öfvergång öfver Bobrmorasen fanns icke, enär snön, som fallit före frosten, gjort morasen ofrusna. Detta förorsakade ett allvarligt dröjsmål och torde få anses som den egentliga orsaken till att Carl XII:s tydliga plan att tränga emellan det framskjutna ryska kavalleriet och Njemen för att fullständigt spränga och förinta det misslyckades.

Emellertid var armén nu åter ute i mera öppna och bebyggda trakter. Den 24 kom arméavantgardet fram i höjd med Korycyn och fick här känning med fienden. Sannolikt genom tagna fångar erfor man, att den ryska kavalleriafdelningen Rönne, hvars styrka uppgafs till 8,000 hästar, framgått mot Augustowo för att utforska svenskarnas rörelser. Ett med anledning häraf gjordt försök, i hvilket Lifregementet efter all sannolikhet deltog, att afskära och slå General Rönne misslyckades på grund af de hinder väglaget uppreste och svårigheten att komma öfver Bobrmorasen. Då de svenska ryttarna nådde Augustowo, var staden öde och tom.

Följande dagar framryckte avantgardet ytterligare till Nowodwor, som nåddes den 27. Härunder klarnade läget ytterligare. Man visste nu, att fiendens till 40,000 man uppskattade infanteri befann sig bakom Njemen i linjen Orla—Kowno med kavalleriet på vänstra flygeln från Novogrodek till Grodno. Öfverbefälhafvaren Furst Menschikov hade hittills uppehållit

sig i trakten af Tykocin. Att tsaren själf funnit nödigt att begifva sig till sin armé och nu var i Grodno, var däremot okändt. Sieniawski med den polska rebellkåren var vid Wladimir vid Bug. Allt tydde på att ryssarna ämnade försvara Njemenlinjen, som å andra sidan af Carl XII i första hand måste vinnas.

I denna uppfattning var det, som konungen, åtföljd af Fältmarskalken Rehnsköld och högkvarterets generalstab under betäckning af 600 ryttare ur Lifregementet och 200 man ur dragonregementet Hjelm, red fram mot Grodno för att utforska de ryska försvarsanstalterna därstädes. Bron öfver Njemen befanns försvarad af några med kanoner bestyckade fältverk. En fientlig dragonstyrka sprängdes, och spillrorna af ett annat ryskt spaningsdetachement, som med nöd undsluppit Kanefehrs vallacker, tillfångatogs. Natten den 27—28 tillbragte Hans Maj:t med både stab och trupper under bar himmel framför staden för att följande dag i gryningen fortsätta spaningen.

Man kunde snart iakttaga, att något var på färde i Grodno. I verkligheten var det tsaren själf, som, då han trodde hela svenska armén stå framför staden, nu skyndsamt begaf sig bort för att sätta sin person i säkerhet. Så snart konungen, utan tvifvel till sin stora förvåning, fått veta, att fienden utrymt staden, lät han ögonblickligen sina ryttare rycka in i densamma och gaf genom en generalstabsofficer order till arméavantgardet att följa efter. Njemenlinjen var vunnen utan förlust.

Emellertid erfor Hans Tsariska Maj:t snart genom flyktingar, att den svenska styrka, för hvilken han så hastigt lamnat Grodno, endast utgjordes af en handfull ryttare, visserligen åtföljda af den fruktade konungen af Sverige själf. Hans vrede lär ej blifvit liten. Order gafs åt Brigadiren von Mühlenfels att med 3,000 dragoner återtaga Grodno. Natten den 28—29 framryckte också Mühlenfels åter mot staden. Det synes, som om man å svenska sidan icke märkt något, innan han anföll fältvakten vid Wilnaporten. Men vakten var påpasslig och försvarade sig tappert, tills beredskapen kom till understöd. Öfverfallet misslyckades, enär det svenska bevakningssystemet verkade väl. Trupperna voro snart i ordning och mötte genast den i staden inträngande fienden med anfall Efter ett skarpt fäktande jagades ryssarna åter ut, vederbörligen förföljda af vallackerna. De svenska förlusterna uppgifvas af Adlerfeld till en död och en sårad, af Nordberg till elfva döda och fyrtiotre sårade. Posse säger, att »fienden blef strax repousserad utan någon förlust af Hans Kungl. Maj:t». Det senare kan man taga för godt. Fienden efterlämnade endast inom staden åtminstone 56 döda, hvarjämte åtskilliga nedhöggos och tillfångatogos under flykten.

Från Grodno fortsatte arméavantgardet, sammansatt som förut, den 30 januari framryckningen i riktning mot Minsk. Från Lida riktades emellertid marschen mera åt nordost. Den 8 februari nåddes Smorgon vid Wilija på stora vägen Wilna—Minsk, och därmed afbrötos rörelserna. Fienden hade

gifvit sig undan med så stor hastighet, att han icke hunnit på något grundligare sätt förstöra förplägnadsmöjligheterna för den svenska armén, som nu utbredde sig öfver området mellan Wilna och Minsk för att hvila ut efter de hårda ansträngningarna under framryckningen till Lithauen. Ytterligare framryckning skulle hafva slitit sönder förbanden och förstört materielen. Före vårflodens inträde kunde man för öfrigt ej påräkna att nå gästvänligare trakter, och arméns hästar hade måhända förstörts. Det var nödvändigt att vänta, tills gräset åter vuxit upp. [44 a])

Lifregementet, hvilket, som vi sett, under hela framryckningen ingått i arméavantgardet, förlades vid högkvarteret, som stannade i Smorgon till den 15 mars, då det flyttades till Radoschkovitji, som nåddes den 17 i samma månad och dit Lifregementet medföljde.

Under uppehållet i Lithauen, hvilket ingalunda förgick i dådlöshet, öfvades trupperna liksom förut flitigt. Och dessemellan hade man fullt upp att göra med att insamla lifsmedel. Sådana funnos i ganska riklig mängd, fast dolda i gropar under jorden. »Jorden, vår gifmilda moder», skref Sekreterare Cederhjelm den 22 april, »bör oss föda, och som vi inte funnit något uppehälle ofvanpå henne, så hafva vi det måst uppgräfva djupt utur henne. Det är icke troligt, huru man hittar uppå för gropar och gömmor. Armén har däraf fått sin rikliga utkomst, och landsinnebyggarna tro oss bruka trolldom till att uppsöka, hvad som ej är annat än Guds välsignelse till ett oförtrutet arbete och efterspanande.» [30 a]) Den 7 april skref Generalmajor Creutz i samma ämne till sin hustru: »Att vi hungra här, så är sådant än icke skett, utan fast landet är utplundradt, så finner man i gropar litet säd där och hvar, och däraf föda vi både folk och hästar, ty hö är icke att se och mycket knappt takhalm. Och skall man vara försiktig nog att hitta på de gropar, ty de äro konstigt grafna; dock finnas de igen, ty nöden har ingen lag; förr än man svälter, så söker man, hvad som finnas kan. Gud ske lof för hälsan, hos mig äro icke rätt många sjuka; Gud uppehålle oss vidare, så har ingen nöd än gått på oss — — —.» [44])

Mindre strider ägde rum allt som oftast, men i stort sedt förflöt eftervintern och vårflodstiden lugnt. Fienden hade dragit sig undan till området mellan öfre Düna och Dnjepr med mindre kavalleristyrkor framskjutna till Berezinalinjen.

Från Wilija till Dniepr. Slaget vid Golovtjin (Holowczyn).*

Carl XII:s plan var alltid inriktad på att uppsöka fiendens stridskrafter för att slå desamma. Ingen utom Fältmarskalken Grefve Rehnsköld kände något af konungens planer. Än mindre kunde då ryssarna veta något

* Golovtjin är rysk, Holowczyn polsk stafning. På regementets standar stafvas orten Holofzin.

därom, hvarför de ock utarbetade förslag för försvaret, antingen svenskarna skulle gå öfver Östersjöprovinserna, genaste stora vägen öfver Smolensk mot Moskva eller på sydligare vägar genom Severien eller Ukraina. De två första alternativen ansågos tydligen för sannolikast, ty ryssarna koncentrerade sina hufvudkrafter omkring 60,000 man mellan Vitebsk och Mohilev med infanteriet under Fältmarskalken Grefve Scheremetjev hufvudvudsakligast på högra flygeln i öppningen mellan Düna och Dnjepr och kavalleriet under Furst Menschikov på den vänstra i flodpassen vid Dnjepr eller framför fronten. Från denna ställning kunde svenskarna mötas, antingen de gingo mot Östersjöprovinserna eller mot Smolensk. I Östersjöprovinserna fanns dessutom kåren Bauer mellan Pleskov och Dorpat.

Carl XII beslöt att framgå mot Dnjepr för att i första hand taga denna linje och att därvid, under demonstrationer mot fiendens front för att vilseleda honom om svenska hufvudarméns verkliga marschriktning, förlägga sin operationslinje tillsvidare mot en punkt utanför fiendens vänstra flank. Ett lifsmedelsförråd för två månader skulle medföras af trupperna, för hvilka under frammarschen mot Dnjepr ej mycket kunde erhållas i de fattiga skogstrakterna omkring Berezina.

Afsikten var att uppbryta i slutet af maj, hvilket dock väderlek och väglag icke tilläto. Rikligt med snö föll sent i samma månad, och vägarna voro ofarbara. Sommaren 1708 utmärktes af en synnerligen oförmånlig väderlek. Den 4 augusti skref Carl XII till Prinsessan Ulrica Elonora, att marschen hela sommaren varit tämligen besvärlig »både af väderlek och elaka vägar». Grefve Piper skref den 16 juli, att det under sju veckor »snart ingen dag hållit uppe af regn», och att det var kallt som på hösten.

Föregången af det strategiska kavalleriet, vallackerna, uppbröt konungen den 6 juni från Radoschkovitji med arméavantgardet, i hvilket Lifregementet nu liksom förut ingick. Armén i öfrigt var indelad i tillfälliga marschgrupper, som gingo på stora afstånd, minst dagsmarsch, från hvarandra. Hvarje sådan grupp medförde sin stora träng för att därigenom underlätta sin förplägnad.

Hufvudkrafterna framgingo vägen Minsk—Smielovitje—Igumen, under det att ett detaschement för att demonstrera framgick mot Borisov. Detta detaschement samt de stora skogarna dolde rörelserna. Den 15 nådde arméavantgardet Berezina Sapiehska efter att i medeltal hafva tillryggalagt 20 km. om dagen, ett för vägarnas beskaffenhet godt resultat.

Vid floden Berezina mötte det första motståndet, hvilket dock ej var allvarligare, än att fienden under följande natt drog sig tillbaka. Sedan ett par broar här förfärdigats, fortsatte Lifgardet, Drabanterna och Lifregementet den 18 till Pogost, dit Lifregementets bagageträng dock ej ankom förr än den 19. Uppehållet var för öfrigt nödvändigt för att samla trupperna för den fortsatta marschen. Den 20 återupptogos rörelserna, och arméavantgardet inslog vägen mot Moschtschanitza. Afståndet dit var

45 km. Marschen tog dock trots förberedelser fyra dagar i anspråk. Här måste åter ett uppehåll göras för att samla arméns trupper, som på grund af de dåliga vägarna ej kunnat hinna med.

Fältmarskalklöjtnanten Goltz stod samtidigt med en större rysk kavalleristyrka vid Bjelynytji, tre fjärdedels mil öster om nyssnämnda ort. Medan Carl XII med en mindre styrka band Goltz, framryckte han den 26 mot Aleschkovitji för att tränga sig emellan Goltz och de norrifrån anryckande ryska trupperna. Goltz drog sig emellertid hastigt tillbaka och lyckades komma undan till Golovtjin, där han inberättade svenskarnas annalkande, samt att de voro synnerligen utmattade, och att ett lämpligt tillfälle till motstånd nu yppade sig.

Den 26 juni bemäktigade sig det svenska avantgardet Drutlinjen och var nu ute på öppnare område och fastare vägar. Genom öfverlöpare och spaning visste man, att fienden hade ganska starka krafter samlade vid Golovtjin, och att flera trupper voro i antågande från fiendens hufvudställning bakom Dnjepr i linjen Orscha—Kopys—Schklov.

Läget var nu till svenskarnas nackdel ändradt till följd af att marschen på de dåliga vägarna måst gå ytterst långsamt. En omfattning af fiendens vänstra flygel var ej längre möjlig, utan Carl XII måste åtnöja sig med att söka nå det resultat, som omständigheterna medgåfvo, eller att kunna slå en del af fiendens styrka. Han valde den väg, på hvilken fienden minst väntat honom, under det att detaschement utsändes för att binda fiendens öfriga trupper och vilseleda honom om verkliga anfallspunkten. Detta lyckades också väl. På vägen öfver Staroselje bands nära en tredjedel af fiendens infanteri, som sedan ej kunde förenas med hufvudkrafterna.

Den 30 juni nådde arméavantgardets främsta afdelningar Golovtjin, och de närmaste dagarna användes för detaljrekognoscering af fiendens ställning och Vabitj-åns öfvergångsmöjligheter. Under tiden framkommo allt flera trupper. Den 3 juli kunde konungen med en i detalj uppgjord karta utföra en sista rekognoscering. Fiendens styrka öster om Vabitj-ån vid Golovtjin och söder därom uppskattades till 26,000 man med 30 kanoner, men ett dröjsmål med anfallets igångsättande, hvarunder fienden hunnit koncentrera mera trupper, försvårade i hög grad anfallet öfver den sumpiga ån. Till svenskarnas lycka hade ryssarna utbredt sin ställning öfver en synnerligen stor front. Fiendens högra flygel var, som synes af planen öfver slagfältet, skild från den vänstra af ett tre km. bredt skogsbälte, hvarigenom den högra flygeln under striden ej fick möjlighet att understödja den vänstra anfallna flygeln.

Vabitj-ån var som antydts omgifven af mycket sanka stränder. Den svenska sidan var i allmänhet behärskande, och från kyrkan vid Golovtjin, i närheten af hvilken Lifregementet hade sina kvarter, var utsikten synnerligen god, så att man kunde se allt framför skogsbrynet och hela Vabitjdalen söderut ända till Nov. Selo. Broar öfver ån funnos, dels en öster om

45 km. Marschen tog dock trots förberedelser fyra dagar i anspråk. Här måste åter ett uppehåll göras för att samla arméns trupper, som på grund af de dåliga vägarna ej kunnat hinna med.

Fältmarskalklöjtnanten Goltz stod samtidigt med en större rysk kavalleristyrka vid Bjelynytji, tre fjärdedels mil öster om nyssnämnda ort. Medan Carl XII med en mindre styrka band Goltz, framryckte han den 26 mot Aleschkovitji för att tränga sig emellan Goltz och de norrifrån anryckande ryska trupperna. Goltz drog sig emellertid hastigt tillbaka och lyckades komma undan till Golovtjin, där han inberättade svenskarnas annalkande, samt att de voro synnerligen utmattade, och att ett lämpligt tillfälle till motstånd nu yppade sig.

Den 26 juni bemäktigade sig det svenska avantgardet Drutlinjen och var nu ute på öppnare område och fastare vägar. Genom öfverlöpare och spaning visste man, att fienden hade ganska starka krafter samlade vid Golovtjin, och att flera trupper voro i antågande från fiendens hufvudställning bakom Dnjepr i linjen Orscha—Kopys—Schklov.

Läget var nu till svenskarnas nackdel ändradt till följd af att marschen på de dåliga vägarna måst gå ytterst långsamt. En omfattning af fiendens vänstra flygel var ej längre möjlig, utan Carl XII måste åtnöja sig med att söka nå det resultat, som omständigheterna medgåfvo, eller att kunna slå en del af fiendens styrka. Han valde den väg, på hvilken fienden minst väntat honom, under det att detaschement utsändes för att binda fiendens öfriga trupper och vilseleda honom om verkliga anfallspunkten. Detta lyckades också väl. På vägen öfver Staroselje bands nära en tredjedel af fiendens infanteri, som sedan ej kunde förenas med hufvudkrafterna.

Den 30 juni nådde arméavantgardets främsta afdelningar Golovtjin, och de närmaste dagarna användes för detaljrekognoscering af fiendens ställning och Vabitj-åns öfvergångsmöjligheter. Under tiden framkommo allt flera trupper. Den 3 juli kunde konungen med en i detalj uppgjord karta utföra en sista rekognoscering. Fiendens styrka öster om Vabitj-ån vid Golovtjin och söder därom uppskattades till 26,000 man med 30 kanoner, men ett dröjsmål med anfallets igångsättande, hvarunder fienden hunnit koncentrera mera trupper, försvårade i hög grad anfallet öfver den sumpiga ån. Till svenskarnas lycka hade ryssarna utbredt sin ställning öfver en synnerligen stor front. Fiendens högra flygel var, som synes af planen öfver slagfältet, skild från den vänstra af ett tre km. bredt skogsbälte, hvarigenom den högra flygeln under striden ej fick möjlighet att understödja den vänstra anfallna flygeln.

Vabitj-ån var som antydts omgifven af mycket sanka stränder. Den svenska sidan var i allmänhet behärskande, och från kyrkan vid Golovtjin, i närheten af hvilken Lifregementet hade sina kvarter, var utsikten synnerligen god, så att man kunde se allt framför skogsbrynet och hela Vabitjdalen söderut ända till Nov. Selo. Broar öfver ån funnos, dels en öster om

Panorama öfver Furst Repuins ställning från höjden norr om Nov. Selo (Sudri).

Kyrka i Golovtjin. Utsikt från Lifregementets gamla bivackplats söderut.

Det svenska kavalleriets öfvergångsställe vid Nov. Selo (Sudri).

Det svenska kavalleriets attackfält mellan Visoki och Gnjasdin.

Bygata i Gnjasdin, genom hvilken det svenska kavalleriet förföljde den slagne motståndaren.

Nov. Selo och dels tre dambroar, en öfver hvardera flodarmen öster om Golovtjin. Vadbar var ån nordväst om Gnjasdin och nordost om Nov. Selo.

Den ryska fronten kan delas i tre områden, det norra, omfattande terrängen norr om moraset gent emot Nov. Selo, det mellersta, omfattande terrängen från nämnda moras till ravinen strax norr om Gnjasdin, samt det södra, omfattande terrängen söder om nämnda by till Njeskovo. Terrängen i norr var betäckt af en tät skog med ett mot Vabitjstranden skarpt markeradt bryn utom midt emot Golovtjin, där det var mera öppet. Det mellersta området var ett ganska kraftigt markeradt skoglöst höjdparti. Ryggsidan af detta parti var delvis omgifven af ett sumpigt moras, och skogen bakom densamma var snärig och oländig. Omkring Gnjasdin var skoglös plan mark, men 800 m. söder därom vidtog åter skog, uppfylld af talrika moras.

I denna terräng voro ryssarna den 3 juli grupperade med en höger grupp — infanteridivisionen Scheremetjev, en beriden infanteribrigad och kavalleribrigaden Rönne — midt emot Golovtjin, en vänster grupp — åtta infanteriregementen — under Furst Repnin på högsta delen af mellersta områdets höjdplatå samt ytterst till vänster kavalleriet under Goltz med tre dragonregementen under Generalmajor Ifland söder om gruppen Repnin, tre dragonregementen under Generallöjtnant Genskin sydost om Gnjasdin och fyra dragonregementen under Prinsen af Hessen—Darmstadt och Furst Valkonski på vägen söder om Gnjasdin gent emot Njeskovo. På norra området var en rad befästningar uppförd med mellanrum af skvadrons front i och för motanfalls utförande. På mellersta området var en sammanhängande befästningslinje i vinklar. Befästningarna här voro dock icke riktigt färdiga, och hela befästningslinjen låg så långt från ån, att denna ej kunde behärskas af infanterield. Artilleriet stod i batterier pa olika delar af fronten.

Svenska arméns gruppering den 3 juli är ej fullt känd, men den 4 på morgonen vid slagets början var armén sålunda grupperad:

Vallackkavalleriet med hufvudkrafterna vid och söder om Golovtjin med mindre delar mot Staroselje,

Kavallerigruppen Kruse — Norra skånska kavalleriregementet och kavalleriregementet Kruse — 40 km. från Golovtjin, sannolikt utanför arméns vänstra flygel till stöd för vallackerna,

Avantgardet — Gardet, Upplands, Dal- och Västmanlands regementen, Lifdrabanterna, Lifregementet till häst och Lifdragonregementet samt Artilleriet och Ingenjörtrupperna — på slagfältet öster om Nov. och St. Selo med mindre delar vid Golovtjin,

2. marschgruppen — Västerbottens, Närke och Värmlands samt Östgöta infanteriregementen, Östgöta, Smålands och Nylands kavalleriregementen samt dragonregementet Hjelm — med främsta regementet på slagfältet, de öfriga vid eller omedelbart i närheten af Golovtjin,

3. marschgruppen — Skaraborgs- och Södermanlands regementen samt Skånska ståndsdragonregementet — 3—10 km. väster om Golovtjin omkring Kudino,

4. marschgruppen — Kronobergs regemente, Södra skånska kavalleriregementet och dragonregementet Taube — 25—31 km. väster om Golovtjin omkring Moschtschanitza,

5. marschgruppen — Jönköpings- och Kalmar regementen samt dragonregementet Dücker sydost om Pogost,

6. marschgruppen — Svenska adelsfanan samt dragonregementena Meijerfelt, Gyllenstjerna och Albedyhl vid Berezina — 80—90 km. från Golovtjin.[44a])

Carl XII:s plan var som ofvan nämnts grundad på mycket noggranna rekognosceringar. Den gick ut på att under skydd af mörkret föra *hela* den styrka, han för tillfället hade samlad vid Golovtjin, till Nov. Selo, att därifrån i dagningen, efter att hafva öfvergått Vabitj, tränga in i mellanrummet mellan den norra och södra ryska infanterigruppen, omfatta den senares inre flank och sålunda spränga motståndarens krafter, samtidigt som vägen till Mohilev föll i hans händer. Artilleriet skulle dels understödja öfvergången, dels förhindra möjliga försök att norrifrån understödja Repnin. Kavalleriet, som efter den främsta infanteriechelongen skulle öfvergå Vabitj vid Nov. Selo, det enda möjliga öfvergångsstället, skulle i första hand anfalla och slå de söder om Repnins ställning stående ryska dragonregementena samt fördrifva dem i sydlig riktning. Vid Golovtjin gent emot Scheremetjev kvarlämnade Carl XII *ingenting annat* än ett detachement ur Lifdragonregementet, de sjuka och trängpersonalen, men han räknade med att Västerbottens regemente, som befann sig närmast Golovtjin, skulle hinna fram dit så tidigt, att eventuella försök af motsåndaren att där öfvergå Vabitj kunde förhindras. Så skedde äfven. Med undantag för nämnda regemente dirigerades alla öfriga mot slagfältet framryckande trupper raka vägen mot Nov. Selo. Som af det ofvan anförda synes, är detta en enligt våra begrepp fullt modern gruppering och därtill kanske den första i sitt slag, som anträffas i krigshistorien.

Anfallsgruppen var från början sålunda sammansatt: *infanteri:* Lifgardet, Dalregementet samt Upplands och Västmanlands regementens två bataljoner, hvartill senare kom Östgöta infanteriregemente; *kavalleri:* Lifdrabantkåren, Lifregementet till häst, Lifdragonregementet, hvartill senare kommo Smålands, Östgöta och Nylands kavalleriregementen; *artilleri:* trettio kanoner.[44a])

Ingen i armén utom ledningen anade det minsta, förrän trupperna den 3 juli efter tapto erhöllo order att bryta sina bivacker och göra sig marschfärdiga. I kolmörker och under hällregn satte sig regementena i marsch, först artilleriet, därefter infanteriet och sist med ett afsevärdt uppehåll kavalleriet. Artilleriet ingick genast i förberedda ställningar. Tjugu

kanoner ställdes strax norr om Nov. Selo, så att de kunde understödja anfallet, under det att sex pjäser omedelbart norr om de förra skulle hålla förbindelsevägen på åns östra strand under eld för att hindra förstärkningars framdragande från fiendens högra flygel. Kl. 2 f. m. var artilleriet i ställning, och omkring en half timme därefter öppnade det eld.

Under tiden hade infanteriet uppmarscherat i en sänka sydost om St. Selo. Meningen var, att infanteriet skulle medföra sexton pontoner, men till följd af det ohyggliga väglaget orkade Gardets bataljoner ej bära dem. De måste därför kvarlämnas. Andra sexton pontoner skulle nedköras af artilleriets fordon, men ej heller dessa framkommo förrän senare, då första öfvergången ägt rum.

En och en half timme före daggryningen märkte ryska förposten vid bron nordost om Nov. Selo, att rörelser försiggingo på svenska sidan. Sedan larm slagits, skyndade Furst Repnin själf till bron med två grenadierkompanier, hvilka af svenskarna hastigt drefvos tillbaka. Bron hunno ryssarna dock delvis upprifva. Utan att afvakta dennas iståndsättande befallde nu konungen genast, att Gardets grenadierbataljon skulle börja öfvergången, och red själf i têten för densamma. De öfriga bataljonerna följde efter.

Kl. 4 f. m. hade de fyra Gardesbataljonerna jämte en bataljon af Dalregementet verkställt öfvergången och framryckte i kolonner längs moraset norr om Furst Repnins högra flygel. Samtidigt stod det öfriga i anfallsgruppen ingående infanteriet ännu på Vabitjs västra strand, beredt att följa efter den första echelongen.

Kavalleriet under Fältmarskalken Grefve Rehnsköld, som först kl. 3 f. m. uppbrutit från Golovtjin, stod äfven i beredskapsställning i närheten af infanteriets öfvergångsställe, färdigt att vada öfver ån.

Å ryska sidan hade Furst Repnin, som märkt, att han hade betydliga krafter emot sig, beordrat tre bataljoner från sin grupps vänstra flygel till den högra för att trygga förbindelsen med Scheremetjev, hvarjämte han anhållit om understöd såväl hos nämnde general som hos befälhafvaren för det söder om hans ställning stående kavalleriet.

Med de fem först öfverkomna bataljonerna framgick Carl XII genast, sedan de ordnats till anfall, utanför Furst Repnins högra flygel, undandrifvande det af denne hit enligt ofvan afdelade infanteriet. Repnin drog nu allt sitt infanteri till sin högra flygel, men sedan Dalregementets återstående bataljon samt Upplands, Västmanlands och Östgöta regementen öfverkommit, hvarvid dock större delen af dessa trupper fått gå öfver på trenne af artilleriet utlagda pontonbroar, ansåg Repnin ställningen ohållbar och utfärdade order om återtåget. Under det detta verkställdes, träffade anfallet af en del af de senaste öfverkomna regementena, som framförts öfver befästningslinjens nordligaste del, Repnins tillbakagående regementen, af hvilka ett par fullständigt upprefvos. Fienden förföljdes in i skogen, där han led stora förluster. Omkring kl. 8 f. m. var infanteristriden slut.

I fullkomlig samverkan med infanteriets anfall utfördes kavalleristriden. Sedan första infanteriechelongen kommit öfver ån, började kavalleriets öfvergång. Två skvadroner af Lifdragonerna gingo främst och kommo alldeles lagom för att hindra det nu framryckande ryska kavalleriet — Iflands tre dragonregementen — att gå i flanken på de fem svenska infanteribataljonerna, hvilkas högra flygel nu befann sig omkring en km. öster om Nov. Selo. Sammanstötningen, som ägde rum på fältet öster om befästningslinjen, blef synnerligen hård, men snart kommo Drabanterna Lifdragonerna till undsättning och lyckades efter under af tapperhet kasta fienden tillbaka med så stora förluster, att två regementen blefvo fullkomligt upprifna. Angående Drabanterna skrifver Cederhjelm: »I synnerhet måste man berömma och förundra sig öfver Drabanternas tapperhet och välförhållande; hvad de angrepo blef omkullkastadt, och hvem de sågo vilja sätta sig, den gingo de strax sporrenstrecks på huden, svängandes sig omkring som ett nystan, på alla sidor omringade, liksom fienden hade med dem lekt: här är kommet ett underligt djur, och intet vill jag hafva honom».[30a])

Under tiden hade Lifregementet och återstoden af Lifdragonerna kommit öfver ån och framgingo under Generalmajor Creutz söderut, dels mellan fältverket och ån, dels till förstärkning af det öster om Repnins befästningar kämpande kavalleriet, som emellertid redan af egen kraft skaffat rum åt Västmanlands och Östgöta regementen, som framförts till anfall öfver högra flygeln af Repnins ställning i riktning mot det öfver kafvelbroarna bakom densamma i återtåg stadda ryska infanteriet.

Å ryska kavalleriets sida hade Genskin med sina tre regementen framgått för att understödja den främsta ryska kavallerigruppen men efter en kort framryckning vändt om. Ifrån Gnjasdin såg General Goltz, som nu erhållit Repnins anhållan om understöd, huru Iflands regementen slagna rörde sig öster om fältverket och huru Genskin gick tillbaka, samt trodde, att Repnin fortfarande var kvar i fältverket. Han gaf Genskin order att ånyo vända om mot norr och ordna sina trupper. Nu träffade Creutz' anfall med Lifregementet och delar af Lifdragonerna Genskin, som kastades tillbaka. Sedan Creutz' attack framgått till den stora ravinen norr om Gnjasdin, delade han sina trupper, så att en del fick förfölja Genskin i sydostlig riktning, under det att han själf med en del fortsatte söderut. Emellertid hade nu Prinsen af Hessen—Darmstadt med sina fyra regementen, som hittills stått sysslolösa, men nu fått order att förena sig med Genskin, framkommit till skogsbrynet söder om Gnjasdin, där han sökte uppmarschera. Detta medhanns dock ej, förr än Creutz sprängde hans två ordnade regementen, hvarefter äfven prinsen drog sig tillbaka först söderut och sedan österut genom skogen.

Efter häftiga strider voro nu ryssarnas alla tio* rytteriregementen af svenskarnas två jämte Lifdrabanterna på alla platser tillbakaslagna

* Creutz säger elfva.

och fullständigt sprängda. De svenska ryttarna förföljde motståndaren hack i häl.

Under tiden hade infanteristriden afslutats, hvarefter Carl XII begaf sig till de senast öfverkomna Smålands, Östgöta och Nylands kavalleriregementens tjugo skvadroner. Med dessa hade han först ärnat gå mot fiendens högra flygel, men då han erhållit underrättelse, att de främsta kavalleriregementena ledo nöd, framgick han i stället till deras understöd och igångsatte sedan förföljandet med alla fem regementena. Detta förföljande, som utsträcktes en och en half mil, blef dock till följd af skogarnas oframkomlighet utan större resultat. Vid niotiden var kavalleristriden slut, och vid elfvatiden kavalleriet i hufvudsak tillbakadraget till fiendens läger. Angående förhållandet efter striden skrifver Dahlberg, att infanteriet, som varit i striden, fick lof att sätta sig ned och hvila, »då marketentare från högkvarteret, som var en liten half mil tillbaka, infunno sig med brännvin, bröd och mjöd, att en hvar fick en liten förfriskning».[53]) Med all sannolikhet lät nog Carl XII sitt tappra kavalleri äfven få njuta af samma förfriskning efter striden.

Vid underrättelsen om vänstra flygelns nederlag drog sig äfven den ryska högra flygeln under Grefve Scheremetjev, som vid Golovtjin endast upptagit obetydliga strider, tillbaka i riktning mot Schlov.

Ett bland de märkligaste slagen i svensk krigshistoria var vunnet. Carl XII hade visserligen ej lyckats krossa fiendens stridskrafter, men han hade bibringat honom stora förluster och tillfogat honom ett i moraliskt afseende betydande nederlag. Det viktigaste resultatet af slaget vid Golovtjin var emellertid, att Dnjeprlinjen, den andra stora etappen på vägen mot Moskva, föll. Den svenska arméns anfallskraft hade icke nedgått; snarare hade den i förhållande till ryssarnas försvarskraft vunnit.

Angående operationerna och deras utförande skrifver Cederhjelm, att man alltid hade trott, att hårdaste knuten skulle blifva att komma öfver Dnjeprströmmen, där godt motstånd kunnat göras, enär utgången till det en kvarts mil breda slättlandet omkring floden skulle ske genom svårframkomliga hålvägar. Han säger vidare, att det hela berott på, att konungen »från Berezina så vilseledt fienden, att han ej kunnat sig rätt sansa, samt att den vigorösa aktionen vid Golovtjin hjälpt till att skingra fiendens makt och gjort honom tvehågsen, modfälld och inom sig oenig».[30a])

De svenska förlusterna i slaget voro 21 officerare och 128 gemena stupade samt 90 officerare och 830 gemena sårade, summa 1,069 mans förlust. Lifregementet förlorade Regementskvartermästare Smethau, 2 underofficerare och 69 ryttare stupade, 8 ryttmästare, 3 löjtnanter, 2 kornetter och nära 200 ryttare blesserade, 160 hästar döda och nästan lika många sårade.[44]) Af de sårade officerarna afledo kort efter slaget Ryttmästare Carl Duwall, Eric Segerhjelm och Axel Kruus samt Löjtnant Staffan Diur.*

* Dessa upptagas af Kagg såsom stupade.

Ryssarnas förluster hafva upptagits till 343 döda, 673 sårade och 630 saknade, summa 1,646 man. Dessutom förlorade de 12 kanoner, 24 mörsare, 3 par pukor och 14 standar samt en massa hästar och stora förråd. Dessa siffror äro emellertid uppenbarligen vilseledande. Upprepade gånger angåfvo öfverlöpare fiendens förluster till vida högre siffror. Sannolikt är, att de närmat sig 5,000 man, om man inberäknar dem, som skingrades för att aldrig återkomma. Cederhjelm anför, huru öfverlöpare berättat, att strax efter slaget skulle endast kavalleriet af vänstra flygeln saknat 2,000 man och att af infanteriet förlusterna ej kunde bestämmas, men att man trodde, att af de regementen, »som träffat», det mesta skulle vara nedgjordt, förströdt eller bortlupet.

Om slaget finnas flera relationer. Här må endast anföras utdrag ur Carl Gustaf Creutz' bref till sin hustru, dateradt Mohilev den 13 juli:

»Jag märker, att mitt lilla hjärta denna gång lärer få af mig tre bref på en gång; och som jag uti mitt bref af den 2 juni skref om våra fiender, att vi stodo nära tillhopa och stundligen väntade att komma i aktion, så har Gud genom sin nåd bevarat mig, att jag nu kan berätta dig den härliga seger, som Gud gifvit oss. Den 4 juli om natten kl. 11 bröt Hans Maj:t upp med Gardet och en del infanteri och hade på pontoner gjort en brygga öfver en ström, som låg emellan fienden och oss vid en liten stad Golovtjin. Och som samma brygga icke kunde så hastigt inläggas, gick Hans Maj:t i vattnet snart till halsen öfver strömmen med Gardet och genast attackerade fienden; därpå gaf order, att kavalleri skulle följa. Och som Lifdragonerna gingo först med fyra kompanier, därpå följde Drabanterna och sedan Lifregementet, och därpå igen fyra kompanier Lifdragoner, måtte vi genom strömmen så godt som simma samt hade för oss ett stort moras; men genom Guds nåd kommo allenast två kompanier af Dragonerna att begynna träffa och Drabanterna samt två kompanier af Lifregementet, hvilka begynte attackera hela fiendens kavalleri, och stodo vi därmed ut en farlig eld, men som andra delen af dessa regementen skyndade oss till hjälp, så måste fienden vika; dock alltid satte sig i ordning igen, så att vi alla ögonblick voro så godt som kringrända och med värjan i handen hugga oss igenom, ty de voro elfva regementen mot oss förutom några tusen kalmucker och tatarer. Dock genom ett långsamt fäktande måtte fienden taga flykten. Hans Maj:t var vid Gardet och äfven dref allt deras infanteri på flykten samt fick tretton kanoner och ammunition därtill. Detta är allenast i korthet berättadt, och lärer mitt lilla hjärta fuller få utförligare relation, som här vid armén lärer skrifvas och hemsändas. Men jag kan säga, att vi hade inga barn att göra med, utan de gjorde sin flit alla kanter så bak som framtill att gripa oss an, så att denna aktion var ett särdeles Guds underverk. Och ehuruväl att regementet lidit stor skada, nämligen regementskvartermästare Smethau döder, 2 underofficerare och 69 ryttare, 8 ryttmästare illa blesserade, som är Fredric Lilljeström, Carl Duwall, Dreffensköld, Blum, Pau-

lin benpipan afskjuten, Axel Kruse stucken i benen, Silfversparre och Segerhjelm. Af ryttmästarna är Carl Duwall sedermera död blifven, och var det en Guds nåd, att han blef förlossad af sin stora pina, ty hans hufvud var som ett lerskrälle sönderhugget, och näsan samt halfva ansiktet från hvarandra. Löjtnant Wrede är genom harnesket i sidan skjuten, men skottet är icke så farligt som de järnsplittror af harnesket; de göra honom stor pina, dock blir han bättre; Löjtnant Rehdin huggen i ansiktet, Löjtnant Diur skuten lam genom knäskålen, Kornett Ljunggren och Lindbom blesserade men komma sig, inemot 200 ryttare illa blesserade, 160 hästar döda och nästan så många blesserade samt många munteringar förkomna. Så Gudi lof så fick fienden ingen fånge af oss, utan Gud ske lof både pukor och standar i behåll, och innan de andra regementena kunde komma öfver, var denna aktion förbi, som varade från kl. 3 om morgonen till kl. 9 förmiddagen. Jag slapp Gudi lof helskinnad, allenast ett litet hugg fick jag i hatten; jag plägar gärna mista hästar under mig, men denna gång slapp både häst och karl. Du måtte säga General Spens, att jag red på Ryttmästaren, och den gjorde mig god tjänst. Gud vare evinnerligen ärad för så härlig seger, och att denna aktion satt en temlig skräck i fienden, som kunde se, att konungen med så litet folk slog dem, ty där var 8 regementen till fot och 11 till häst, och ändock så många till af fienden, som man en half mil stod därifrån och likväl gåfvo sig på flykten. Nu draga de sig till Smolensk, och där vilja de retranchementera sig. Få nu se, hvart ut där bär för oss. Schering Rosenhane var så olycklig och miste sin häst under sig, som han dagen tillförne köpte. Nu har han ondt att få häst, men jag skall se till att hjälpa honom; du kan säga hans föräldrar, att han hållit sig rätt braft. Lorentz* stod sig ock braft och chargerade ensält som i troppen med dem och gjorde ned åtskilliga; han måtte själf relatera konungen om sin aktion, som han hade med en tysk officer, den han stack igenom. Och som han i aktion miste sin hatt, tog han en ryttarnattmössa på sig, och i det han kom ur elden, rände en Lifdragonsunderofficer honom med värjan på lifvet, men lycka var han hade harnesk, så han och häst sluppo oskadda i denna stora aktion. Båda Sooparna höllo sig ock braft samt Henric Fleming, men Lage** var just kommenderad vid bagaget, att han allenast fick sitta och se på. Grefve Thure*** och de öfriga officerarna skall jag alla berömma. In summa: vi måtte och kunna aldrig tillfyllest tacka Gud för denna stora aktion, som vi visst förnummo, att Gud var i spelet med oss. Och just fick jag i min lexa samma dag den 115. Davids psalmen, som med denna aktion mycket kommer öfverens. Gud vare så visst ärad, som så nådigt hjälper sina, och den samme nådiga Guden stå oss än vidare bi emot den lede och barbariske fienden. Vi få stundom öfverlöpare från dem; en major,

* Carl Gustaf Creutz' son.

** Fleming.

*** Bielke.

kapten och löjtnant kom för några dagar sedan, nu säges en öfverstelöjtnant med några officerare lärer komma. De mena hans tyska officerare alla lära gå från honom Tsaren. Grefve Lewenhaupt är nu i anmarsch till oss. Jag förgät att låta veta om Henric Falkenberg, att han mår väl, men tre hans hästar blefvo blesserade under honom, däraf en lärer snart bli god, men de andra tviflar jag på. Wreden stackare miste ock sin bästa häst; jag hoppas likväl han själf lärer snart komma sig igen.»

Den 5 juli förblefvo de svenska trupper som kämpat i stillhet, medan de döda samlades och begrofvos, de sårade förbundos, och bårar förfärdigades för transporten af de svårt sårade samt bagaget afhämtades från förra lägerplatsen vid Golovtjin. Den 6 fortsatte konungen med avantgardet två mil till Knjaschitsy, dit åter flyktingar och öfverlöpare ankommo, som berättade, att stor konsternation var hos alla öfver den tapperhet, hvarmed de blifvit angripna och slagna på flykten, sägandes att ryssarna strax blifvit försagda, »då de sågo våra ej akta på skott och att ett så ringa antal ett mycket större oförskräckt anföll».[44])

Mohilev nåddes den 7 af den förutnämnda förtrafven, vallackerna, och den 8 af arméavantgardet. Broarna härstädes öfver Dniepr voro visserligen förstörda, men öfvergången kunde utan nämnvärd strid vinnas. Motståndarens system hade visat sig mindre tillfredsställande, och hvad Carl XII:s afsikter beträffar, var fienden hänvisad till nya gissningar och dubbel oro.

Från Dnjepr till Sula.

Carl XII:s plan synes till en början varit att öfver Smolensk framrycka mot Moskva, sedan Generalen Grefve Adam Ludvig Lewenhaupt framkommit med förstärkningar från Östersjöprovinserna. Lewenhaupts långsamma framryckning gjorde dock ett uppehåll i Mohilevtrakten nödvändigt. Utan förstärkningar, särskildt af ammunition och materiel, kunde ett framträngande öfver Smolensk knappast tänkas. Cederhjelm anför i bref af den 18 juli angående uppehållet i operationerna, att »Hans Maj:t funnit vara godt vid Mohilev att litet rasta, så länge de sjuka kunna vara under tak och behörigen skötas samt proviant anskaffas för sex veckor åt regementena, som börja endels därpå lida mangel, ty blefvo somliga beordrade med deras kampement till desto större bekvämlighets skull att rycka något längre utur hvarandra».[30a])

Lifregementet förlades i Mohilevs förstäder väster om floden, under det att armén utbreddes i byarna på ett par mils omkrets. Ett detachement utsändes till Schklov och den 16 juli ett till Bychov. Det sistnämnda stod under befäl af Öfverstelöjtnanten vid Lifregementet Peter Wetzler och bestod af 300 ryttare ur Lifregementet och 100 ur Östgöta kavalleri.[46]) Wetzler anföll vid ån Mokrjanka norr om Bychov ryska

förposter, nedlade ett trettiotal ryssar och afhöll sedan garnisonen i fästningen, som bestod af omkring 1,100 man, från att kunna företaga något väster om floden. Vid Bychov kvarstod Wetzler, tills armén bröt upp från Mohilev, då han öfver sistnämnda stad omkring den 10 augusti förenade sig med armén.[30a])

Den 27 juli skref Creutz till sin hustru, att han för fodernöd måst flytta med regementet två mil. »Vi stå nu här och skola fournera oss med bröd, som mycket knappt är att få; ingen boskap finnes, så nu begynner smalhals allt för mycket grassera. Fienden står gent emot oss öfver Dnjeprströmmen, och dagligen komma ströfvande partier af kalmucker, som kläda sig nakna och simma öfver strömmen, och hafva de för åtskilliga tagit bort många hästar, som gå i bete inte långt ifrån lägret — — —.»[44])

Under uppehållet i Mohilev framkom och mognade allt mera Carl XII:s plan att öfver en sydligare operationslinje genom Severien framtränga mot Moskva. Härtill bidrog i väsentlig mån, att Mohilevtrakten under den långa väntan på Lewenhaupts ankomst blef så godt som utsugen. Året var, som ofvan angifvits, mycket ogynnsamt. I juli stod ännu rågen grön, och till hästfoder fanns ej mycket. Gräset ruttnade på marken, enär det regnade snart sagdt hvarje dag. Ett framträngande utan tillräckligt stort medfördt proviantförråd var otänkbart. En rikare operationsbas måste för ett lyckligt genomförande af fälttåget sökas, och härför lämpade sig Severien, »landet som flöt af mjölk och honung», särdeles väl.[44a])

Innan tåget till Severien anträddes, beslöt dock Carl XII att göra en stöt emot ryssarna, dels för att vilseleda dem om afsikten och dels för att skydda Lewenhaupts frammarsch.

Ryska armén var i stort grupperad med sina hufvudkrafter i trakten af Gorki, en mindre grupp, hufvudsakligast kavalleri, i trakten af Schklov och en grupp kavalleri och beridet infanteri öster om Mohilev.[44a])

Den 5 augusti bröt svenska arméns avantgarde, i hvilket nu liksom förut Lifregementet ingick, upp från Mohilev i sydostlig riktning och rörde sig synnerligen långsamt, i genomsnitt 6 à 7 km. om dagen. Afsikten var nämligen endast att med sparande af armén och tillgodogörande af förplägnadsmöjligheterna nå det nyss angifna målet. Den 21 augusti nådde avantgardet efter att hals öfver hufvud hafva tillbakakastat fiendens norr om Sosch framskjutna afdelningar Tjerikov.[44a]) Denna strid inleddes af vallackerna, och då avantgardet kom dessa till understöd, måste med all sannolikhet äfven Lifregementet hafva deltagit i striden.

Målet med operationerna var vunnet. I sträckmarscher hade fienden dragit sina krafter i sydostlig riktning, så att den kungliga armén nu stod midt emellan fienden och Lewenhaupts anryckande armé. Nästa mål måste blifva att, under det tid vanns, vilseleda ryssarna om marschen mot Severien och genom marscher uttrötta dem, hvarför konungen den 23 åter

bröt upp, nu i nordlig riktning. Med samma långsamma medelhastighet i marschen som förut nådde avantgardet den 30 Moljatitji. Rörelserna föranledde nya sträckmarscher hos ryssarna, hvilka nu hade klart för sig, att Carl XII ärnade gå stora vägan öfver Smolensk.[44a]) Sammanstötningar med ryssarna förekommo ofta, bland andra den ganska blodiga striden den 31, då Generalmajor Roos' kolonn, bestående af Östgöta kavalleri samt Skaraborgs, Jönköpings, Västerbottens samt Närke och Värmlands regementen, anfölls af ryssarna. Denna kolonn längst ut på högra flygeln hade till uppgift att demonstrera mot fienden, men blef till följd af brist i bevakningen oförmodadt anfallen. Ryssarnas förluster i denna strid voro betydliga, lägst 1,500 man, men äfven svenskarna hade att anteckna den afsevärda afgången af omkring 800 man. Lifregementet var med bland de trupper, hvarmed konungen skyndade till Roos' undsättning, men hann ej fram, förrän striden var slut.

Ett ögonblick synes Carl XII hafva hoppats på ett afgörande redan nu, men ryssarna lyckades draga sig tillbaka öfver Mstislavl. Efter en häftig kavalleristrid vid Rajovka den 10 september, där konungen i spetsen för Östgöta ryttare fick sin häst skjuten under sig, men strax därpå besteg den dödsskjutne Generaladjutanten Thure Hårds häst, ankom armén den 11 till trakten af Tatarsk.[30b]) Under framryckningen till denna strid, som synnerligen lifligt beskrifves i Posses dagbok, framgick armén på fem kolonner, hvarvid Lifregementet gick i den östligaste. Regementet hann sannolikt ej framkomma för att verksamt deltaga i striden, men var i omedelbar närhet af stridsfältet.

Emot sig norr om floden Gorodnja hade den svenska armén nu endast fientligt kavalleri, enär ryska infanteriets hufvudkrafter voro dragna längre tillbaka mot Smolensk. Ett anfall mot ryssarna hade därför väl kunnat igångsättas, men det låg icke i den svenska ledningens afsikt. Som nu ock rapporter, ehuru ej fullt riktiga*, ingått till Carl XII, att Lewenhaupts armé åtminstone nått Mohilev, ansåg han sig utan risk för den sistnämndas frammarsch kunna anträda tåget mot Severien.[44a])

Natten mellan den 14 och 15 september uppbröt ett under Generalmajor Lagercrona ställdt avantgarde af omkring 2,000 man infanteri, 1,000 man rytteri och 4 kanoner med uppgift att bland annat iståndsätta broar och vägar i det stora skogspartiet mellan floderna Sosch och Iput, framtränga till Mglin och sätta sig i besittning af passet vid Potjep, ryssarnas infallsväg i Severien. Armén i öfrigt uppbröt den 15, nu liksom förut delad i olika marschgrupper. Hufvuddelen af kavalleriet gick i de senare grupperna, då det ju nu var en marsch med fienden i ryggen. I hvilken kolonn Lifregementet ingick är svårt att afgöra. Posse säger i sin dagbok, att den 15 Hans Maj:t bröt upp och marscherade hela den dagen till Danilovskaja med Lifregementet och Drabanterna; »de andra regemen-

* Lewenhaupts främsta afdelningar hade nog nått Mohilev, en del t. o. m. Tjausy, men han hade sin armé utsträckt på ett oerhördt marschdjup af ända till 30 mil.

tena som vårt marscherade öfver passen hela natten».[30b]) Med all sannolikhet gick regementet i någon af de främsta kolonnerna, och under marschen till Severien deltog det ej i någon af arriergardets strider. Kagg anger i sin dagbok, att Östgöta kavalleriregemente den 20 september — dagen efter konungen — gick öfver Soschströmmen vid Kritjev, då regementet kom i Generalmajor Creutz' kolonn. Han anger vidare, att den 23 blefvo en fjärdedels mil från köpingen Studenets på furagering sex ryttare och en trossdräng af Lifregementet slagna och några drängar blesserade af kosackiska trupper och den 25 vid byn Chotinsk en ryttare af Lifregementet af ett träd i en skog ihjälslagen.[46])

Den 19 september öfvergick konungen med avantgardet Sosch vid Kritjev efter att hafva tillryggalagt omkring 30 km. om dagen, alltså en helt annan marschhastighet än under den förflutna månadens operationer. Ryssarna voro också ännu denna dag i ovisshet om konungens plan. Hufvuddelen af deras infanteri befann sig omkring 30 km. sydost om Smolensk med kavalleridivisionerna Bauer och Rönne något söder om Gorodja nordväst om Mstislavl. Endast kavalleribrigaden Ifland befann sig i höjd med svenska armén eller vid Roslavl.[44a])

På grund af den svåra terrängen mellan floderna Sosch och Iput måste dagsmarscherna något minskas och blefvo nu i medeltal 22 km. om dagen. Sålunda nådde konungen den 25 Iput, som samma dag öfvergicks norr om Kostenitji.[44a])

Under denna tid hade dock förhållandena till följd af ogynnsamma omständigheter ändrat sig till nackdel för Carl XII:s fälttågsplaner. General Ifland hade på eget initiativ med ännu i denna dag beundransvärda marschprestationer lyckats före svenskarna nå Potjep och vid Mglin afvisat förtrafvens — visserligen endast 350 ryttare — framträngande. Iflands styrka var dock i början ej större, än att Carl XII genom ett hänsynslöst framträngande utan afseende på marschförluster kunnat kasta honom tillbaka. Men för ett ögonblick, om ock ett kort sådant, förlorade fältherren herraväldet öfver sin vilja. Det gynnsamma ögonblicket gick om intet. Härtill hade äfven bidragit, att Generalmajor Lagercrona med det förutsända avantgardet tagit fel väg och inslagit en västligare riktning, hvarigenom han ej hann till Potjep. Lagercrona, som nu åtminstone kunnat skydda Starodub, lät äfven detta tillfälle gå sig ur händerna, hvarför nämnda stad och fästning blef af en ringa fientlig kavalleristyrka tagen och landet däromkring sköfladt. Till slut inkom nu äfven underrättelse, att Lewenhaupt vid Ljesnaja lidit betydliga förluster och måst lämna all sin träng i sticket.[44a])

Å ryska sidan hade nämligen tsaren, som synes haft goda underrättelser om huru långt Lewenhaupt hunnit, efter Generalmajor Ifland sändt Generallöjtnant Rönne med en dragonstyrka för att genom natt och dag skynda till passen vid Severiens gräns. Efter dessa hade han afdelat Fältmarskalken Scheremetjev med hufvuddelen af infanteriet samma väg,

under det att kåren Bauer skulle oroa svenska hufvudhärens arriergarde och tsaren själf med sina bästa trupper anfalla Lewenhaupt.[51])

Striden vid Ljesnaja den 29 september var visserligen ej afgörande, men förlusten af träng och förråd var olycksbringande nog. Med de återstående 6,500 man förenade sig Lewenhaupt den 10 oktober med arméavantgardet vid Truchanovo (nordost om Starodub).[44a])

På grund af dessa förhållanden var ställningen i midten af oktober, att Carl XII:s plan att öfver Briansk och Kaluga framrycka mot Moskva var förekommen af ryssarna. Härtill kom, att Severien genom ryssarnas hastiga frammarsch delvis hunnit förödas, så att det knappast längre ägnade sig till operationsbas för den långa framryckningen mot Moskva. Väster om sig hade armén dessutom Furst Menschikov med en stark kavallerikår. Denne hade nämligen efter slaget vid Ljesnaja afdelats mot svenskarnas vänstra flank, medan tsaren själf med hufvudkrafterna drog sig norr om svenska armén för att förena sig med Scheremetjevs trupper vid Potjep.[51])

Carl XII beslöt därför att gå till Ukraina för att i förening med kosackhetmannen Mazepa, som lofvat att med 40,000 man bistå honom, från det rika Ukraina såsom operationsbas återupptaga operationerna mot Rysslands inre.

Lifregementet, hvilket, som förut nämnts, under marschen till Iput ingått i en kolonn under Generalmajor Creutz' befäl, ingick i norra Severien i arméns hufvudstyrka. För regementets uppträdande under börjau af oktober finnas ej många berättelser. Kagg säger, att den 7 oktober blefvo tre ryttare af Lifregementet vid byn Viljuchany ihjälslagna af kosackerna, då de olofligen utgått i skogen för att skaffa sig virke, och att den 9 en korpral och en trossdräng i marschen blifvit ihjälslagna af kosacker.[46])

Först den 11 oktober bröt Carl XII upp från Kostenitji och gick den 18 förbi Starodub till Kartuschin.[51]) Flera partier hade under denna tid varit utsända för att skydda landet mot ryssarnas härjningar.

Större delen af kavalleriet gick nu i têten af armén. Cederhjelm anför, att den 18 Generalmajor Creutz och Öfverste Hamilton vid Lifdragonregementet gingo öfver ett svårt pass och med 600 man anföllo fyra ryska regementen under Ifland och drefvo dem ur en fördelaktig ställning, »så att han måste löpa undan med förlust af mera än 300 man samt en hop bagage».[30a]) Förlusterna för denna strid uppger Kagg till en kapten af hvardera Hjelms och Taubes dragoner samt 7 gemena döda och 8 sårade.

Creutz förde nu téten af arméns vänstra kolonn, sammansatt af trupper ur Lifregementet (sannolikt hela) och några andra kavalleri- och dragonregementen. Den 19 bröt Creutz upp från Panurovka och anlände den 22 till Scheptaki, där han påträffade en del ryskt kavalleri, som efter en het strid drefs på flykten. Denna strid beskrifver Cederhjelm så, att Creutz' arriergarde under marschen blef anfallet af några skvadroner ryssar,

hvilka strax blefvo med förlust tillbakakörda, och att då Creutz' förtrupp hann till Scheptaki, han där vid ett pass träffade några ryssar, dem han bortkörde och tog däraf några fångar, af hvilka han erhöll underrättelse, att ryssarna lyckats besätta staden Novgorod Sjeversk, och att ryska högkvarteret var vid Pogrebki.[30a]) Creutz framgick så nära Novgorod, att han därifrån framkallade några kanonskott, men då han hvarken var i tillstånd eller hade befallning att attackera staden, återvände han till Scheptaki.[46])

Carl XII beslöt nu, för att före ryssarna kunna besätta Ukraina, att kringgå Novgorod Sjeversk och längre söderut öfvergå Desnafloden. Den 25 gick konungen förbi nämnda stad, under det att en del trupper fasthöll fienden vid Novgorod, förenade sig den 29 med Mazepas 4,000 man vid Orlovka och tillkämpade sig efter en med vanlig tapperhet utförd strid den 2 november öfvergången öfver Desna vid Mezin. I denna strid deltog endast infanteri.[46])

Dagen därefter eller den 3 november lyckades dock Furst Menschikov, hvilken, såsom ofvan nämnts, opererade väster om armén, att intaga Mazepas hufvudstad Baturin, som i en och en half timme öfverlämnades till plundring, och där stora massakrer ägde rum. Härigenom betogs i stor grad kosackernas stridslust, och de förråd, Carl XII väntat erhålla därstädes, särskildt af ammunition, gingo förlorade.[51])

Ryska armén intog nu en centralställning vid fästningen Gluckov. Carl XII ansåg dock ej lämpligt att här anfalla ryssarna på grund af den oländiga terrängen och fästningslinjen utan gick åt sydväst öfver Baturin till Sulafloden vid Romny, dit han anlände den 18 november. Sulalinjen besattes och en afdelning framsköts till och bemäktigade sig Gadjatj vid Psiolfloden, hvarigenom infallsvägarna i Ukraina beharskades. Ryssarna å sin sida skyndade åt sydost och intogo i trakten af Lebedin en god ställning för att hindra svenskarnas framträngande såväl öfver Sumy som Bjelgorod. De framskjutna fästena Kamennoe och Veprik innehades äfven af ryssarna[51]), hvarjämte de innehade eller nu inlade besättningar i bland andra fästena Poltava, Mirgorod och Sorotjintsy vid Vorsklas och Psiols nedre lopp.

Lifregementet förlades tillsammans med Lifdragonregementet, Åbo läns kavalleriregemente och Dragonregementet Wennerstedt (Upplands ståndsdragoner) under Generalmajor Creutz' befäl omkring Lochvitsa, hvarest dessa fyra regementen kommo att förblifva till den 19 februari.

Från Sula till Vorskla.

Efter öfvergången af Sula unnades armén en välbehöflig hvila. Mindre kavalleridetachement utsändes för att fördrifva ryssarna från de öster om Romny liggande orterna Smjeloe och Nedrigajlov, men i öfrigt förblef

armén orörlig i en månads tid under afvaktan på vintern. Den förlades i tämligen vidsträckta kvarter, där det var godt om både proviant och furage. Löjtnanten vid Dalregementet Anders Pihlström har om denna del af krigsskådeplatsen lämnat följande skildring: »Här i landet är allt stora och släta fält, som man lätteligen kan fara vilse på. Ej heller finnas här några skogar utan små ceder- och videbuskar, hvilket de bruka såväl till ved som till att bygga hus utaf. Uppå samma slätter skall man ej heller finna många byar, utan ned i stora skölar, dälder och under backar skall man finna deras byar; därför kan man på fältet ej se någon by, förrän man är midt öfver honom. Och äro deras hus uppbyggda och flätade med ris eller halm och däruppå innan och utan lerdragna, liggande hvar by ifrån hvarannan 2, 3 eller 4 kosackiska mil, och kan en kosackisk mil vara så dryg som 1 ½ svensk. Eljest är detta landet i fredliga tider ett kosteligt och skönt land; växande där till stor ymnighet korn, råg, hvete, hafre, hirsgryn, lin, hampa och tobak samt annat, såsom ock gifves här en stor myckenhet af honung och skön fet boskap, så att man rätteligen kan kalla det för Kanaans land.»[55])

Carl XII:s afsikt var nu att med begagnande af vinterns större operationsmöjligheter — floderna äro isbelagda i genomsnitt 90—100 dagar årligen — framtränga öfver Sumy eller Bjelgorod mot det moskovitiska rikets inre, hvarvid Creutz' detachement i Lochvitsa skulle kvarstanna i Sulalinjen, tydligen för att så länge som möjligt hålla fienden i ovisshet om konungens afsikter.

Operationerna började med Tsar Peters försök att öfverrumpla Gadjatj den 19 december, hvilket dock till följd af den svenska ledningens vaksamhet misslyckades. Ryssarna drogo sig tillbaka till Lebedin. Under en synnerligen stark köld sammandrogs större delen af svenska armén till trakten af Gadjatj såsom en utgångspunkt för en större offensiv mot Lebedin. Denna måste dock till följd af vinterns stränghet inställas. Det blef i slutet af år 1708 en alldeles abnorm köldperiod, ej blott på den ryska krigsskådeplatsen utan så godt som i hela Europa. Man kan göra sig en föreställning om kölden, då man vet, att i Frankrike floden Rhône tillfrös, så att den på isen kunde passeras af till och med tunga fordon, att i Norden Kattegatt var isbelagdt, och att i svenska kyrkor nattvardsvinet frös i kalken.[51]) Jul- och de närmast därpå följande dagarna synas hafva varit de svåraste. Posse säger i sin dagbok, att juldagen kölden var så stark, att man ej kunde hålla predikan utan måste åtnöja sig med att göra korum.[30]) Svenska arméns förluster till följd af kölden hafva uppskattats till ett par tusen man, en olycksbringande förlust, om ock ryssarnas var betydligt större.[51])

Carl XII igångsatte dock den 23 december en offensiv rörelse med en del af sin armé. Fästena Kamennoe och Veprik kringgingos, och framryckningen fortsattes på Psiols högra strand. Tsar Peter inväntade dock ej svenskarna utan drog sig själfva juldagen tillbaka från Lebedin till

Sumy under den svåraste köld, som förorsakade stora förluster. Petres dagbok säger, att ryssarna endast under julnatten skulle hafva förlorat 2,000 man, och Björck, att han på vägen mellan Lebedin och Sumy på en dag såg liken efter 2,000 ihjälfrusna ryska soldater.[30]) Den svenska offensiven måste af sig själf afstanna, och Carl XII inskränkte sig till mindre företag. Cederhjelm anför, att Hans Maj:t ej hade lämnat tsaren tid att draga sitt manskap från Lebedin, om ej en så stark köld infallit, att man omöjligt kunde uthärda två timmars tid i vädret utan att förfrysa händer, fötter och ansikte.[30a])

Nyårsafton uppfordrades fästet Zenkov, hvilket så godt som genast gaf sig. Härigenom blef förbindelsen mellan tsarens armé och de ryska fästena i söder, Poltava, Sorotjintsy och Mirgorod, i hufvudsak afbruten. Den 7 januari stormades fästet Veprik, som hade en garnison af 1,100 man. Stormningen misslyckades visserligen, men fästet gaf sig dock samma dag, då kommendanten ej ville riskera en ny stormning. Vid detta tillfälle förlorade dock svenskarna utom flera af de bästa officerarna omkring 200 döda och nära 1,000 sårade.[51])

Så snart väderleken sådant medgaf, återupptog emellertid Carl XII operationerna. Dessa afsågo närmast att öppna defiléerna mot Rysslands inre för att möjliggöra ett framträngande dit utan upprepande af den svåra åderlåtningen vid Veprik. Endast med i förhållande till fienden bibehållna krafter kunde man räkna med afgörande framgång i det hufvudslag, som förr eller senare på vägen mot Moskva måste antagas af tsaren.

Högkvarteret förlades till Zenkov, och i midten af januari igångsattes offensiven mot Vorskla. Med ett avantgarde, bestående af infanteri, kavalleri och artilleri, framgick Carl XII själf, slog det ryska kavalleriets hufvudkrafter först vid Oposchnja den 29 januari, sedan vid Chuchrja den 9 februari och slutligen vid Krasnokutsk-Gorodnoe den 11 februari. Ryska kavalleriet hade under dessa strider lidit oerhörda förluster, uppskattade till omkring 3,000 man, då svenskarnas däremot varit obetydliga.[51])

Den så väl uppgjorda anfallsplanen och den hänsynslösa offensiven, som igångsatts, borde efter alla beräkningar nu haft stora utsikter att lyckas, om vintern fått fortfara, i synnerhet som, såsom Scheremetjev angaf, det ryska kavalleriet var tämligen ruineradt. Ryssarna ansågo också sin ställning ytterst betänklig. Tsar Peter var synnerligen upptagen af att ordna försvaret vid Bjelgorod och ända så långt tillbaka som vid Voronesch.[51]) Och framför allt drogos det ryska infanteriets hufvudkrafter bort från Lebedin österut. I Psiollinjen kvarstod endast Scheremetjev.

Midt i sitt segerlopp måste dock Carl XII afbryta sin offensiv, därtill tvingad af vädrets makter. Den stränga vintern efterträddes allt för tidigt af ett högst egendomligt omslag. Den 13 februari kom ett fruktansvärdt regn med åska och blixt. Vårflödet begynte omedelbart, floderna bröto upp, och vägarna voro alldeles vattenfyllda. Under sådana förhållanden fanns ej annat att göra än att afbida sommaren. Armén drogs

därför tillbaka väster om Vorskla. Den 19 gick konungen själf tillbaka öfver den uppsvällda floden, och sista veckan i februari koncentrerades armén i stort sedt inom området Ljutenka—Oposchnja—St. Senschary—Reschetilovka. Denna koncentrering var så mycket nödvändigare, som Scheremetjev med fyra infanteriregementen, hvaraf tre beridna, tio dragonregementen och något artilleri, tillsammans minst 7,000 man, samt ett antal donska kosacker i midten af februari för att motverka Carl XII:s anfall öster om Vorskla framgick mot de i Psiol- och Sula-linjerna stående svenska krafterna vid Gadjatj och Lochvitsa.

Under hela vinterfälttåget hade Creutz med sina ofvan angifna fyra regementen legat i trakten af Lochvitsa äfvensom Fältmarskalken Rehnsköld med infanteriets hufvudkrafter och något kavalleri vid Gadjatj och Ljutenka.

Scheremetjev lyckades den 16 februari vid Raschovka öfverraska dragonregementet Albedyhl. Regementschefen togs till fånga, och regementet blef till stor del upprifvet. Scheremetjev hotade därmed att afskära Creutz i Lochvitsa, och det hade väl varit naturligt, att han nu gått raka vägen på honom, men detta vågade han ej, ty han var orolig, för att han därigenom skulle blifva inringad inom de svenska förläggningsgrupperna i Gadjatj, Ljutenka, Kamyschnja och af Creutz själf. Efter en rörelse mot Kamyschnja, där Öfversten Grefve Torstensson stod med två kavalleriregementen, gick Scheremetjev mot norr och öfvergick Sula vid Glinsk för att på denna flods västra strand anfalla Creutz. Med denna lindrigt sagdt underliga operation hade den ryske generalen släppt sina fördelar och afsagt sig alla möjligheter att träffa sin motståndare, därest denne ej ville det. Han hade dessutom lidit oerhörda marschförluster, under det att svenskarna fortfarande sparat sina krafter. Så snart Creutz erhållit rapport om Scheremetjevs rörelser — han hade redan efter striden vid Raschovka och ryssarnas framryckning mot Kamyschnja underrättats — uppbröt han vid midnatt till den 19 februari och drog sig — hvarom direktiv från högkvarteret äfven meddelats — öfver Sentja, där Sulafloden öfvergicks, Popovka och Chomutets till Psiolfloden. Denna öfvergicks något söder om Sorotjintsy, hvarifrån marschen fortsattes på Psiols östra strand till Reschetilovka, där han inträffade sista dagarna af februari, och där sedermera Lifregementet i stort sedt förblef till den 23 april.

Scheremetjevs afsikt att anfalla och förorsaka Creutz (detachement förluster hade sålunda misslyckats. Tsaren blef ock häröfver mycket förgrymmad. Af stort intresse för denna operation är Scheremetjevs rapporter till tsaren.[56]) I bref af den 19 februari från Glinsk, däri han först omtalade anfallet på Albedyhls dragonregemente samt beklagar sina hästars dåliga beskaffenhet, angaf han, att han, sedan han kommit öfver Sula, skulle rekognoscera befästningarna vid Lochvitsa, enär »öfriga fientliga trupper ej kunna komma öfver floden till garnisonens i Lochvitsa

hjälp». I bref af den 20 från Lochvitsa omtalade han, att Creutz dragit sig tillbaka, och att han själf till följd af hästarnas trötthet gjort halt i Lochvitsa och endast med mindre delar förföljt Creutz till Popovka. I början af mars synes Scheremetjev hafva erhållit underrätttelse om tsarens vrede, ty den 6 skref han bland annat, att han icke visste, hvilket brott han hade gjort. Han fortsätter i detta bref: »Och hade jag från Raschovka marscherat direkt på Lochvitsa för att afskära Creutz — vid Lochvitsa svämmade floden Sula öfver sina bräddar — så skulle fienden kunnat förhindra min öfvergång öfver Sula och från det hållet binda mig, under det hufvudkrafterna från flera håll hunne samlas och angripa mig, och skulle det därefter på grund af det höga vattenståndet blifva mig svårt att draga mig undan. Därför drog jag mig mot Glinsk och gick där öfver Sulafloden under stora svårigheter. Och just som jag tagit mig öfver floden, så bröt Creutz, som stod vid Lochvitsa, så snart han fått rapport om min ankomst till Glinsk, upp från Lochvitsa och gick på redan färdiggjorda broar öfver floden, förstörde sedan broarna och brände dem. Våra ströfkårer följde efter och förorsakade fienden beständigt hinder i hans väg och utspanade honom, hvarför han också blef nödsakad sänka hela sin bagageträng och bränna upp den öfriga trängen, och han dränkte mycket folk till följd af sin hastiga flykt, och fordon med hästar blef kvar i floden, hvarför alltså fienden här led ganska stora förluster — — — —.» Brefvet slutar med: »Din slaf Boris Scheremetjev bringar slafvens hälsning».

Uppgifterna om de förluster, han förorsakat Creutz, äro dock betydligt öfverdrifna. Nordberg beskrifver Creutz' marsch på ett helt annat sätt. Han berättar, att Creutz förde med sig Mazepas förnämsta ägodelar och kosackernas damer. Detta beredde Creutz stora bekymmer, men gjorde honom äfven mera vaksam, isynnerhet som han däruti hade en pant på kosackernas något tvetydiga trohet. Han beskrifver vidare, huru Creutz uppbröt från Lochvitsa, innan ryssarna hunnit anfalla honom, gick öfver Chorolfloden vid Chomutets och sedan öfver Psiol. Fienden sände den ena hopen efter den andra att bestrida honom öfvergången vid dessa pass, men han afvisade dem med den förlust, att de lämnade honom utan vidare försök. Psiolströmmen gaf honom ett otroligt arbete att öfverkomma, emedan vattnet öfversvämmat till en bredd af en god fjärdedels mil. Omsider lyckades han taga sig öfver till några holmar i floden, på hvilka han var säker för fiendens anfall, men där måste han tillbringa några dagar, innan han kunde komma öfver den bredaste delen till andra stranden. Med manskapet var ingen svårighet, ty det kunde på några ställen dels vada, dels simma öfver, hvarvid blott fyra man omkommo, men trängen kunde omöjligt utan förlust öfverföras. Han lät för den skull ryttarna taga därur så mycket, som kunde föras på hästarna. Små flottar gjordes därefter, hvilka de, som först kommit öfver, drogo till sig med linor, hvarefter de på samma sätt drogos tillbaka att erhålla ny last. Sålunda blefvo de förnämsta vagnarna och bagaget öfverförda, och återstoden förstördes.[24])

I sin meritförteckning af år 1714 anger Major Danckwardt-Lilljeström: » — — — Var ock med, då General Creutz med Lifregementet, Lifdragonerna, Åbo läns kavalleri och Öfverste Wennerstedts regemente gjorde den berömliga retiraden vid Lochvitsa, då ryska Fältmarskalken Scheremetjev med 20,000 man oss öfverfalla tänkte, och var kommenderad med arriergardet, som hela dagen med fienden chargerade — — —». [10])

Vid Reschetilovka kom Creutz med sitt detachement, hvartill sedermera tre regementen, nämligen Adelsfaneregementet, Nylands dragonregemente och dragonregementet Schlippenbach anslöto sig, att bilda arméns vänstra flygel. Hans uppgift var att hålla passen öfver Psiol väster om Reschetilovka, och i denna ställning fingo hans trupper utkämpa flera strider med Scheremetjevs detachement.

Den 9 mars framsände Creutz Ryttmästaren vid Adelsfanan Isac Twilling med en löjtnant, en kornett och 50 ryttare och dragoner för att rekognoscera mot Goltva vid Psiol. Detta detachement anfölls af omkring 700 ryska dragoner och måste efter en synnerligen tapper, i två timmar utförd strid, och sedan löjtnanten och 37 man stupat, gifva sig fånget. [24]) Vid denna tid fick Creutz tillfälle att visa de med svenskarna förbundna saporogerna vid Dnjepr en tjänst. Scheremetjev hade utsändt en styrka af 2,500 man för att bränna saporogernas bostäder, hvilka till större delen voro öfvergifna. Ryssarna hade just börjat sitt arbete, då några af Creutz utsända trupper — han hade nämligen sina rekvisitionsområden utsträckta till Dnjepr — anlände, hvilka genast jagade ryssarna på flykten.[24]) Sannolikt deltog någon del af Lifregementet i dessa och flera andra strider.

Den 22 april erhöll Creutz order att med sina sju regementen förflytta sig från Reschetilovka närmare Vorskla. Just då han var färdig till uppbrott, blef han den 23 anfallen af Scheremetjev. Creutz uppställde sina regementen i slagordning, men då ryssarna placerat sitt infanteri i buskskogen på sidan och kavalleriet på fältet för att, om Creutz anföll, locka honom i bakhåll, beslöt han att invänta ryssarnas anfall och att under tiden sända undan sin träng. På så sätt blefvo båda arméafdelningarna stående midt emot hvarandra halfva dagen, utan att någondera ville framgå till anfall. När nu Scheremetjev såg, att svenskarna ej ville låta locka sig i fällan, började han draga sig tillbaka.[24]) Härtill torde ock hafva bidragit, att han fruktade en förstärkning till svenskarna, hvilken äfven var på väg att inträffa. Creutz hade nämligen med löjtnant Nisbeth vid Lifregementet afsändt underrättelse om fiendens anfall till konungen, som genast satte sig i marsch från Schuki med Östgöta och Smålands kavalleriregementen. Dessa hunno dock ej fram, förr än ryssarna voro borta.[46]) Creutz fortsatte nu marschen utan att oroas af fienden genom ett pass till byn Suprunovka, där sedan Lifregementet jämte andra kavalleriregementen förlades till midten af juni. Så snart Creutz lämnat Reschetilovka, blef denna ort uppbränd af fienden.

Slaget vid Poltava.

Carl XII:s plan var fortfarande att tvinga motståndaren till ett afgörande. Svenska armén var dock för tillfället, åtminstone sedan ryska armén fått förstärkningar af rekryter, för svag att ensam återupptaga framryckningen mot Rysslands inre. Förstärkningar väntades dels från Polen af kåren Stanislaus, som sedan föregående års sommar därstädes ordnades, och om hvars framförande upprepade befallningar utfärdats, och dels i ett aktivt uppträdande af krimske kanen öfver Samara-Charkov, hvarigenom åtminstone Lillryssland skulle frigöras och upproret i sydöstra Ryssland kunde väntas återuppflamma. Slutligen fanns den möjligheten — sannolikt efter konungens tanke den lyckligaste af alla — att ryssarna själfva skulle öfvergå till offensiv på den västra Vorsklastranden för att förhindra den nyss angifna tanken på omfattning, eller i tro att svenska anfallet nu nått sin kulminationspunkt. Carl XII beslöt sig därför att öfvergå till det strategiska afvaktandet och skenbart öfverlämna försteget åt motståndaren. Hufvudmålet måste för tillfället blifva att vinna tid och att därunder fasthålla ryska armén. Medlet blef ett angrepp på fästningen Poltava. Denna ort ansågs af ryssarna af synnerlig vikt både af militära och särskildt af politiska skäl, då dess fall nämligen skulle inverka på de oroliga delarna af riket.[57]) Poltavas belägring började den 1 maj, men dess fall var tills vidare icke önskvärdt för Carl XII, ty därigenom skulle anledningen för ryssarna att våga ett fältslag vara förfallen. På grund häraf kom belägringen att utföras mycket lamt, dock skulle alla undsättningsföretag med kraft afvisas. Samtidigt måste nedre Vorskla, hvaröfver förbindelsen med Krim gick, kraftigt hållas, under det att ryssarnas försök att norr om Poltava öfvergå Vorskla ej borde allt för mycket försvåras. Betecknande för krigföringen vid denna tid är Carl XII:s svar till en ung mans förtrytsamma invändning mot slappheten vid belägringen, då fästningsbesättningen tillät sig den ena näsvisheten efter den andra: »Vi kunde väl hindra mer än det, om Vi blott ville, det skadar intet.»[57]) Den 16 maj lyckades visserligen ryssarna inkasta en förstärkning af 1,000 man i fästningen, men därefter afvisades alla sådana försök.

Tydligen till följd af den uttänkta planen var det, som svenska armén från slutet af april koncentrerades allt längre söderut närmare Poltava, under det att inneslutningen gjordes så fullständig som möjligt och nedre Vorskla noga bevakades. Den 11 maj förlades högkvarteret till Schuki, en mil nordnordväst om Poltava. Vid denna tid inträffade en motgång för svenskarna. Ett ryskt detachement mot Dnjepr lyckades nämligen intaga saporogernas befästa hufvudort eller den vid Perevolotjna belägna Setj, som jämnades med marken. Redan dessförinnan hade de lyckats förstöra alla till Perevolotjna samlade farkoster, hvarigenom förbindelsevägen öfver Dnjepr blef i hög grad försvårad och svenskarnas anseende hos deras

bundsförvanter afsevärdt led, i synnerhet som ryssarna förstodo att skickligt förstora sina framgångar.[51])

Den 6 juni anlände Tsar Peter med förstärkningar till sin här och intog sitt högkvarter på östra Vorsklastranden midt emot Poltava. I midten af juni var läget ungefär följande. Ryssarna, uppskattade till omkring 32,000 man infanteri, hvaraf en tredjedel rekryter och omkring tio procent sjuka, med 70 kanoner samt 12- à 13,000 man rytteri, hade infanteriet förlagdt öster om Vorskla midt emot Poltava och rytteriet fördeladt dels vid armén och norr därom midt för Petrovka och dels till nedre Vorskla. Svenska armén, nära 23,000 man, hvaraf dock sannolikt tio procent sjuka, jämte 30 kanoner och omkring 10,000 kosacker, stod med hufvudkrafterna af infanteriet och allt artilleri vid eller i närheten af Poltava, hufvuddelen af kavalleriet vid Suprunovka, en del vid Schuki med mindre delar framskjutna till öfvergångarna vid Petrovka och söder därom samt omkring 4,600 man vid nedre Vorskla. Nöden inom Poltava hade stigit till sin höjd, och kommendanten hade rapporterat, att motståndskraften snart skulle vara slut.[57])

Inför detta läge måste ryssarna våga något. Ännu en gång försökte de att med undvikande af slag undsätta Poltava. Under det kavalleri demonstrerade såväl söder som norr om Poltava, utfördes undsättningsförsöket rakt emot staden. Den 14 och 15 juni anföll Generallöjtnant Genskin kavallerifördelningen Kruse i S. Senschari. Båda sidorna ledo förluster, men för öfrigt blef detta anfall utan resultat, utom att ryssarna lyckades befria omkring 1,000 fångar. Den 15 på aftonen öfvergick Generallöjtnant v. Rönne Vorskla vid Petrovka, där föga motstånd mötte. Natten den 16—17 slutligen utfördes själfva hufvudanfallet gent emot Poltava, och på morgonen sistnämnda dag ägde en skenstöt rum vid Nischn. Mlini. Anfallet misslyckades, men i den sista striden sårades Carl XII i foten, hvarigenom han blef urståndssatt att längre föra det direkta befälet öfver sin armé, hvilket han måste öfverlämna till Fältmarskalken Grefve Rehnsköld.[36 och 57])

Från den 24 april till och med den 17 juni hade Lifregementet tillika med hufvuddelen af kavalleriet legat tämligen i lugn vid Suprunovka. Angående provianteringen och kavalleriets hufvudsakligaste sysselsättning under denna tid skrifver Gyllenstierna i sin dagbok: »Födan begynte också att blifva mycket knapp, emedan ingen tillförsel var, så att en tunna dricka kostade 14 Rdr. och en kanna bränvin 8 à 10 Rdr. och var dock sällan till fåendes. Och om vi icke funnit säd i groparna, som vi med stor möda och särdeles inventioner måste söka, emedan kosackerna förvara all deras säd i jorden i stora med halm fodrade gropar, så hade vi af hunger måst krepera — — — —. Kavalleriet hade jämväl ingen ro, emedan de dagligen måste förfärdiga skanskorgar och faskiner och dem till Poltava föra, dessutom svärmade dagligen fiender ikring dem, så att de alltid måste vara allerta och med starka betäckningar furagera

och med stor möda och hasard förskaffa sig födan — — — —.»[30]) Under hela tiden utgingo dessutom kommenderingar från kavalleriet till kavalleriposter vid Poltava och längs Vorskla.

Under maj månad hade äfven uppmärksamhet måst hållas på Scheremetjev, som hittills hade opererat i svenska arméns rygg i Psiollinjen. I slutet af maj förflyttade sig denne emellertid från Psiol till Vorskla och förenade sig den 27 med ryska arméns hufvudstyrka öster om Vorskla och Poltava.[51])

Creutz berättelse om slaget vid Poltava[29]) börjar med den 14 juni och afhandlar till att börja med ryssarnas demonstrationer denna och följande dagen. Han säger, att han af Fältmarskalken Grefve Rehnsköld, som fått kunskap, att fienden var i anmarsch, erhöll order att sända sitt bagage till Poltava och skyndsamt med regementena marschera till Schuki. »Men som fienden kom ifrån Goltvasidan, och jag tillförne nogsamt visste deras dessein allenast vara att fatigera oss, hvilket jag gaf hans excellens vid handen, såsom ock att fienden ej var så stark som spargerades, så fick jag igen order att gå tillbaka till mitt läger och låta hämta bagaget igen till mig. Hade man haft nogare kunskap, och jag fått order att draga mig till vänster öfver Poluseriströmmen *, så hade för hela det fientliga partiet passagen tillbaka kunnat af mig blifva afskuren, där de nu kommo undan utan ringaste förlust.»

Vid Petrovka hade nu emellertid efter den 15 juni en del af ryssarna gått öfver Vorskla, alldeles som Carl XII måste hafva önskat. Det gällde nu att få dem att öfvergå med mera folk och att draga dem längre söderut utefter Vorsklas västra strand.

Den 17 kl. 1 på natten erhöll Generalmajor Creutz order att sända sin bageträng till Poltava och att själf med sina kavalleriregementen gå till Schuki, emedan en stor del af fienden gått öfver Vorskla.[29]) Här uppställde Fältmarskalken Rehnsköld de svenska trupperna i slagordning med infanteriet i midten och kavalleriet på flyglarna. Något anfall utfördes dock icke, utan fienden fick fortsätta sin öfvergång. På kvällen fingo trupperna återgå till sina förläggningsplatser, hvarvid dock Creutz' kavalleri ej fick återvända till Suprunovka, utan kvarstannade i närheten af Schuki.[29]) Den 19 bröto regementena upp från sistnämnda ställe söderut, och läger slogs i en dal en fjärdedels mil norr om Poltava. Kavalleriet erhöll sina förläggningsplatser vid Puschkarevka och Rybtsy, därifrån Creutz på fältmarskalkens order utsatte förposter.[29]) Högkvarteret var nu förlagdt till klostret norr om Poltava.

Söndagen den 20 juni under högmässopredikan visade sig en del kosacker framför svenskarnas förposter. Med kosackerna följde äfven ryska officerare för att rekognoscera. Något allvarligt förekom dock ej förrän vid aftongudstjänsten, då Ryttmästare Törnflycht af Lifregementet, som

* Poluseri är en liten flod, som flyter ifrån norr och vid Nov. Senschari faller ut Vorskla.

hade främsta vakten, rapporterade, att fienden visade sig tämligen stark och att äfven reguliära trupper anryckte. Creutz ryckte genast ut med den först färdiga piketen, hvarjämte regementena beordrades att intaga beredskapsställningar och ståendes afvakta vidare order. Då fienden nu avancerade mot vakten, beordrades Ryttmästare Törnflycht att avancera mot fienden. Detta gjorde denne dock något hastigt, så att han först blef tillbakaträngd, men sedan Creutz framkommit med förstärkningar, kastades fienden tillbaka. Hela framryckningen gick öfver det blifvande slagfältet. Ehuru Creutz nu erhöll order från fältmarskalken att draga sig tillbaka, ansåg han sig ej kunna göra det, emedan han då fått fienden i ryggen. Han förblef därför stående i höjd med Mal. Budischtsche intill aftonen, då han liksom fienden drog sig tillbaka till sitt läger.[29])

Den 22 hade svenska ledningen klart för sig, att ryssarna verkligen öfverförde hela sin armé på Vorsklas vänstra strand. Till Tsar Peters beslut härom torde äfven underrättelsen, att Carl XII var särad, hafva bidragit.[57]) Fältmarskalken uppställde också till demonstration svenska armén i slagordning. Creutz beordrades att med tvänne dragonkompanier utföra en rekognoscering och framryckte öfver höjderna norr om Poltava till trakten af Jakovtsi, hvarifrån han kunde se fiendens läger och de sista trupperna, som gingo öfver floden. All träng hade samma dag beordrats till Poltava och återkom ej till trupperna förr än den 26.[29]) Sistnämnda dag framryckte ryssarna till terrängpartiet 1,500 m. norr om Jakovtsi, där de genast gräfde ned sig. Samtidigt uppkastades i den öppna terrängen mellan Mal. Budischtsche och Jakovtsi sex skansar med ytterligare fyra vinkelrätt däremot i sydlig riktning, tydligen för att förhindra svenskarnas framträngande härstädes. Ryssarnas läge måste dock betraktas såsom för dem synnerligen ogynnsamt. I ryggen hade de de lodräta Vorskląniporna, 40—50 m. höga, och nedanför dessa flöt floden i en dal, uppfylld af sumpiga moras, där alla ordnade trupprörelser voro omöjliga. Det enda vadstället låg mera än fem km. aflägset, och vägen dit utgick dessutom rakt ur högra flanken. Svenska ledningen kunde vara nöjd med de resultat, den erhållit, och med förtröstan se framtiden an. Budskap hade dessutom ingått, att förstärkningar från krimske kanen ej länge skulle låta vänta på sig.[57])

Söndagen den 27 juni utfördes en kraftig rekognoscering af ryssarna, vid hvilken större delen af deras generalitet skall hafva varit närvarande, emot svenska vänstra flygeln. Creutz måste rycka ut med några regementen och afvisa fienden. Under tiden ankom fältmarskalken, som förut med konungen afhandlat om operationerna, tillkallade Creutz och utgaf order för följande dags anfall, börjande med: »Hans Maj:t är sinnad i morgon, vill Gud, gå löst på fienden».[27]) Orderna för kavalleriet innehöllo för öfrigt, att Generalmajor Creutz skulle hafva befälet öfver allt kavalleri, som skulle användas för slaget, att till Poltava och Vorskläöfvergångarna närmast söder därom afdelade detachement skulle kvarstå, att svenska

Adelsfaneregementet, Karelska kavalleriregementet, Upplands dragonregemente, dragonregementena v. Schlippenbach, v. Schreiterfelt och Albedyhl samt Mazepas kosacker skulle samlas till Puschkarevka för att skydda artilleriet och trängen, som där skulle parkera, trygga arméns vänstra flank och rygg samt utgöra stöd för belägringstrupperna vid Poltava och trygga förbindelserna med nedre Vorskla. Creutz skulle på vidare order framrycka på sex kolonner till kön af infanteriet söder om ryssarnas reduttlinje. Han ägde vidare att utfärda order om förberedande förflyttningar och vidtaga för uppmarschen tryggande åtgärder, dock utan att fiendens uppmärksamhet väcktes.[57])

Mellan kl. 3 och 4 em. torde General Lewenhaupt fått order för infanteriet, i hufvudsak innehållande, att dess hufvudstyrka före dagningen skulle stå uppmarscherad i fyra kolonner söder om reduttlinjen.[57])

Sist beordrades på aftonen Vallackregementet att framrycka öfver Jakovtsi mot ryska infanterilägrets sydfront för att genom demonstrationer draga den ryska ledningens uppmärksamhet åt denna sida.[57])

Infanteriets gruppering var: högra kolonnen, under Öfversten för Lifgardet Friherre Posses befäl, två bataljoner Lifgardet samt en bataljon af hvartdera Skaraborgs och Kalmar regemente, högra mellersta kolonnen, under Öfversten för Närke och Värmlands regemente Generalmajor Roos, två bataljoner af hvartdera Lifgardet och Dalregementet, vänstra mellersta kolonnen, under öfversten för Björneborgs regemente Generalmajor Stackelberg, två bataljoner af hvartdera Upplands och Västerbottens samt en af Östgöta regementen, vänstra kolonnen, under öfversten för Västmanlands regemente Generalmajoren Friherre Sparre, två bataljoner af hvartdera Västmanlands och Närke och Värmlands samt en af Jönköpings regementen, hela infanteristyrkan tillsammans omkring 7,750 man.[57])

Kavalleriets gruppering i kolonnerna kan ej säkert angifvas, men i striden deltogo Lifdrabanterna, Lifregementet omkring 1000 man, Smålands, Östgöta, Norra skånska, Södra skånska, Åbo läns och Nylands kavalleriregementen, Upplands tremänningskavalleriregemente, Lifdragonregementet, Skånska ståndsdragonerna samt Dückers, Taubes, Hjelms och Gyllenstiernas dragonregementen [36]), tillsammans troligen 7- à 8,000 man.

Artilleriet kunde vid detta tillfälle, då det var fråga om en nattlig öfverraskning, helt naturligt ej medtagas, men afsikten synes varit att längre fram framdraga detsamma väster om fiendens skanslinje, en afsikt, som dock aldrig kom till utförande. Fyra lätta pjäser hafva dock sannolikt medförts vid uppmarschen. Allt det öfriga artilleriet parkerade jämte all träng vid Puschkarevka.

På grund af de utgifna orderna arbetades hela eftermiddagen den 27 vid kavalleriet med förberedelser för uppbrottet. Generalmajor Creutz utgaf skisser med detaljerade order för uppställning och uppbrott, hvilka först underställdes fältmarskalken, rekognosceringar verkställdes för framryckningen m. m. »Och som jag visste», skrifver Creutz, »att det blef

mörkt om nätterna, tog jag, på det jag icke skulle fela om vägen, en ryttmästare med mig att noga taga märke, hvarefter jag om natten kunde rätta mig».[29]) Vid infanteriet synas förberedelserna ej hafva utförts lika noga.

Kl. 12 på natten ankommo fältmarskalkens adjutanter, Drabanterna Creutz och Duwall, till Generalmajor Creutz med order, att kavalleriet skulle marschera. Denne lät genast regementena sitta upp, och »så snart det var skedt, begynte jag i Herrans namn att marschera, och som åtskilliga skvadroner och regemententen i det tjocka mörkret kommo ifrån mig, nödgades jag att göra halt och bringa dem till rätta, emellertid skickade fältmarskalken mig bud, att jag skulle skynda mig, det jag ock gjorde, men kom i god tid *.»[29])

Infanteriet råkade redan vid uppbrottet från bivackerna i oordning, till följd af att förberedelserna ej varit tillfyllest. Allt rättades dock af fältmarskalken, och i god tid stod infanteriet i sina utsedda beredskapsställningar.[57]) Till följd af kavalleriets försening kunde dock den ursprungliga planen, som afsett att under mörkret genombryta reduttlinjen, ej fullt verkställas. Fienden var redan alarmerad. Genombrottet måste nu i stället ske under strid. Omkring kl. 3,45 fm. torde fältmarskalkens muntliga order för framryckningen hafva utgifvits.[57])

För att underlätta hufvudkrafternas rörelser skulle de två tätbataljonerna af hvardera infanterimidtelkolonnerna anfalla hvar sin af de främsta redutterna. I skydd häraf skulle infanteriet fortsätta framåt och i mån af utrymme uppmarschera i linje för att därpå tränga igenom den bakre reduttlinjen, hvars midt var anvisad såsom riktpunkt.[57]) Den högra kolonnens två främsta bataljoner, Dalregementet, anföllo genast den södra reduttlinjens östra front. Af misstag följde kolonnchefen dessa bataljoner, och de två öfriga bataljonerna i kolonnen, af Lifgardet, kommo att ansluta till högra kolonnen. Dessa sex bataljoner, med hvilka General Lewenhaupt själf följde, framgingo i Jakovtsiskogens västra bryn. När täten af dessa stack fram i nämnda skogs nordvästra bryn, bröt det ryska kavalleriet fram öfver fältet mellan den bakre reduttlinjens östra del och skogen. Det var en allvarlig fara, ty man var ej i ordning att möta de fientliga ryttarna. Rehnsköld, som äfven befann sig vid högra infanterikolonnen, beordrade genast svenska högra kavalleriflygeln att gå fram förbi infanteriet. Olyckligtvis framfördes den muntliga befallningen mycket slarfvigt. Den träffade icke Generalmajor Creutz direkt utan någon af midtelkolonnerna, hvarifrån den enligt reglementet repeterades åt högra flygeln. Undan för undan utan att invänta order från kavallerigeneralen satte man sig i traf och sedan i galopp in i det smala mellanrummet mellan redutterna och Jakovtsiskogen. Trängseln blef oerhörd, och i oordning kom man ut på fältet söder om de östra redutterna. Allt var i kaos, och stötkraften nedbringad till ett minimum. Det var ett underverk, att motståndaren kunde

* Det sista uttrycket måste fattas med en viss modifikation.

Terrängen omkring de östligaste ryska redutterna norr om öppningen mellan Jakovtsi- och Mal. Budischtche-partierna.

Bygata i Mal. Budischtsche. Betäckta af delar af Lifregementet hafva spillrorna af den tillbakaslagna svenska armén gått tillbaka denna väg mot Puschkarjovka.

mörkt om nätterna, tog jag, på det jag icke skulle fela om vägen, en ryttmästare med mig att noga taga märke, hvarefter jag om natten kunde rätta mig».[29]) Vid infanteriet synas förberedelserna ej hafva utförts lika noga.

Kl. 12 på natten ankommo fältmarskalkens adjutanter, Drabanterna Creutz och Duwall, till Generalmajor Creutz med order, att kavalleriet skulle marschera. Denne lät genast regementena sitta upp, och »så snart det var skedt, begynte jag i Herrans namn att marschera, och som åtskilliga skvadroner och regemententen i det tjocka mörkret kommo ifrån mig, nödgades jag att göra halt och bringa dem till rätta, emellertid skickade fältmarskalken mig bud, att jag skulle skynda mig, det jag ock gjorde, men kom i god tid *.»[29])

Infanteriet råkade redan vid uppbrottet från bivackerna i oordning, till följd af att förberedelserna ej varit tillfyllest. Allt rättades dock af fältmarskalken, och i god tid stod infanteriet i sina utsedda beredskapsställningar.[57]) Till följd af kavalleriets försening kunde dock den ursprungliga planen, som afsett att under mörkret genombryta reduttlinjen, ej fullt verkställas. Fienden var redan alarmerad. Genombrottet måste nu i stället ske under strid. Omkring kl. 3,45 fm. torde fältmarskalkens muntliga order för framryckningen hafva utgifvits.[57])

För att underlätta hufvudkrafternas rörelser skulle de två tätbataljonerna af hvardera infanterimidtelkolonnerna anfalla hvar sin af de främsta redutterna. I skydd häraf skulle infanteriet fortsätta framåt och i mån af utrymme uppmarschera i linje för att därpå tränga igenom den bakre reduttlinjen, hvars midt var anvisad såsom riktpunkt.[57]) Den högra kolonnens två främsta bataljoner, Dalregementet, anföllo genast den södra reduttlinjens östra front. Af misstag följde kolonnchefen dessa bataljoner, och de två öfriga bataljonerna i kolonnen, af Lifgardet, kommo att ansluta till högra kolonnen. Dessa sex bataljoner, med hvilka General Lewenhaupt själf följde, framgingo i Jakovtsiskogens västra bryn. När täten af dessa stack fram i nämnda skogs nordvästra bryn, bröt det ryska kavalleriet fram öfver fältet mellan den bakre reduttlinjens östra del och skogen. Det var en allvarlig fara, ty man var ej i ordning att möta de fientliga ryttarna. Rehnsköld, som äfven befann sig vid högra infanterikolonnen, beordrade genast svenska högra kavalleriflygeln att gå fram förbi infanteriet. Olyckligtvis framfördes den muntliga befallningen mycket slarfvigt. Den träffade icke Generalmajor Creutz direkt utan någon af midtelkolonnerna, hvarifrån den enligt reglementet repeterades åt högra flygeln. Undan för undan utan att invänta order från kavallerigeneralen satte man sig i traf och sedan i galopp in i det smala mellanrummet mellan redutterna och Jakovtsiskogen. Trängseln blef oerhörd, och i oordning kom man ut på fältet söder om de östra redutterna. Allt var i kaos, och stötkraften nedbringad till ett minimum. Det var ett underverk, att motståndaren kunde

* Det sista uttrycket måste fattas med en viss modifikation.

Gård i byn Suprunovka, där det svenska kavalleriets hufvudkrafter hade sina kvarter under belägringen af Poltava (typisk lillrysk gård).

Slagfältet vid Poltava från midtpunkten af den framskjutna ryska skanslinjen. »Svenska grafvens» kyrka.

Terrängen omkring de östligaste ryska redutterna norr om öppningen mellan Jakovtsi- och Mal. Budischtche-partierna.

Stora ovragen sedd från söder närmast öster om byn Pobivanka. I fonden svenska vården af år 1909.

Stora ovragen sedd från Tachtaulov.

Bygata i Mal. Budischtsche. Betäckta af delar af Lifregementet hafva spillrorna af den tillbakaslagna svenska armén gått tillbaka denna väg mot Puschkarjovka.

trängas tillbaka. Men det gick, och på samma gång som fienden kom större delen af svenska högra kavalleriflygeln ut på slätten, där »Svenska grafven» nu ligger.[57])

Creutz beskrifver detta tillfälle sålunda, att han höll vid sitt regemente och de andra i sex kolonner bakom infanteriet. »Icke långt därefter kom ett rop från vänster: Kavalleri fram, kavalleri fram, kavalleri fram i Jesu namn, då de regementen och skvadroner, som stodo på vänster, kommo i fullt rännande till höger, så att allt kavalleriet kom i största konfusion och tillika med infanteriet mellan fiendens redutter, därest icke ringa skada gjordes af fiendens stycken utur redutterna, dock genom Guds hjälp kommo vi igenom med sådan avantage, att allt fiendens kavalleri var på flykten, då ock vårt kavalleri satte tämligen efter dem».[29])

Vänstra kavalleriflygeln arbetade sig samtidigt igenom Mal. Budischtschedefiléerna. Så småningom lyckades det att drifva undan det ryska kavalleriet i riktning mot »Stora ovragen» öster om Pobivanka förbi fiendens infanteriläger, ur hvilket uppmarschen redan börjat. I det ögonblick, då vänstra kavalleriflygeln nådde »Lilla moraset», anbefalldes Generalmajor Creutz att samla sina krafter på området mellan nämnda moras och Tachtaulov.*[57])

Under tiden hade afgörande händelser inträffat vid infanteriet. General Lewenhaupt begagnade ej kavalleriets framgång för en ögonblicklig genombrytning utan försökte genom en högerafmarsch finna en väg utanför fiendens redutter. Härmed upphörde sambandet mellan infanteriets flyglar, som splittrades i fyra delar utan samband med hvarandra. Lewenhaupts afsikt lyckades ej heller, utan då han sedermera insvängde åt vänster, måste de två vänstra af hans sex bataljoner tränga sig igenom de östligaste redutterna. Härefter fortsatte Lewenhaupt under stora förluster, förorsakade af fiendens artilleri, rakt mot ryska lägret, tills han påträffade en ravin hvilken han ansåg omöjlig att öfvergå. Han gjorde därför en vänsterafmarsch och ärnade så med sin ringa styrka anfalla fiendens vänstra flygel, då han erhöll fältmarskalkens order att draga sig ned i Mal. Budischtschesänkan.[57])

Fältmarskalken Rehnsköld, som befann sig något söder om den plats, där »Svenska grafven» funnit sitt rum, kunde härifrån se, huru i nordväst det ännu i oordning varande kavalleriet långsamt dref det ryska kavalleriet tillbaka, huru i öster General Lewenhaupts grupp under fiendens häf-

* Enligt de undersökningar, som sommaren 1911 företogos på slagfältet, torde den hypotes, som flera författare framställt, att ryska kavalleriet skulle kunnat nedstörtas i en brant sumpig hålväg, om icke Rehnsköld för tidigt afblåst anfallet, böra helt öfvergifvas. Någon sådan hålväg finnes ej alls. Möjligen har sänkan vid »Stora ovragen» varit något sumpaktig, men knappast så, att den varit något allvarligare hinder. På den samtida »Carta öfver Aktionen vid Poltava» i krigsarkivet ser man också, huru ryska kavalleriet ordnat sig bakom den förmenta oöfverkomliga hålvägen. I öfrigt kände såväl Rehnsköld som Creutz terrängen i detalj från föregående dagars kavalleristrider, och Creutz skulle sannolikt ej lämnat ett sådant gynnsamt tillfälle obegagnadt.[36])

tiga eld började sin marsch åt vänster samt huru i sydväst den främsta bataljonen af vänstra midtelgruppen stack fram i krutröken vid redutterna, där Upplands regemente tagit redutten n:r 4. Hvad som passerade därbakom, visste han ej, och med vänstra kolonnen hade han ingen känning. Läget var synbarligen ytterst vanskligt, men dessbättre voro ryssarna ej ännu färdiga att kunna begagna sig af svenska arméns splittring. Fältmarskalken utfärdade därför order om arméns sammandragning till trakten mellan »Lilla moraset» och Tachtaulov.[57])

Omkring kl. 6,30 fm. var stridens första skede till ända, och därefter samlades armén till den nyss angifna platsen. Af infanteriets 18 bataljoner kommo dock ej mera än 12 dit. De för anfallet mot södra reduttlinjen afdelade 4 bataljonerna af midtelkolonnerna, nämligen 2 af Dalregementet och 2 af Västerbottens regemente, till hvilka sedermera af okänd anledning slöto sig 2 bataljoner af vänstra kolonnen, nämligen en af Närke och Värmlands och en af Jönköpings regementen, medföljde ej vid genombrytningen. Med dessa hade Generalmajor Roos intagit skansarna n:r 9 och 10, men hans anfall mot skansen n:r 8 hade efter oerhörda förluster tillbakaslagits, hvarför han drog sig åt öster till Jakovtsiskogen i afsikt att återförena sig med armén. Af hans isolerade läge begagnade sig dock ryssarna och afdelade 4,000 man för att anfalla honom. Efter en ytterst tapper strid måste Roos retirera mot Poltava och slutligen omkring kl. 11 fm. i den s. k. gardesskansen nära Klostret nedlägga vapen, sedan hans styrka från 2,600 man sammansmält till knappt mer än 400. En tredjedel af svenska infanteriet kom sålunda ej att vara med om hufvudanfallet och kunde ej inverka på dess utgång på annat sätt, än att den band omkring 4,000 ryssar, som drogos från slagfältet.[57])

Tidigast kl. 8,30 fm. hade ryssarna verkställt sin uppmarsch. Infanteriet stod då ordnadt på två linjer med 23 bataljoner i främre och 19 i bakre linjen på en front af ej öfver 2 km. — utrymmet har ej medgifvit mera. På högra flygeln stodo 18 och på den vänstra 6 dragonregementen. Dessutom hade de en slags reserv af 9 infanteribataljoner inom befästningarna.[57])

En del rörelser inom den svenska armén synas hafva gifvit tsaren anledning att nu igångsätta anfallet. För att möta detta måste äfven svenska armén genast framgå till anfall, och detta ehuru det svenska kavalleriet, som uppställdes bakom infanteriet, ännu ej var fullt ordnadt. Det svenska infanteriet sattes omedelbart i marsch framåt. Afståndet till fienden var då något mera än 1,000 m. Under uppehåll på ryska sidan för artilleriets eldgifning, så snart man kom på karteschhåll — omkring 500 m. — fortsatte de båda linjerna mot hvarandra. Under tiden begaf sig fältmarskalken till högra flygelns under samling varande kavalleri. Han uppfordrade där Generalmajor Creutz att med till hands varande krafter gå till anfall mot den fientliga vänstra infanteriflygeln, som mycket öfverflyglade den svenska linjen. Den närmaste uppgiften därefter fann han

Slaget vid Poltava.

vara att samla den vänstra flygelns kavalleri i trakten af »Lilla moraset» till ett enhetligt anfall i motståndarens högra flank. För detta ändamål insattes jämväl en del af de norr om »Lilla moraset» kvarlämnade skvadronerna. De gifna orderna hunno emellertid icke verka, innan infanterianfallet hejdats och förvirring inträdt, en förvirring, som ökades genom att nya men oordnade ryska kavalleriafdelningar strömmade in på det lilla området mellan det vikande infanteriet och Mal. Budischtscheskogen.[57])

Då det svenska infanteriet gick till anfall, blef vänstra flygeln snart efter, bland annat därför att den delvis rörde sig i svårare terräng, utkanten af »Lilla moraset». En lucka uppstod sålunda nästan genast mellan flyglarna. Den högra, Gardet samt bataljonerna af Kalmar och Skaraborgs regementen, gick på utan uppehåll, gaf sin salva på motståndaren, marscherade öfver hans regementsartilleri och vräkte allt tillbaka. Hade kavalleri funnits till hands, skulle den vänstra ryska infanteriflygeln upprifvits. Nu kunde de segrande bataljonerna af brist på understöd icke fullfölja sin framgång. General Lewenhaupt, som själf åtföljt högra flygeln, hade tidigt iakttagit, att den vänstra släpade. Nu såg han, huru fienden började tränga den tillbaka. Han skyndade då till ort och ställe, men hans ingripande kom för sent. Vänstra flygelns bataljoner voro redan bragta i oordning. Orsaken låg dels, såsom nämnts, i terrängens beskaffenhet, dels och framför allt i bristande samverkan mellan infanteriet och kavalleriet. Detta förhållande i sin ordning berodde på att kavalleriet efter andra öfvergången af »Lilla moraset», hvarvid enstaka skvadroner till och med för att undvika svårigheterna sökt sig egna vägar, icke var rangeradt, då fiendens igångsatta anfall tvang svenska infanteriet till framryckning. Händelserna utvecklade sig så hastigt, att kavalleriet icke hann insättas för att medverka vid fotfolkets anfall utan först vid dess lösgörande ur den segrande motståndarens omfattning. Af allt att döma skedde afgörandet på vänstra flygeln på mycket kort tid, äfven om Öfverste Gyllenstiernas uppgift »i en fjärndedels timme» är öfverdrifven. Ordern till det norr om »Lilla moraset» stående kavalleriet om anfall mot den ryska högra infanteriflygeln synes hafva framkommit först i samma ögonblick, som sammanstötningen mellan infanterierna skedde. Det tog gifvetvis någon tid, innan den hann omsättas i verksamhet. Kavallerianfallet kom här för sent och isoleradt. Det splittrades därför också mot fiendens fyrkanter. Samma öde rönte den attack, som Creutz själf ledde mot den ryska vänstra flygeln. Han hade för öfrigt icke, då anfallet måste ske, mer än en ringa del af sina krafter till hands. Af det bakom infanteriet stående, ännu ej i ordning bragta kavalleriet ingrepo delar, såsom Nylands kavalleriregemente, då svenska linjen brutits, utan order för att hejda motståndarens mot defiléen öfver Mal. Budischtschemoraset riktade framträngande.[57])

Nu fanns blott ett att göra, att hindra nederlagets öfvergång till katastrof. På väg till vänstra flygeln, sannolikt för att vidtaga åtgärder för

arméns återtåg genom Mal. Budischtsche, blef emellertid fältmarskalken fången. Carl XII själf hade på sin bår åtföljt infanteriets framryckning och dragits med, då vänstra flygeln trängdes tillbaka. Nu satt han i utkanten af de dungar eller trädgårdar, som lågo öster om Mal. Budischtsche. Han såg, huru kavalleriet befan sig i en sådan oordning, att det omöjligen skulle kunna bringas till stånd förrän väster om Mal. Budischtsche-sänkan. Han såg, huru det upprifna infanteriet strömmade tillbaka mot defiléen öfver moraset framför nyssnämnda by. Han såg, huru fienden snart skulle hafva framträngt dit och därmed hafva afskurit återtåget för de ännu öster om sänkan befintliga trupperna. Delar af vänstra flygelns kavalleri, Östgöta kavalleriregemente och Skånska dragonregementet, syntes utan order göra allt, hvad som kunde göras, för att på sitt håll uppehålla motståndaren. Den enda anfallskraftiga del af armén, som ännu återstod, var Generalmajor Creutz' skvadroner. Konungen återkallade därför genom en adjutant Creutz, men då fientliga infanteriet framgick för att afskära återtåget, insattes Creutz' afdelning åter till ett hänsynslöst anfall, hvilket hejdade den segrande fiendens framträngande.[57])

Kort därefter anmälde sig General Lewenhaupt hos konungen och erhöll order att föra infanteriet till Puschkarevka, där kavallerireserven samt artilleriet och trängen befunno sig. Så småningom kommo också spillrorna af fotfolket ut på slätten mellan Mal. Budischtsche och Rybtsy och blefvo där upptagna af Öfverste Wennerstedt, som på uppfordran framryckt från Puschkarevka. Hans Maj:t lämnade slagfältet bland de sista. Han inväntade verkan af det anfall, hvartill han beordrat Creutz. Sedan denne icke utan svårigheter också lyckats komma öfver moraset vid Mal. Budischtsche, uppdrogs jämväl åt honom att hejda fientlig förföljning öfver fälten sydväst om nämnda by. Mot det nu samlade kavalleriets lugna hållning brötos också genast de visserligen ej alltför betydande anslag, ryssarna gjorde mot svenska arméns vidare återtåg. Redan omkring kl. 12 md. synes allt hafva varit slut.[57])

Angående själfva hufvudstriden anför Generalmajor Creutz: »Emedan fienden nu så enständigt avancerade, begynte vårt infanteri avancera mot dem då igen. Hans Excellens Fältmarskalken kom ridandes till mig och sade: Herr Generalmajor, sen I, att fiendens infanteri mycket öfverflyglar vårt, då jag svarade, att jag nogsamt såg det. Hvad är till göra, sade Hans Excellens, och jag svarade, att ingen annan råd vore, än enär vårt infanteri begynte spela med bajonetterna, så ville jag se till att gå in på högra sidan. Sedan jag sagt detta, red Hans Excellens Fältmarskalken i fullt courier tillbaka till de andra regementena, och sedan såg jag honom i hela aktionen icke mera. Till att attackera fienden rangerade jag på deras flank Ryttmästare Blum med några kompanier af Lifregementet. Herr Öfverste Horn var bakom dessa kompanier med sitt regemente, Herr Öfverstelöjtnant Leijonhufvud med en del af Öfverste Hjelms dragoner bakom Horns, och således var min dessein, att vi alla

skulle tätt på hvarandra hugga in i deras infanteri, men så snart fienden märkte det, gjorde de en quarré mot mig, planterade deras stycken och gaf fyr med kartescher, och i detsamma kom deras kavalleri oss i ryggen, men så snart vi vände oss mot dem, drogo de i full courier af, och då begynte vårt infanteri kasta gevären ifrån sig och gick alldeles dursch. Det kavalleri, jag hade hos mig, förföljde fienden, så mycket det kunde, så att de nästan mellan de små husen vid skogen disperserade sig.

I detsamma skickade Hans Maj:t till mig en drabant med befallning, det jag icke vidare skulle engagera mig med fienden, genast därefter kom en annan drabant med samma order, och som jag redan hade förföljt fiendens kavalleri ett godt stycke och låtit Öfverstelöjtnant Leijonhufvud stanna utanför bemälda små hus, så drog jag mig tillbaka efter order och bad Öfverste Horn skicka någon till Öfverstelöjtnant Leijonhufvud att han tillika med Öfverste Horn skulle draga sig efter mig; men som byn, som låg för oss, var mycket couperad, och ett stort antal fientliga trupper var mellan Öfverste Horn oeh mig samt mellan Grefve Leijonhufvud och honom, kom jag allenast med några skvadroner, som jag tillförne hade hos mig, att gå till Hans Maj:t, då en bataljon af fienden kom ur en liten skog på vår högra hand med deras stycken till att förhindra passagen. Hans Maj:t skickade till mig order, att jag skulle med kavalleriet attackera densamma, då jag ock genast med samma få skvadroner gjorde front mot dem, hvarpå fienden litet stannade, men när de sågo så litet folk för sig, begynte de närmare avancera och med deras stycken och kartescher gjorde oss stor skada, så att i de salvor de gåfvo Hans Maj:ts bår blef sönderskjuten samt den ena hästen under båren, då Hans Maj:t måste sätta sig till häst, hvilken ock blef honom undanskjuten. Sedan gaf Öfverste Giertta af Drabanterna sin häst, hvarmed Hans Maj:t kom undan; och som fienden kom mig med deras infanteri i häckar och grafvar för tätt uppå, så drog jag mig litet till vänster inåt byn och kom med mina trupper, dock icke utan förlust, igenom byn. På min vänstra hand var Öfverste Horn, hvilken i det alltför slemma moraset blef fången. På Öfverste Horns vänstra hand var Öfverstelöjtnant Leijonhufvud, hvilken väl kom igenom. Sedan vi nu så voro igenomkomna, beflitade jag mig att marschera helt sakta med kavalleriet, på det man måtte hafva någon förhoppning att de på vänster stående regementena kunde stöta till oss, men allt förgäfves. I detsamma kom vår allernådigste konung till mig, i det jag satt och talte med Öfverstelöjtnanten Grefve Gabriel Oxenstierna, och beklagade, huru illa det denna dag var tillgånget, slog mig på axeln och sade: allt vårt infanteri är slaget, månne man då intet något skulle kunna rädda dem, då jag svarade: därför marscherar jag helt sakta, hvarmed Hans Maj:t ock var mycket välnöjd, men i detsamma kommo igen fiendens trupper till häst, hvilka tämligen blefvo fösta tillbaka. I detsamma kom ock en svärm med ryska kosacker och kalmucker, som utan någon ringaste effekt gingo i full courier mellan våra skvadroner, hvilka litet

blefvo eftersatta, men som sådant inte lönte mödan, marscherade Hans Maj:t helt sakta till de regementen, som voro vid bagaget.»[29])

Vid Puschkarevka samlades så småningom hela återstoden af den svenska armén.

Svenskarnas förluster i slaget torde hafva utgjort omkring 5,000 man, hvaraf omkring 2,000 stupade och 3,000 tillfångatagna. Ryssarnas förluster voro 1,345 man döda och 3,290 sårade.[36])

Svenskarnas största förluster hade drabbat infanteriet. Kavalleriet torde ej hafva lidit så afsevärdt. Hvad Lifregementet beträffar, finnas bestämda uppgifter för befälet, men förlustlistor för de gemena saknas. Som vid Perevolotjna nära 1,000 man gåfvo sig fångna[51]), torde dock dödsprocentsiffran för regementets gemena ej varit synnerligen stor. Af befälet stupade af staben Öfverstelöjtnant Wetzler, Regementskvartermästaren Rosendal, den förre död af sina sår dagen efter slaget, den senare den 14 juli, och Regementspukaren Falk, af Öfverstelöjtnantens kompani 2. ryttmästaren Silfversparre, 1. kornetten Forsell, en kvartermästare, en korpral och en trumpetare, af Majorens kompani 2. ryttmästaren v. Borneman och 2. kornetten v. Hertell, af Roslags kompani två korpraler, af Norra Upplands kompani 1. ryttmästaren Lenck, 2. kornetten Soop och en hofsmed, af Fellingsbro kompani 2. ryttmästaren Wellersten, 2. löjtnanten Ekebohm och en trumpetare, af Östra Närkes kompani Ryttmästare Grissbach, död af sina sår den 20 juli, en korpral och en trumpetare, af Örebro kompani två korpraler och en profoss samt af Vadsbo kompani en trumpetare och en hofsmed, summa 11 officerare, 1 kvartermästare, 6 korpraler, 1 regementspukare, 4 trumpetare, 2 hofsmeder och 1 profoss. Lif, Östra Västmanlands, Södermanlands och Kungsörs kompanier hade ingen af befäls grad stupad.[1])

Återtåget till Perevolotjna. Kapitulationen.

Med förbindningen öfver såret upprifven och lidande af sårfeber ankom Carl XII till Puschkarevka. Här kunde han dock utgifva klara order för tillbakamarschen mot Dnjepr. Generalmajor Creutz erhöll order att sammandraga allt kavalleriet.

Sedan därefter bagageträngen sändts i förväg, anträdde infanteriet och sist kavalleriet återtåget. Generalmajor Kruse bildade med några dragonregementen arriergarde. Återtåget fortsatte under natten, och den 29 om morgonen anlände de första regementena till Nov. Senschary. Under en kortare rast härstädes lät Creutz uppbränna en del af trängvagnarna, gjorde infanteriet beridet på draghästarna och fortsatte därefter återtåget till Kobeljaki. Under det att trängen samt större delen af infanteriet redan samma dag fortsatte mot Dnjepr, kvarstod Creutz här öfver natten med kavalleriet och det infanteri, som gjorts beridet. Hästarna fingo beta på en äng norr om den nuvarande staden.[29])

Den 30 i dagningen bröt Creutz åter upp. Lifdragonerna skulle nu bilda arriergarde, men som deras chef anmälde dem för svaga att göra motstånd, om något skulle förefalla, lät Creutz sex kompanier af Lifregementet marschera sist under befäl af Ryttmästare Blum med order, att han, så snart han märkte något fientligt, därom genast skulle underrätta Creutz.[29])

Efter mindre strider med det förföljande ryska kavalleriet lyckades Creutz draga sina regementen tillbaka öfver flera svåra pass och framkom kl. 4 em. till Perevolotjna vid Dnjepr.[29])

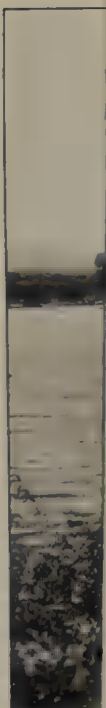
Floden var mycket strid och nära en fjärdedels mil bred. Som dessutom nästan alla båtar voro förstörda, fanns här ej möjlighet att öfverföra hela armén. Endast med möda och efter att hafva framhållit för konungen fördelen af att han vore räddad, om armén i öfrigt skulle gå förlorad, lyckades Generalerna Lewenhaupt och Creutz m. fl. förmå konungen att rädda sig öfver Dnjepr till Turkiet. Före sin afresa uppdrog Carl XII högsta befälet till General Lewenhaupt med order att med armén marschera öfver Krimska kanatet till Otjakov vid Svarta hafvet.[54])

Med konungen följde åtskilliga högre officerare, hofstaten, kansliet, Drabanterna samt omkring 500 man svenska trupper. Af Lifregementet medföljde Ryttmästarna Cronström, v. Schaar, Paulin (Lilljenstam) och Leijonhufvud, Löjtnanterna Holmsten och Bielke, Kornetterna Östman, Holmberg och Meijendorff v. Yxkull, en korpral, fem trumpetare, två profosser samt en mönsterskrifvare.[1]) Huru många meniga som åtföljde finnes ej angifvet, med all sannolikhet var det dock icke något större antal.

Armén, som ännu räknade omkring 16,000 man, hvaraf dock nära $^1/_3$ sjuka och sårade, förlades i vinkeln mellan Dnjepr och Vorskla. Norr om armén funnos, såsom af vidstående bild synes, höga, af raviner brutna branter, där trupperna ej kunde förflytta sig. Endast från flyglarna fanns möjlighet att framkomma med slutna trupper. Lifregementet var förlagdt längst ut på högra flygeln närmast Vorskla och hade förposter framsända i den framkomliga terrängen längs Vorskla.

Endast fem km. därifrån vid Kischenka var Vorskla vadbar, och däröfver hade ännu den 1 juli armén kunnat rädda sig och såmedelst undkomma till det vänskapliga krimska kanatet. Creutz anger också tydligen, att han ej skulle hafva gått till Perevolotjna, om ej flera personer under marschen dit hade kommit till honom med underrättelse från Generalmajor Lagercrona, att god anstalt vore gjord till öfverfart öfver Dnjepr.[29]) Vidstående bild öfver vadet, där en häst med vagn står på djupaste stället, visar vadets beskaffenhet år 1911.

Då Creutz, som till häst hade åtföljt konungens vagn till öfverfartsplatsen öfver Dnjepr, på natten återkom till lägret, lade han sig en stund på marken i konungens tält bredvid General Lewenhaupt. Han hade dock endast hvilat en kvarts timme, då det började dagas, hvarpå han väckte generalen och själf steg till häst för att begifva sig till Lifregementet. Under vägen gaf han order till kavalleriregementena på högra fly-

Den 30 i dagningen bröt Creutz åter upp. Lifdragonerna skulle nu bilda arriergarde, men som deras chef anmälde dem för svaga att göra motstånd, om något skulle förefalla, lät Creutz sex kompanier af Lifregementet marschera sist under befäl af Ryttmästare Blum med order, att han, så snart han märkte något fientligt, därom genast skulle underrätta Creutz.[29])

Efter mindre strider med det förföljande ryska kavalleriet lyckades Creutz draga sina regementen tillbaka öfver flera svåra pass och framkom kl. 4 em. till Perevolotjna vid Dnjepr.[29])

Floden var mycket strid och nära en fjärdedels mil bred. Som dessutom nästan alla båtar voro förstörda, fanns här ej möjlighet att öfverföra hela armén. Endast med möda och efter att hafva framhållit för konungen fördelen af att han vore räddad, om armén i öfrigt skulle gå förlorad, lyckades Generalerna Lewenhaupt och Creutz m. fl. förmå konungen att rädda sig öfver Dnjepr till Turkiet. Före sin afresa uppdrog Carl XII högsta befälet till General Lewenhaupt med order att med armén marschera öfver Krimska kanatet till Otjakov vid Svarta hafvet.[54])

Med konungen följde åtskilliga högre officerare, hofstaten, kansliet, Drabanterna samt omkring 500 man svenska trupper. Af Lifregementet medföljde Ryttmästarna Cronström, v. Schaar, Paulin (Lilljenstam) och Leijonhufvud, Löjtnanterna Holmsten och Bielke, Kornetterna Östman, Holmberg och Meijendorff v. Yxkull, en korpral, fem trumpetare, två profosser samt en mönsterskrifvare.[1]) Huru många meniga som åtföljde finnes ej angifvet, med all sannolikhet var det dock icke något större antal.

Armén, som ännu räknade omkring 16,000 man, hvaraf dock nära $^1/_3$ sjuka och sårade, förlades i vinkeln mellan Dnjepr och Vorskla. Norr om armén funnos, såsom af vidstående bild synes, höga, af raviner brutna branter, där trupperna ej kunde förflytta sig. Endast från flyglarna fanns möjlighet att framkomma med slutna trupper. Lifregementet var förlagdt längst ut på högra flygeln närmast Vorskla och hade förposter framsända i den framkomliga terrängen längs Vorskla.

Endast fem km. därifrån vid Kischenka var Vorskla vadbar, och däröfver hade ännu den 1 juli armén kunnat rädda sig och såmedelst undkomma till det vänskapliga krimska kanatet. Creutz anger också tydligen, att han ej skulle hafva gått till Perevolotjna, om ej flera personer under marschen dit hade kommit till honom med underrättelse från Generalmajor Lagercrona, att god anstalt vore gjord till öfverfart öfver Dnjepr.[29]) Vidstående bild öfver vadet, där en häst med vagn står på djupaste stället, visar vadets beskaffenhet år 1911.

Då Creutz, som till häst hade åtföljt konungens vagn till öfverfartsplatsen öfver Dnjepr, på natten återkom till lägret, lade han sig en stund på marken i konungens tält bredvid General Lewenhaupt. Han hade dock endast hvilat en kvarts timme, då det började dagas, hvarpå han väckte generalen och själf steg till häst för att begifva sig till Lifregementet. Under vägen gaf han order till kavalleriregementena på högra fly-

Öfvergångsstället öfver Dnjepr vid Tachtaeka, sedt från öster.

Vadet öfver Vorskla vid Kischenka.

Typisk ravin i platån norr om byn Perevolotjna.

geln att sitta upp. Då Creutz ankom till Lifregementet, anlände dit Ryttmästare Lilljesvärd med underrättelse, att från vakten, som fördes af Ryttmästare Lohrman, inrapporterats, att fienden vore i anmarsch. Creutz red genast till vakten. Uppkommen på höjden mötte honom den yttersta vakten i full karrier med en stor hop kosacker efter sig. Manskapet ropade till kornetten, som förde befälet: »Stå du lappare, du är icke värd att vara officer, vi stöta värjan i dig, stå, om du är en brav karl». »Stån I då», ropade Creutz, »om icke officeren vill stå, jag skall väl få råd med honom». Han lyckades på så vis att få vakten att vända, förenade den med ryttmästarvakten och dref fiendens främsta afdelning tillbaka. Sedan han ytterligare beordrat till sig ett par kompanier, dref han fienden ett godt stycke tillbaka och intog några höjder, hvarifrån han kunde se fiendens förehafvanden.[29])

Nu ankom en parlamentär från Furst Menschikov med erbjudande om kapitulation. Creutz sände härom bud till Lewenhaupt och uppehöll under tiden fienden. Lewenhaupt hade emellertid sökt få regementena marschfärdiga, hvarvid han dock mötte stora svårigheter. Tvärt emot orderna hade en stor del af trupperna och äfven befälet begifvit sig till Dnjeprstranden för att söka komma öfver floden. En del sökte göra flottar af dåligt virke, vagnsdelar m. m., en del hade sökt simma öfver floden, hvarvid många drunknat. Vid respektive truppförband fanns i allmänhet ej hälften af styrkan. Ett hastigt återtågs demoraliserande inverkan hade redan gjort sig gällande. Generalen blef häraf rådvill och modlös, intalade sig själf, att konungens befallning om fortsatt återtåg ej kunde utföras, samt vidtog en del okloka handlingar. Han sammankallade regementscheferna, ville af dem hafva råd, frågade, om deras folk ville fäkta, lät officerarna fråga folket om samma sak m. m. Härpå erhöll han en del undvikande svar, men från flera och bland dessa Lifregementet, Lifdragonregementet och Åbo läns kavalleri svarades, att de ville fäkta.[29])

Till följd af de ogynnsamma svar han erhållit eller kanske ännu mera till följd af hvad han såg, det dåliga moraliska uppträdandet hos trupperna, hvartill han dock själf delvis bar skulden, samt det fåtal, som inställde sig vid standaren, ansåg General Lewenhaupt en strid vara endast en onödig blodsutgjutelse. Vid middagstiden, sedan han så länge uppehållit underhandlingarna, att han ansåg konungen hafva fått tillräckligt försprång, ingick han därför på Furst Menschikovs förslag om kapitulation.

Sålunda gaf sig hela den tappra svenska armén, som genomströfvat så många länder utan en förlorad drabbning, till krigsfångar och detta utan strid. Slaget vid Poltava var ett ärofullt nederlag, men kapitulationen vid Perevolotjna var en skam för de svenska vapnen. Den ännu kraftiga svenska armén gaf sig där till en underlägsen och uttröttad arméafdelning. Den 1 juli fanns nämligen vid Perevolotjna eller i närheten däraf ej mera än 9,000 man ryska trupper, hufvudsakligast kavalleri med

något infanteri och artilleri. Det ryska kavalleriet var för öfrigt så uttröttadt, att det stannade på ett respektfullt afstånd. En stor del måste dessutom lämna sina uttröttade hästar bakom och framgå till fots. Hade de svenska trupperna bibehållit disciplinens band och ledningen varit kraftig, hade ett anfall endast kunnat få en för de våra lycklig utgång.

Nu gaf sig emellertid armén till krigsfångar, nämligen 931 officerare, 942 underofficerare, 12,892 meniga och 964 civilmilitära personer, eller inalles 15,729 man.[2]) Af Lifregementet gåfvo sig utom Generalmajor Creutz 57 officerare, 2 präster, 23 kvartermästare, 65 korpraler, 14 trumpetare, 8 hofsmeder, 8 profosser, 4 mönsterskrifvare, 3 fältskärer, 1 pistolsmed och 945 gemena eller tillsammans 1,131 personer.[1 och 51])

Spridda drag om fångarnas öden i Ryssland.

Som ofvan nämnts, måste större delen af Carl XII:s segervana krigare den 1 juli 1709 gifva sig fångna. I kapitulationsvillkoren lofvades dem ett godt bemötande samt rätt att behålla sin egendom. Detta oaktadt erhöllo de intet underhåll, så att många inom kort afledo, och för att rädda de öfriga från att svälta ihjäl måste officerarna på sina egna namn upplåna penningar. Den 3 juli marscherade de svenska fångarna tillbaka till Poltava, där de nödgades deltaga i det högtidliga tåg, hvarmed ryssarna firade segern. Därefter skildes de åt olika håll, men återsamlades i midten af december till Moskva för att deltaga i det nya lysande triumftåg, som tsaren vid jultiden anordnade därstädes. Några af de förnämligare fångarna, såsom Piper och Rehnsköld m. fl., fingo tillsvidare kvarstanna i Moskva, men de lägre officerarna sändes till aflägsnare orter, och de meniga användes till diverse arbeten, såsom vid Petersburgs fästningsbygge och vid grufvor och bergverk i Sibirien.

Från rysk sida gjordes försök att få svenskarna att gå i landets tjänst, hvilket dock i allmänhet ej lyckades till följd af svenskarnas stora sammanslutning. I rullorna öfver regementets fångar stå dock antecknade såsom »tvungna att taga tjänst» 3 korpraler, 9 trumpetare och 7 hofsmeder; om de gemena finnes ingen sådan anteckning.

Lifregementets till häst officerare fördes till följande platser enligt en i riksarkivet förvarad »rulla öfver alla i Ryssland varande fångar, så höga herrar ståndspersoner som regements- och öfverofficerare jämte öfver- och understabs och civila betjänte af allehanda stater, med annotation hvarest de äro förlagda och huru afgången är, allt ifrån den Poltaviska aktionen anno 1709», daterad Moskva den 28 juni 1718 samt försedd med följande annotation i slutet: »år 1718 den 27 oktober är denna rulla till Kungl. Krigskollegium inlevererad af Hans Excellens Kungl. Rådet och Fältmarskalken Högvälborne Herr Grefve Carl Gustaf Rehnsköld».

Lifregementet till häst.

Generalmajor Carl Gustaf Creutz	i Niesnu
Major Jacob Danckwardt-Lilljeström	echapperat
Regementspräst Lars Strand	död 1710
Skvadronspräst Christian Bredenberg . . .	i Petersburg
Adjutant Axel v. Weinberg	i Solikamsk

Regementsfältskär	Mårten Hempelman . . .	i Kasan
Regementskommissarie	Abraham Cederholm	echapperat
Fältskärsgesäll	Lars Bovallius	i Solikamsk
Ryttmästare	Fredric Danckwardt-Lilljeström	död 1717
»	Johan Blum	echapperat
»	Göran Dreffensköld	} i Solikamsk
»	Abraham Lohrman	
»	Thomas Clerck	
»	Carl Reuterstjerna	
»	Lars Riddersvärd, död 1716 .	
»	Emanuel de Besche	
»	Carl Gustaf Silfversparre . .	
»	Peter v. Düben	
»	Hans Georg Mörner	i Vologda
»	Claes Planting	död 1712
»	Christer Horn	echapperat 1714
»	Samuel Lock	död 1710
Löjtnant	Lorentz Nybohm	} i Solikamsk
»	Jöns Silfverbrand	
»	Carl Schönberg	i Moskva
»	Jonas Pihl	} i Solikamsk
»	Siwert Axel Kruse	
»	Anders Öhrbom	
»	Johan Striebach	
»	John Bogman	
»	Johan Brobergh	
»	Elias Julius Lilljesvärd	
»	Hans Hertell	
»	Sven Ekenberg	
»	Lennart Svede	
»	Hans Diedric Mörner	i Vologda
»	Mårten Gabriel Leijonsköld . .	i Solivitziogda
»	Johan Brask	i Tobolsk
»	Anders Lundman	död
»	Mauritz Wilhelm Nisbeth . .	i Vologda
»	Lars Rehdin	i Tobolsk
»	Henric Falkenberg	echapperat 1715
Kornett	Johan Ljunggren	} i Solikamsk
»	Carl Hising	
»	Fredric Zellbell, död 1712 . .	
»	Eric Smidt	
»	Lars Wassberg	
»	Hans Cederholm v. Smalense, död 1715	
»	Gustaf Reinhold Pistolsköld . .	
»	Peter Sjöman	
»	Eric Kiulman, död 1712 . . .	
»	Nils Planting	
»	Anders Berg	
»	Thure Wigelstierna, död 1712	
»	Carl Johan Alleon	
»	Georg Lindroth	
»	Isac Lindblom	

Kornett Henric Fleming . . . . i Tobolsk
» Johan Leeberg, död 1710 . . . i Solikamsk
» Lorentz Soop . . . . död 1712.

Förutom dessa femtiofem officerare gingo äfven, ehuru ej upptagna i ofvannämnda rulla, Ryttmästarna Gabriel Grissbach och Michael Törnflycht samt Löjtnant Schering Rosenhane i fångenskap. Den förstnämnde afled redan den 20 juli 1709 till följd af sina i slaget vid Poltava erhållna sår, Ryttmästare Törnflycht frigafs kort efter sin iråkade fångenskap, sannolikt utväxlad, och blef redan i maj 1710 major på regementet i Sverige; för Löjtnant Rosenhane finnes ingen anteckning, men var han hemma i Sverige före år 1715.

Som af ofvan anförda uppgifter framgår, fördes de flesta officerarna till Solikamsk, en liten stad i östra Ryssland på gränsen till Sibirien, och fem skickades öfver till västra Sibirien, under det att fem fingo stanna i mellersta Ryssland (Vologda ligger nordnordost om Moskva). Elfva afledo under fångenskapen och Ryttmästare Dreffensköld 1722 i Åbo under hemresan efter fredsslutet. Ryttmästare Mörner står i rullan upptagen som fånge i Vologda; han var dock redan 1710 utväxlad och blef samma år i striderna i Lifland generaladjutant, men råkade åter i fångenskap och fördes då till Vologda. Endast fyra officerare lyckades fly och hemkomma till Sverige. Flera försökte nog detsamma, men ertappades och fingo hårdare straff. De flesta uthärdade dock tålmodigt den långa fångenskapen under tretton år.

Flera såväl af de civilmilitära som underofficerare och manskap försökte äfven att fly. I allmänhet lyckades det ej, men några enstaka exempel kunna framdragas. Ofvan är anfördt, att Regementskommissarien Abraham Cederholm lyckades »echappera». Tre bröder Swedmark, senare adlade med namnet Swedenstjerna, voro med vid Poltava: Johan secondkvartermästare på Roslags kompani, Lars secondkvartermästare och Nils sekondkorpral, de båda sistnämnda på Fellingsbro kompani. Alla tre råkade vid Poltava eller Perevolotjna i fångenskap, men samtliga lyckades fly och hemkommo 1718, då de den 2 april utnämndes, Johan till löjtnant på Kungsörs kompani och de två andra till secondlöjtnanter, Lars på Fellingsbro och Nils på Öfverstelöjtnantens kompani.

Äfven angående underbefäl och gemena finnas en del rullor i behåll. År 1718 den 26 juli upptager en rulla å fångar i trakten af Petersburg, »som lyda under guvernementskommandot», kvartermästarna Peter Åhlberg, Abraham Wattrang, Salomon Riddman och Sven Åman, 16 korpraler, 1 profoss, 48 gemena och 2 drängar; den 30 juli samma år en rulla öfver fångar i Petersburg, »som icke lyda under något kommando, äro lösa och fria eller äro i tjänst hos ryske Boyaren», Kvartermästarna Lorentz Lillienwald och Peter Frestare, Korpral Olof Valin samt en trumpetare och tre gemena, och en rulla på dem, »som i Petersburgs distrikt lyda

under amiralitetskommandot», Kvartermästaren Nils Lundberg och 20 gemena.

1712 befunno sig vid svafvelbruket i staden Samara Korpralen Sven Broberg och 33 gemena; 1715 i november kommenderades från Alapaitka till Feltkoftka järnbruk hos Brukspatron Alindt Mikitovitz 4 ryttare och 1718 i oktober till kopparbruket Ochtus 16 ryttare och 1 trossdräng. I Tobolsk hos Guvenören Knäs Gazarin befunno sig samtidigt Kvartermästaren Claes Brandt, Korpral Börje Rehdin, 1 trumpetare, 21 gemena och 3 trossdrängar.

1721 befunno sig i Tobolsk Löjtnanterna Lars Rehdin, Jöns Silfverbrand, Johan Brask, Kornetterna Gustaf Reinhold Pistolsköld och Henric Fleming, Kvartermästaren Claes Brandt; i departementet Japantschin Kvartermästaren Samuel Giers, i Verchoturje järnbruk Korpralerna Palm, Vråberg, Klöfving och Pollack; i Kaminska järnbruk 3 officerare, 1 präst, 1 fältskär, 20 underofficerare, 74 gemena, 8 kvinnor, 7 barn och 4 drängar, summa 118 personer; i Lapaitka järnbruk Kvartermästaren Simeon Holmberg, 2 korpraler, 33 gemena samt i Ochtus järnbruk 24 gemena.

Af dessa rullor kan man sluta till huru Lifregementets fångar användes. Ett hundratal utom officerare arbetade i Petersburg och minst ett par hundra i järnbruken i västligaste Sibirien[2]). Flera befunno sig dessutom i Solikamsk, Moskva, Vologda m. fl. orter, angående hvilka dock inga rullor finnas i behåll. Uppgift på dem, som afledo under fångenskapen, saknas likaledes.

Efter fredsslutet hemkommo till Sverige 38 officerare, 4 civilmilitära af officers grad, 54 underofficerare, betjänte och civilmilitära af underofficers grad, 201 ryttare och 18 trossdrängar. En del, som befunno sig i västra Ryssland, hemkommo redan i mars 1722, de flesta i maj och en del mot slutet af året; 1723 hemkommo Löjtnant Carl Schönberg, en trumpetare, en volontär och 10 ryttare och sist 1724 en ryttare.

Angående de hemkomna officerarna lämnar oss 1722 år placeringslista de bästa uppgifterna:

	Tjänsteår	Meriter	Åldersår	Blessyrer	Går till sin förra post	På förslag att konserveras	Fången vid	Afsked med förbättring af karaktär och underhåll
2. Ryttm. Thomas Clerch	25	Petjory, Kliszow, Holowczyn, Poltava	42			ja	Poltava	
2. Ryttm. Carl Reuterstjerna	26	Petjory, Kliszow, Pultusk, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	42			ja	Dnjepr	

	Tjänstår	Meriter	Ålder	Blessyrer	Går till sin förra post	På förslag att konserveras	Fången vid	Afsked med förbättring af karaktär och underhall
1. Ryttm. Peter v. Düben	30	Narva, Petjory, Riga, Kliszow, små aktioner, Pultusk Thorns belägring, Lemberg, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	51		Behåller kompaniet		Dnjepr	
2. Ryttm. Abraham Lohrman	29	Koikel, Petjory, Kliszow, Pultusk, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	51	liten blessyr utan konsekvens		ja		
2. Ryttm. Emanuel de Besche	36	Holowczyn, Poltava, har intet godt loford, utfört illa äreröriga saker	57					afsked
2. Ryttm. Carl Gustaf Silfversparre	21	Petjory, Kliszow, Pultusk, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	42					afsked, sjuklig
2. Löjtnant Hans Diedric Mörner	21	Holowczyn, Poltava	34			ja		
1. Löjtnant Siwert Axel Kruse	20	Holowczyn, Poltava	40	i benet	behåller indelning			
1. Löjtnant Jonas Pihl	36	Kliszow, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	56					afsked
1. Löjtnant Sven Ekenberg	19	Pultusk, Fraustadt, Holowczyn, Lachowicze, Poltava	37	i hufvudet				afsked
1 Löjtnant Anders Öhrbom	31	Kliszow, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	47	skjuten i ansiktet, kulan sitter i hufvudet	transporteras till Jämtlands kav.komp.			
1. Löjtnant Mårten Gabriel Leijonsköld	20	Holowczyn, Poltava	40	i hufvudet		ja		
1. Löjtnant Lennart Svede	22	Kliszow, Holowczyn, Poltava	50		d:o			
2. Löjtnant Johan Brobergh	19	Fraustadt, Holowczyn, Poltava	42			ja		
2. Löjtnant Hans Hertell	22	Kliszow, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	40	två gånger sårad		ja		
2. Löjtnant John Bogman	23	Kliszow, Fraustadt, Holowczyn, Pultusk, Poltava	41			ja	Dnjepr	

	Tjänsteår	Meriter	Åldersår	Blessyrer	Går till sin förra post	På förslag att konserveras	Fången vid	Afsked med förbättring af karaktär och underhåll
2. Löjtnant Elias Julius Lilljesvärd	22	Renbeck, Holowczyn, Poltava	37	i låret utan skada		ja	Dnjepr	
1. Löjtnant Lorentz Nybohm	21	Kliszow, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	40	berättas vara en slät officer, får afsked och rekommenderas på egen begäran till att hålla gästgifveriet i Glanshammar				
1. Löjtnant Mauritz Wilhelm Nisbeth	27	Kliszow, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	40		förra indelningen vid Roslags komp.			
1. Löjtnant Johan Striebach	20	Fraustadt, Holowczyn, Poltava	39		Tjänt »så och så» afsked			
1. Löjtnant Jöns Silfverbrand	34	Riga, Kliszow, Thorns belägring, Holowecki, Holowczyn, Poltava	51	i hufvudet och högra knäet		ja		
1. Löjtnant Lars Rehdin	45	Lunds slag, Kliszow, Holowczyn, Poltava	65	i hufvudet, i högra kindbenet				Ryttmästares afsked med dubbel pension
2. Löjtnant Johan Brask	18	Holowczyn, Poltava	42	i fotleden och i sidan		ja		
1. Kornett Carl Hising	19	Fraustadt, Holowczyn, Poltava	38	huggen i hufvudet	går till sin post igen		Poltava	
1. Kornett Eric Smidt	25	Kliszow, Fraustadt, Holowczyn, Pultusk, Poltava	51				d:o	enfaldig, afsked med Ryttmästares karaktär och pension
1. Kornett Georg Lindroth	20	Kliszow, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	31	i hand och fot	d:o		d:o	
2. Kornett Carl Alleon	16	Holowczyn, Poltava	30			ja	d:o	
1. Kornett Lars Wassberg	26	Kliszow, Fraustadt, Holowczyn, Pultusk, Poltava	46	illa sårad i hufvudet			d:o	afsked
1. Kornett Isac Lindbom	30	Kliszow, Pultusk, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	57	i benet och låret				d:o
1. Kornett Johan Ljunggren	30	Kliszow, Pultusk, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	52	illa sårad genom axeln				d:o
2. Kornett Anders Berg	25	Petjory, Kliszow, Pultusk, Fraustadt, Holowczyn, Poltava	47					d:o
2. Kornett Peter Sjöman (varit dräng hos Cederhjelm)	17	Holowczyn, Poltava	44	huggen i hufvudet				d:o

	Tjänsteår	Meriter	Åldersår	Blessyrer	Går till sin förra post	På förslag att konserveras	Fången vid	Afsked med förbättring af karaktär och underhåll
2. Kornett Henric Fleming	17	Holowczyn, Poltava	35			ja		
2. Kornett Nils Planting (-Gyllenbåga)	18	Holowczyn, Poltava	35	i hemligheten		ja		
2. Kornett Gustaf Reinhold Pistolsköld	18	Fraustadt, Lachowicze, Holowczyn, Poltava	35	i högra axeln	går till sin förra tjänst			
Adjutanten Axel v. Weinberg	19	Holowczyn, Poltava	37			ja	Poltava	
Regementsfältskär Mårten Hempelman	22		48		d:o			

I denna förteckning saknas Öfversten Generallöjtnant Carl Gustaf Creutz samt Löjtnant Carl Schönberg, hvilken sistnämnde hemkom först den 9 september 1723.

Utom Regementsfältskären Hempelman hemkommo af civilmilitära Skvadronsprästen Bredenberg och Fältskärsgesällerna Bovallius och Krüger.

De 1722 hemkommande underofficerarna m. fl., ryttarna och drängarna voro af följande åldrar:[2])

	Okänd ålder	70 år eller däröfver	60—69 år	50—59 år	40—49 år	30—39 år	Summa	Af dessa hem kommo 1723	Hemkom 1721	Erhöllo omedelbart efter hemkomsten afsked
Underofficerare m. fl.										
Kvartermästare . . .	—	—	—	1	5	4	10	—	—	5
Korpraler	—	1	1	7	6	18	33	—	—	21
Civilmilitära . . .	—	—	—	—	3	—	3	—	—	2
Trumpetare	3	—	—	—	1	1	5	1	—	1
Hofslagare	—	—	1	1	—	—	2	—	—	2
Volontär	—	—	—	—	1	—	1	1	—	1
Summa	3	1	2	9	16	23	54	2	—	32
Ryttare										
Lifkomp.	—	1	1	1	1	4	8	1	—	5
Öfverstelöjtnantens	—	—	2	2	10	4	18	—	—	4
Majorens	—	—	1	3	2	1	7	—	—	4
Roslags	—	—	—	2	3	—	5	1	—	3
Transport	—	1	4	8	16	9	38	2	—	16

	Okänd ålder	70 år eller däröfver	60—69 år	50—59 år	40—49 år	30—39 år	Summa	Af dessa hemkommo 1723	Hemkom 1724	Erhöllo omedelbart efter hemkomsten afsked
Transport	—	1	4	8	16	9	38	2	—	16
Norra Upplands . .	—	—	3	2	9	5	19	—	—	12
Östra Västmanlands .	—	—	1	1	8	5	15	—	—	5
Södermanlands . . .	—	—	—	3	4	3	10	1	—	7
Kungsörs	—	—	2	1	5	1	9	1	—	6
Fellingsbro	—	—	1	4	3	4	12	—	—	4
Östra Närkes	—	1	3	2	12	10	28	3	—	11
Örebro	—	1	1	7	10	5	24	—	—	14
Vadsbo	—	—	6	3	15	17	41	—	1	11
Okändt komp. . . .	—	—	—	1	4	—	5	—	—	4
Trossdrängar	—	—	—	—	5	13	18	—	—	10
Summa	—	3	21	32	91	72	219	7	1	100

Den äldste korpralen var den 70-årige Peter Palm på Lifkomp., som tjänat i 50 år. Bland ryttarna var Nils Friis på Norra Upplands äldst, 80 år med 48 tjänsteår, därnäst Bengt Gråbom på Örebro 76 år med endast 30 tjänsteår och sedan Eric Röskägg på Lifkomp. 74 år med 48 tjänsteår, hvilken sålunda hade tjänat från och med Carl XI:s krig.

Ryttaren Lars Giötman på Östra Närkes kompani var illa blesserad i hufvudet och hade vänstra handen borta.

Angående karolinernas lif under fångenskapen finnas flera källor. Om marscherna i Ryssland och Sibirien tala väl en del skildringar i »Karolinska krigares dagböcker» och »Leonard Kaggs dagbok», och om lifvet H. Lundströms »Ett och annat om svenskarna i ryska fångenskapen 1709—1721». Många upptogo de yrken de i barndomen lärt. Så berättas en officer hafva blifvit en ganska välsituerad guldsmed i Tobolsk, en ryttmästare, som sett sin moder färga tyger, blef färgare i Sibirien; i Solikamsk kringbar och salubjöd den tappre Kapten Svante Horn de sadelmakeriarbeten, som förfärdigats af hans trogne tjänare Daniel.

Penningar sändes från hemlandet till de fångna; befälet skulle erhålla hälften af sina löner, och frivilliga sammanskott gjordes m. m. Dessa medel öfversändes genom landshöfdingeämbetena till Ryssland, där det dock ofta visades sig vara svårt att utfå de öfversända medlen, hvarför fångarna ofta fingo vänta rätt afsevärda tider, innan penningarna kommo dem till del.

Då befrielsens timme ändtligen var slagen, skulle fångarna med skjuts förflyttas till sitt eget lands gränser, en skyldighet, som dock så illa fullgjordes af ryssarna, att de flesta på egen hand fingo taga sig fram bäst de kunde. Många hemkommo som brutna och förstörda män och blefvo vid hemkomsten ej igenkända af sina anhöriga. Flera rörande scener ut-

spelades vid hemkomsten. Så berättas somliga hafva lössläppt bandhunden eller fåglar i bur, då de ej kunde se en varelse i fångenskap. En officer återsåg efter 16 års frånvaro sin hustru och såg för första gången sin 15-åriga son.

Slutligen må här anföras en dagbok, förd af Kvartermästaren vid Norra Upplands kompani Lorentz Gustaf Lillienwald, hvartill det skrifna originalet 1853 ägdes af Regementsläkaren Doktor Opphoff, hvilkens moder var sondotter tlll Lillienwald. Enligt regementets rullor, hvilka icke fullt öfverenstämma med Lillienwalds dagbok, blef han den 21 juli 1706 secondkorpral och den 12 juli 1707 secondkvartermästare vid Norra Upplands kompani. Efter hemkomsten ur fångenskapen blef han den 4 maj 1719 förste kvartermästare vid samma kompani med 3. korprals indelning samt erhöll vid generalmönstringen den 13 mars 1729 afsked. Han omnämnes dock ännu i 1736 års rulla såsom »numera löjtnant». Enligt Inrikestidningen afled Lillienwald den 28 februari 1766 i Stockholm öfver 84 år gammal. Hans dagbok är af följande lydelse:

»1681 d. 8 augusti blef jag född i Tibble socken och Kiählinge by.

Uti kolten mellan två hundar.

Om våren föll i ån, blef frälst af Fru Brita.

Andra gången i ån utur ökstocken, frälst af min egen moder.

Då jag rände grankvisten i foten under trappan.

Jag gick i kolten fyra år.

Då jag föll i mjölkebunkarna och stötte mig ganska illa.

Då jag sprang in careten vid helgdaghallarna och kom mellan hjulen.

Då jag sköt sönder pistolen och intet hörde.

Då jag blef hängande på grind med hufvudet neder, att snart blifven förkväfd.

Ögat snart blifvit utslaget af trissan.

Då min moder slog mig öfver hufvudet med byxorna, en sten i byxsäcken, jag dånade bort.

Arf hunden bet mig i B. S., andra gången i handen af samma hund.

Då jag i två dagar stod bakom en dyngkärra af skrämsel för vår ryttare, blef funnen af min fader.

Föll i sjön vid Sigtuna nyckel.

Då dörren slog en slända i halsen på mig och snart blifvit död.

Då jag högg midsommardagen tån af mig och lät blodet rinna i ån.

Detta alltsammans är skedt i Kiählinge.

Då jag var tio år gammal i Engeby.

Min broder slog mig öfver hufvudet med sina byxor och munstycket, jag blef dånad.

Jag högg mig i vänstra tummen.

Jag torka skinpälsen i ugnen.

Jag, pigan Margareta, flickan Malin, gossen, alla åkte utför backen;

pigans ben gick af, gossen slog näsan af och slädan gick sönder; hoppa utföre taket.

Jag körde från min fader och lät honom sitta i Uppsala.

Då jag var 15 år, blef jag upptingad i trumpetareläran och därpå kom till Stöltenhjelm och fick mycket stryk.

1700 blef jag trumpetare på Kungsörs kompani.

Bevistade slaget på Seland och Humlebäck.

Bevistade slaget vid Riga; vid Riga blef rädd för styckeskottet, d:o för minan, då hon sprang vid Cobrons skans.

I Rathoff i Livland bet björnen mig i hufvudet, drängen miste ögat.

Därstädes föll i sjön, då jag högg en gädda med ljustran.

Då jag sköt galten i Kurland.

Då jag sköt oxen i Lithauen.

Bevistade slaget vid Kliszow med sachsarna, där jag fick polska sadeln; åtta dagar före Kliszow slag på parti med Ryttmästare Blum, då jag och Löjtnant Falkman vid Skånska regementet tog Kung August till fånga, men okänd.

Snart uppbrunnit vid staden Brick i Polen,

Vid Warschau snart uppbränd i en halmstack och tredje gången därstädes i en badstuga.

Slaget vid Fraustadt.

Vid Krakau fingret på högra handen afhugget af Korpral Smidt.

Då jag på ett parti vid Lautenburg snart blifvit af fienden borttagen.

Då jag på Stenbocks parti vid Krakau hittade den stora skatt i kudden.

1705 den 12 juni blef jag korpral vid Norra Upplands kompani, var i Sachsen och Schlesien samt i Pådembirtza(?), mig för lycka i timlig måtto tillbjöds genom giftermål.

När jag gick ur Sachsen i Polen vid byn Cartis kastade mig ofärdig.

1707 blef jag kvartermästare den 12 juni.

Blef sänd tillbaka af Regementskvartermästaren Smidt om en natt till General Creutz och af polska bönder snart blifvit mördad i mörka förnatten.

Då jag tog hönsen på stora skogen.

Då General Creutz skickade mig ensam till staden Trebna i Ukraine efter sina hästar.

1708 Slaget vid Holowczyn, där jag blef skjuten genom vänstra benet, en kula slog af studsarstocken mig i bröstet; hade harnesk.

Vid Holowczyn höll envigeskamp med en oförskräckt rysk officer.

Stod i sjön i 1 ½ timme vid staden Bubno i Ukraine.

1709 slaget vid Poltava, vid skansarna blef skjuten på vänstra axelbladet, oskadd, kulan studsade på hatten, men oskadd.

Blef fången vid Dnjepr, förd till staden Andreaska; samma år om hösten rymde vi sju stycken vid namn Giese, And, Lorentz, Holmberg,

Stult, Lundbom och jag; 50 mil borta, illa slagna, klump på benet, dömd till galgen.

Andra gången rymt, voro tio stycken, från Kasan, tillbaka hämtade, arbeta i grufvorna.

Rymt från Boyaren Buroskoy till Moskva.

1713 af röfvare sånär blifvit ihjälslagen i Petersburg om en afton.

1714 gifte mig.

1715 med Dolgorucki till Petersburg vid jultiden.

1716 tillbaka nyårstid till Moskva.

1717 med hustru och barn till Petersburg.

1718 rymt den 21 augusti från Petersburg, upp genom Finland, rundt Carleby, staden Uleå, till skepps, stor storm, sjukna illa på sjön, kom till Stockholm den 17 oktober 9 förmiddagen. Fick pängar af Ryttmästare Tage Yxkull 4 plåtar, 2 af Regementskvartermästare Ehrenfalk, 14 dagar i Stockholm.

Kom till min syster en fredags afton, hon mig icke igenkände.

1719 fick min beställning igen vid Norra Uppland.

1720 blef skrämd af en björn i Engeby.

Seglade från Uppsala med Ubströms lilla jakt, snart blifven borta på sjön Görveln.

Föll utför Stockholms slott vid stora kyrkan.

Sålt åt fröken De la Gardie en svarfstol för 450 daler, samt mycket annat, som jag med mina olarda händer gjort. Gud hafver därtill gifvit mig nåd och upplysning.

1739 flyttat till Stockholm, blef antagen vid dosfabriken, därstädes arbetat i två år, sedan till dato fött mig med mina händers arbete, under varande tid gjort en svarfstol för Hans Kungl. Höghet Arffursten, fick därför 1200 daler.»

Krigshändelser m. m. 1709—1723.

Lifregementets till häst nyuppsättning 1709—1710.

Knappt hade underrättelsen om nederlaget vid Poltava spridt sig i Europa, förrän alla Sveriges gamla fiender ånyo bröto freden. Konung August af Sachsen var den förste som skred till anfall; de ostadiga polackerna gingo snart öfver till honom, och den lilla, i Polen kvarlämnade armén under Generalmajor v. Krassow nödgades draga sig tillbaka till Pommern. Ingermanland, Estland, Lifland och Kurland öfversvämmades af ryssarna, hvilka äfven inbröto i Finland. I början af november förklarade äfven Danmark krig och öfversände till Skåne en här om 15,000 man, på samma gång som en annan här om 12,000 man samlades till Norge, afsedd för inbrott i Bohuslän.

Men om danskarna trott, att de skulle finna Sverige utan försvarskrafter, bedrogo de sig ordentligt. Defensionskommissionen hade redan före slaget vid Poltava vidtagit åtgärder för att förstärka den i Ryssland varande armén; rekryter hade redan afgått till Riga för att ersätta vakanserna, och dessa återkallades nu till hemlandet. En del regementen, särskildt de från Västergötland, hade aldrig varit utsända i kriget, utan behållits hemma till skydd mot Danmark. Omedelbart efter underrättelsen om Poltavaslaget och kapitulationen vid Perevolotjna började nyuppsättningen på allvar, och den försiggick med sådan kraft och offervillighet, att vid början af år 1710 nästan alla inhemska regementen voro färdiga att rycka i fält. De flesta voro då äfven, ehuru efter oerhörda svårigheter, tämligen väl utrustade och beväpnade.

Hvad Lifregementet till häst beträffar, synes nyuppsättningen hafva börjat först den 18 oktober, ty denna dag äro de flesta officersbeställningarna tillsatta. Då utnämndes nämligen majoren, sju ryttmästare, fem löjtnanter och fem kornetter; öfverstelöjtnanten var tillsatt redan den 11 september. Den 6 november utnämndes två ryttmästare, en löjtnant och tre kornetter, den 19 november regementskvartermästaren och två kornetter, i december två löjtnanter och i januari 1710 en ryttmästare, två löjtnanter, en kornett och regementsadjutanten. Ser man hvad slags folk detta var, så märkes, att de flesta högre af t. o. m. ryttmästares grad voro medelålders män, hvilka förut lärt krigets värf, men af sjukdom eller

andra orsaker lämnat tjänsten men nu ställde sig till förfogande; af löjtnanterna voro de flesta i samma ålder, en del dock endast 17 år, samt kornetterna i allmänhet tämligen unga och opröfvade. Öfverstelöjtnant Meijendorff v. Yxkull var 47 år, hade tjänat från 1681 till 1706 vid regementet, deltagit i krigen samt sistnämnda år blifvit major på Öfverste Lars Hjertas femmänningsregemente; Major Crusebjörn var en 34 års man, som tjänat på Södra Skånska kavalleriet, där han 1708 erhållit afsked, Regementskvartermästare Peter Bonge hade i sju år varit auditör på ett femmänningsregemente; af ryttmästarna var Lenck den äldste eller 56 år, hade förut tjänat sig upp till löjtnant vid något annat regemente, Gyllenhaal 54 år och kom från Västgöta femmänningar, Skragge* 50 år, hade förut tjänat sig upp till ryttmästare vid regementet, Lilljehöök* 48 år, hade förut tjänat vid Västgöta ryttare, Arfwidsson 40 år, hade förut tjänat vid Wellingks dragoner, Lagerborg* 39 år, hade tjänat sig upp till löjtnant vid regementet, Posse mellan 30 och 40 år, hade förut tjänat vid ett värfvadt regemente, Schönström 25 år, hade förut tjänat vid Hälsinge regemente, Gyllenborg 23 år, hade förut tjänat vid Upplands regemente och sedan varit i belgisk tjänst, Böckler finnes ingen anteckning om; på Öfverstelöjtnantens och Majorens kompanier tillsattes ingen ryttmästare. Af de till åren kända löjtnanterna var Drommel* den äldste eller 40 år och hade förut tjänat såsom underofficer vid regementet, Hammarhjelm 32 år, hade förut varit kornett på Västgöta kavalleri, Tilas 25 år, hade varit i fransk tjänst, Cederberg 25 år, Horn 17 år (enligt Anrep), hade i tre år vid ett infanteriregemente tjänat sig upp till fänrik, Creutz 17 år; för de öfriga har det ej lyckats utforska åldern, men Lundstedt hade förut tjänat vid Upplands tremänningsinfanteri, Bäck från 1678 vid ett franskt regemente, Lovisin vid Upplands tremänningar, där han avancerat till kornett, Wohlberg från 1697 såsom underofficer vid Västgöta ryttare och från 1708 såsom kornett på Upplands tremänningar, Kortz såsom stallmästare vid armén i Polen och varit fången, Reinke obekant. Af kornetterna var den äldste troligen Hvass, som tjänat från 1682 samt 1708 erhållit afsked som korpral, eller Peter Möller, hvilken hade tjänat 20 år, däraf en tid som drabant; två, nämligen Örncrona och Grüner, den förre 32, den senare 21 år, blefvo kornetter från att vara kammarskrifvare i kammarkollegium; Gripenwald 17 år, hade förut tjänat såsom furir vid Öfverste Hamiltons regemente, Ehrenpreus 17 år, var vid befordran sergeant vid artilleriet, v. Schewen, 19 år, Norberg, Holm och Willmoth voro nyligen antagna till kvartermästare vid regementets rekryter, Meijendorff v. Yxkull 18 år och Duwall (enligt Anrep) 13 år.

Äfven underbefäl och manskap voro män i sina bästa år; endast ett fåtal voro allt för unga, dessa hufvudsakligast bland underbefälet och aspiranter till officersbeställningar, samt några allt för gamla, sådana som förut

* Dessa hade förut erhållit afsked, Skragge 1708, Lilljehöök 1698, Lagerborg 1708 för sjuklighet och Drommel 1701.

hade tjänat och fått afsked på grund af sjuklighet eller andra omständigheter.

Åldern för underbefäl och manskap från de åtta kompanierna, som deltogo i 1710 års fälttåg i Skåne, framgår af mönsterrullan, upprättad den 1 september 1710 i Skåne. Enligt denna hade underofficerarna följande ålder.[1]

	Öfverste-löjtnantens	Östra Väst-manlands	Söderman-lands	Kungsörs	Fellingsbro	Östra Närkes	Örebro	Vadsbo
Kvartermästaren . .	35	17	?	26	?	?	?	?
1. korpralen	23	22	31	26	vak.	17	vak.	30
2. »	vak.	33	?	18	?	54	?	18
3. »	32	23	20	24	32	50	?	25
och funnos följande antal manskap af nedanstående åldrar								
18 år	—	—	1	—	—	1	—	—
19 år	—	—	1	—	—	1	—	—
20 år	1	10	12	1	7	11	1	11
21—25 år	50	61	56	54	70	62	65	63
26—30 år	34	22	21	37	25	25	36	20
31—40 år	25	10	16	12	6	10	7	9
41—50 år	3	3	4	3	1	1	2	4
öfver 50 år	2	—	—	4	—	—	—	—
vakanta	10	19	14	14	16	14	14	18

För de äldste finnes i allmänhet antecknadt, hvad de varit före anställningen; så hade en 50-årig ryttare förut tjänat vid regementet i 38 år och 1708 erhållit afsked, en 53-årig tillförne tjänat vid Kungsörs kompani, men vid ofredens början varit sjuk, en 55-årig hade tillförne varit ryttare under adelsfanan och sedan stalldräng hos Kungl. Maj:t i 15 år, en 56-åring tillförne ryttare vid Kungsörs kompani, en 47-åring hade lärt skomakarhandtverket och tillförne varit vid Västgöta kavalleri i 18 år och sedan skogvaktare, en 40-åring hade varit ryttare i 9 år vid Västgöta ryttare, en 30 åring hade varit trossdräng och följt rekryterna till Riga 1708 o. s. v.

Regementet synes utgått tämligen väl beklädt och munteradt, men de flesta persedlar voro nog gamla, förut kasserade; i annat fall är det svårt att förklara den defekt, som fanns vid mönstringen den 9—13 september 1710. Enligt denna mönstring var defekten och afgången för de åtta kommenderade kompanierna följande: 128 ryttare, 398 hästar, 64 trossdrängar, 128 trosshästar, 50 rockar, 114 kappor, 1218 par byxor, 107 skinntröjor, 100 ½ par sporrar, 13 sporrläder, 147 hattar, 125 hattgaloner, 336 par handskar, 51 bröstlappar, 336 nattmössor, 895 skjortor, 340 svarta halsdukar, 56 hvita halsdukar, 592 par stöflar, 491 par skor, 179 spännen, 832 par strumpor, 289 kammar med foder, 79 gehäng, 73 karbinremmar,

81 patronkök, 92 kruthorn, 80 lodformar, 107 värjor, 14 värjeklingor, 19 värjebaljor, 6 1/2 par pistoler, 155 1/2 par pistolstrumpor, 22 hölsterremmar, 132 par pistolhölster, 14 karbiner, 10 karbinhölster, 1 karbinsölja, 2 patronköksremmar, 8 hölsterkappor, 3 hölsterpipor, 84 sadlar, 79 schabrak, 346 hästtäcken, 271 täckgjordar, 17 stegleder, 113 stegbyglar, 97 betselstänger, 121 betsel, 26 sadelgjordar, 402 viskdukar, 244 tvärsäckar, 233 foderpåsar, 288 skrapor, 410 ströborstar, 249 grimmor, 592 furagestreck, 39 ryggstycken, 75 hoftyg, 747 hästskor och omgång söm, 36 tältkittlar, 25 putssaxar, 1 hårpung, hvarjämte 78 sadlar voro »ofärdiga», 29 rockfoder söndriga, 134 stöflar behöfde förskos. Dessutom felades alldeles behöfliga 1000 krubbstreck, 1000 kopparflaskor, 200 yxor och 200 liar, hvarjämte Örebro och Östra Närkes kompanier synas saknat kappor.

Berättelsen om »Måns Bock och hans getapojkar» torde alltså få räknas till sägnens rika område. Helt säkert var det en militäriskt utrustad om ock torftigt beklädd armé, som Generalguvernören Grefve Magnus Stenbock 1710 förde i fält.

Krigsåret 1710.

Redan före danskarnas öfvergång till Skåne i november 1709 hade Magnus Stenbock vidtagit åtgärder för försvaret, men för svag att möta fienden hade han begifvit sig till Växjö, som bestämdes till samlingsplats för de nyuppsatta regementena. Till Stenbocks armé hade äfven Lifregementet till häst, utom de fyra Upplandskompanierna, beordrats, alltså Öfverstelöjtnantens, Östra Västmanlands, Södermanlands, Fellingsbro, Kungsörs, Östra Närkes, Örebro och Vadsbo kompanier. De fyra Upplandskompanierna behöllos hemma, sannolikt för försvar af Stockholm i händelse af ett ryskt anfall, hvilket ju ej var alldeles uteslutet.

Den 14—20 januari 1710 lämnade de kommenderade åtta kompanierna af regementet sina kvarter i hemorten och inträffade den 6—9 februari vid Ousby i nordöstra Skåne*, där regementet stötte till Stenbock, hvilken den 31 januari från Växjö med 7- à 8,000 man börjat frammarschen mot Skåne.

Armén räknade nu något öfver 16,000 man och utgjordes af tio infanteriregementen om tjugo bataljoner med omkring 10,000 man samt nio regementen till häst med tillsammans sextio kompanier, nämligen Lifregementet till häst åtta, Västgöta sex, Östgöta åtta, Smålands åtta, Riksänkedrottningens Lifregemente till häst (Aschebergs, senare Bohus-Hallands dragoner) åtta, Upplands tre- och femmänningsregemente till häst åtta, Västgöta tre- och femmänningsregemente till häst sex, Skånska tre- och femmänningsregemente till häst sex samt Adelsfanan två kompanier. Af artilleri ägde Stenbock ej mera än tolf kanoner och två haubitzer; återstoden af fältartilleriet i Sverige, omkring tjugo kanoner, fanns i Malmö.

[1] Se kartan i del II.

I jämförelse med denna armé var danskarnas underlägsen, särskildt i afseende på kavalleri, då de knappt hade 3,000 ryttare mot svenskarnas omkring 6,000.

Den 12 februari bröt Magnus Stenbock upp från Ousby. Hans genialiska plan var nu att utan hufvuddrabbning manövrera ut danskarna från södra Skåne mot Sundet och Hälsingborg för att sedermera erbjuda ett afgörande. På så sätt skulle han själf komma i besittning af den bördiga delen af Skåne, hvarigenom han kunde underhålla sin här, samt komma i förbindelse med Malmö, hvars fältartilleri han behöfde. Vann han en hufvuddrabbning i det inre af Skåne, var dessutom ej säkert, att fälttåget var slut, utan danskarna kunde äfven efter en sådan strid fortsätta kriget, då de hade lättare än Stenbock att erhålla såväl förstärkningar som proviant från hemlandet. En hufvuddrabbning vid Sundet borde däremot sannolikare hafva till följd, att danskarna utrymde Skåne.[27])

Den 12 på aftonen nådde Stenbock Hästveda och två dagar senare Vankifva. Ändamålet därmed var att beröfva fienden Mölleröds pass, hvilket var dem nödvändigt för förbindelse mellan Kristianstad och Hälsingborg. Detta lyckades äfven därigenom, att Stenbock under hotelse af eld och svärd uppbådat allmogen i Villands härad att vara sig till mötes på en gifven dag, hvaraf danskarna drogo den slutsatsen, att han ämnade sig däråt. Då de kommo under fund med motsatsen, uppgåfvo de skyndsamt Kristianstad, som föll i svenskarnas händer. Danska armén drog sig tillbaka öster och söder om Ringsjön mot Hälsingborg, tätt följd af Stenbock. Förföljandet gick dock ganska långsamt, ty vid hären saknades alla förnödenheter, och landet var utplundradt, så att föga stod att där erhålla. Flera dagar å rad måste svenskarna sakna bröd, och på furage var sådan brist, att rytteriets hästar ofta föllo omkull af mattighet. Inga pengar och inga trossvagnar funnos; det fåtaliga artilleriet var af mycket dålig beskaffenhet och saknade anspann. Öfver allt, där fienden höll stånd, angreps den dock kraftigt och oftast med framgång. På detta sätt fortsattes tåget till Norrvidinge (sydost om Landskrona), dit högkvarteret förlades den 24 februari. Den 26, sedan Malmö regemente och tjugo kanoner anländt till förstärkning från Malmö, fortsattes marschen till Gidsholm och Hässlunda, där bivack intogs.

Slaget vid Hälsingborg.[17])

Den 27 februari fortsattes framryckningen på mycket dåliga vägar från Gidsholm till Fleninge (en mil nordost om Hälsingborg), där en ytterst regnig ovädersnatt i saknad af tält tillbragtes under bar himmel. I daggryningen den 28 uppbröt armén åter i så stark dimma, att man ej kunde se tre hästlängder framför sig, »genom en så trång, med skog och åtskilliga defiléer kuperad terräng, att fienden själf måste tillstå sig icke hafva

kunnat förmoda, att vår armé därigenom skulle ankomma». Marschordningen var: förtrafven under Öfverste Bennet, främst en löjtnant med 20 man, därefter en afdelning af 80 man; bakom denna kommo på hvardera sidan en trupp af 100 man och sedan förtrafvens hufvudstyrka 700 man. Därefter kom avantgardet på fem kolonner, så att midtkolonnen utgjordes af två kanoner, dess närmaste sidokolonner af ett infanteriregemente jämte fyra skvadroner och de båda yttre kolonnerna hvardera af tre skvadroner. Arméns hufvudstyrka följde därefter likaledes på fem kolonner med artilleriet i midten, närmast detta till höger fem och till vänster fyra infanteriregementen samt de båda yttre kolonnerna bestående af kavalleri, den högra tre och den vänstra fyra regementen. Lifregementet gick sist i den yttersta högra kolonnen i hufvudstyrkan. Hela armén räknade omkring 15,500 man, hvaraf 6,000 rytteri, och däraf Lifregementet med omkring 970 ryttare.

Först vid 10-tiden synes Rantzau fått klart för sig, att hela svenska armén var i anryckande mot hans vänstra flygel, och uppställde genast sin här, omkring 14,000 man stark, i slagordning. Vid samma tid började svenska arméns uppmarsch. Något före middagstiden voro båda arméerna ordnade. Bataljen började mellan svenska vänstra och danska högra flygeln. Under en synnerligen hård strid började här svenska vänstra flygeln ligga under, hvarför Stenbock till dess förstärkning från högra flygeln öfversände Generalmajor Dücker med 14 skvadroner (Upplands tre- och femmänningsregemente, Smålands kavalleri och Adelsfanan). Äfven danskarna fingo förstärkningar från sin vänstra flygel, men svenskarna fingo slutligen öfvertaget och lyckades drifva danska högra flygeln tillbaka, hvilken råkade i full upplösning och flydde inom Hälsingborgs vallar.

Under tiden framgick äfven svenska högra flygeln, bestående, sedan förstärkningen till vänstra flygeln blifvit öfverförd, af endast Lifregementets till häst åtta och Änkedrottningens Lifregementes äfvenledes åtta skvadroner, mot fiendens vänstra flygel, två infanteriregementen och sju skvadroner. Svenska högra flygeln utsattes först för artillerield, men sedan fiendens vänstra flygel börjat sin framryckning, maskerades elden, då Generalmajor Ascheberg genast framförde sin flygel till anfall och efter en kort strid lyckades kasta tillbaka fienden och förföljde honom ända till Ängelholmsporten vid Hälsingborg. Högra flygeln kunde härefter med en del af sin styrka äfven ingripa i centerns strid och där bidraga till infanteriets seger.

Förföljandet under striden beskrifves såsom ytterst lifligt, och danskarna förlorade härunder mycket folk, ty de nyuppsatta svenska regementena visste ej, hvad pardon ville säga. I instruktionen före slaget hade ock Stenbock bland annat sagt: »Såframt icke hela bataljoner eller regementen gifva sig, bör ingen uppehålla sig med fångars tagande, utan falle, hvad falla kan».

Slaget hade varat från middagstid till omkring kl. 3 e. m. Af dan-

skarna hade stupat omkring 4,000 man, fångna voro 95 officerare och 2,493 man. Återstoden, af hvilken omkring 1000 voro sårade, hade räddat sig inom Hälsingborgs förskansningar. 13 kanoner, 19 haubitzer samt flera fanor och standar voro svenska krigsbytet. Härtill kom det väl försedda danska tältlägret bakom stridsställningen och en del af trossen, som för öfrigt ej var det minst kärkomna bytet efter det skånka fälttågets frost och svält.

Svenskarnas förluster voro dock äfven betydliga, ty 827 voro döda och 2097 sårade. Vid somliga regementen voro alla regementsofficerare stupade, och endast ett fåtal kompaniofficerare funnos i fältdugligt skick. Härtill kom en stor brist på läkare, hvarför många dogo efter slaget. Lifregementet till häst synes varit bland de regementen, som lidit minst. Döda voro Ryttmästarna Lenck och Gyllenhaal, den förre vid Örebro, den senare vid Fellingsbro kompani, samt 21 man. Enligt »Lista på de officerare och gemena, som i den genom Guds nåd lyckliga bataljen vid Hälsingborg — — — fångna, slagna och blesserade blifvit»[38]) hade 23 man stupat, och följande voro sårade: Regementskvartermästare Bonge, Löjtnanterna Hammarhjelm vid Vadsbo och Lovisin vid Södermanlands kompani, Kornetten v. Schewen vid sistnämnda kompani, tre kvartermästare och korpraler samt 49 gemena. I denna lista upptages ej Öfverstelöjtnant Meijendorff v. Yxkull, men i »Stenbocks lefverne» nämnes han såsom svårt sårad. Bland de 23 stupade upptages helt säkert någon, som dödt af sina sår efter slaget, ty i regementets rullor nämnes endast 21 och af dessa tre döda först dagen efter slaget. Enligt dessa rullor hade afgången vid regementet från afmarschen från Uppland till den 9—13 september varit.[1])

Kompani	Öfverste-löjtnantens	Östra Väst-manlands	Söderman-lands	Kungsörs	Fellingsbro	Östra Närkes	Örebro	Vadsbo	Summa
Vakanta vid afmarschen	2	—	—	4	1	1	—	4	12
Döda före slaget . . .	—	1	—	1	—	—	—	—	2
Stupade den 28/2 1710	1	3	5	4	2	2	3	1	21
Döda i mars månad . .	2	3	5	4	5	9	5	5	38
Döda efter mars månad	5	9	4	1	8	2	6	6	41
Afskedade	—	3	—	—	—	—	—	1	4
Rymda	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Summa	10	19	14	14	16	14	14	18	119

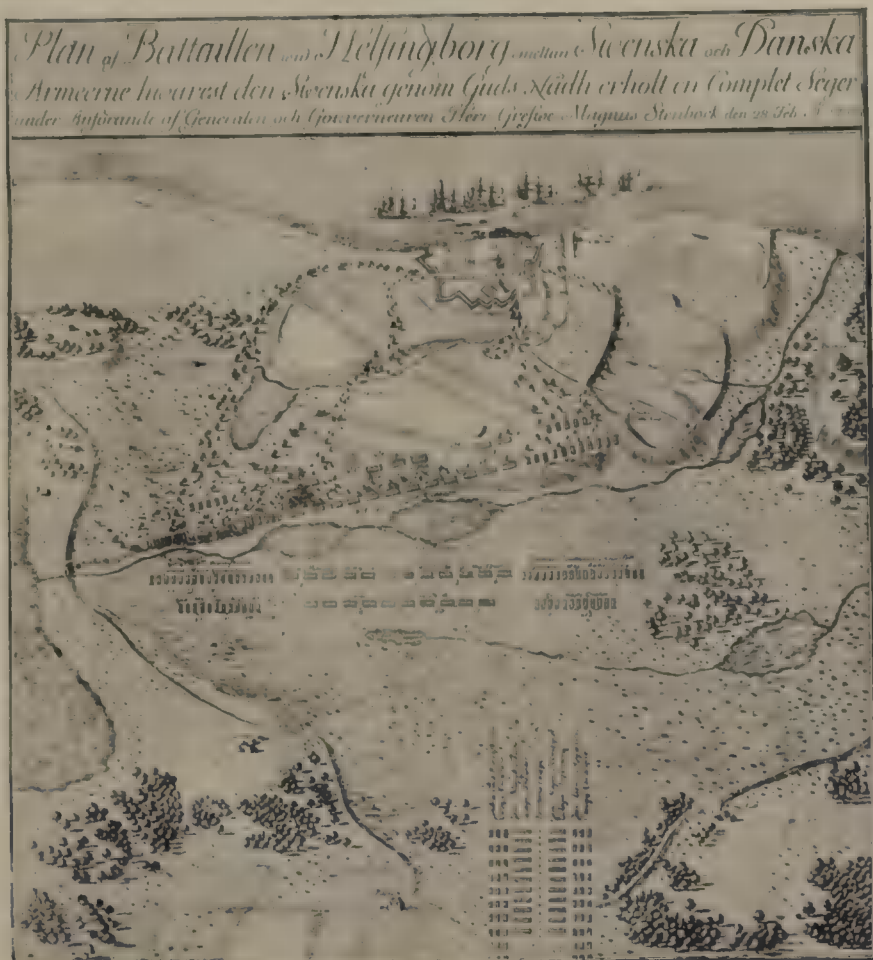
I sin tre dagar efter slaget afgifna rapport framhåller Stenbock den insats, den högra flygelns båda kavalleriregementen gjorde i detsamma, i följande ordalag.[48])

»Generalmajor Sparrfelt på högra flygeln* visade all god konduite,

* Af infanteriet (Älfsborgs regemente).

men hade visserligen kommit att lida, där Generallöjtnant Meijerfelt och Generalmajor Grefve Ascheberg med den öfriga delen af högra flygelns kavalleri icke hade honom med så stor konduite och valeur strax soutenerat och fiendens kavalleri på deras vänstra flygel repousserat samt infanteriet med värjan i hand så käckt anfallit, att det flykten taga måste».

Några dagar efter slaget inskeppade sig hela återstoden af den danska hären och återvände till Själland, sedan deras krutmagasin blifvit af en

SLAGET VID HÄLSINGBORG.

svensk bomb antändt. De utkastade hela sitt i staden samlade spanmålsförråd kring gatorna och dödade ett stort antal af sina hästar. Med undantag af mindre landstigningar och kaperier på kusterna lämnades Sverige för året oantastadt.

Största delen af de svenska trupperna, som ingått i Stenbocks armé, förlades i Skåne och angränsande provinser. Lifregementets till häst åtta kompanier förlades till Skåne, där de sedermera kvarblefvo till år 1713.

Åren 1710—1715.

Redan den 6 mars 1710 utgaf Stenbock order om truppernas förläggning, och Lifregementet skulle då förläggas med staben och fyra kompanier till Ö. Göinge härad samt majoren med fyra kompanier till Gärds härad. Meijendorff v. Yxkull själf fick sitt kvarter på Araslöf (norr om Kristianstad), hvarifrån alla hans bref detta år äro dagtecknade.

I maj månad skref han och anhöll att, som från Örebro län voro nedsända 250 kappor till Växjö för Örebro och Östra Närkes kompanier, få dem sända till Skåne.

Den 4 augusti beordrades Ryttmästare Peter Bonge, Löjtnanterna Jacob Lovisin och Gustaf Drommel samt Kvartermästare Johan Salmonius att hemresa för att hämta och nedföra rekryter samt tross och ekipage. Instruktionen till Ryttmästare Bonge innehöll bland annat att göra påminnelse hos majoren om tälten och trossen, samt om han funne »några kapabla och skickliga, som hade lust att engagera sig under militien, så kan ryttmästaren taga dem med sig och göra dem om underofficersplatser försäkrade». Den 24 augusti beordrades Löjtnant Ehrenpreus och Korpral Örnberg till Jönköping för att hämta gevär och i Vrigstads gästgifvargård (mellan Jönköping och Växjö) hämta hästskor och söm för tre kompanier. Kort härefter skref Meijendorff v. Yxkull, att Landshöfding Cronhjelm nedsändt åtskilliga munteringspersedlar till de tre Närkeskompanierna.

I augusti föreslog Meijendorff v. Yxkull på Exellensen Grefve Stenbocks order, att vid stabskompanierna (Öfverstelöjtnantens och Majorens kompanier; Fellingsbro var detta år Majorens kompani) skulle föreslås ryttmästare; härtill föreslogos Löjtnanterna Bengt Horn och Gustaf Drommel, hvilka befordrades den 5 september.

Mot slutet af året synes regementet bytt kvarter, ty i januari 1711 skref Meijendorff v. Yxkull, att det gått i de nya kvarteren i Ö. Göinge, Gärds, Frosta och Albo härad och att han själf fått kvarter på Maltesholm.[1])

Vadsbo kompani hemmarscherade detta år den 20 mars från Skåne på Excellensen Stenbocks befallning, sannolikt enär det kunde behöfvas på gränsen mot Norge. Under återstoden af året förblefvo de öfriga sju kompanierna kvar i Skåne, och voro de enligt Meijendorff v. Yxkulls bref af den 26 augusti i så uselt och slätt tillstånd, »att intet regemente af alla uti sämre tillstånd kan vara, än öfver Lifregementet nu är»; ehuru han nedlagt flit och möda, säger han, att munteringarna voro alldeles förslitna, skinnkläderna så dåliga, att ryttarna ej haft nytta af dem, stöflarna obrukbara efter två månaders tjänst, större delen af sadlarna sönder m. m., hvarför han anhöll om dispositioner för munteringars beställande.[1]) I oktober mönstrades regementet, den 3 Öfverstelöjtnantens, den 4 Kungsörs

och den 5 Södermanlands vid Efveröd samt den 6 Örebro och Fellingsbro, den 8 Östra Närkes och Östra Västmanlands vid Araslöf.

I maj 1712 ankom till Sverige underrättelse från konungen, att han under escort af 10,000 turkar och en massa tartarer skulle begifva sig hem, hvarför Fältmarskalken Stenbock erhöll befallning att öfvergå till Pommern med den härför afsedda armén och gå konungen till mötes. Den 18 juni skref konungen från Bender till Stenbock att påskynda den tyska transporten, hvarjämte han beordrades att utnämna regementsofficerare i de afgångnas eller sjukas ställe. »I synnerhet», heter det i brefvet, »lärer Öfverstelöjtnant Yxkull af Lifregementet vara oförmögen att följa regementet i fält, och Major Törnflycht är vorden beordrad till öfverste för ett tremänningsregemente». Meijendorff v. Yxkull förblef dock öfverstelöjtnant och chef för regementet till 1714, men var 1712 hemma i Uppland.

I och för det pommerska fälttåget kommenderades äfven de hemmavarande kompanierna af Lifregementet till Skåne. Dessa hade på våren 1712 mönstrats i hemorten, Lif och Majorens på obekant plats, Roslags den 23 februari i Norrtälje, Norra Upplands den 26 i Uppsala och Vadsbo den 13 mars i Mariestad. Den 3 juli bestämde Major Törnflycht på grund af ordern om uppbrottet samlingsplatsen för de fyra Upplandskompanierna till Järfva den 29. Till dessa skulle sedan Vadsbo och rekryterna från de öfriga kompanierna tillstöta, Södermanlands och Västmanlands rekryter vid Årby, om hvilken ort Törnflycht skref till Landshöfding Peder Franc i Södermanland, »— — och som Herr Landshöfdingen om denna orts belägenhet synes vara obekant, så har jag gjort mig därom närmare underrättad, att samma by är 12 3/4 mil från Nyköping och några mil på andra sidan Linköping belägen, hvilket Herr Landshöfdingen jag tjänsteligen notificiera velat».[1]) Vid denna tid synes Major Törnflycht hafva lämnat regementet, ty befälet öfver Upplandskompanierna fördes af Ryttmästare Axel Arfwidsson på Norra Upplands kompani. Denne skref den 5 augusti från Nyköping, att han ditkommit med »de fyra Upplandskompanierna, hvilka sedan afmarschen hemifrån ej haft mera än en rastedag den 30, då de på Ladugårdsgärdet besiktigades af Öfverstelöjtnant Yxkull; dagen därpå mönstrades rekryterna af Generallöjtnant Taube, och marscherades sent på kvällen till Fittja, den 1 till Tälje, den 2 till Åby 3 1/2 mil och den 3 till Nyköping 4 mil. Intet hafra, blott hö hafva hästarna fått och folket ringa proviant. Af den hastiga marschen äro sextio hästar sadelbrutna eller halta». Han anhöll vidare hos rådet om befallning till landshöfdingarna att blifva vid »Kungl. Maj:ts upprättade marschrut bibehållna».[12]) I slutet af augusti torde dessa kompanier framkommit till Skåne, och i Stenbocks bref till konungen af den 18 augusti öfver »Specifikation på den transport, som i Herrans namn kommer att öfvergå till Pommern under mitt kommando», upptages bland åtta kaval-

leriregementen äfven Lifregementet. Till följd af brist på transportfartyg kom dock regementet ej att åtfölja Stenbock till Pommern.

I slutet af september mönstrades af regementet elfva kompanier eller alla utom Vadsbo, med början af Södermanlands den 22 vid Broby (vid Helge å), Öfverstelöjtnantens den 23 och Örebro den 24 vid Röinge, Lif- och Norra Upplands den 25, Majorens den 26 vid Åby, Östra Närkes den 27 och Roslags den 28 vid Annelöf, Östra Västmanlands den 29 och Kungsörs den 30 vid Hörby samt Fellingsbro den 10 oktober vid Bjerlöf. Med de fyra Upplandskompanierna torde rekryter och särskildt hästar jämte munteringspersedlar för de i Skåne varande sju kompanierna hafva följt, ty enligt Major Törnflychts »extrakt» på defekt vid de sju kommenderade kompanierna voro 36 ryttare och 399 ryttarhästar vakanta. Af munteringarna voro flera sorter defekta, bland annat 837 rockar, 669 skinntröjor, 677 byxor, 532 handskar, 827 par stöflar, 843 par skor, 501 svarta och 393 hvita halsdukar, 255 sadlar, 526 sadelgjordar, 137 stegläder, 123 betselstänger, 90 betseltyglar, 115 schabrak, 482 tvärsäckar, 232 grimmor, 450 hästtäcken, 599 tornistrar, 875 kopparflaskor m. m. Vapnen synas varit bättre, då häraf voro defekta endast 2 karbiner, 39 värjor, 36 värjklingor, 352 värjbaljor, 103 gehäng, 91 patronkök, 305 pistolstrumpor o. s. v.

Den 3 december skref Stenbock från Pommern: »Ehuruväl man förment det icke så stort antal kavalleri, som jag projekterat, vore af nöden, så vill jag dock önska, att jag nu hade fyradubbelt så mycket, hvilket allt väl behöfdes fiendens mängd att resistera». Äfven efter segern vid Gadebusch den 9 december behöfde Stenbock mera trupper. Försök gjordes äfven att öfverföra kavalleri men förgäfves. I december erhöllo sex kompanier af Lifregementet, nämligen Öfverstelöjtnantens, Östra Västmanlands, Södermanlands, Kungsörs, Fellingsbro och Örebro, order att gå till embarkeringsorten Karlshamn, där de jämte Östgöta och Smålands ryttare embarkerades, i allt omkring 2,000 ryttare. Först den 16 gick flottan till segels, men nödgades för motvind att vända. Tvänne gånger till utlöpte flottan, men drefs bägge gångerna tillbaka, ehuru den på sista resan varit i sikte af pommerska kusten. En våldsam storm skingrade den, så att några fartyg strandade, under det de öfriga återkommo till olika hamnar.

Efter detta försök fingo kompanierna återgå till sina förläggningsplatser, där regementet i januari 1713 af den efter major Törnflycht till major vid regementet utnämnde Otto Johan Brummer redovisas sålunda: 1 major, 2 skvadronspräster, 1 fältskär med 3 gesäller, 2 pukare, 6 ryttmästare, 26 löjtnanter och kornetter, 72 underofficerare, 23 trumpetare, 5 mönsterskrifvare, 10 hofsmeder, 10 profosser, 1,415 gemena med 1,138 gemenas hästar närvarande. Öfversten, regementskvartermästaren och regementsprästen voro permitterade, regementsadjutanten vakant, 6 ryttmästare, 7 löjtnanter och kornetter, 5 underofficerare och 1 trumpetare permitterade, 1 ryttmästare kommenderad, 1 ryttmästare och en löjtnant eller kornett sjuk. Af de gemena 1,505 numren voro 22 kommenderade, 5 från-

varande, 6 i arrest, 35 sjuka och 22 vakanta. Af de gemenas hästar voro 13 kommenderade, 262 kasserade, 5 frånvarande, 38 sjuka och 49 vakanta.[1])

Efter Stenbocks kapitulation i Tönningen den 15 maj 1713 befarades landstigning på Skånes kust, hvarför de där varande regementena fingo kvarstanna och utföra strandvakter. Mot slutet af år 1713 synes dock rådet, på grund af ryssarnas framgångar i Finland, fruktat för att äfven det mellersta Sverige kunde blifva hemsökt af fienden, hvarför order utfärdades till bland andra trupper Lifregementet till häst om sammandragning till trakten af Stockholm. Den 6 december skref vice Guvernören i Skåne, Generallöjtnant Carl Gustaf Skytte, till Öfverste Meijendorff v. Yxkull, att han gärna såge, att regementet stannade i Skåne för att ej blifva ruineradt af den långa marschen, men att på grund af rådets order de åtta kompanierna, »som legat i Skåne sedan slaget vid Hälsingborg» (Vadsbo kompani, som 1711—1712 varit hemma, synes inberäknadt häri), skulle uppbådas till marsch den 16, då han tänkte mönstra fyra kompanier vid Broby och de andra fyra å annan plats, som öfversten skulle bestämma. De fyra kompanierna, som sist ankommit till Skåne, skulle där blifva kvarliggande.[1])

Enligt order af den 8 december till landshöfdingarna skulle Öfverstelöjtnantens, Östra Västmanlands, Södermanlands, Kungsörs, Fellingsbro och Örebro kompanier gå vägen åt Loshult samt Östra Närkes och Vadsbo kompanier öfver Markaryd och sedan genom Småland, hvarvid de sex kompanierna den 16 skulle vara vid rendezvous-platsen Broby gästgifvaregård, där de skulle mönstras och efter mönstringen fortsätta marschen mot Loshult; de två sistnämnda kompanierna skulle mönstras den 18 i Åby gästgifvaregård och sedan fortsätta marschen mot Markaryd.[1])

Kort därefter torde äfven de fyra öfriga kompanierna fått hemmarschera, ty i början af 1714 redovisas hela regementet hemma. Enligt Kungl. Rådets och Fältmarskalkens Nils Gyllenstjernas bref till konungen af den 26 maj 1714 angående »Förslag öfver den hemma i landet stående styrkan» m. m. stod en armé om nära 11,000 man kring Stockholm, hvaraf Lifregementet till häst (utom Vadsbo kompani) 1,364 man, en armé i Skåne om nära 11,500 man, en armé på gränsen mot Norge om nära 4,800 man, i hvilken Vadsbo kompani med 125 man ingick, hvartill kom defensionsverket i Jämtland och finska armén, i allt omkring 39,000 man.

I slutet af september 1714 stodo tio kompanier af Lifregementet vid Uppsala, då de mönstrades, Öfverstelöjtnantens, Roslags och Örebro den 30 september samt Lif, Majorens, Norra Upplands, Östra Västmanlands, Kungsörs, Fellingsbro och Östra Närkes den 1 oktober. Den nyligen ur fångenskapen hemkomne Major Jacob Danckwardt-Lilljeström förde nu befälet öfver regementet, sedan Öfverstelöjtnant Meijendorff v. Yxkull den 9 januari erhållit afsked.

Enligt Danckwardt-Lilljeströms förslag öfver regementet af den 10 oktober voro af staben och befälet på kompanierna endast auditören och en profoss vakanta; af secondbefäl funnos 3 ryttmästare, 2 löjtnanter, 4

kornetter, 8 kvartermästare och 10 korpraler; af de gemena voro 1,491 närvarande och approberade, och funnos 14 vakanser; af ryttarhästarna 1,287 närvarande approberade, 200 klippare och 18 vakanta samt af trossdrängarna 67 närvarande och 29 vakanta samt af trosshästarna 49 närvarande och 143 vakanta.

Ännu på våren 1715 synes större delen af regementet varit sammandraget norr om Stockholm, ty den 21 januari mönstrades en del kompanier i Uppsala.

Åren 1715—1717.

Den 11 november 1714 hade Carl XII jämte tvänne ryttare, af hvilka den ene var den år 1711 till ryttmästare vid Lifregementet till häst utnämnde Gustaf Fredric v. Rosen, hvilken färdats under det antagna namnet Johan Palm, anländt till Stralsund.

Redan tidigt på våren 1715 anbefallde konungen, att förstärkningar skulle sändas till Skåne, sannolikt i afsikt att öfverföra dem till Pommern. Den 4 april skref Fältmarskalken Nils Gyllenstjerna från Stockholm till konungen, att Lifregementet till häst och Östgöta kavalleri blifvit kommenderade till Skåne. I juni var regementet där under befäl af Danckwardt-Lilljeström, som den 14 april blifvit öfverstelöjtnant på regementet; efter honom befordrades den 16 september till major Ryttmästare Johan Blum, som samma år hemkommit ur fångenskapen. Danckwardt-Lilljeström skref den 1 juli från Skarhult till konungen: »Vid regementet intet passerat, undantagandes att det efter fältmarskalkens order blifvit omlagdt, så att 4 kompanier stå vid Halmstad, 3 ½ vid Ängelholm samt 4 ½ hos mig här mellan Lund och Ystad. De åtta i Skåne liggande kompanierna hålla strandvakt med 2 ryttmästare, 2 löjtnanter, 23 korpraler och 150 gemena; 35 hästar felas ännu, och har jag ej fått den ringaste penning hvarken till uppbörd af hästar eller till defekternas ersättande, utan har jag måst köpa hästar för det fjärdedels års ryttarlöning jag haft med mig samt för egna pengar och dem jag upplånat af officerare, som något haft; nu äger jag ej tio riksdaler i mitt våld. Trossen är ock inkomplett med hästar, sadlar och drängar — — —.»[10])

Den 8 september skref han åter från Skarhult, att han ännu ej från landshöfdingarna erhållit ett öre och således ej kunnat komplettera hästar och defekter. Med de medel, som ofvan uppräknats, hade han uppköpt 150 hästar. I brefvet fortsätter han: »— — — Regementet exercerar nu bra både till fot och häst; manskapet är så hurtigt och braft, som under något regemente i världen kan vara, och dagligen tilltager, sedan de i rätt akt, aga och disciplin hållas».[10]) Den 15 oktober skref han från Lund till konungen, att de fyra kompanierna (de samma som förut legat mellan Lund och Ystad) fått sig anvisade till underhålls- och furagekvarter Bara,

Torna och Harjagers härad (mellan Malmö och Landskrona samt öster därom).

Under hela året 1716 förblef Lifregementet i Skåne och Halland. I det tåg, som Carl XII februari—augusti företog mot Norge med något öfver 12,000 man, och hvarvid Kristiania intogs, men som för öfrigt blef utan vidare följder, deltog ej regementet. Efter återkomsten till Skåne mönstrade konungen själf regementet den 16—29 oktober i Lund började med Lifkompaniet den 16, Öfverstelöjtnantens den 17, Majorens den 18, Örebro den 19, Roslags den 20, Norra Upplands den 22, Östra Närkes den 23, Östra Västmanlands den 24, Vadsbo den 25, Fellingsbro den 26, Södermanlands den 27 och Kungsörs den 29. Enligt Danckwardt-Lilljeströms förslag voro då befälsplatserna fulltaliga. Af secondbefälet funnos 4 ryttmästare, 3 löjtnanter, 5 kornetter, 4 kvartermästare och 25 korpraler; af de gemena 1,479 närvarande och 26 vakanta, af ryttarhästarna 1,235 närvarande, 228 kasserade, 25 sjuka och 17 vakanta samt af trossdrängar 79 och trosshästar 91 närvarande. Äfven munteringen befann sig i tämligen godt stånd.[1])

Vid denna generalmönstring kasserade konungen 759 hästar, nämligen 79 för Lifkompaniet, 39 för Öfverstelöjtnantens, 64 för Majorens, 84 för Roslags, 76 för Norra Upplands, 51 för Östra Västmanlands, 56 för Södermanlands, 71 för Kungsörs, 43 för Fellingsbro, 55 för Östra Närkes, 82 för Örebro och 59 för Vadsbo samt 18 trosshästar, hvilka samtliga auktionerades bort i Lund för en summa af 14,888 daler silfvermynt och 22 öre, hvilken summa kom rusthållarna till godo för nyuppsättningen af hästar.[1])

Med all sannolikhet har denna kassation, hvilken utom vid Lifregementet äfven i lika måtto företogs vid flera andra kavalleriregementen, ett visst samband med Carl XII:s planer att genom en trupptransport till Skottland understödja Pretendenten Jacob Edvard Stuarts planer att erhålla Englands krona, hvarigenom Sverige skulle få hjälp af detta land mot sina många fiender. I Ärkebiskop Benzelii egenhändiga anteckningar läses under rubriken »Gömdt är icke glömdt»: »Mycket sannolikt är det, att en transport var ärnad till Skottland detta år vid första vårtid, ty därför skedde ock under titel af mönstringar, att regementen i Skåne sammandrogos och att så många hästar kasserades. Vid Lifregementet kasserades gemenligen halfparten af hästarna vid hvart kompani, ty de voro ärnade att gå öfver oberidna till Skottland och så vidare, ty blefvo de ock kvar i Skåne, när de, som hade sina hästar behållna, fingo marschera hem hit uppåt. De fingo ej rida hem en gång på sina kasserade hästar. Sedan när allt var upptäckt, kommo de hem på vintern.»

Åren 1717–1718.

Efter hemkomsten synes regementet hela året 1717 till följande år på sommaren fått ligga på rusthållen. Tiden behöfdes säkert allt för väl för att nyrusta detsamma.

Under året infördes en ny inrättning i de s. k. friryttarna. På hvarje kompani uttogos de sex bästa ryttarna, hvilka ställdes på värfvad stat. Dessa friryttare voro befriade från handräckning och kommenderingar men skulle däremot vara beredda att vid förefallande behof utrycka som en slags ständig piket.[36]) Redan 1716 hade konungen genom att från hvarje indelt kompani uttaga åtta ryttar bildat »Kungl. Maj:ts Lifskvadron», hvilken trädde i de forna drabanternas ställe.

I stället för de sålunda uttagna ryttarna till Lifskvadron och friryttarna voro rusthållarna skyldiga att ånyo uppsätta motsvarande antal ryttare och hästar. Visserligen fördelades kostnaderna genom sammansättningskassorna på alla rusthållarna, och de erhöllo 70 daler silfvermynt i mynttecken för hvar muntering, men kostnaderna blefvo dock betungande, då nyuppsättningen ofta kostade den dubbla summan.

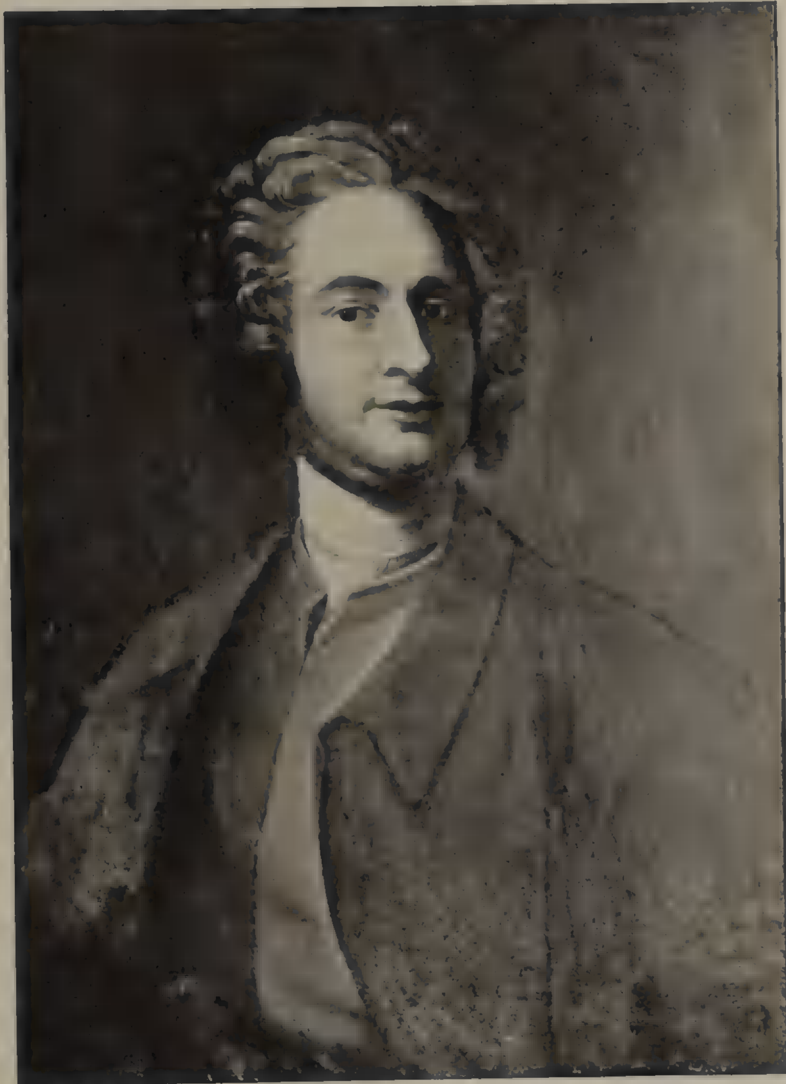
Enligt förslag af regementet i augusti 1717 var staben fulltalig och funnos:

	närvarande	vakanta	Summa
Ryttmästare	16	8	24
Löjtnanter och kornetter	25	23	48
Underofficerare och mönsterskrifvare	102	6	108
Trumpetare	24	—	24
Hofslagare och professer	24	—	24
Friryttare	72	—	72
Ryttare	1432	73	1505
Ryttarhästar	986	519	1505
Trossdrängar	187	114	301
Trosshästar	—	301	301

De vakanta hästarna voro af följande kompanier: Lif 51, Öfverstelöjtnantens 17, Majorens 41, Roslags 47, Norra Upplands 53, Östra Västmanlands 38, Södermanlands 38, Kungsörs 61, Fellingsbro 48, Östra Närkes 55, Örebro 33 och Vadsbo 37.

Till chef för regementet hade i februari förordnats Öfverste Anders Koskull, hvilken i Bender varit chef för den ena skvadronen Benders dragoner. Koskull skref den 25 oktober från Höjentorp (öster om Skara) till konungen, att han sedan sin hemkomst »regementet omkring- och genomrest och arbetat på att sätta det i fullkomligt stånd». Han hade utsändt officerare till alla orter i Sverige, där hästar troddes kunna upp-

handlas. Stor svårighet hade varit att kunna finna några dugliga; likväl hade han upphandlat så många, att allenast 292 felades, »dem undantagna, som till Lifskvadronen tagna blifvit och icke komma att uppsättas förr än i slutet af december». I förslaget för december upptagas ännu 44 ryttare, 43 trossdrängar, 259 ryttarhästar och alla trosshästar vakanta.[10])

ANDERS KOSKULL.

Äfven under år 1718 fortsattes rustningarna. Den 12 februari skref Koskull från Stockholm till konungen och frågade, huru det skulle förhållas med de rusthållare, hvilkas egendom ej på långt när hunne till den erforderliga rekryteringen, och hvars rusthåll ingen annan för augmenternas felaktighet eller ödesmål ville antaga.[10]) Svar å detta bref saknas, men af bref från Koskull till Arfprins Fredric, dateradt Stockholm den 5 juli,

synes, att regementet i juni var tämligen färdigt. Staben och befälsplatserna voro tämligen fullsatta. Af ryttare och hästar funnos:

	närvarande	vakanta	kasserade	Summa
friryttare	72	—	—	72
gemena ryttare	1491	14	—	1505
hästar	1430	66	81	1577
trossdrängar	289	12	—	301
trosshästar	223	78	—	301

Några af de nya munteringspersedlarna voro ännu ej färdiga. Värst var det dock med klädet. Sådant var införskrifvet, men af pengar funnos ej andra än mynttecken, och dessa ville säljarna ej mottaga. Koskull föreslog, att järn skulle utskeppas till betalning för klädet. Regementet kom därför 1718 att gå i fält i kasserade rockar och kappor. Ännu i april 1719 skref Koskull, att kläde ej bekommits, »så att regementet till rockar och kappor är alldeles dismonteradt, varande det omöjligt för rusthållarna att anskaffa pengar till klädesinköp, sedan de af dem insända myntteckneu blifvit afslagna».[10])

I juli 1718 anbefallde konungen, att regementet skulle sammandragas till exercis, och den 18 juli skref Koskull till konungen, att han erhållit och utfärdat order till skvadronerna om denna sammandragning. Vadsbo och Södermanlands kompanier, »som hafva 12 à 16 mil från deras mötesplats till närmaste kompanier, torde få öfvas hemma och ej sammandragas till skvadronering». Regementet skulle exerceras på det sätt konungen själf exercerat detsamma och Lifskvadronen i Skåne. Den 18 september skref Koskull, att regementsmötet var afslutadt och nödiga order utfärdade angående regementets marsch till Vänersborg.

Kriget i Norge 1718.

I och för ett anfall mot Norge detta år samlade Carl XII i oktober en armé af omkring 35,000 man i Värmland, Dal och Bohuslän samt en armé om 7,000 man i Jämtland. Den södra armén skulle inbryta på tre kolonner, den nordligaste öfver Töcksmark i Värmland, den mellersta under konungens eget befäl öfver Västra Ed i Dalsland och den sydligaste öfver Strömstad i Bohuslän.

Lifregementet uppbröt från hemorten i början af oktober. Den 13 skref Koskull från Arboga, att de fyra Upplands, Södermanlands, de tre Västmanlands och Fellingsbro kompanierna voro på väg mot Vänersborg, att följande dag de två Närkeskompanierna skulle uppbryta, då hela rege-

mentet vore på marsch, undantagandes Vadsbo kompani, som ej skulle tillstöta förr än vid Björsäter (sydväst om Mariestad).[10])

Från Vänersborg fick regementet fortsätta till den sydligaste kolonnen vid Strömstad, där det inträffade i slutet af oktober. Enligt bref från Koskull af den 27 april 1719 blefvo enligt order alla tält kvarlämnade i Vänersborg samt i Strömstad och Västra Ed 24 sjuk-, ammunitions- och kvarnvagnar. I sistnämnda bref begärde han fri skjuts för dessa för att få dem och tälten hemtransporterade.[10])

Ifrån Strömstad synes regementet blifvit beordradt till den nordligaste kolonnen och därvid tagit marschen öfver Västra Ed, där enligt hvad nyss anförts en del vagnar kvarlämnades. Den 18 november skref Koskull från Trygstad, att han med Lifregementet stött till Generalmajor Giertta vid Rakkestad och undfått för regementet kvarter i Trygstads socken, hvarest han då stod vid Glommen. Han hade funnit något furage i gårdarna, oaktadt fienden kort före regementets ankomst bortfört en del till Basmo skans samt till de trupper, som ännu stodo vid Höland, en mil därifrån.[10])

Den 22 november skref konungen ett egenhändigt bref till Giertta med befallning att taga med sig ett par tusen hästar och därmed förjaga alla fiender, som ännu möjligen uppehöllo sig »på denna sidan Glommen», samt bemäktiga sig Blakier skans, där han borde fatta posto, äfvensom vid Fet. Då nu inkom underrättelse, att fienden med både kavalleri och infanteri gick öfver Glommen vid Blakier, tog Giertta med sig 100 af sina friskyttar, Koskull med 600 hästar af Lifregementet samt Grefve Thure Gabriel Bielke med 400 hästar af gröna regementet (Bohusläns dragoner) för att gå dem till mötes. Så snart fienden märkte detta, drog han sig hastigt tillbaka öfver floden samt in i skansen, hvarefter svenskarna återvände till sina kvarter. Denna lilla manöver synes varit det enda, som Lifregementet fick att göra med fienden under detta krig.

Carl XII:s kort därefter, den 30 november, inträffade död gjorde slut på fälttåget. Med en brådska, som nära nog liknade flykt, anbefalldes de svenska trupperna att draga sig tillbaka från Norge. Den 6 december ankom order till den Värmländska kåren att från Blakier draga sig tillbaka till Värmland, dit den ankom den 11.

Kort härefter torde Lifregementet hafva hemförlofvats. I mars 1719 var regementet i sin helhet hemma, och vid Drottning Ulrica Eleonoras kröning den 17 mars i Uppsala paraderade de fyra Upplandskompanierna.

Slutet af det stora nordiska kriget åren 1719—1721.

Våren 1719 användes för att förstärka krigsmakten, som redan i maj månad räknade en ganska afsevärd numerär. Enbart kavalleriet i Sverige utgjorde då omkring 16,000 man. Allt behöfdes dock för att värna landets

egna gränser, och stridskrafterna fördelades i en armé kring Stockholm, en i Östergötland, en i Skåne, en i Bohuslän och en i Värmland, förutom trupperna i norra Sverige. Lifregementet tilldelades Stockholmsarmén, som af kavalleri dessutom hade ett par finska regementen samt Lifdragonerna och Upplands tre- och femmänningsregemente.

I maj månad synas regementena varit beordrade att gå i fält, och i juni sammandrog Hertig Fredric af Hessen en truppstyrka till trakten väster om Vaxholm med högkvarter i Tuna gård i Åkers skeppslag. I denna styrka ingick Lifregementet till häst. Till skydd för Roslagen funnos af reguliära trupper endast en afdelning karelska och en ingermanländska dragoner, tillsammans omkring 400 man, för hvilka Generalmajor Bengt Fabian v. Zöge var högste befälhafvare, hvilken ditkommenderades den 31 januari, då hans dragoner förlades i kvarter, de förra omkring Norrtälje, de senare omkring Öregrund.

Vid ryska galärflottans ankomst till Roslagens skärgård befann sig en del af Roslags kompani under Ryttmästare Henric Falkenberg därstädes, hvilken del den 24 maj utsändts från högkvareret för att rekognoscera mellan Norrtälje och Öregrund, och kort därefter beordrades öfverstelöjtnanten på regementet, Öfverste Jacob Danckwardt-Lilljeström, med återstoden af detta kompani samt hundra Lifdragoner under Kaptenerna v. Ungern-Sternberg och Wollfelt. Falkenberg hade utsatt tre posteringar på Rådmansölandet samt ett par norr därom.

Den 12 juli hade Generalmajor v. Zöge sin styrka samlad vid Frötuna kyrka (söder om Norrtälje). Tvänne officerare, af hvilka den ene var Löjtnant Adelstjerna af Roslags kompani, utsändes till Rådmansö för att rekognoscera men blefvo af ryssarna tillfångatagna. Ryssarna gjorde dock ej någon större landstigning utan åtnöjde sig med att bränna och plundra på öarna däromkring. Härefter delade de sin eskader i tre delar, hvaraf en gick norrut och två söderut, en af de senare mot Stockholms skärgård och en mot Södermanland och Östergötland, där kusten härjades och bland andra platser städerna Södertälje, Trosa, Nyköping och Norrköping ödelades. Högkvarteret och hufvuddelen af trupperna för Stockholms försvar, hvaribland Lifregementet utom Roslags kompani, förflyttades från trakten af Vaxholm till trakten af Djursholm, där de under återstoden af tiden för de ryska härjningarna förblefvo i fullkomlig overksamhet.

Den 15 juli utgafs från högkvarteret order, att Öfverste Lilljeström med Roslags kompani och de hundra Lifdragonerna skulle kvarstanna till Norrtäljes försvar, men v. Zöge med de karelska och ingermanländska dragonerna tåga upp mot Öregrund. Detta tåg utförde dock v. Zöge så illa, att Öregrund och därefter Forsmark af ryssarna kunde brännas utan att något egentligt motstånd gjordes, hvartill dock v. Zöge med sina trupper jämte uppbådad och beväpnad allmoge väl icke saknat tillfälle. v. Zöge fortsatte sin marsch till Löfsta, dit han anlände den 22 och där två dagar senare Öfverste Lilljeström stötte till med 92 man af Roslags kompani

under Ryttmästare Falkenberg och 95 man af Lifdragonerna. Lilljeström hade kvarlämnat till Norrtäljes försvar Secondryttmästaren vid Roslags kompani Nils Lilljehöök med 50 man, hvaraf 25 man af Roslags kompani och 25 af Lifdragonerna. Öfverste Lilljeströms trupp får här det omdömet, att den visade en berömlig manstukt, som v. Zöges manskap däremot saknade; det senare begick mycket självsvåld ej allenast mot allmogen, som illa behandlades, utan äfven vid furagering, såsom då hö utbars och lades två till tre alnar högt under och för hästarna hela bruksgatan vid Löfsta igenom m. m.[50])

Den 25 juli landstego ryssarna vid Löfsta lastageplats, 1 ¼ mil från bruket, samt togo vägen mot Löfsta. Förhuggningar, som voro gjorda på vägen mot Löfsta, skulle försvaras af beväpnad allmoge, hvilka dock ej kunde hålla stånd mot de till 3- à 4,000 man uppskattade ryssarna. Med de reguliära trupperna stod v. Zöge alldeles vid bruket, där han äfven hade sju kanoner. Vid ryssarnas annalkande trodde han sig emellertid blifva kringgången, hvarför han utan att lossa ens en salva retirerade till Österby och Dannemora, kvarlämnande kanonerna laddade, hvilka sålunda föllo i fiendens händer, och Löfsta blef uppbrändt. För sina bedrifter afsattes nu v. Zöge, enligt order af den 22 juli, och till öfverbefälhafvare i Roslagen förordnades Generalmajoren Friherre Otto Reinhold Yxkull.

Efter att hafva bränt Löfsta fortsatte ryssarna sina härjningar norrut till Gäfle, där de dock afvisades, hvarefter de åter vände söder ut. Den 17 augusti brändes Östanå. Den 19 inlöpte ryssarnas galärer i Norrtäljeviken. Öfverstelöjnant Lagerborg, hvilken förut tjänat såsom ryttmästare vid Lifregementet, hade genom klämtning uppbådat allmogen och stod vid Estuna kyrka (¾ mil norr om Norrtälje). Vid Penningby (1 mil söder om samma stad) stod Major Tungelfelt, som från högkvarteret ditsändts med 234 man af Lifdragonerna. I Norrtälje stod Ryttmästare Lilljehöök med sina femtio man af Roslags kompani och Lifdragonerna. Denne hade sannolikt kunnat uppehålla fienden, tills förstärkning från Tungelfelt och Lagerborg hunnit anlända, om han genast sändt ilbud till dessa. Detta försummade han emellertid och ställde sin styrka på en äng utanför staden, där han blef en overksam åskådare till ryssarnas förstörelsearbete. Ehuru borgare i staden redan kl. 8 f. m. sett ryssarna segla in i viken, ankom budet från Lilljehöök till Tungelfelt ej förr än kl. 12 m. Då sent omsider denne och Lagerborg ankommo med förstärkningar, hade ryssarna redan gått ombord med sitt byte efter att hafva satt eld på några af husen. Denna eld utbredde sig snart allt för våldsamt för att kunna släckas, hvarför Norrtälje uppgick i lågor. Dagen därefter den 20 augusti lämnade ryssarna för året Sveriges härjade kuster.

För att undersöka dessa föga lysande bedrifter blef en särskild kommission tillsatt, hvilken fann, att skäl till anmärkning gåfvos mot Generalmajor v. Zöge och Ryttmästare Lilljehöök, den senare därför att han ej med sitt manskap bjudit till att hindra landstigningen vid Norrtälje. Men med

hänsyn till att Lilljehöök »aldrig något slikt kommando haft eller någon aktion bevistat» samt ej felat af »otrohet», dömde kommissionen den 20 juni 1726 honom blott till 1/2 års fängelse och 1,000 daler silfvermynts böter; regeringen lät honom den 6 juli samma år utbyta fängelsestraffet mot ytterligare 1,000 daler silfvermynt i böter.

Under ryssarnas härjningar hade fredsunderhandlingar pågått mellan Sverige å ena sidan samt dess fiender England-Hannover, Preussen och Danmark å andra sidan. Den 9 november 1719 slöts fred med Hannover och den 21 januari 1720 med Preussen. Under Englands bemedling slöts sedermera den 3 juni 1720 fred med Danmark, hvarefter endast Ryssland återstod såsom Sveriges fiende. Under fruktlösa försök att få en någorlunda dräglig fred med sistnämnda land och i förhoppning på hjälp härtill från Englands flotta förflöto åren 1720 och 1721, under hvilka båda år ryssarna sände sina mordbrännarflottor till olika ställen i Norrland. Under intet af dessa år synes Lifregementet varit utkommenderadt till landets försvar. Sannolikt fick regementet, sedan ryssarna på hösten 1719 lämnat mellersta Sveriges kuster, återvända till sina rusthåll och där förblifva till fredsslutet.

Då det visat sig, att intet var att vänta af Englands hjälp, måste Sverige slutligen gå in på Rysslands fordringar, och den 30 augusti 1721 afslöts omsider freden i Nystad, hvarigenom Sverige förlorade Östersjöprovinserna samt en del af Finland.

Regementets återgång till fredsorganisation.

Åren 1719—1721 hade regementet, som nyss nämnts, legat å rusthållen. Likväl bibehölls secondbefälet, så att hvart kompani hade fyra à fem officerare, ehuru endast tre indelta löner funnos. Vid Roslags kompani utnämndes till och med så sent som den 31 mars 1721 en secondkornett.

I slutet af sistnämnda år ingaf dock Generalmajor Koskull ett förslag på de tjänstgörande officerarnas placering, hvilket genom Kungl. Maj:ts nådiga resolution af den 25 januari 1722 fastställdes. Då sedermera de fångna officerarna hemkommo, måste ånyo omplaceringar verkställas, hvarför genom kungl. bref af den 23 juni 1722 stadgades, att sedan de ur fångenskapen hemkomna officerarna blifvit på regementet placerade, och alla officers- samt kvartermästarebeställningar jämte en korpralsindelning på hvart kompani blifvit officerare tilldelade, skulle de återstående, ifall flera funnos, ställas på expectans med löfte att vid afgång blifva använda i deras tur. Äfven stadgades i detta bref, att de mest meriterade och fattigaste af de afskedade officerarna först skulle erhålla pension och de öfriga uppföras på expectansstat. Äldre pensionstagares villkor skulle

undersökas; de, som kunde umbära sina pensioner, skulle mista dem, och de, som hade större än nödigt vore, skulle erhålla minskning i desamma.

Den 25 januari 1722 gjordes första placeringen, då af 59 hemmavarande officerare 8 afskedades, 3 ställdes på expectans och 3 förflyttades till andra regementen, hvilka senare dock 1723 återkommo till regementet. Samtidigt placerades 4 officerare från det upplösta Upplands tre- och femmänningsregementet till häst på regementet, hvarefter vid regementet funnos 49 officerare. Under sommaren hemkommo en stor del af de fångna officerarna, hvarför en ny placering gjordes den 8 november samma år. Ryttmästare Christian Barnekow befordrades till major på Södra Skånska kavalleriet, och tre officerare erhöllo afsked. Samtidigt återtog Generallöjtnant Creutz chefsskapet öfver regementet, och 14 officerare från fångenskapen återinsattes i sina löner. Grefve Axel Spens placerades från tre- och femmänningarna såsom major på regementet och delade med Öfverstelöjtnant Danckwardt-Lilljeström indelningarna för majorslönen och ryttmästarelönen vid Fellingsbro kompani, hvarjämte Major Gyllenborg, som några år varit på annat regemente, efter sin återkomst placerades som ryttmästare för Östra Närkes kompani. Härefter funnos 62 officerare vid regementet. Den 30 april 1723 erhöll Ryttmästare Rutger Barnekow transport till Norra Skånska kavalleriet, och den 21 maj blef Generalmajor Koskull, som hittills åtnjutit öfverstelöjtnantsindelningen vid regementet, chef för Södra Skånska kavalleriet, hvarefter Danckwardt-Lilljeström fick öfverstelöjtnants- och Spens majorsindelnigen. Emellertid hade efter placeringen 1722 flera officerare hemkommit ur fångenskapen, hvarför en ny placering gjordes den 19 juli 1723. Därvid insattes åter sex officerare, som hemkommit från fångenskapen, i löner, och tre, som 1722 enligt ofvan blifvit transporterade till andra regementet, erhöllo nu åter transport till Lifregementet, hvaremot Löjtnant Dücker erhöll afsked, och sex, som hade lön, ställdes på expectans. Af dessa sex voro Kornetterna Alleon och Brandt bland dem, som föregående år hemkommit från fångenskapen. Den förre fick visserligen 1725 åter officerslön, men Brandt kom aldrig mera på stat och redovisas ända till 1741 som expectant. Brandt hade dock aldrig tjänat som officer, utan i slaget vid Poltava varit kvartermästare. Efter denna placering funnos vid regementet åter 62 officerare, hvaraf dock 24 hade kvartermästares eller korprals indelning.

Från fångenskapen hemkommo 1722 regementschefen och 36 officerare, hvarjämte Kvartermästare Claes Brandt och Korpral Carl Fredric v. Walden befordrades till kornetter, och 1723 Löjtnant Schönberg, summa fyrtio officerare. Af dessa insattes, såsom nyss är nämndt, 21 på stat, af hvilka dock två 1723 blefvo expectanter. Kornetten Peter Sjöman blef genast vid hemkomsten expectant med löjtnants titel och Löjtnant Schönberg vid hemkomsten 1723 med majors titel. Dessa två kommo ej mera på stat. Af de öfriga transporterades Löjtnanterna Öhrbom och Svede till Jämtlands rytterikompani, och 15 officerare erhöllo afsked, nämligen

Ryttmästarna de Besche och Silfversparre, den förre med dubbel, den senare med enkel pension för respektive 36 och 21 tjänsteår, Löjtnanterna Rehdin och Silfverbrand med dubbel pension för respektiva 45 och 34 tjänsteår, Löjtnanterna Pihl, Bogman, Striebach, Nybohm, Ekenberg och Brask med pension för respektive 36, 23, 20, 20, 19 och 18 tjänsteår samt Kornetterna Ljunggren, Lindbom, Wassberg, Smidt och Berg för respektive 30, 30, 26, 25 och 25 tjänsteår.

Äfven bland de ur fångenskap hemkommande underofficerarna och manskapet erhöll en del afsked med pension, och en del placerades åter på stat, hvilket dock ej synes hafva vållat större svårigheter. Officerarnas placering var den svåraste, och för att visa, huru långt ner i graderna man måste placera till högre grader befordrade officerare, anföres här »rikets ständers placeringsdeputations» förslag för Lifregementet af år 1723.

Öfverstes indelning:

Generallöjtnant Carl Gustaf Creutz.*

Öfverstelöjtnants indelning:

Öfverste Jacob Danckwardt-Lilljeström.

Majors indelning:

Öfverstelöjnant Axel Spens.

Ryttmästares indelning:

Öfverstelöjtnant	Henric Falkenberg.
»	Peter v. Düben.*
Major	Albrecht Schönström.
»	Anders Gyllenborg.
»	Olof Tilas.
Ryttmästare	Thomas Clerck.*
»	Carl Reuterstjerna.*
»	Lorentz Ekenberg.
»	Gustaf Adolf v. Meijerhelm.
»	Bengt Ludvig Stenbock.

Regementskvartermästares indelning:

Ryttmästare Abraham Lohrman.*

Löjtnants indelning:

Öfverstelöjtnant	Otto Reinhold Ladau.
Ryttmästare	Johan Grüner.
»	Gustaf Berndt Hastfehr.
»	Johan Hastfehr.

* Hemkommen ur fångenskapen.

Ryttmästare Christoffer Freijtag.
» Gustaf Adolf Maclean.
» Lage Meijendorff von Yxkull.
» Carl Örncrona.
» Hans Diedric Mörner.*
» Mauritz Wilhelm Nisbeth.*
» Siwert Axel Kruse.*
» Conrad Gustaf v. Siegroth.

Kornetts indelning:

Ryttmästare Johan Manderstjerna.
» Johan Creutz.
» Elias Julius Lilljesvärd.*
» Mårten Gabriel Leijonsköld.*
Löjtnant Johan Brobergh.*
» Hans Hertell.*
» Carl Hising.*
» Henric Fleming.*
» Gustaf Reinhold Pistolsköld.*
» Georg Lindroth.*
» Nils Planting.*
Adjutant Axel v. Weinberg.*

Kvartermästares indelning:

Löjtnant Peter Reinke.
» Carl v. Meijerhelm.
» Lars Ludvig Trafvenfelt.
» Henric Johan Wolffelt.
» Bleckert Johan Storckenfelt.
» Jacob Danckwardt-Lilljeström
» Nils Svedenstjerna.
» Lars Svedenstjerna.
» Christoffer Wattrang.
» Daniel Svedenstjerna.
» Christoffer Walkendorff.
» Johan Palmcrantz.

Korprals indelning:

Kornett Carl Reinsfelt.
» Gustaf Johan Duwall.
» Abraham Christer Meijendorff v. Yxkull.
» Lars Bagge.
» Jacob Ruuth.
» Adam Richard v. Post.
» Henric Ridderfelt.
» Carl Forsberg.
» Carl Pistolsköld.

* Hemkommen ur fångenskapen.

Kornett	Carl Fredric v. Walden.*
»	Carl Eric Leijonhufvud.
»	Carl Kruse.

Expectanter:

Kornett	Eric Ridderhjerta.
»	Johan Hadelin.
Drabanten	Lorentz Creutz.
Kornett	Claes Thegner.
»	Peter Sjöman.*
»	Carl Johan Alleon.*
»	Johan Adelijn.
»	Olof Adlerberg.
»	Claes Brandt.*
»	Gustaf Hammardahl.

* Hemkommen ur fångenskapen.

Innehåll.

Sid.

Krigshändelser, kommenderingar m. m. under Carl XI:s tid 3
Upplands rytteriregementes upphöjande till »Konungens Lifregemente till häst» . 5
Fredsåren 1667—1673 8
Lifregementets utveckling under Bielke åren 1674 och 1675 11
Kriget med Brandenburg 1675 15
Kriget med Danmark 1675—1679 16
Krigsåret 1675 16
» 1676 18
Slaget vid Halmstad 22
» » Lund 27
Regementets nyrekrytering våren 1677 44
Krigshändelser sommaren 1677 48
Slaget vid Landskrona 50
Nyuppsättningar vintern 1677—1678 57
Krigshändelsen hösten 1677—våren 1678 59
Krigsåret 1678 64
Rustningar vintern 1678—1679 66
Krigsåret 1679 67
Lifregementets återgång till fredsorganisation åren 1679—1680 72
Organisation och utveckling 77
Det yngre indelningsverkets genomförande 79
Officersboställenas och torpens inrättande 96
Anskaffande och underhåll af hästar 102
Beställningar vid regementet samt aflöning och underhåll 104
Beklädnad och utrustning 110
Beväpning och stridssätt 117
Mönstringar och öfningar 126
Förlusters ersättande 133
Tross 143
Standar, pukor, kalkar m. fl. värdeföremål 144
Disciplinära förhållanden 148
Fredsåren 1680—1697 150
Krigshändelser, kommenderingar m. m. under Carl XII:s tid 155
Fredsåren 1698—1700 157
Det stora nordiska kriget 159
Krigsåret 1700 159
» 1701 162
Öfvergången af Düna 166
Sommaren 1701—våren 1702 169
Sommarfälttåget 1702 174
Slaget vid Kliszow 175

Vinterfälttåget 1702—1703 180
Fäktningen vid Pultusk 181
Sommarfälttåget 1703 182
Fälttåget 1704 186
Krigsåret 1705 192
» 1706 194
Fälttåget mot Ryssland 1707—1709 199
Förberedelserna i Sachsen och Polen samt framryckningen till Weichseln . . 199
Framryckningen från Weichseln till Wilija 1708 202
Från Wilija till Dnjepr. Slaget vid Golovtjin (Holowczyn) 206
Från Dnjepr till Sula 216
Från Sula till Vorskla 221
Slaget vid Poltava 227
Återtåget till Perevolotjna. Kapitulationen 239
Spridda drag om fångarnas öden i Ryssland 243
Krigshändelser m. m. 1709—1723 254
Lifregementets till häst nyuppsättning 1709—1710 254
Krigsåret 1710 257
Slaget vid Hälsingborg 258
Åren 1710—1715 262
» 1715—1717 266
» 1717—1718 268
Kriget i Norge 1718 270
Slutet af det stora nordiska kriget åren 1719—1721 271
Regementets återgång till fredsorganisation 274

Register öfver illustrationer.

Sid.

Otto Wilhelm v. Köningsmarck [58] 6
Gustaf Adolf De la Gardie (Oljemålning i Riddarhuset) 9
Nils Bielke [58] 10
Slaget vid Halmstad [40] 23
Samlingen vid Hamneda [40] 26
Carl XI i slaget vid Lund [36] 29
Slaget vid Lund [40] 34
Georg Zelow (Oljemålning hos Kapten Sigge Flach å Prinshaga vid Axvall i Västergötland) 49
Slaget vid Landskrona [40] 54
Hans Andersson Ramsvärd [58] 74
Boställsritningar för ryttmästare 1687 [36] 100
» » löjtnanter och kornetter 1687 [36] 101
Uniformer vid Lifregementet till häst (målade 1913 af Artisten E. Lundström i Stockholm) 112
Vapen (fotograferade från vapen i Artillerimuseum) . . . . 118 och 119
Utdrag af skvadronens och regementets former (från krigsarkivet) 120
Standar af 1686 års modell (fotograferade i Lifrustkammaren och [32]) 144
Kommunitionssaker från Carl XII:s tid (fotograferade i Nationalmuseum, historiska afdelningen) 147
Fromhold Fägersköld (Oljemålning hos Godsägare Lars Prytz, Stockholm) 151
Jacob Spens [58] 152
Öfvergången af Düna [39] 167
Slaget vid Kliszow [39] 177
Carl Gustaf Creutz [58] 185
Vyer från slagfältet vid Golovtjin (Holowczyn) (fotografier tagna på platsen 1911 af Löjtnanterna C. Bennedich och F. Rydeberg) 208
Vyer från slagfältet vid Poltava (d:o) 232
Slaget vid Poltava [39] 235
Vyer från trakten af Perevolotjna (fotografier i likhet med näst föregående) 240
Slaget vid Hälsingborg [39] 261
Anders Koskull (Skånska dragonregementets porträttsamling) 269

Register öfver kartor, stridsuppställningar och bataljordningar.

Bataljuppställnigar under Carl XI:s krig [40]
Slaget vid Lund [36]
Slaget vid Kliszow [36] med bataljuppställning [2]
Slagfältet vid Golovtjin (ritadt af Löjtnant C. Bennedich i krigsarkivet)
Bataljkarta för slaget vid Golovtjin (Holowczyn)
Slaget vid Poltava [36]
Trakten kring Perevolotjna [36]
Bataljuppställning för slaget vid Hälsingborg [2]
Karta till det stora nordiska kriget 1700—1709.

Använda källor till III delen.

Till hvilka i text och register hänvisas med en siffra:

Otryckta.

		hänvisnings-nummer.
Kungl. Krigsarkivet:	Lifregementets till häst arkiv	1
	Krigshandlingar	2
	Bataljplaner	3
	Krigskollegii underdåniga skrifvelser	7
	» bref	8
	Biografiska samlingen	5
Kungl. Riksarkivet:	Riksregistraturen	4
	Defensionskommissionens skrifvelser och protokoll	6
	Krigshistoriska samlingen	9
	Generalers och öfverstars bref	10
	Öfriga underdåniga skrifvelser	12
	De la Gardies arkiv	11
	Dahlbergska samlingen	13
	Bielkesamlingen	14
	Skoklostersamlingen	15
	Palmsköldska samlingen	16
Kungl. Biblioteket:	Diverse handlingar om Carl XII:s krig	38
	Historiska planscher	39
	Dahlbergs handlingar	40

Tryckta.

Adlerfeld, G.: Histoire Militaire de Charles XII	52
Antoni, F. R.: En karolins lefnadslopp	53
Banér, E.: Slaget vid Hälsingborg i Stockholms Dagblad den $^{27}/_{2}$ 1910	47
Boije, C. G.: Adam Ludvig Lewenhaupts och Carl Gustaf Creutz' berättelser öfver slaget vid Poltava m. m. utgifna i »Enväldets skadliga följder och aggets bittra frukter»	29
Carlsson, F. F.: Sveriges historia under konungarna af Pfalziska huset	21
» , C. F. E.: Carl XII:s egenhändiga bref	21 a eller 54
Cederström, R.: Svenska kungliga hufvudbaner samt fälttecken	33
Ennes, B. A.: Biografiska minnen af Konung Carl XII:s krigare	25
Fankommitténs betänkande 1892	42
Fryxell, A.: Berättelser ur Svenska Historien	20
Gahm-Pehrson: Kungl. Förordningar	31
Gjörwell, C. C.: Svenska biblioteket	22
» » d:o Spegels diarium	23
Historisk tidskrift 1890	48

Karolinska förbundets årsbok 1910 43
» » » 1911, Ur Carl Gustaf Creutz' papper af N. Herlitz . . . 44
» » » » Carl XII:s krigföring 1707—1709 och krigsskådeplatsens natur och kultur af C. Bennedich . . . . 44 a
» » » 1912, Om regementsfältskären Melchior Neuman och Carl XII:s blessyrer af V. Djurberg 45
» » » 1913, Om den svenska planläggningen af slaget vid Poltava och stridsledningen af C. Bennedich 57
Kejserliga ryska krigshistoriska samfundets arbeten. Del III. (Under utgifning i öfversättning af Karolinska förbundet. Meddeladt af Löjtnant C. Bennedich) 56
Klingspor, C. A., och Schlegel, B: Upplands herregårdar 50
Krigsvetenskapsakademiens handlingar 1910 41
Lewenhaupt, A.: Leonard Kaggs dagbok 1698—1722 46
Loenbom, S.: Upplysningar i Svenska historien 18
» » Historiskt Achivum 19
Lundström, H.: Ett och annat om svenskarna i ryska fångenskapen 1709—1721 . . . 35
Nordberg, G.: Konung Carl XII:s historia 24
Petrelli, T. J.: Anteckningar om svenska och finska fanor och standar 32
Pihlström, Anders: Dagbok 1708—1723 55
» Anton: Kungl. Dalaregementets historia 37
Platen, C. G.: Kungl. Skånska dragonregementets historia 36
Qvennerstedt, A.: Karolinska krigares dagböcker 30
» » d:o Cederhjelms bref . . . . 30 a
v. Rosen, C.: Bref från Olof Hermelin till Samuel Barck 1702—1709 49
Sondén, P.: Nils Bielke och det svenska kavalleriet 1674—1679 28
Spak, F. A.: Några historiska upplysningar om uniformer och utredning 34
Stille, A.: Carl XII:s fälttågsplaner 1707—1709 51
» » Kriget i Skåne 1709—1710 27
Theatrum Europaeum 17
Kungl. Lifregementets dragoners porträttsamling 58

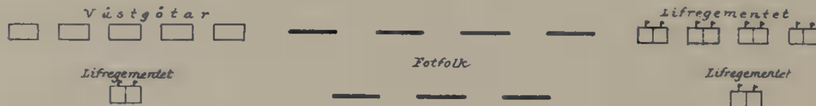
Bataljuppställningar

Kungl. Maj:ts bataglia

vid Vänersborg, hvarmed han ärnade möta fienden, såframt han skulle avancera uti Bohuslän; i januari 1676.

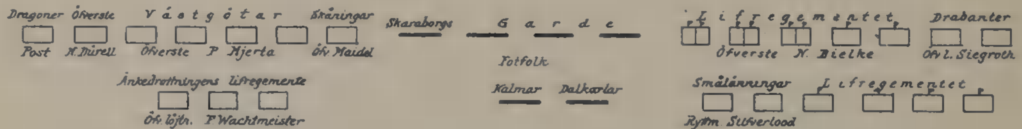
vid Vänersborg af de trupper, med hvilka Hans Maj:t ville möta fienden, såframt denne skulle ur Norge bryta upp mot Eda skans, viljandes Hans Maj:t förena sig med de trupper, som stodo vid Eda; i januari 1676.

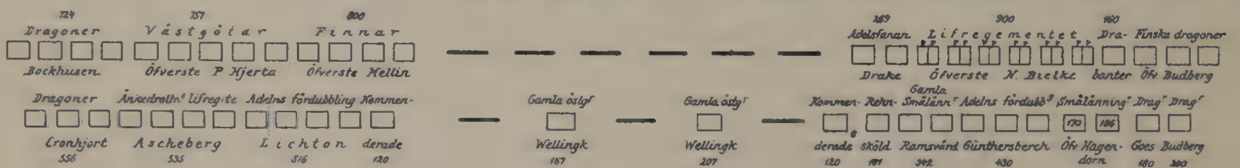
vid Malmö efter ankomsten dit med de trupper, Hans Maj:t förde från Vänersborg tillika med dem, som förut voro i Skåne; den 23 maj 1676.

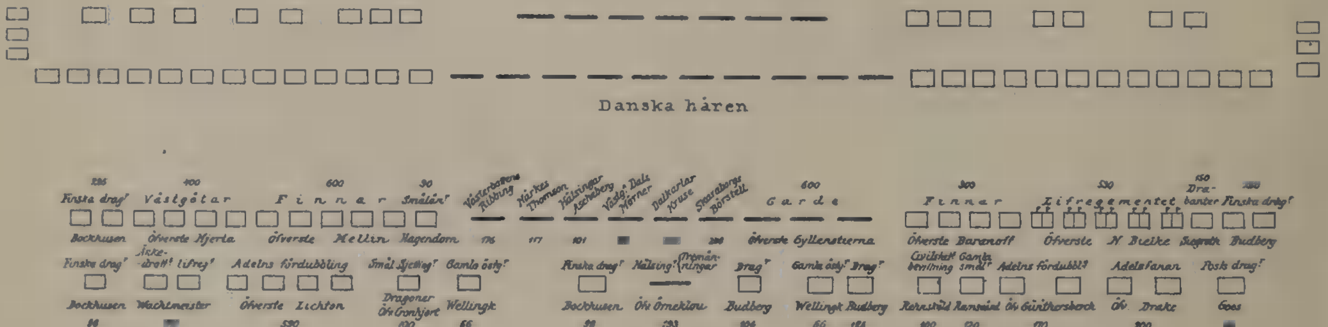
för Halmstad, då General Duncam blef slagen och alldeles ruinerad; den 17 augusti 1676.

formerad vid Markaryd, då Hans Maj:t konjugerade sitt ur Halland medförda folk med de ur Sverige i all tysthet på åtskilliga vägar ankomna regementen, hvarmed konungen för andra gången gick in i Skåne att anfalla danska armén; den 24 oktober 1676.

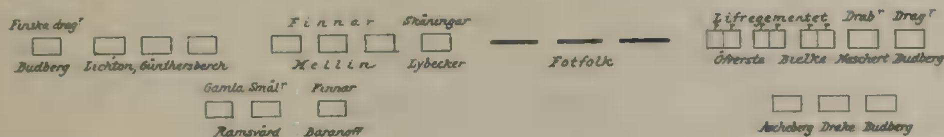

vid Lund den 4 december 1676

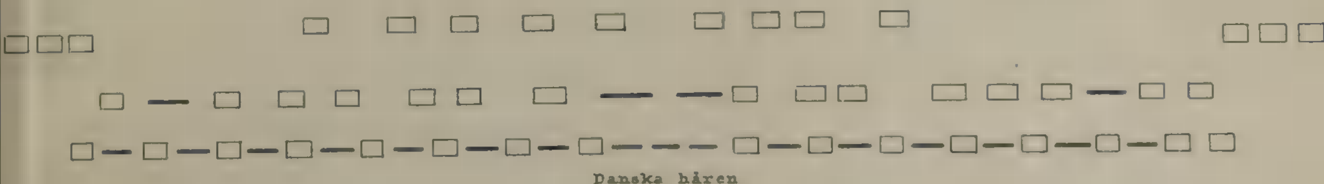

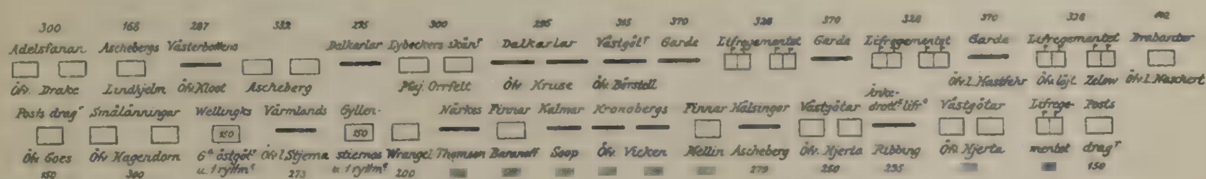
under Carl XI:s krig.

af de trupper, som Hans Maj:t tog med sig vid uppbrottet från Bätteberga för att blockera Kristianstad; den 12 januari 1677.

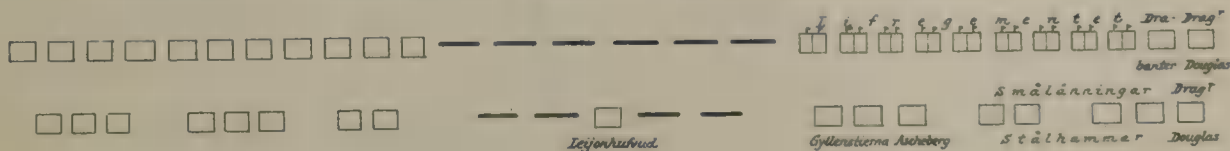

vid Ylleshed ej långt från Landskrona, där danskarna blefvo alldeles slagna ur fältet; den 14 juli 1677.

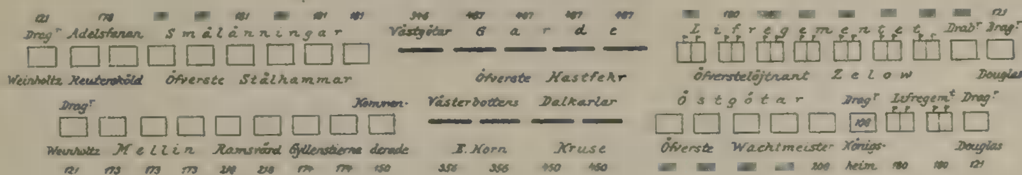

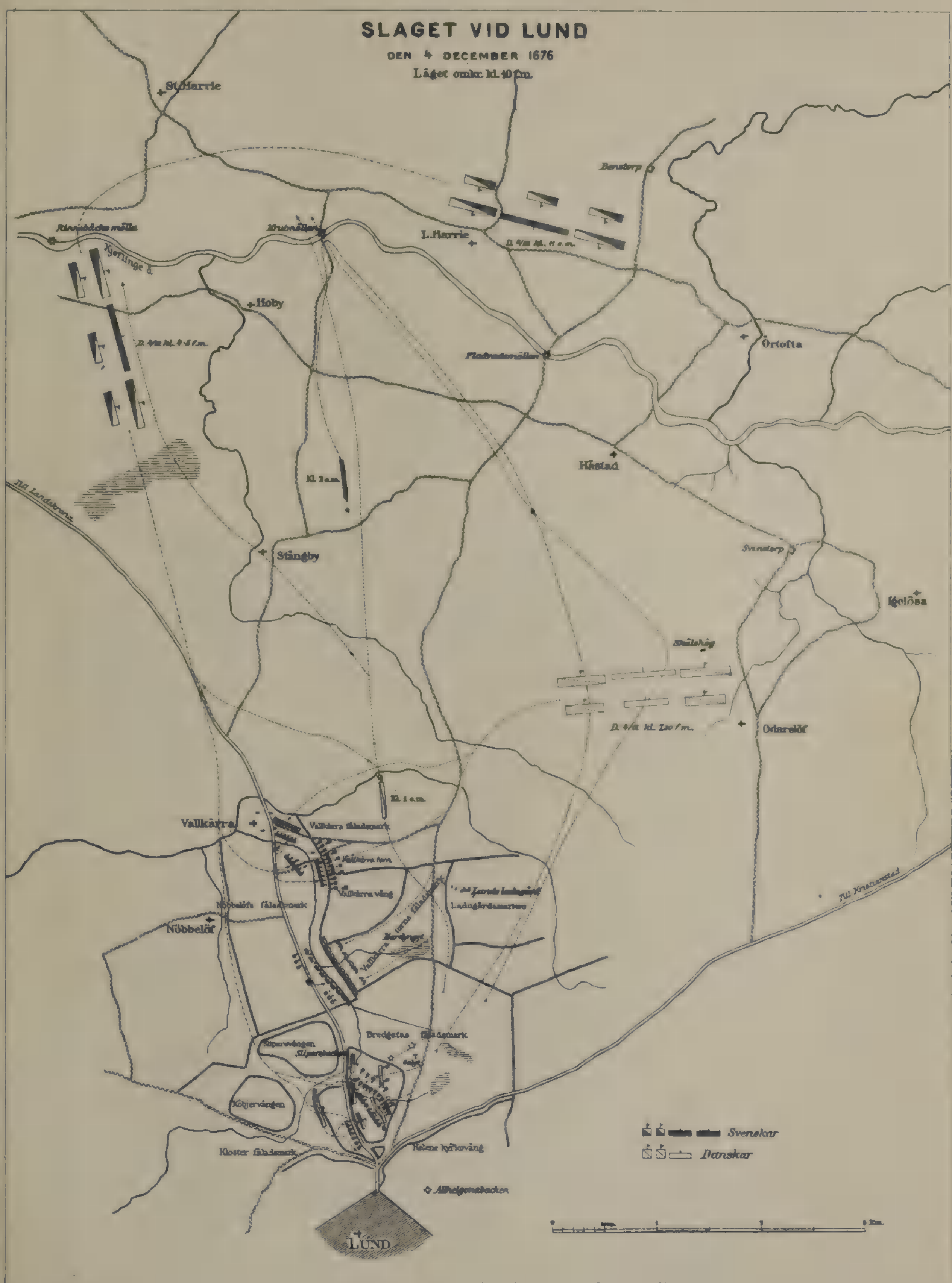
då han sig för Kristianstad presenterade den 20 juni, åfvensom då han bröt upp därifrån att möta fienden; den 20 och 22 juni 1678

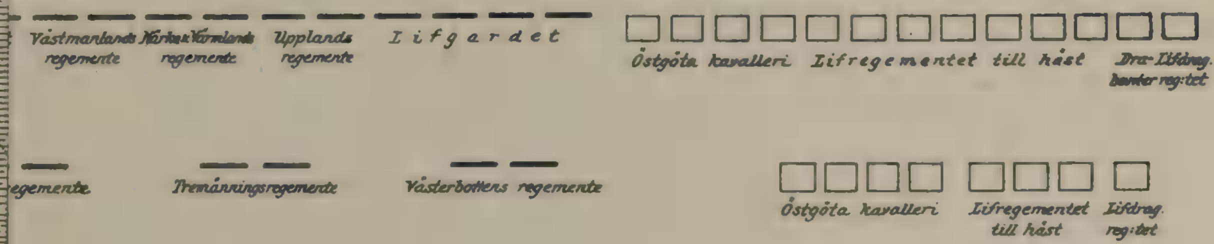
vid konjunktionen med de från Sverige och Halland ankomna regementena och uppbrottet mot Hälsingborg den 21 juli 1679.

Anm. Tecknet betyder en skvadron om två kompanier och tecknet en skvadron om ett kompani. Denna beteckning är dock endast införd för Lifregementet till häst.

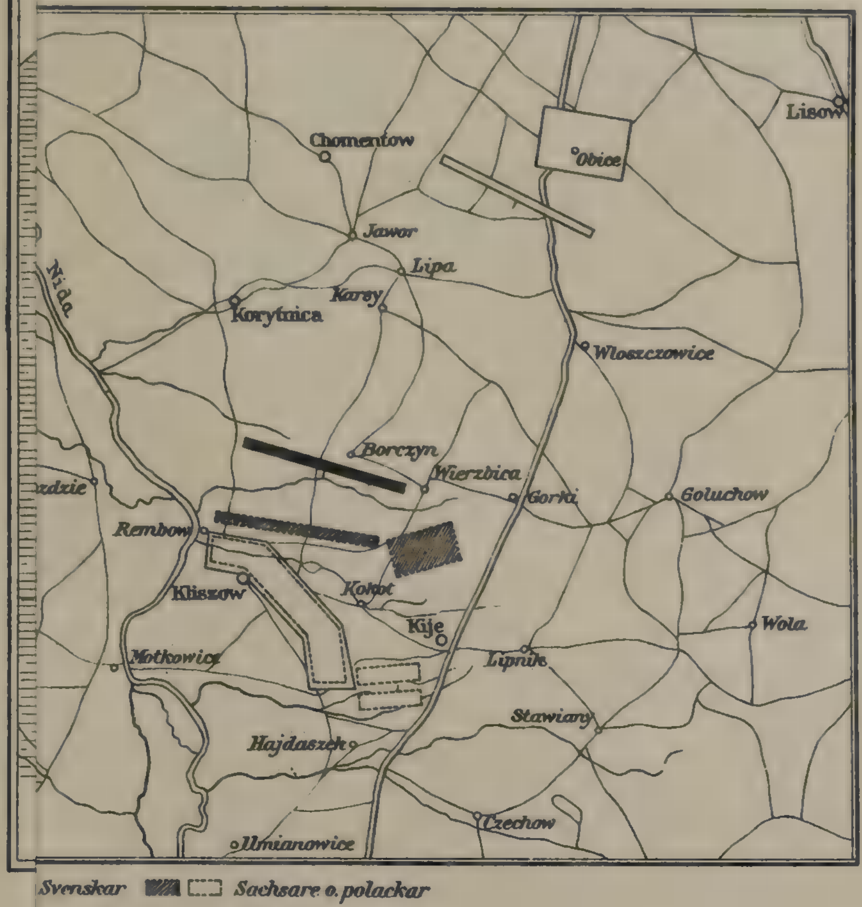

SLAGET VID LUND
DEN 4 DECEMBER 1676
Läget omkr. kl. 10 f.m.
St.Harrie
L.Harrie
Kyrlinge å
Hoby
Örtofta
Håstad
Stångby
Igelösa
Odarslöf
Vallkärra
Vallkärra fäladsmark
Vallkärra torn
Vallkärra väng
Nöbbelöfs fäladsmark
Nöbbelöf
Ladugårdsmarken
Bredgatas fäladsmark
Kötjervängen
Kloster fäladsmark
Allhelgonabacken
LUND
Till Landskrona
Till Kristianstad
Svenskar
Danskar

…a arméns uppställning för slaget vid Kliszow

ÖFVERSIKTSKARTA

för arméernas bivackplatser före och uppställning till slaget.

Svenskar ▨ ⬚ *Sachsare o. polackar*

SLAGET VID KLISZOW

DEN 9 JULI 1702

Läget omkr. kl. 2,30 - 3 e.m.

Svenskar

Sachsare o. polackar

Borczyn

Wierzbica

Gorki

Rembow

Kliszow

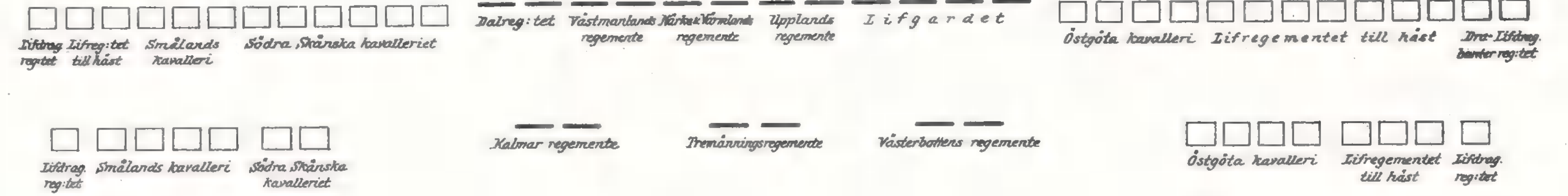
Kokot

Kije

Lipnik

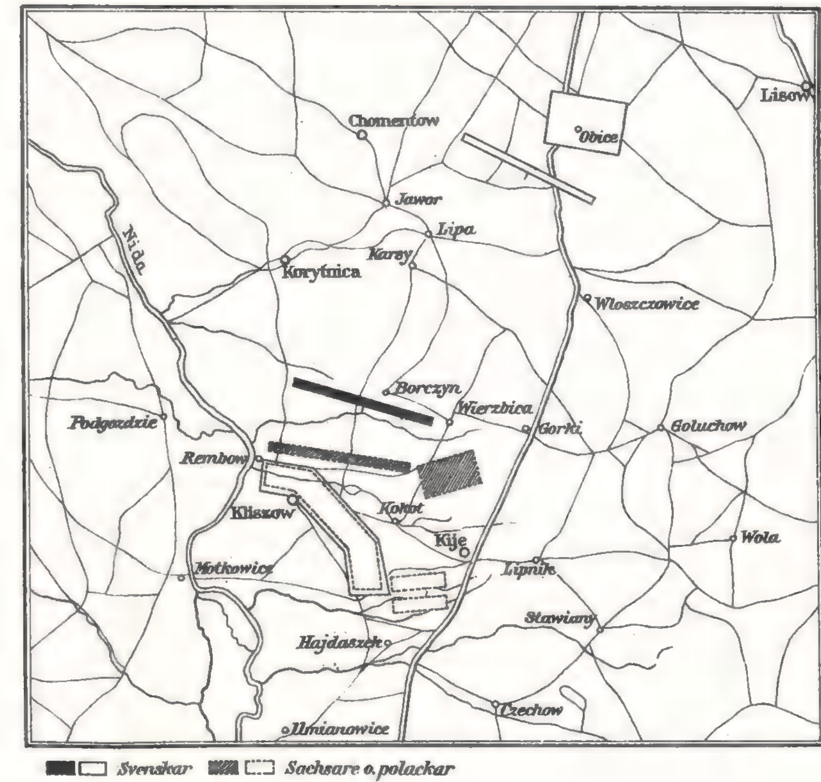
0 500m. 1 2 3 Km.

Svenska arméns uppställning för slaget vid Kliszow

ÖFVERSIKTSKARTA

för arméernas bivackplatser före och uppställning till slaget.

Mjertja
Novoselki
Izobischtsche
Teolin

KARTA ÖFVER SLAGFÄLTET VID GOLOVTJIN.

BATALJKARTA FÖR SLAGET VID GOLOVTJIN (HOLOWCZYN) DEN 4 JULI 1708.

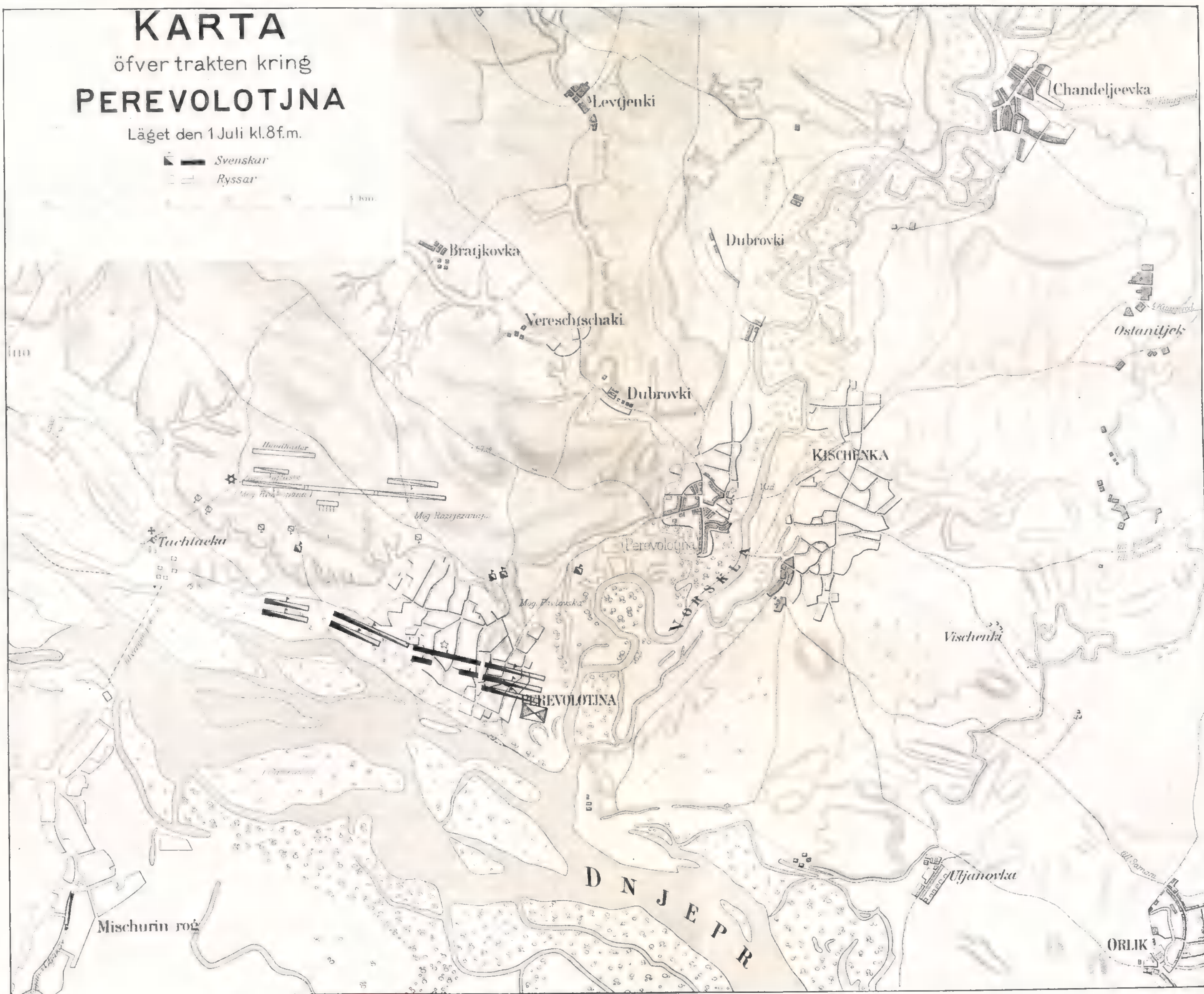
Anmärkning: namnet Starachella å kartans midt är samma ställe som Star. Selo å föregående karta och öfverst till vänster ligger Golovtjin.

De på kartan med »n» betecknade uppställningarna visa olika skeden af kavalleristriderna.

KARTA
TILL SLAGET VID
POLTAVA
DEN 28. JUNI 1709
Petrovka
Schuki
Tachtaulov
Polivanka
Semenovka
Ivantjutsy
Mal. Budischtsche
Vorskla
Jakovtsy
Rybtsy
Pavlenki
Klostret

KARTA
TILL SLAGET VID
POLTAVA
DEN 28. JUNI 1709
Petrovka
Schuki
Tachtaulov
Ivanjentsy
Mal. Budischtsche
Rybtsy
Pavlenki
POLTAVA
Puschkarevka
Schelevka
Gorbanevka
Nich. Mliny
Klostret
Jakovtsy
Vorskla
Semenovka
Schudki

KARTA
öfver trakten kring
PEREVOLOTJNA
Läget den 1 Juli kl. 8 f.m.
Svenskar
Ryssar
Levtjenki
Chandeljeevka
Dubrovki
Bratjkovka
Vereschtschaki
Ostaniljck
Dubrovki
KISCHENKA
Tachtacka
Perevolotjna
VORSKLA
Vischenki
PEREVOLOTJNA
D N J E P R
Uljanovka
Mischurin rog
ORLIK

Svenska och danska arméernas uppställning för slaget vid Hälsingborg den 28 februari 1710.

Svenska armén

Lifregementet t. häst
Smålands kavalleri
Smålands kavalleri
Östgöta kavalleri
Skånes tre & femmänningsreg:te t. häst

Generalmajor Dücker
Generalmajor Lewenhaupt

Änkedrottningens Lifregemente t. häst
Upplands tre & femmänningsreg:te till häst
Adelsfanan
Västgöta tremänningsreg:te t. häst
Östgöta kavalleri
Västgöta kavalleri

Generalmajor Ascheberg
Generallöjtnant Meijerfelt
Generalmajor Gyllenstjerna
Generallöjtnant Burensköld

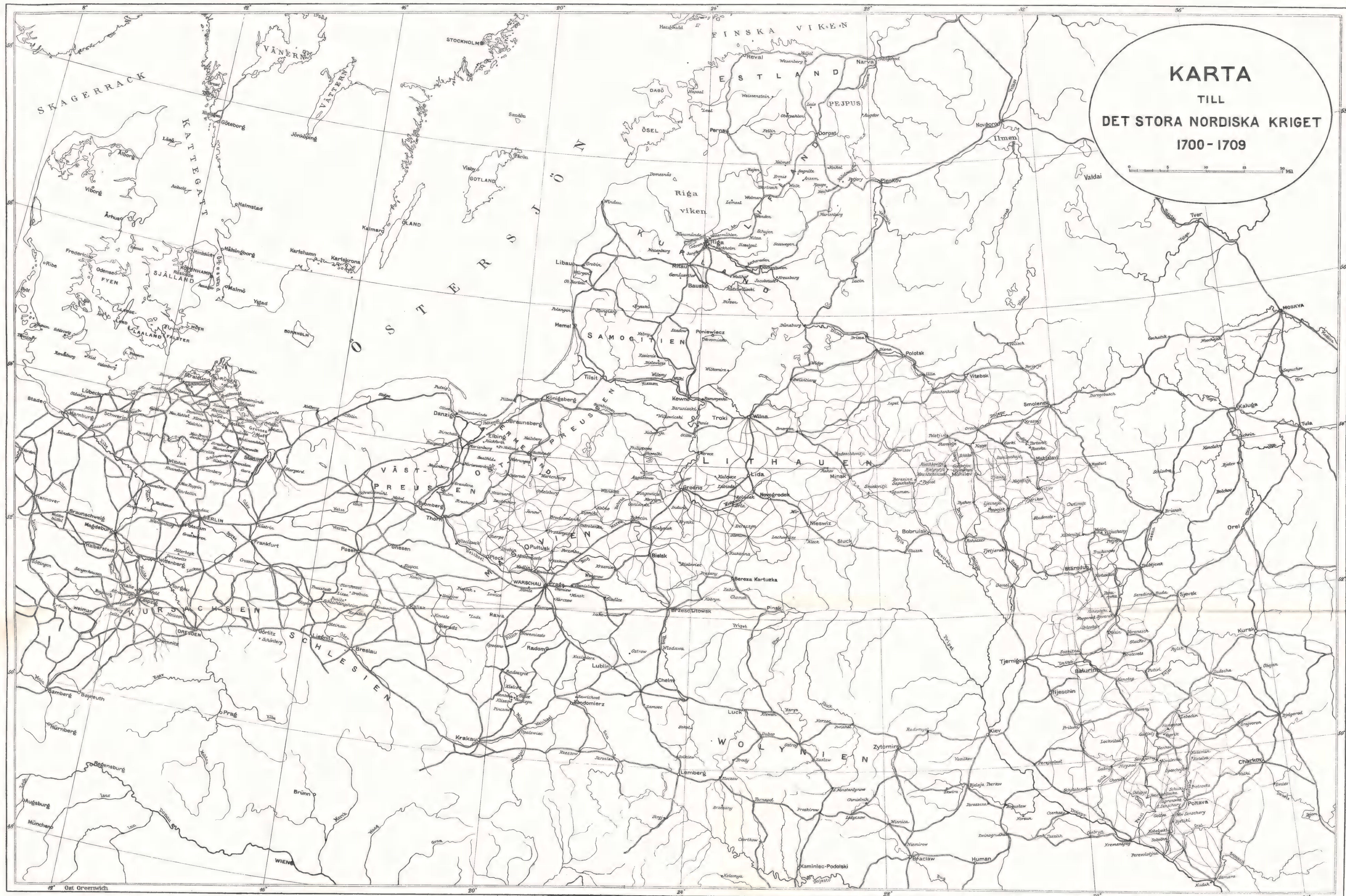
Generalmajor Dewitz
Generalmajor Eickstedt
Generalmajor Rodsten

Generalmajor Brockdorff

Danska armén

Teckenförklaring:
= infanteriregemente om två bataljoner.
= infanteribataljon.
= kavalleriregemente om sex kompanier.

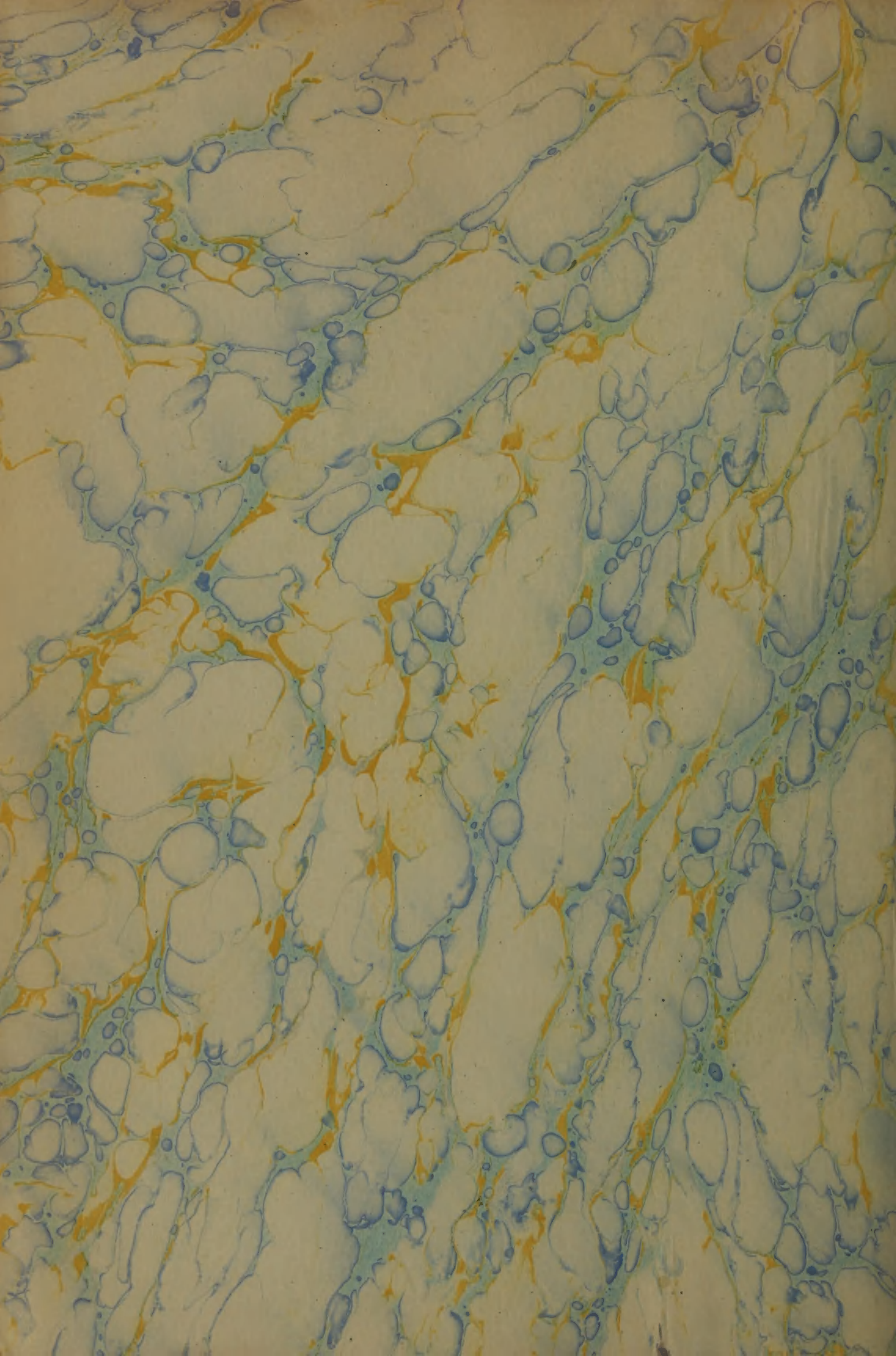

KARTA
TILL
DET STORA NORDISKA KRIGET
1700 - 1709
0
5
10
15
20
Mil
36°
58°
Tver

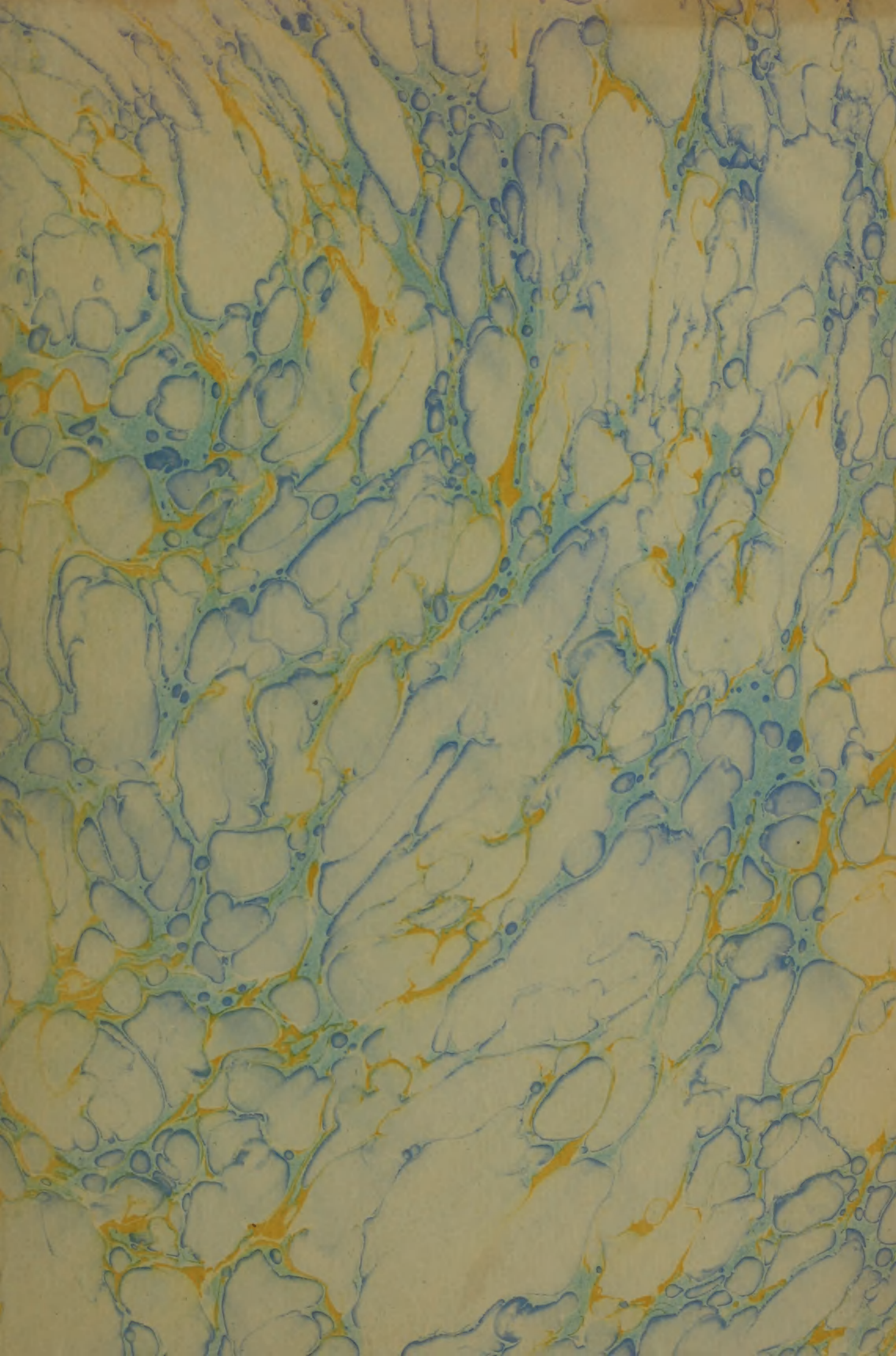

Anm. Ortnamn i Polen öster om linjen Pleskov-Minsk-Berezina-Dnjepr äro i allmänhet stafvade på ryska, öfriga på polska.

Pris: Kr. 8: —

Uppsala 1914. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B.

0077256